

BALKAN TÜRK EDEBİYATI

Editörler

Sibel ÜST ERDEM

Seyhan MURTEZAN İBRAHİMİ

Balkan Türk Edebiyatı

Editörler:

Sibel Üst ERDEM

Seyhan MURTEZAN İBRAHİMİ

ISBN: 978-608-4868-33-0

Print: Arberia Design, Skopje

Circulation: 100

Bu baskı, Balkan University Press tarafından Üsküp, Kuzey Makedonya’da, 2024 yılında yayımlanmıştır.

Makedonsko Kosovska Brigada, Üsküp 1000

Balkan University Press, Uluslararası Balkan Üniversitesi’nin bir markasıdır.

Bu çalışma, Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Önsöz

Osmanlı Devleti'nin altı yüzyıla yakın hüküm sürdüğü, Türk yurdu hâline getirdiği ancak Balkan ve I. Dünya Savaşları sonrasında “Türk'ün izini yok etme” amacıyla birçok siyaset yürütülmüştür. Türkler bölgeden göçe zorlanarak sürülmüş ve gerek evlerinde gerek göç yollarında katledilmiş; geriye kalanlar ise ciddi bir kimliksizleştirme/kimlik değiştirme faaliyetine maruz kalmışlardır. Bu bağlamda; kimliklerini ortaya koyma hakları ellerinden alınmış, isimleri değiştirilmiş, dilleri yasaklanmış, coğrafyanın hizmeti ve ihyası için yapılan tarihî eserler dahi yıkılıp yakılmıştır. Sonrasında kurulan sosyalist ve komünist rejimler dolayısıyla da farklı baskıların hedefi hâline gelen ancak Türk kimliği kaybolmadan tohumlarından özgürce filizleneceği günü beklemiştir evlad-ı fatihan.

Çalışmamızda; ilk olarak Osmanlı coğrafyası içinde Balkan bölgesinden yetişen ve öne çıkan şairlerden ve edebiyata hizmet eden kişilerden bahsedilmiş sonrasında başta Kuzey Makedonya olmak üzere azınlık konumundaki Bulgaristan, Batı Trakya, Romanya, Kosova Türklerinin yeşertmeye çalıştığı edebiyatların Balkan ve I. Dünya Savaşlarından sonraki durumları ve gelişimleri anlatılmış bu edebiyatların oluşmasına ve gelişmesine öncülük eden, katkı sağlayan şair ve yazarlar ilgili bölümlerde anlatılmıştır.

Kitabın oluşmasında fikrî ve manevi desteğinden dolayı Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem'e, bölüm yazarları ile iletişimi sağlayan Dr. Seyhan Murtezan İbrahimî'ye teşekkür ediyorum. Aynı zamanda bölüm yazarlarımız Prof. Dr. Süleyman Baki, Prof. Dr. Mahmut Çelik, Doç. Dr. Aysun Demirez, Doç. Dr. Ertuğrul Karakuş, Doç. Dr. Neriman Hasan, Dr. Refide Şaini, Dr. Murat Yusuf Önem, Dr. Ekrem Destanov, Dr. Aziz Nazmi Şakir, İvana Koteva, Kerim Tuncer, Hüseyin Mehmet hepsi yazdıkları bölümlerle kitabın meydana gelmesini sağladılar. Emeklerinden dolayı hepsine ayrı ayrı şükranlarımı sunuyorum.

Mayıs 2023, Üsküp

Sibel ÜST ERDEM

İçindekiler

1 Balkan Türk Edebiyatının Gelişimi

Sibel Üst Erdem1

1.2 Osmanlı Devleti Hakimiyeti Döneminde Türk Edebiyatı

Sibel Üst Erdem.....4

2 Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı24

2.1 Yücel Teşkilatı, Kültür Ve Edebiyata Katkıları

Seyhan Murtezan İbrahimi24

2.2 “Üsküplü Şair Müderris Fettah Efendi”

Süleyman Baki32

2.3 Abdülfettah Rauf’un Şiirine Dair

Ertuğrul Karakuş39

2.4 Şükrü Ramo Hayatı

Refide Şaini49

2.5 Necati Zekeriya Hayatı Sanatı ve Eseri

Seyhan Murtezan İbrahimi ve Şeyma Süleyman59

2.6 Birinci ve İkinci Kuşaktan Şair ve Yazarlar

Murat Yusuf Önem81

2.7 20.Yüzyıl Başlarında Balkanlarda Türkçe ve Fahri Kaya

Aysun Demirez 106

2.8	İlhami Emin	
	<i>Ivana Koteva</i>	120
2.9	Nusret Dişo Ülkü	
	<i>Ekrem Destanov</i>	133
2.10	Avni Engüllü Hayatı Sanatı ve Eserleri	
	<i>Mahmut Çelik</i>	143
2.11	Üçüncü Dergisi ve 2000'den Sonra Kuzey Makedonya'da Türk Edebiyatı	
	<i>Murat Yusuf Önem</i>	175
3	Bulgaristan Türk Edebiyatı	191
	1940 – 2021 Yılları Arası Yazılı Bulgaristan Türk Edebiyatı	
	<i>Aziz Nazmi Şakir</i>	191
4	Romanya Türk Edebiyatı	229
4.1	Romanya Türk Edebiyatı'nın Dünü Bugünü	
	<i>Neriman Hasan</i>	229
5	Kosova Türk Edebiyatı	235
	5.1 Çağdaş Kosova Türk Edebiyatının Gelişimi	
	<i>Kerim Tuncer</i>	235
6	Batı Trakya Türk Edebiyatı	243
	6.1 Batı Trakya Türk Edebiyatı	
	<i>Hüseyin Mehmet</i>	243

1 BALKAN TÜRK EDEBİYATININ GELİŞİMİ

*Sibel ÜST ERDEM**

Türkçe Sözlükte; “ Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya’yı içine alan bölge” olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu, n.d.). Balkan kelimesinin kökeni dilbilimciler tarafından çokça tartışılmış ve kelimenin kökeni kimi zaman Hint-Avrupa dillerine, Rusçaya, Bulgarcaya, Türkçeye isnat edilmiştir (Stachowski, 2014; Eren, 1987).

Balkan sözcüğü üzerindeki etimolojik incelemede Hasan Eren (1987) hem sözcüğün Türkçe olduğu üzerinde durur hem de sözcüğün başka dillerin kökenine ait olduğuna dair teorilerin yersizliğini ispat etme gayesi güder: *“Türkçe balık sözüne dayanan balkan adının anlamına gelince: Kâşgarlı Mahmud’a borçlu olduğumuz Oğuzca balık sözü “çamur” anlamına gelmektedir. Buna göre, balkan sözünün başlangıçta “bataklık” anlamına gelmesi gerekir. Anadolu ağızlarında balkan sözünün bu gün “bataklık” olarak kullandığı tespit edilmiştir. Örnek olarak Burdur, Denizli, Aydın, Samsun, Ordu, Giresun, Antalya gibi illerde balkan’ın “bataklık” olarak kullanıldığını biliyoruz. Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Manisa, Zonguldak, Muğla gibi illerde ise balkan “pis suların biriktiği yer” anlamını almıştır. Çankın ilinde balkan “su birikintisi” olarak yaygındır. Burdur’da ise “ovalık, alçak yerler” balkan adıyla anılmaktadır. Çorum, Samsun, Niğde illerinde balkan yerine balgan biçiminin kullanıldığını biliyoruz. Isparta, Çankın, Ordu, Konya ve Tokat illerinde balkan (ve balgam) biçiminin “karların erimesinden ve yağmurdan meydana gelen sulu çamur” olarak geçtiği tespit edilmiştir. Afyon’un Sultandağı ilçesine bağlı Dereçine köyünde kullanılan balkan biçimi bu bakımdan en ilginç veridir. Bu veride ‘sazlık’ ve ‘ormanlık, sık ağaçlık yer’ anlamları birleşmiştir”.*

Balkan kelimesinin kökenine kısaca değindikten sonra bölgedeki Türk edebiyatının gelişimini incelediğimizde Suat Engüllü’nün tasnifi karşımıza

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

çıkarmak. Türklerin, Balkanları yurt edinme süreci dâhilinde kendi kültür daireleri içerisinde oluşturduğu edebiyatı Engüllü üç dönem olarak tasnif eder.

İlk dönem; Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti çerçevesinde gelişir. İkinci dönem; 93 Harbi ve Balkan Savaşları sonrasında devam eder. Üçüncü dönem olarak da II. Dünya Savaşı sonrasında varlığını sürdürme çabası içerisinde oluşturulan edebiyattır (Engüllü, n.d.). Bu tasnife ilave olarak Osmanlı Devleti öncesinde Kuman-Peçenek Federasyonunun kuruluşunu örnek göstererek Codex Cumanicus'un (M. 10303) bu bölgede oluşturulmuş olmasından dolayı ilk Türk edebî yapılanmasının daha önceki tarihlere kadar götürülebileceğini düşünür (Engüllü, n.d.).

Bu tasnife ilave olarak Günümüz Balkan Edebiyatı'nın süreçlerinin irdelenmesi açısından baktığımızda; II. Dünya Savaşı sonrasında ve 1990'lı yıllardan sonraki bağımsızlaşan ve kendi siyasî ve coğrafi sınırlarını çizen devletler içinde gelişen ve nisbeten özgürleşen Türk varlığının korumaya ve geliştirmeye çalıştığı ve bazen kendine bir isim vererek yön kazandırmak istediği edebiyatın çerçevesinin henüz belirlenmediğini görmekteyiz. Bu açıdan günümüz Balkan Türk edebiyatlarının konumunu belirleme, sanat anlayışını ve bu anlayışın sınırlarını çizmek, sanatkârlarını ortaya koymak Balkanlı akademisyenlerin boynunun borcudur.

Osmanlı Devleti'nin Balkan hâkimiyeti sonrasında nüfus yerleştirme politikası ile birlikte Balkanlar da bir Türk yurdu hâline gelmiş ve Anadolu yahut İstanbul'daki her gelişmeye, ilerlemeye birebir ortaklık etmiştir. Edebiyat da bu çerçevede nasibini almış ve bugün Klasik Türk edebiyatı olarak sınıflandırdığımız edebiyata dâhil birçok Balkanlı şair yetişmiştir. Aynı dil ve edebî şekille meydana getirilmiş bir hayli eser günümüze ulaşmıştır.

Balkan Savaşları sonucu Osmanlı Devleti'nin bu topraklardan çekilmesi üzerine Klasik Türk edebiyatının varlığını sürdürme çabası yanında Türk kelime ve kimliğine, sanatına, medeniyetine karşı dönemin siyasî güçleri tarafından acımasızca girilen ortadan kaldırma, yıkma, yok etme politikası karşılığını bulmuş bu dönem içerisinde edebiyat neredeyse suskunluğa bürünmüştür. Bazı bölgelerde neredeyse hiç denecek noktaya vardığını söylemek mümkündür. Türkler yaşadıkları bölgelerden sürülmüş, göçe zorlanmış, hatta göçerken kurşuna dizilmiş ve gerçek bir katliama maruz kalmışlardır. Bu şartlarda Balkan sınırları içerisinde yine de doğduğu topraklarda yaşamaktan vazgeçmeyen gruplar içinde de Türkçe basın-yayın, eğitim yasağı getirilmiş adeta Türk kelimesi dahi yok edilmek istenmiştir. Bu

sebepten dolayı Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sonrasında Balkan bölgesinde Türk edebiyatından bahsetmek imkânsız hâle gelmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında yavaş yavaş azınlıklar birtakım haklar elde etmeye başlamış, Türkçe basın-yayın yasağı hafiflemiş ve edebiyat yeniden filizlenmeye fırsat bulmuştur. Ancak bu serbestlik de rejim övgüsü ve ona karşı olmamak yoluyla elde edilmiştir. Böylece bu dönem içinde rejim taraftarı, sorun çıkarmayan ama en azından Türkçe'nin sesinin duyulduğu bir hareketlilik kendini göstermiştir. Bu dönemde daha çok şiir ve çocuk edebiyatına yönelik eserlerin ortaya konulması oldukça dikkat çekicidir. Belki şiirin imgeye, mecaza daha uygun oluşu ve söylenmek istenilenin bazı imgelerin altına saklanarak meraklısının alacağı mesajı iletme çabası dolayısıyla ve aynı zamanda çocuklara dillerini ve kültürlerini unutturmayacak, canlı tutacak bilinçaltı iletileri içerecek malzemelerle yoğunlaştırılmış bir edebiyat kurmak sanatkarın görevi hâline gelmiştir. Yahut suya sabuna dokunmadan az da olsa sesini çıkarabilme şansı yakalamışken onu masumların hamurunu yoğurmak için kullanmışlardır. Her ne sebepten olursa olsun, rejim baskısına rağmen yasaklı dilden kendini ifade edebilen ürünlerini yayabilen bir mecra oluşturması ve günümüz Balkan edebiyatının gelişmesine öncülük etmesi bakımından zikredilen zaman aralığına ortaya konan eserler önemli birer adımdır. Balkan ve I. Dünya Savaşı sonrasında klasik edebiyattan bağı zorla kopartılmış, kalemleri kırılmış, sesleri kesilmiş sanatkarlar II. Dünya Savaşı'ndan sonra kendilerini yeni bir edebî oluşumun içerisinde de bulmuşlardır. Klasik edebiyatın sınırlarından farklı bir sanat anlayışının varlığı da bu dönem Türk edebiyatının seyrinin çocuk edebiyatı ile başlangıcına sebebiyet vermiş olabilir. Sanki doğuştan başlayarak (dil yasağının kalkması ile) emekleme, yürüme, koşma ve büyüme evrelerini takip edencesine bir yol arayışına girmiştir.

90'lı yıllar sonrasında Yugoslavya Federasyonu'nun dağılması ile birlikte Balkan Türk Edebiyatı kendini daha rahat ifade edebilen, kendine dönemsel tasnifler yapabilen, edebî çeşitliliğin arttığı bir ortam içerisinde filizlenen dallarından kökler salmaya başlamıştır. Öyle ki; yine kendini tıpkı klasik şiirde anavatanla birleştirme ve aynı dil ve tarzda sanatsal ürünler verme çabası kendini göstermektedir. Bölgede Balkan ağızı olarak tasnif edilen Türkçe edebiyat dili değildir. Türkiye Türkçesi gelişen edebiyatın dilidir. Hatta II. Dünya Savaşı sonrasında kaleme alınan edebî ürünlerde Türkiye Türkçesine aykırı ancak bölgedeki ağızda geçerli kullanımlar dil yanlışlığı olarak gösterilmiştir. Bu da araya hangi siyasî ve coğrafi farklılık

girerse girsin Türkiye ile kurulan bu sağlam bağı kopamayacağını bir göstergesidir.

Çalışmada Balkan coğrafyası içindeki Türk Edebiyatı bölge bölge değerlendirilecek ve ayrıntılı tarihçeleri ve edebî temsilcileri tanıtılacaktır. Bu bağlamda ilk olarak Osmanlı coğrafyası içinde yetişen ve eser veren şair ve nasirlerden öne çıkanları tarihsel bütünlük içerisinde tanıtılacaktır.

1.1 OSMANLI DEVLETİ HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE TÜRK EDEBİYATI

Başlangıç-15. Yüzyıl

VİSÂLÎ ÇELEBİ (Sofyalı)

Hasan Çelebi Tezkiresi'nde Sofyalı olduğu belirtilen Visâlî'nin nereli olduğu, ne zaman yaşadığına ilişkin bir bilgi mevcut değildir. İlmiye sınıfından olup Haseki Medresesinde eğitimci olduğu bilgisine ulaşılır. Tezkirede şairin ilim irfan sahibi, şiirde ve muamma söylemede kabiliyetli olduğu dile getirilmiştir (Tanyıldız, 2023).

MESÎHÎ, Îsâ

Mesîhî, Sultân II. Bâyezîd dönemi şairlerindendir. Priştine'de doğmuştur. *Sehî Tezkiresi*'nde asıl adı Mesîh, diğer kaynaklarda ise Îsâ olarak geçer. İstanbul'a gelip medrese eğitimi almıştır. Aynı zamanda hat sanatındaki maharetiyle de dönemin en iyi hattatlarından olmuştur. eğitimini bırakıp sipahi olarak orduya katılır. Yazısının güzel oluşu dolayısıyla Sadrazam Hadım Ali Paşa tarafından divan kâtipliğine atanmıştır. Ancak içki ve eğlenceye düşkünlüğü ve işini gerekli titizlikte yapamayışı zamanla Paşa ile aralarının bozulmasına sebep olmuş ve Paşa'nın da ölümü ile şair hâmisiz kalmıştır. Yaşam tarzı itibarıyla de kimsenin yanında yer edinemedi vefat etmiştir. Şairin, Dîvân, Edirne Şahrengîzi, Gül-i Sad-berg, adlı eserleri vardır (Kartal, 2023).

BÂLÎ, Rumelili Bâlî Çelebi, Kalkandelenli Bâlî Çelebi

Bâlî'nin kaynaklarda Rumelili olduğu belirtilmiştir. Şair hakkında Latîfî Kalkandelenli; Ahdî ise Göllikesriye'den olduğunu söyler. Tımar sahibi olup şaire ait bir eserin varlığından söz edilmez. Yavuz Sultan Selim

döneminde vefat etmiştir. Ahdî, şair değil Rumeli delilerine benzer demekle ilginç tavır ve görüntüsü olduğunu söyler. Halep ve Şam'ın fethine dair güzel tarihler söylediği kaydedilen şairin iyi bir eğitim almadığı, Farsça'yı bildiği, renkli söyleyişli manzumeleri olduğu ifade edilir (Demir, 2023).

KANDÎ, Serezli Kandî

Kaynaklard hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte Serez yahut Sirozlu olduğu kayıtlıdır. Cem şairlerinden olup Cem Sultan'ın musahiplerindendir. Onunla birlikte esaret yaşamış ve Avrupa'da ölmüştür ancak ne zaman, nasıl öldüğüne dair bilgi yoktur. Hoş tabiatlı, güzel şiir söyleyen, kolay anlaşılan ve değerli bir nazma sahip olduğu kaynaklarda ifade edilir (Kesik, 2023).

MU'AMMÂÎ, Alî Çelebi, Alî Bâlî, Selanikî Mu'ammâyî

Mu'ammâyî'nin asıl adı Alî'dir Tire'de doğmuş küçük yaşta Selanik'e göçüp orada yaşar. Selânîkî Mu'ammâyî olarak tanınır. Rusçuk'ta bir zaviye inşa ettirip hayatının sonuna kadar burada yaşar. Mihalli Yahyalı beylerine ve kadılarına nedimlik yapan Mu'ammâyî, tezkirelerde belirtildiğine göre gayet bilgili, gördüğü kitapları kendisi için kopyaladığından zengin bir kütüphane sahibidir. Hurûfilîge mensup, derviş yaratılışlı, birçok ilme vakıf biridir. Mu'ammâ söylemde usta olduğundan bir Mu'ammâ Risalesi vardır ve Yavus Sultan Selîm'e ithaf etmiştir. Mu'ammâ mevzuunda Farslarla atışan bir ustalığı olduğundan padişah 100 filori ve pek çok ihsanda bulunmuştur. Şairin Cönk'ü de, Mu'ammâ Risâlesi de bulunamamıştır (Karagözlü, 2023).

16. YÜZYIL

SÛZÎ

Sûzî, Prizren'de doğdu. Kaynaklarda doğum ve ölüm tarihleri belirtilmez. Asıl adının Mehmed olduğu ve Sırp asıllı bir aileden geldiği kaynaklarda zikredilir. Sûzî, ilk eğitimini Prizren'de yapar ve sonrasında Nakşibendî tarikatine girer. Rumeli şehirlerine seyahatler yapar Mihaloğlu Ali Bey'in yanında uzun süre kalır ve Bosna'ya yapılan savaşları anlatan manzumeler kaleme alır. Ali Bey'in ölümünden sonra oğlu MehmedBey'in yanında bir müddet bulunur ve sonrasında Prizren'e geri döner ve orada bir mescid ve medrese yaptırır. Mescit'te imamlık ve merdesede ölümüne kadar öğretmenlik yapar. Yavuz Sultan Selim'in kendisine verdiği çiftliği ve mescit

ve medrese için vakfeder. Prizren’de vefat eder. Kardeşi Nehârî ile birlikte mescidin yakınındaki bahçeye defnedilir. .

Sûzî Çelebi’nin bilinen tek eseri *Gazavât-nâme-i Mihaloğu Ali Beğ* adlı 1795 beyitlik bir mesnevidir (İsen, 2023).

İSHÂK ÇELEBİ

İshak Çelebi, Üsküp’te doğdu. Eğitimine Üsküp’te başlayıp İstanbul’da tamamlamıştır. İstanbul’da Atik Ali Paşa medresesinde, Edirne, Serez ve Üsküp’te müderrislik yapmıştır. Sahn Medresesinde müderrislik yapmış, Şam’a kadı olarak atanmış, Halep’te Yavuz Sultan Selim’in musahibi görevine getirilmişse de bu görevde kalamamış ve Şam’da vefat etmiştir. İshak Çelebi, döneminin âlim ve seçkin şairilerinden biri olmasına rağmen hafif-meşrep tavırları ve söylemleri, içki ve eğlenceye düşkünlüğü ile bulunduğu makama yakışmadığı şeklinde ifadelerle maruz kalmış ve musahiplik görevinden bu sebeple uzaklaştırılmıştır. Dîvân ve Selim-nâme adlı iki eseri mevcuttur (Durmuş, 2023).

USÛLÎ

Usûlî Vardar Yenicesi’nde doğdu. Eğitimi hakkında bilgi mevcut değildir. İbrahim Gülşenî’nin yoluna girmek amacıyla Mısır’a gitmiş ve tasavvuf eğitimini almıştır. Şeyhin ölmesi üzerine memleketine dönmüş ve Gülşenîliği burada yayma gayretinde olmuştur. ancak Gülşenîlik o dönemde mülhidlik ve zındıklık olarak değerlendirildiğinden hoş görülmedi. Bu durum sonrasında Usûlî, Abdî Bey’in yanında ona musahiplik yapar ve onun yanında Vardar Yenicesi’nde öldü. Usûlî’nin *Divanı*, *Kırk Hadis Derleme ve Tercümesi*, *Miraciyyesi* ve *Şehr-rengiz*’i vardır (İsen, 2023).

ZÎNETÎ/ ZEYNÎ

Hayatları hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaz Zeynî ve Zînetî mahlaslı iki şairden bahsedilir. İkisi de Serezli’dir. Danışmendlik görevinde bulunmuşlardır. Zeynî yeni heves bir şair olmakla birlikte Zînetî sevilen ve şiirde kıymetli bir şair olarak görülür. Ebussuud Efendi’den destek görür. 1556 yılında genç yaşta vefat eder. Kasidecilikte mahir olduğu kaynaklarda ifade edilir (Aksoyak, 2023).

ŞEM'Î, Prizrenli Şem'î

Şem'î Prizren'de doğmuştur. Adının Şem'ullâh olduğu söylenmektedir. Ancak aynı mahlası kullanan Mustafa Şem'î ile karıştırılmış ve Mustafa Şem'î'ye ait eserler Prizrenli Şem'î'ye ait gösterilmiştir.

Kaynaklarda Prizrenli Şem'î'nin ailesi ile ilgili bilgi mevcut değildir. Belli bir mesleği olduğundan bahsedilmez. İstanbul'a gelmiş, Pîrî Paşa hâmi olmuş ve ondan fayda görmüştür. Mevlevîliğe intisap etmiş, derviş olarak hayatını sürdürmüştür. Şeyh Vefâ'ya bağlı Ali Dede'nin halifesi olarak Edirne'de Şeyh Muslihiddin dergahında şeyhlik yapmıştır. İstanbul'da vefat etmiş ve Şeyh Vefâ haziresine gömülmüştür. Şem'î'nin bir Dîvân'ı olduğundan bahsedilir (Karagözlü, 2023).

SELÂNİKÎ, Mustafa Efendi

Kaynaklarda hakkındaki bilgiler yetersizdir. Eserinde kendisini de Selânikli olarak tanımlar. Kanûnî Sultan Süleyman zamanından başlayıp III. Mehmed dönemine kadar birçok devlet görevinde bulunmuştur. Selânikî Mustafa Efendi, memuriyetleri veya üstlendiği görevlerden ziyade Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanatının sonlarından III. Mehmed'in saltanatının ortalarına kadar olan dönemin (971-1008/1563-1600) olaylarını içine alan tarihiyle tanınır. Selânikî tarihi klasik anlamda bir vekâyi'nâme özelliği göstermez. Özellikle kendi zamanı için yaptığı değerlendirmeler ayrı bir önem taşır. Dil ve üslûp açısından eser kendine has özellikler taşımaktadır. Selânikî külfetten uzak üslûbu ve ifadesi, konulara yaklaşımı ile değişik bir tarih yazıcılığı türünün örneğini verir. Ancak eserin değeri dili ve üslûbundan ziyade müşahedeye dayalı olması ve ihtiva ettiği bilgilerin zenginliğinden gelir (İpşirli, n.d.).

CELÂL/ CELÂLÎ, Manastırlı

Asıl adı Hüseyin olan Celâl Bey Manastır'da doğdu. Kanunî Sultan Süleyman döneminde İstanbul'a gelip Defterdar İskender Çelebi'nin himayesine girmiştir. Arapça ve Farsça bilen ve birçok seyahatte bulunan Celâl Bey daha sonra Cafer Paşa dolayısıyla II. Selîm ile yakınlık kurup ona musahip olmuştur. II. Selîm ile birlikte birbirlerinin şiirlerine nazireler yazıp meclislerinde şehzade ile birlikte olmuştur. Ancak içki ve esrara düşkünlüğü, şarabın haram olmadığına dair ileri sürdüğü fikirleri onu Bâtınîlerle yakınlığından dolayı saraydaki nüfuzunu koruyamamış, Sokullu Mehmed Paşa, Ebussuûd Efendi ve Müftü Nureddinzâde ile ciddi anlaşmazlıklar yaşadıktan sonra da Cavidânnâmeyi okumakla suçlanarak saraydan Memleketi Manastır'a dönmüş ve orada vefat etmiştir. Eserleri; *Divan, Sa'd*

ü Saîd, Manzum Şerh-i Avâmil, Kavâid-i Arûz, Hüsn-i Yûsuf. Celâl Bey'in iyi bir şair olduğu, rahat bir söyleyişle şiirlerini söylediği ve yaşadığı dönem içinde diğer şairler tarafından tanınıp beğenildiği ve şiirlerine nazireler söylendiği kaynaklarda bahsedilir (Aksoyak, n.d.).

BÂKÎ, Bâkî Efendi, Bâkî-i Selânîkî

XVI. asır şairlerinden olan Bâkî Efendi Selaniklidir ve fizikî ve ahlakî güzelliği ile nam salmıştır. Hoş sohbet oluşu ile meclislerin aranan isimlerinden olan şair Arapça ve Farsçaya vakıf bu dillerde şiir söyleme becerisine sahiptir (Doğan, n.d.).

ABDÜLHÂDÎ BİN BEKR, el-Vardârî

Abdülhâdî Bin Bekr El-Vardârî hayatı hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanmaz. Silsile-i Evliyâ adlı eserinden dolayı XV. Asrın sonu XVI. asrın başlarında yaşadığı düşünülebilir. Tasavvuf erbabındandır ve Manastır Kadı Yahya Medresesi'nde müderrislik yapar. Tuhfetü'l-İhvân ve Silsile-i Evliyâ adlı eserleri mevcuttur (Ceyhan, n.d.).

AŞKÎ, Vardârî

Vardar Yenicesinde doğan Aşkî Vardârî veya Gülşenî Aşkî mahlasları ile tanınır. Hayatı hakkında ayrıntılı bir bilgi mevcut değildir. XVI. asır şairlerinden olmakla birlikte eğitim alıp kâtiplik yapmıştır (Sungurhan, n.d.).

ATÂ, Üsküplü Atâ

Yesevî dervişi olarak kendisini adlandırır, nerede ve ne zaman doğduğu kaynaklarda belirtilmez. Yesevî soyundan geldiğini iddia eder ve dünyevî ilimleri öğrenerek boşa zaman geçirdiğini ifade eder ve eğitimi yarım bırakır. Yesevîlikten sonra Nakşibendîliğe kayar. Dîvân ve Tuhfetü'l-Uşşâk adlı eserleri vardır (Aksoyak, n.d.).

BÂLÎ EFENDİ, Sofyalı

Halvetî tarikatının büyüklerinden olup XVI. asırda yaşamıştır. Usturumca'da doğmuş eğitimine Sofya'da başlamış ve İstanbul'da tamamladıktan sonra tekrar Sofya'ya dönmüştür. Mustasavvıf şahsiyetiyle Kur'an yolunda Halvetî tarikatine yol verip bu çizgiden ayrılmamıştır. İlmi ve tasavvuf yolundaki sahîh hizmeti döneminde onu değerli kılan hassalardandır (Bayraktar, n.d.).

17. YÜZYIL

ÂSİM, Bosnalı Yusuf Efendi

1710'da vefat den Bosnalı Âsım'ın doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Yusuf'tur. İyi bir eğitim almış klasik tarzın genel çerçevesinde şiirler söylemiş, Sebk-i Hindî üslubundan etkilenmiş bir divan şairidir. Dîvân'ı bulunmaktadır (Kurtoğlu, n.d.).

SÂBİT, Alâaddin (Ali)

Sâbit, Bosna-Öziçe'de tahminen 1650'de dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini Halil Efendi'den almıştır. İstanbul'a gitmiş ve Kapdan-ı Derya Seydi-zâde Mehmed Paşa'ya kasideler sunup himayesine girmiştir. Çorlu ve Burgaz'da, farklı yerlerde müderrislik ve kadılık görevini yürütmüştür. Hayatı beklentileri, hayalkırıklıkları ve görevler ve azillerle, uzun yolculuklar geçmiş ve şiirlerine bunu yansıtmıştır. Eserleri; Dîvân, Zafer-nâme, Dere-nâme, Berber-nâme, Amrû'l-leys, Edhem ü Hümâ ve ona atfedilen Hadîs-i Erba'ın Tercüme ve Tefsiri'dir. Sâbit'in klasik şiir içindeki gazel, kaside ve mesnevileri ile kendi tarzını ve üslubunu oluşturmuş, döneminde sevilip okunmuş ve tezkireciler tarafından da övgüye mazhar olmuştur (Özyıldırım, n.d.).

FAZLÎ, Vardarlı Fazlî

Hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Ancak Mahzenü'l-Esrâr adlı eserinden şair hakkında bilgi edinilebilir. Vardar Yenicesi'nden olduğunu, ailesinin Evrenosoğullarına dayandığını ve on iki imama bağlılığını ifade eder (Aksoyak, n.d.).

MEHMED, Vardarî Şeyh-zâde Mehmed Efendi

Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. Gazi Evrenos soyundan olup asıl adı Mehmed'dir. Vardârî Şeyh-zâde Mehmed Çelebi olarak bilinir. Babası Halvetî şeyhi Şeyh Mehmed Efendi'dir. Medrese eğitimi görmüş sonrasında müderrislik ve çeşitli yerlerde kadılık görevi yürütmüştür. Eserleri; Sûre-i Mâide Tefsiri, Dürer ü Gürer Haşiyeleri, Tefsîr-i Beyzavî, Başka Tefsirler, Mebâhis ve Ta'likât, Arapça, Farsça, Türkçe Şiirler (Kesik, n.d.).

KEMTERÎ, Kemterî-i Belgradî

Şair hakkında tezkirelerde ve diğer kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Peşteli Hisâlî'nin Metâli'ü-nezâir adlı eserinde matla' beyti bulunmaktadır.

Eserin 13 ile 17. Asır şairlerini içerdiği düşünüldüğünde şairin de en geç 17. Yüzyılda yaşadığı düşünülebilir. Kemterî-i Belgradî ifadesi de şairin Belgradlı olduğunun bir göstergesi sayılabilir (Efe, n.d.).

MEŞREBÎ, Meşrebî-i Belgradî

Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Şairin varlığından Peşteli Hisâlî'nin (ö. 1651-52) 13. Yüzyıldan 17. Yüzyılın ilk yarısına kadarki çeşitli şairlerin matla' beyitlerini derlediği *Metâli'ü'n-nezâir*'i sayesinde haberdar olunmaktadır. Bu mecmuada Meşrebî'ye ait yedi matla' beyti kayıtlıdır. Mecmua 17. Yüzyıl şairlerini içermesinden dolayı şairin de bu yüzyıl içersinde yaşadığı söylenebilir. Aynı zamanda şair hakkında kullanılan “Meşrebî-i Belgradî” ibaresinden Belgradlı olduğu anlaşılmaktadır (Efe, n.d.).

ŞÎRÎ, Şîrî Beg Belgradî

Kaynaklarda adı gemeyen şair hakkında 16. Yüzyılın son çeyreğiyle 17. Yüzyılın ilk çeyreği arasında derlenmiş olan Ispartalı Yâverizâde Kâbilî'nin *Sultân-ı Hûbâna Münâsib Eş'âr* adlı matlalar mecmuası dolayısıyla haberdar olunur. “Şîrî Beg Belgradî” ifadesinden şairin Belgradlı olduğu anlaşılmaktadır. Şair hakkında bundan başka bilgi bulunmamaktadır (Gülbüz, n.d.).

LÂMEKÂNÎ, Hüseyin

Asıl adı Hüseyin olan Lâmekânî'nin doğum tarihi bilinmemekle beraber doğum yeri hususunda da kaynaklar ikiye ayrılır kimi Bosnalı kimi Peşteli olarak ifade eder. Ailesine ait bilgi bulunmayan şairin evlenmediği bilinmektedir. Tahsilini tamamlamış ve İstanbul'a yerleşmiştir. Bursalı Hasan Kabâdûz'a intisab etmiştir. Onun ölümünden sonra İdris-i Muhtefî'ye tâbi olmuştur. sonrasında da kendisi şeyh olmuş ve devlet erkanından, halktan ve okumuş birçok kişiden müridi olmuştur. 1625 yılında vefat etmiş Şâh Sultan Camii haziresinde medfundur. Eserleri; *Dîvân: Lâmekânî Divânı, Vahdetnâme, Mektupları, Küllü Şey'in Yerci'ü ilâ Aslıhî, Esrârname Tercümesi, Risâle-i Etvâr-ı Seb'a, Risâle-i Tevhîd*. (TUĞLUK: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lamekani-huseyin/11.02.2023>)

NERGİSÎ, Mehmed

Nergisi'nin asıl adı Mehmed'dir. Tarihi bilinmemekle birlikte Saraybosna'da doğmuştur. Babası İstanbul'da ve Balkan şehirlerinde kadı

olarak görev yapmış Nergisîzâde Ahmed'dir. Eğitimi Saraybosna'da tamamlayan Nergîsî İstanbul'a gelerek Kafzâde Feyzullah Efendi'ye intisap eder. Müderris, mülazım, kadı naibi olarak görevler alır. Hayatı kadı olarak oradan oraya tayin edilerek geçen Nergîsî, maddi sıkıntılarla uğraşır, istediği gibi bir göreve atanamadığından dert yanar. Sonunda IV. Murad'ın takdirini kazanıp Revan seferine gidecek orduya vakanüvis olarak atanır ancak Üsküdar'dan hazırlıklar yapıp yola çıkılınca Gebze civarında bataklık içine atından düşerek vefat eder. Eserleri şöyledir: *Hamse-i Nergisî; El-Akvâlü'l-Müselleme fi-Gazâvâtî'l-Mesleme, Kânûnu'r-Reşâd, Meşâkku'l-Uşşâk, İksîr-i Devlet (İksîr-i Sa'âdet), Nihâlistân, Münşe'ât (Esâlîbu'l-Mekâtîb), El-Vasfu'l-Kâmil fi-Ahvâli Vezîri'l-Âdil, Arapça Risale, Horos-nâme, Şiirleri.* (SELÇUK: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nergisi-mehmed/11.02.2023>)

VUSLATÎ, Ali Bey

Asıl adı Ali'dir. Sırbistan sınırları içindeki Uzije'de (Öziçe) doğmuştur. Asker kökenli bir aileden geldiği ve kaynaklarda paşazâde olarak adlandırılmıştır. Kendisi de asker olup Semendire (Sırbistan-Smederova) alaybeyliğine atanmıştır. Kaynaklarda iyi bir eğitim aldığı, ilimde ve nazım ve nesirde mahir olarak zikredilir. Bölgesindeki bir savaş sırasında şehit olur. Şairin *Çehrin Gazâ-nâmesi* adlı eseri dışında tarih ve destansı şiirler yazdığı bilinmektedir. (AKSOYAK: İSEN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vuslati-ali-bey/11.02.2023>)

LEDÜNNÎ, Mustafa Ledünnî Efendi

Ledünnî'nin asıl adı Mustafa, doğum yeri Bosna'dır. Gençliğinde Hindistan'ı, Buhara'yı gezmiş İsfahan'da bir müddet kalıp Şah Hüseyin'in meclisinde yer bulmuştur. Daha sonra memleketine dönerek Divan-ı Sultanî kâtipliği yapmış ardından Eflak Voyvodası'na divan efendisi olmuştur. Sonrasında Avusturyalıların voyvodayı esir ettikten sonra onu da şehit ettikleri bir kısım kaynaklarda mevcuttur. Şairin Türkçe, Farsça şiirleri bulunmakla birlikte Farsça şiir yazmadaki mahareti tezkirelerde övülmüştür. Ancak şairin günümüze ulaşan bir eseri mevcut değildir. (AKSOYAK: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ledunni-mustafa-ledunni-efendi/11.02.2023>)

18. YÜZYIL

VEHBÎ, Derviş İbrahim Vehbî Efendi

Asıl adı Ahmed Zeki'dir ve Hersek civarındaki İstolçe'de doğmuştur. Medrese tahsilinden sonra çeşitli yerlerde kadılık yapmış ve 1216'da Travnik'te vefat etmiştir. Eserleri; 1187-1211(1773-1797) yılları arasındaki Bosna-Hersek Tarihi ve Dîvânı'dır. (AKSOYAK: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vehbi-dervis-ibrahim-vehbi-efendi/11.02.2023>)

NÛRÎ, Priştineli Beg-zâde

Priştineli Beg-zâde Nûrî'nin asıl adı Nûreddîn'dir. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında bir bilgi mevcut değildir. Priştine'de doğmuş, bir dönem İstanbul'da kalmış tekrar memleketi Priştine'ye dönüp orada vefat etmiştir. Şairin iki ayrı Dîvânı'ndan bahsedilir. Hayatı hakkındaki bilgiler bu iki eserinden edinilmiştir.

Nûrî'nin lirik şiirlerinin yanı sıra hikemî ve az sayıda dinî-tasavvufî şiirleri bulunmaktadır. Şiirlerinde Ruhî-i Bağdâdî, Koca Râgıb Paşa, Ziya Paşa, Namık Kemal tesiri görülmektedir. Şiirlerinde sade bir dil, deyimler, atasözleri önemli bir yer tutar. Farklı türlerde şiir yazar. Ayrıca manzum mektuplar, tarih manzumeleri ve lugazlar söylediği görülmektedir. (EGÜZ: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuri-pristineli-begzade/11.02.2023>)

VÂSİK, Priştineli Vâsık

Vâsık hakkında kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Şaire ait Milli Kütüphane'deki "06 Mil Yz A 3259" arşiv numaralı şiir ve fevaid mecmuasının 3a-5b sayfaları arasında şairin bilâdiyyesi kayıtlıdır.buradan hareketle ve iladiyenin içindeki kayıttan şarin Priştineli olduğu belirlenmiştir. Eserdeki tarih manzumelerinden şairin XVIII. Yüzyılda yaşamış olduğu düşünülmektedir. Bu mecmua içerisinde 88 beyitlik kaside şekliyle yazılan Bilâdiyye içerisinde 240 civarında yer adından bahsedilmiştir. (KAPLAN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/pristineli-vask/11.02.2023>)

19.YÜZYIL

NÂLÎ, Nâfî Nu'mân Efendi, Kalkandelenli

Nâlî, Kalkandelen'de doğmuş, ilk tahsilini orada yapmış sonradan İstanbul'a gelerek medrese eğitimi alarak müderrislik yapmıştır. Şaire ait Fatîn Tezkiresi'nde yer alan bir murabba dışında müstakil bir eserin varlığından bahsedilmez. Kalkandelen'de 1266/1849 senesinde vefat etti. (ARSLAN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nali-nali-numan-efendi-kalkandelenli/11.02.2023>)

ENÎS, Selanikli

Şair hakkındaki bilgiye Kâfile-i Şu'arâ'da rastlanır. Selenik'te doğmuş ve orada kâtiplik yapmıştır. Prizren vilayetinin teşkilinde mektupçu yardımcısı olur ve daha sonra Selanik İl İdare Meclisi başkâtipliğine atanır. Enîs'in ölüm tarihi bilinmemektedir. Eserde şairin şiir ve inşadaki mahareti övülerek güzel ahlakına da işaret edilir. (ARSLAN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/enis-selanikli/15.02.2023>)

LÜTFÎ, Lütfî Sâlih Efendi, Selanikli

Lütfî Sâlih Efendi' Selanik'te doğdu. Halvetiyye tarikatının Sinâniye kolu şeyhlerindendir. Pazar Tekkesi diye adlandırılan Şeyh Ahmed Zühdi Dergâhı'nda şeyhlik yaptı. Hat konusunda da mahir idi. Selanik'te 1306/1888 yılında vefat etti ve postnişini bulunduğu Şeyh Ahmed Zühdi Dergâhı bahçesindeki türbeye defnedildi. *Dîvân ve Gülşen-i Kerâmât*. (ARSLAN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lutfi-lutfi-salih-efendi-selanikli/11.02.2023>)

NÛRÎ, Osman Nûrî Efendi, Selanikli

Asıl adı Osman Nûrî Efendi'dir. 1842 yılında Selânîk'te doğmuştur. Cevahirci lakabıyla tanınan Mevlevî dervîşi Ali Ağa'nın oğludur. Devlet hizmetinde bulunmuş, kereste ticareti yapmış ve sonrasında avukatlık görevini yürütmüştür. Hersekli Arif Hikmet'in meclislerine katılmıştır. 1903 yılında Viyana'da vefat etmiş cenazesi Selanik'e getirilmiş ve defnedilmiştir. Tuhaf şiirlerinden dolayı Ârif Hikmet Bey'in okuyup güldüğü kaynaklarda

zikredilir. (ERDOĞAN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuri-osman-nuri-efendi-selanikli>; 28.03.2023)

OSMAN, Selânikî

Kaynaklarda hakkında bilgi mevcut değildir. Yapı Kredi Sermet Çifter yazmalar kataloğunda adına kayıtlı bir Münşeât bulunmaktadır. (GÜLTEKİN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/osman-selanikli>; 04.02.2023)

RÜŞDÎ, Halîl Efendi, Selanikli

Asıl adı Halil Efendi'dir. Selanik'te doğdu. Tahsilini İstanbul'da tamamlar, Mahmûd Paşa Camisi civarında arzuhalcilik yapmış, 1847 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Şiirlerinin anlamdan yoksun olduğu Fatin tezkiresinde kayıtlıdır. (YEKBAŞ: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-halil-efendi-selanikli>; 14.01.2023)

TAYYİB, Selanikli

Selanik'te doğan şair, Saray imamı Abdülkerîm Efendi'nin oğludur. Eğitim aldıktan sonra kalemiye sınıfına dâhil olmuş, burada sâlise rütbesini almıştır. Ölümüyle ilgili bir bilgi bulunmamakla birlikte şiirine ait örnek de Fatin Tezkiresi'ndedir. (ARSLAN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tayyib-selanikli>; 10.02.2023)

TEVFİK, Mehmed Tevfik, Selanikli

Asıl adı Mehmed Tevfik'tir. Selanik'te 1276/1860 yılında doğmuştur. Eğitimine Selanik'te başlamış sonrasında İstanbul'a gelerek Mahrec-i Aklâm'da tamamlamıştır. Fransızca'yı çok iyi öğrenmiş ve Batılı yazarlardan birçok tercüme yapmıştır. Viyana'da tedavi görmekte iken 1910 yılında vefat etmiştir. Cenazesi Selanik'e getirilerek oraya gömülmüştür. Telif, tercüme birçok eseri mevcuttur. Eserleri; *Mir'ât-ı Vukû'ât-ı Harbiye, Islâhât-ı Osmâniye Tarihi, Muhtasar Târîh-i Osmânî, Nevsâl-ı Askerî, Musavver Hindistan Seyâhatnâmesi, Mükemmel Elif-bâ-yı Osmânî, Yeni Elif-bâ ve Tekmîl-i Kırâ'at, Bir Şehîdin Vasiyeti, Kânûn-ı Esâsî ve Meclis-i Meb'ûsân Târîhi, Sevdâ Fâciaları, Yâdigâr-ı Seyâhat*. Tercüme eserleri ise; *Prusya'da Askerlik Âlemi* (1299/1880), *Serseri Yahudi* (1301/1883), *Katil Bernar* (1303/1885), *Klodgü Yani Obur Klod* (1303/1885), *Mösyö Lökök'un İhtiyarlığı* (1304/1886), *Menfûr Roje* (1305/1887), *Paris*

Fâciaları (1306/1888), *Üç Rus ve Üç İngiliz'in Seyâhati –Cenûbî Afrika'da-* (1307/1889), *7 Numaralı Hapishâne Odası* (1308/1890), *Değirmen Cinâyeti* (1308/1890), *Elmas-pâre* (1308/1890), *Roman Cüzdanı* (1311/1893), *Bir Kadının Tedbîri* (1312/1894), *İlm-i Eşyâ* (1313/1895), *Mösyö Lavared'in Kirk Beş Parası* (1313/1895), *Korkunç Sefîne* (1316/1898), *Câzibeli* (1318/1900), *Amerika'da Çöl Avcıları* (1324/1906). (YEKBAŞ: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tevfik-mehmed-tevfik-selanikli>; 21.02.2023)

ÂSİM, Küçük Filibeli-zâde

Asıl adı Mustafa Âsım'dır. 1856 yılında İstanbul'da doğmasına rağmen babası Huzûr-ı hümayun mukarrirliğinden emekli Küçük Filibeli Hoca Abdullah Efendi'den dolayı Filibeli olarak tanınır. İbrahim Alaaddin Gövsa'nın babasıdır. Sıbyan ve rüştiye mekteplerinde eğitim almış, amcasından ve diğer âlimlerden dersler alır. Kûdüs'te 17 yıl ikamet eder ve buralarda çeşitli görevlere atanır. Son olarak Trabzon mektupçuluğuna atanır ve orada 1904'te vefat eder. Eserleri şunlardır; *Dîvânçe*, *Telemak Tercümesi*, *Nâle-i Uşşâk*, *Pend-i Attâr'ın Manzum Tercümesi*, *Kırk Hadis Tercümesi*. (ARSLAN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/asim-kucuk-filibelizade>; 14.02.2023)

İZZET, Mehmed İzzet Bey, Filibeli

Asıl adı Mehmed İzzet Bey'dir. Filibe'de doğmuştur. Küçük Hüseyin Bey'in oğludur. Filibe müftüsü Mehmed Râşid Efendi'den icazet almış, bazı memuriyetlerde bulunup Bosna mollalığı yapmıştır. 1823'te vefat etmiştir. Kaynaklarda âlim ve şair bir zat olarak zikredilir. (YEKBAŞ: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/izzet-mehmed-izzet-bey-filibeli>; 17.01.2023)

ŞÂDÎ BABA/BABA ŞÂDÎ-İ SOFYAVÎ

Asıl adı Şâdî'dir. Mahlas olarak da Şâdî adını kullanmış, Sofyalı bir tekke şairidir. *Mecmu'a-i Letâif* diye isimlendirdiği cöngünde kendisini “El-hakîr ve'l-fakîr Şâdî-i Sofyavî” şeklinde tanıtmakta, ayrıca Baba Şâdî Sofyavî, Şâdî Baba ve daha ziyade Şâdî ve Baba Şâdî gibi isimler kullanmaktadır. 1772-1862 yılları arası yaşadığı muhtemeldir. Tımar sahibi olan Şâdî'nin subaşılık, Balkan Harbi memuriyeti, rûsûm-ı müçtemi'a memuriyeti, kışla tamiri, Sofya telgrafhanesinin ve hapishanenin yapımından

sorumlu memuriyet gibi görevlerde bulunduğu gör÷lmektedir. Şâdî aynı zamanda seyr u s÷luk eğitimi tamamlamış bir Nakşî dervişidir. Nakşibendiyye tarikatı şeyhlerinden Köstendilli Bahaeddin Efendiye bağlıdır. Tuttuğu kayıtlardan Nakşî şeyh ve mensuplarının yanında Halvetiyye, Rıfaiyye, Bektaşîyye, Kâdiriyye gibi diğerk tarikatlerle bağlantısı olduğu da anlaşılmaktadır. Özellikle Bektaşî şeyhi Meyli Baba ile yakınlığı cöngün muhtelif yerlerinde gör÷lmektedir. Eserleri; *Mecmu'a-i Letâif* adlı cöngte rahmete vesile olması isteğıyle yazdığını ifade ettiğı yüz şiiri vardır. Klasik, tekke ve halk şiiri özellikleri ile söylediğı şiirlerinde aruz ve hece veznini de kullanmıştır. (DURAN:<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sadi-baba-baba-sadii-sofyavi>, 12.02.2023)

BOSNALI AHMED EFENDİ

Bosnalı Ahmed Efendi, doğum tarihi hakkında bilgi bulunmayan ölümünün 1883 olduğu Bosna Gradaçca Biberovo Polye köyündendir. Fıkıh âlimidir ve hac seyahatini anlattığı eseri mevcuttur. (ARSLAN:<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmed-efendi-bosnali>, 12.02.2023)

DÂVUD ES'AD PAŞA, Manastırlı

Manastır'da doğmuş ve Manastırlı Elhâc Hâfız Dâvud Es'ad Paşa adıyla bilinmiştir. Hayatına dair bilgiler İzmir'de yayınlanan gazetelerden elde edilir. Dâvud Es'ad Paşa Erkân-ı Harb kaymakamlarındandır. 1897-1912 tarihleri arasında İzmir'de bulunmuş ve Sultan Abdülhamîd'e ait İzmir'deki arazi ve çiftliklerin idaresiyle görevlendirilmiştir. Emlâk-ı Seniyye İdaresi müdür muavinliği ve mühendisliği görevinde de bulunmuştur. 1899'lu yıllarda Hicaz Demiryolu'nun inşasında görev almış ve bu arada ailesiyle birlikte hac görevini de yerine getirmiştir. 1910 yıllarında İzmir'in önemli özel okullarından Hadîka-i Vatan Mektebi'nde öğretmenlik yapmıştır. Dâvud Es'ad Paşa'nın hangi tarihte ve nerede vefat ettiğı bilinmemektedir. 1912 yılından sonra vefat ettiğı düşünülebilir. Eserleri; *Bîhaber Peder Yahud Bir Günde Üç Kişinin Vefatı*, *Dârü'l-Harb Haritasına Dair Tarife*, *Dîn-i İslâm Hediyesi*, *Fihrist-i Tevârîh*, *Rehber-i Hac*. (ARSLAN:<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/davud-esad-pasa-manastirli>; 21.01.2023)

HÂFİZ HAKKI PAŞA, Vicdânî, Manastırlı

1879 yılında Manastır'da doğar ve asıl Hâfız İsmail Hakkı Paşa'dır. Süvari m÷lazımı Hacı Halîl Efendi'nin oğludur. Hâfızdır. Manastır'da askeri

rüşdiye ve idadide eğitimine başlamış ve İstanbul'da Harbiye'ye girmiştir. Birincilikle buradan mezun olup erkân-ı harp yüzbaşı unvanıyla Manastır ve Selanik vilayetlerinde Bulgar ve Rum komitelerinin takibinde bulunur. 1908 Meşrutiyetinin ilanı hareketine katıldı. Meşrutiyetten sonra onun da adı hürriyet kahramanı olarak anılmaya başlandı. İstanbul'da erkân-ı harbiye dördüncü derecesine memur olur. Viyana ataşeliğine tayin edildi. 31 Mart 1325/1909 ihtilali üzerine Viyana'dan Selanik'e giderek hareket ordusuna iltihak eder. İhtilal hareketi bastırılınca Viyana'ya görevinin başına döner. Daha sonra erkânıharbiye ikinci reisliğiyle İstanbul'a gelir. 1910 yılında Behiye Sultan ile evlenerek saraya damat olur. 1. Dünya Savaşı'nda Doğu cephesinde kolordu komutanlığı yapar ve rütbesi livalığa yükseltilerek Paşa olarak 3. Ordu komutanlığına terfi eder. Bu görevde iken 1333/1915 yılında tifüs hastalığından Erzurum'da vefat eder. Kars Kapısı civarında defnedilmiştir. Eserleri; *Bozgun*, *Şanlı Asker Ali Çavuş*, *Yiğitlik ve Birlik*. Hâfız Hakkı Paşa, *Şûrâ-yı Ümmet* ve *Tanîn* gazetelerinde Vicedânî rumuzuyla bazen de isimsiz birçok makale yazmıştır. (ARSLAN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hafiz-hakki-pasa-manastirli>, 04.01.2023)

HİMMETÎ, Himmetî-i Manastırî

Hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Peşteli Hisâlî'nin 13 ile 17. Yüzyıllar arasında çeşitli şarîhlerin matla' beyitlerini topladığı Metâlî'ü'n-Nezâir adlı eserinden Himmetî'ye ait bir beyit bulunmaktadır. Bu bağlamda şairin de bu yüzyıllar arası yaşadığı düşünülebilir. Kullandığı Himmetî Manastırî mahlasından Manastırlı olduğu anlaşılır. (EFE: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/himmeti-manastiri>; 09.02.2023)

MU'ÎN, Manastırlı Mu'în Efendi

Manastır'da doğmuştur. Eğitimine Manastır'da başlayan Mu'în İstanbul'a gelir Mektûbî-i Sadr-ı Âlî Odası hulefası sınıfına dâhil olduktan sonra hâcelik rütbesini kazanarak Fârisî mütercimliği görevine getirilir. 1821 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Topkapı haricinde medfundur. Tâlib Efendi vefatına "Mu'în-i pür-hüner gitdi na'îme" mısraını tarih düşürmüştür. Neş'et Efendi'nin talebelerindendir ve şiir yazma kabiliyetinin olduğunu söyler ancak elde fazla şiiri bulunmadığından gerekli değerlendirme yapılamamıştır. Fatin tezkiresinde bir müşterek gazeli mevcuttur. (ARSLAN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muin-manastirli-muin-efendi>, 22.12.2022)

NÛRÎ, Rızâ Nûrî, Manastırlı

Manastır'da doğmuştur, asıl adı Rızâ Nûrî'dir. Kaynaklarda hayatı hakkında bilgi mevcut değildir. Bilinen tek eseri *Tahmîsât-ı Nevbahârım* adlı kitaptır. Genç yaşta vefat eden, Aşkî ve Hümâyî mahlasları ile şiir yazar Mehmed Emin Bey'in Nevbaharım adlı eserine tahmislerden oluşur. Şiire ve edebiyatın çerçevesine vakıf bir şairdir. (ARSLAN:<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuri-riza-nuri-manastirli>, 11.03.2023)

NIYÂZÎ, Ahmed Niyâzî Efendi, Serezli

Ahmed Niyâzî Efendi 1844'TE Serez'de doğmuştur. On iki yaşına kadar eğitim almış, Arapça, Farsça sonrasında Fransızca öğrenmiştir. Serez Tahrîrât Kalemî'ne girmiş sonrasında çeşitli memuriyetlerde Hersek, İstanbul, Petersburg, Ruscuk, Bursa, Selanik, Musul gibi şehirlerde görevlerini yürütmüştür. 1900 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş cenazesi Eyüb Kabristanı'na gömülmüştür. Bir Dîvân'ı olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. (YEKBAŞ: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/niyazi-ahmed-niyazi-efendi-serezli>, 25.12.2022)

HİKMET, Hersekli Ârif Hikmet Bey

Ârif Hikmet Bey, Hersek valisi İstolçalı Ali Paşazâde Zülfikâr Nâfiz Paşa'nın oğludur. 1255/1839 senesinde Mostar'da doğmuştur. On bir yaşında iken dedesi tarafından miralay olarak tayin edilir. Dedesi ve babasının ölümünden sonra Hersek'ten Bosna'ya taşınmıştır. 1854'te İstanbul'a gelen şair ilim tahsiline burada devam etmiştir. Miralaylıktan rütbe-i hâcegânîye geçmiş ve devletin çeşitli kademelerinde yükselerek memuriyet yapmıştır. 1901'de rütbe-i evveli sınıf-ı evvel rütbesine yükseltilmiş ve ikinci rütbeden mecidi nişanı verilmiştir. 1903 yılında boğaz kanserinden vefat etmiştir. Eserleri şunlardır: *Âsâr-ı Hikmet/Dîvân*, *Levâiyhü'l-Hikem*, *Levâmi'ü'l-Efkâr*, *Sevânihü'l-Beyân*, *Misbâhü'l-Îzâh*, *Mecelle*. (AKA: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hikmet-hersekli-arif-hikmet-bey>/11.02.2023)

ZİKRÎ, Zikrî İbrahim, Küçük Ağa

Asıl adı İbrahim Zikrî Efendi'dir. Aynı zamanda Küçük Ağa lakabıyla da bilinir. Uzije'de (Öziçe) doğdu. Bosna ve Belgrad'da ilim tahsil ettikten sonra tarikata yöneldi ve Halveti tarikatı mensubu oldu. 1854 yılında

öldü. *Mevlidü'l-Vüsûl fî-Mevlidi'r-Resûl* isimli bir mevlid şerhi ve bazı risaleleri vardır. (İSEN: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zikri-ibrahim/11.02.2023>)

KAYNAKÇA

Aka, B. (n.d.). Hikmet, Hersekli Ârif Hikmet Bey. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hikmet-hersekli-arif-hikmet-bey>

Aksoyak, İ. H. (n.d.). Atâ, Üsküplü Atâ. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ata-uskuplu-ata>

Aksoyak, İ. H. (n.d.). Celâl/Celâlî, Manastırlı. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/celal-celali-manastirli>

Aksoyak, İ. H. (n.d.). Fazlî, Vardarlı Fazlî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fazli-vardarli-fazli>

Aksoyak, İ. H. (n.d.). Ledünnî, Mustafa Ledünnî Efendi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ledunni-mustafa-ledunni-efendi>

Aksoyak, İ. H. (n.d.). Vehbî, Derviş İbrahim Vehbî Efendi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vehbi-dervis-ibrahim-vehbi-efendi>

Aksoyak, İ. H., & İsen, M. (n.d.). Vuslatî, Ali Bey. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vuslati-ali-bey>

Arslan, M. (n.d.). Âsım, Küçük Filibeli-zâde. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/asim-kucuk-filibelizade>

Arslan, M. (n.d.). Bosnalı Ahmed Efendi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmed-efendi-bosnali>

Arslan, M. (n.d.). Dâvud Es'ad Paşa, Manastırlı. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/davud-esad-pasa-manastirli>

Arslan, M. (n.d.). Enîs, Selanikli. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/enis-selanikli>

Arslan, M. (n.d.). Hâfız Hakkı Paşa, Vicdânî, Manastırlı. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hafiz-hakki-pasa-manastirli>

Arslan, M. (n.d.). Lütî, Lütî Sâlih Efendi, Selanikli. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lutfi-lutfi-salih-efendi-selanikli>

Arslan, M. (n.d.). Mu'in, Manastırlı Mu'in Efendi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muin-manastirli-muin-efendi>

Arslan, M. (n.d.). Nâlî, Nâlî Nu'mân Efendi, Kalkandelenli. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nali-nali-numan-efendi-kalkandelenli>

Arslan, M. (n.d.). Nûrî, Rızâ Nûrî, Manastırlı. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuri-riza-nuri-manastirli>

Arslan, M. (n.d.). Tayyib, Selanikli. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tayyib-selanikli>

Bayraktar, Z. (n.d.). Bâlî Efendi, Sofyalı. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bali-efendi-sofyali>

Ceyhan, A. (n.d.). Abdülhâdî bin Bekr, el-Vardârî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/abdulhadi-bin-bekr-elvardari>

Demir, H. (n.d.). Bâlî, Rumelili Bâlî Çelebi, Kalkandelenli Bâlî Çelebi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bali-rumelili-bali-celebi-kalkandelenli>

Doğan, A. (n.d.). Bâkî, Bâkî Efendi, Bâkî-i Selânîkî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/baki-baki-efendi-bakii-selaniki>

Duran, H. (n.d.). Şâdî Baba/Baba Şâdî-i Sofyavî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sadi-baba-baba-sadii-sofyavi>

Durmuş, T. (n.d.). İshâk Çelebi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ishak-celebi>

Efe, Z. (n.d.). Himmetî, Himmetî-i Manastırî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/himmeti-manastiri>

Efe, Z. (n.d.). Kemterî, Kemterî-i Belgradî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kemteri-belgradi>

Efe, Z. (n.d.). Meşrebî, Meşrebî-i Belgradî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mesrebi-belgradi>

Engüllü, S. (n.d.). Çağdaş Türk lehçeleri. Türkoloji Araştırmaları. Çukurova Üniversitesi.

<https://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/8.php>

p

Egüz, E. (n.d.). Nûrî, Priştineli Beg-zâde. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuri-pristineli-begzade>

Erdoğan, M. (n.d.). Nûrî, Osman Nûrî Efendi, Selanikli. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuri-osman-nuri-efendi-selanikli>

Eren, H. (1987). Balkan adının kökeni. Türk Dili, 429, 113–124.

Gültekin, H. (n.d.). Osman, Selânikî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/osman-selaniki>

Gürbüz, M. (n.d.). Şîrî, Şîrî Beg Belgradî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/siri-siri-beg-belgradi>

İpşirli, M. (n.d.). Selânikî, Mustafa Efendi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/selaniki-mustafa-efendi>

İsen, M. (n.d.). Sûzî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/suzi-mdbir>

İsen, M. (n.d.). Usûlî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/usuli>

İsen, M. (n.d.). Zikrî, Zikrî İbrahim, Küçük Ağa. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zikri-ibrahim>

Kaplan, Y. (n.d.). Vâsık, Priştineli Vâsık. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/pristineli-vask>

Karagözlü, V. (n.d.). Mu’ammâyî, Alî Çelebi, Alî Bâlî, Selanikî Mu’ammâyî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muammayi-ali-celebi-ali-bali-selaniki>

Karagözlü, V. (n.d.). Şem’î, Prizrenli Şem’î. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-prizrenli-semi>

Kartal, A. (n.d.). Mesîhî, Îsâ. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mesihi-isa>

Kesik, B. (n.d.). Kandî, Serezli Kandî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kandi-serezli-kandi>

Kesik, B. (n.d.). Mehmed, Vardarî Şeyh-zâde Mehmed Efendi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mehmed-var-dari-seyhzade-mehmed>

Kurtoğlu, O. (n.d.). Âsım, Bosnalı Yusuf Efendi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/asim-bosnali-yusuf-efendi>

Özyıldırım, A. E. (n.d.). Sâbit, Alâaddin (Ali). Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sabit-alaaddin-ali>

Selçuk, B. (n.d.). Nergisî, Mehmed. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nergisi-mehmed>

Stachowski, M. (2014). Avrupa Balkan(lar)ı, Türkçe bal(yk) ve bunların asıl anlamları sorunu (M. Ağca, Trans.). *Türkbilig*, 27, 155–159.

Sungurhan, A. (n.d.). Aşkî, Vardârî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/aski-var-dari>

Tanyıldız, A. (2023, March 17). *Visâlî Celebi (Sofyalı). Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/visali-celebi-sofyali>

Tuğluk, İ. H. (n.d.). Lâmekânî, Hüseyin. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lamekani-huseyin>

Türk Dil Kurumu. (n.d.). *Balkan. Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr>

Yekbaş, H. (n.d.). İzzet, Mehmed İzzet Bey, Filibeli. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/izzet-mehmed-izzet-bey-filibeli>

Yekbaş, H. (n.d.). Niyâzî, Ahmed Niyâzî Efendi, Serezli. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/niyazi-ahmed-niyazi-efendi-serezli>

Yekbaş, H. (n.d.). Rüşdî, Halîl Efendi, Selanikli. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-halil-efendi-selanikli>

Yekbaş, H. (n.d.). Tevfik, Mehmed Tevfik, Selanikli. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tevfik-mehmed-tevfik-selanikli>

2 KUZEY MAKEDONYA TÜRK EDEBİYATI

2.1 YÜCEL TEŞKİLATI, KÜLTÜR VE EDEBİYATA KATKILARI

*Seyhan MURTEZAN İBRAHİMİ**

YÜCELCİLER

Balkanların sistematik tarihsel devirlerine bakıldığında, bu Yarımada çatışmaların şiddetli bir şekilde sahnelendiği tarihi bir gerçektir. Konumu itibarıyla eskide olduğu kadar günümüzde de birçok kültür ve medeniyeti bağlayan köprü işlevini görmektedir. Balkanlardaki Türk varlığının ve kültürünün tarihi izlerinde, Türklerin Balkan Yarımadasında M. Ö. 7000

* Uluslararası Balkan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi - Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi

yılına kadar uzanan bir geçmişe sahip oldukları görülmektedir. Müslüman varlığı ve kültürü ise 679 yılından Proto Bulgar ve Tuna Bulgar Türklerin'nin yerleşmesiyle başlamış, Peçenek, Oğuz, Kuman, Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Türkleri'yle devam ederek günümüze kadar gelmiştir. (Hamzaoglu – İsmaili, 2022: 15)

1912 yılında Osmanlı'nın Balkanlardan çekilmesiyle birlikte Türkler için milli ve kültürel haklarından mahrum edileceği, göçe zorlandığı, sıkıntılı günler başlamıştır. Yıldırım Ağanoğlu, Balkan savaşları sırasında ve Osmanlı sonrasında, yerleşik nüfusa yönelik yapılan katliamlar sonucu göçün kaçınılmaz olduğunu dile getirirken, Ağanoğlu (2001: 62), Bıyıklıoğlu'nun (1987: 20) katliamlarala ilgili, Avrupa'da mesela Fransa'da bir Alman işgali karşısında Fransızlara topyekün yerlerini, yurtlarını bırakıp göç etmezler. Çünkü onlarda sivillere karşı uygulanan etnik temizlik tehlikesi yoktur. Balkanlarda ise iş tersinedir. Başta Rus olmak üzere bütün Balkan milletlerinin Türk topraklarında atacakları her adım Türk aile ocaklarının sönmesini gerektirir, sözlerine katılırken, göçün en büyük sebebi olarak, halka yapılan bu zalimliklerin olduğunu dile getirir. Rumelide yaşanan göçlerin, Yunan, Bulgar, Sırp-Hırvat mezalimi, dini ve ekonomik sebepler kaynaklandığını *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi – Göç* eserinde belgelerle kanıtlamıştır.¹

Türkler aynı katliam ve kaderle, Osmanlı'nın 1912 yıllarında Balkan topraklarını ellerinden kaybetmesiyle birlikte arafata kalan bir dönemden sonra, 1940 lı yıllarda yeniden yüzleşmiştir.

Balkan savaşlarından sonra azınlık durumuna düşen Yugoslavya, daha doğrusu Makedonya Türkleri, ata yadigârı olan o topraklarda, Türk varlığını yaşatabilmek için, 1920'li yıllardan itibaren defalarca örgütlenme girişimlerinde bulunmuştur. Bu örgütlenme girişimleri ister siyasal parti şeklinde, ister o dönemin sivil toplum kuruluşları şeklinde yapılmıştır ve ne yazık ki Yücel Teşkilatı, kanlı biten bu girişimler zincirinin şanlı bir halkasıdır. (Engüllü, 2006: 10) Bu yıllar Yugoslavya için çalkantılı olmasıyla birlikte, yeni bir toplumsal düzenin kurulma çabaları, devletin insanları sindirip kimliklerine müdahale ettiği yıllara denk gelmektedir. Yücel olayı ise, Yugoslavya'nın bir parçası olan, tarih boyunca çetecilerin, komitacıların, kaçakların ve hırsızların mekik dokuduğu ve insan değerinin hiçe sayıldığı Makedonya denen ve barut fıçısı olarak adlandırılan bir ülkede olagelmıştır. (Kaya, 2013: 141) Bu tür geçiş dönemlerinde, süphesiz toplumsal sınıflara

¹Ayrıntılı bilgi için Ağanoğlu, Y. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi – Göç*, İstanbul, Kum saati, 2001, s. 61-95.

ait bireyler, bunalımı siyasi olduğu kadar ideolojik koşullar çerçevesinde de derinden hissetmiştir. Türkleri, bu bunalımdan kimliklerine zarar verilmeden çıkmak için ve yeni düzende kendi kültürlerini temsil edebilmek için bir araya gelerek çalışmalar yapma kararı almıştır. Artık çokkültürlü bir toplum içinde var olabilmek, asırlarca Balkanlarda devam eden dil kimliğinin değişime uğramış olması, kültür ve kimliği doğru temsil edilme sorunsalını da ortaya koymuştur.

İnsaniyetperver – Kültür – Eğitim - Yardım Cemiyeti 1938 yılında Üsküplü gençler tarafından Üsküp’te kurulmuştur. Cemiyete sadece 35 yaşını doldurmamış gençler üye olabilmıştır. Derneğin ilk başkanlığını Üsküplü Kemal Müsli yapmış, üyeler ise komunist yanlısı Kumanovalı Kurtiş Ağuş, Yahya Osman, Refik Şerif, Ragıp Efendi, Fadıl Abdürrahman Ali, Münir Süleyman Ali ve Şerafettin Süleyman olmuştur. Yardım Cemiyetini edebiyat, kitaplık gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler kapsamında da kültürel bilinçlendirme savaşını da verdikleri görülmektedir. Refik Şerif daha sonraları bölgede işgalci, partizan, çetnik ve Arnavutların faaliyetlere başladıkları o günlerde yapılan bu ilk toplantıda teşkilatın gençliği her türlü yabancı ideolojilerden korumayı amaçladığını dile getirmiştir. Bu bilinçlendirmenin ilk adımları Türkiyeden getirilen kitaplar sayesinde oluşturulan kütüphane aracılığıyla yapılmıştır. Cemiyetin kütüphanesi, Mehmet Akif Ersoy’un *Safahatı*’ı, Mustafa Kemal Atatürk’ün *Nutku*, Namık Kemal, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp ve Yahya Kemal Beyatlı’nın kitaplarından oluşturulmuştur. Toplantılarda okunulan şiirlerin en başlarında, Ziya Gökalp şiirleri, özellikle de Gökalp’in *Ahlak* şiiri yerini almıştır. Cemiyet, tehlike teşkil ettiği düşüncesiyle işgalci Bulgarlar tarafından kapatılmıştır. (Eriş, 2022: 45,46, 67)

Oluşturulan boşluktan dolayı Cemiyetten geri kalanlar teşkilat kurma kararı alır. Bu teşkilat ilk kurulduğu yıllarda “gizli Türklük teşkilatı”² adı altında ilk toplantılarını gerçekleştirmiştir. Daha soruları Yücel ismini almıştır.

“Yücel Teşkilatı” üyeleri veya kısaca “Yücelciler”, tıpkı birçok destan veya halk hikâyesi kahramanları gibi 1941 yılında Makedonya’da Türklere karşı yapılan haksızlıklara karşı durmak, Makedonya Türklerinin millî ve dinî varlıklarını korumak ve yaşatmak üzere faaliyetler yürütmek için bir araya gelen aydınların oluşturduğu toplumsal bir hareket olarak tanımlanabilir. (Koca, 2017: 77)

² Teşkilatın kuruluş sürecindeki siyasi ve tarihsel bilgilerin ayrıntıları için *Yücelciler – Yugoslavya’da Gizli Türk Teşkilatı*, Eren Atala Eriş, Üsküp Sahafhane Yayınları, 2022 eserine bkz.

Yücel teşkilatının ilk resmi toplantısı 1945 yılında yapılmıştır. Teşkilata üye olanların ant içtikleri anı, Mehmet Şerif Dalip şöyle açıklamıştır:

İlerde birgün başımıza acı hadiseler gelebilir endişesi ile; ‘acılara tahammül etmemiz icap edecektir. Bu önceden bilinsin. Ne şartlar altında olursak olalım, birbirimizi ele vermeyeceğiz’ diye gizlilik ve sır tutma üzerine birbirlerine söz verip, “Kur’an, silah, bayrak üzerine yemin” ederler. (Ardıcı, 1991: 96’dan Eriş, 2022: 127)

Şeraafettin Yücel, yol arkadaşlarının milli duygularını anlattığı konuşmasında: Yücel için Türk milliyetçisi yalnız Türkçe yazan, Türkçe konuşan değildir. Elbette Türkçe konuşmak, Türkçe yazmak kadar, Türkçe düşünmek de önemlidir. Ama bir Türk milliyetçisi için daha önemli olabilecek, Türk gibi düşünmek ve her olay karşısında Türk gibi davranabilmektir.

Yücel teşkilatı üyeleri kuruldukları günden itibaren yeni kurulan devlette yaratılan imkânlardan istifade ederek, Yugoslavya Türklerinin eğitim, kültür, sosyal ve ekonomik bakımdan gelişmelerine rehberlik etmek, onları bir arada yaşadıkları diğer milletlerle eşit duruma gelmelerini sağlamaktı.

1945 li yıllar Yugoslavya topraklarında yaşayan milletler için zorlu bir dönemdi. En büyük zorbalık da ulema üzerinde uygunmuştur. Tehlike olarak görülern ulema kısmı susturulmak için yalandan, asılsız, iftiralara dayalı farklı davalarla yargılanmıştır. Bu yargılanmalardan biri de, Türk aydınlarının tutuklandığı Yücel davasıdır. Gelişmelerden rahatsız olan siyasi yönetim 1947’de bir ihbarı gerekçe göstererek apar topar tutuklamalara, soruşturmalara başlar. İlk tutuklamalar Ağustos 1947’de gerçekleşir. “Zamanın ileri gelen tüm aydınları, sağduyu sahipleri, halkın gerçek temsilcileri bir gecede vatan haini ilan edilip, jet mahkeme kararlarıyla hüküm giyerler.

27 Şubat 1948 tarihinde “Göstermelik yargılama neticesinde dört kişi; Şuayb Aziz, Ali Abdurrahman, Nazmi Ömer Yakup, Adem Ali medeni ve siyasi haklarından mahrum ve mallarının müsadere edilmeleri suretiyle idama mahkûm edildiler.” (Koca, 2017: 79)

Yücel Teşkilatı üyelerinden Şerafettin Ferit kaleme aldığı “Yücel Türk” şiirinde, Yücelcilerin fikri temellerini şöyle özetlemiştir:

Ben Yücelden, yücelerden yanayım
Varsın Türklük yaşasın, ben yanayım

Sevmem, yerde sürünüp ağlayanı,
Düşmanlara boyun eğip, yalvaranı.

Yükselmektir insanlığın emeli,
Kişi “bu yer yerin değil” demeli.

Doymam bir türlü yıldızla aya,
‘Yücel Türk!’ emrini veren Ata’ya.

Gönlümde resul’ün sıcak nefesi,
Kalbim nurla dolar mirac gecesi.

Özgürüm, yaparım yalnız Tanrıya,
Yücelerin yücesi ol sanrıya

Ne mutlu Yücel için can verene,
Türklükuğrunda Tanrı’ya erene. (Eriş, 2022: 168)

Bu ilkeler doğrultusunda, Yücel mensupları, Yugoslavya dönemi Balkanlar Türk dünyasının eğitim ve kültür alanında aykata kalabilmesi için önemli adımlar atmıştır. Onların kurdukları eğitim ve basın kurumları günümüze kadar gelen Türkçenin önünü açmıştır.

Ülke yeni düzene başlar başlamaz, yaklaşık 1 ay sonra Tefeyyüz ve İrfan okullarını açan bu gençler (Yücelciler), bu çatılar altında eğittikleri öğrencileri Fahri Kaya’nın deyimiyle, müfredat çocukların milli kimlik ve kültürlerini öğretecek şekilde hazırlanmıştır. Eğitim dili için de Türkiye Türkçesi kullanılmıştır. Bu eğitim ocaklarında “Dağ başını duman almış”, “Ankara, Ankara güzel Ankara”, “Çıktık açık alınla” marşları çocukların sesinden yankılanmıştır. Anı yılın, 1945 yılının yaz aylarında da 3 aylık pedagojik kurslarla öğretmenler yetiştirilmiştir, böylece çekirdek kadro da oluşmuştur. Şerafettin Ferit’in bu pedagojik kurslarının açılmasında önemli rolü olmuştur. Bununla da kalmayıp halkı bilinçlendirmek için halka okuma yazma öğretmiş, farklı kültürel etkinliklerin gerçekleşmesine de ön ayak olmuştur. 15 bin nüsha basılan Türkçe ilk ders kitabı “Sevimli Kıraat” yine bu gençler tarafından hazırlanmıştır. Yugoslavya döneminde ve sonrasında en büyük basın organı olan Birlik de 1944 yılının Aralık ayında kurulmuş, Türklerin sesi olmuştur. Dördüncü sayıya kadar Türklerin sesi olan gazete,

sonrasında Yugoslavya yönetimi Halk Cephesinin eline geçiyor ve 1946 yılında da devlet ilk kez gazeteye bütçe ayırıyor. Gazetenin devlet kontrolü altına geçmesiyle, Yücelciler teker teker uzaklaştırılıyor, 63 gencin tutuklanmasıyla da Yücel davası beraberinde, idam, sürgün ve göçler de Makedonya’da yaşayan Türklerin kaderi oluvermiştir. (Kaya, 2006: 6,8)

Davada Şuayb Aziz İshak, Ali Abdurrahman Ali, Nazmi Ömer Yakup ve Adem Ali Adem idama mahkum edilmiştir.

Fettah Rauf Efendi’nin kuzeni olan **Şuayb Aziz Efendi**, 1939 yılında eğitim aldığı Mısırdan Üsküp’e dönmüştür. Meddah medresesinde eğitim aldıktan sonra 1932 yılında Kahire’deki El-Ezher Üniversitesinde yüksek eğitimini tamamlamıştır. Mezun olduktan sonra bir süre Türkiyede kalan Şuayb Aziz, Ankara Üniversitesinde profesör olarak kabul edilir. 1939 yılında ailesini alıp, temelli olarak Türkiye’ye göç etmek üzere Üsküp’e gelir, belge işlerini beklerken de savaşın patlamasıyla birlikte Üsküp’te kalır.

Ali Abdurrahman Ali, 15 Mayıs 1914 yılında Üsküp’te doğmuştur. 1432 yılından beri Kurşunlu Han Vakfına ait bir vakıfnameye sahip, köklü bir Türk ailesine mensup biriydi. Eşi, Didar Hanım zamanın en ileri gelen keman virtüözlerinden biri olarak 1934 yılında Paris’te klasik batı müziği tarzında konser vermiş bir sanatçı ve öğretmendi.

Nazmi Ömer Yakup, 16 Ağustos 1916 yılında Üsküp’te doğmuştur. Yugoslavya Krallığı Döenminde eğitimini Belgrad Üniversitesi, Hukuk bölümünde alan Türk öğrencilerden biridir. Nazmi Ömer 1943 yılında Üsküp Türk Konsolosluğunda çalışmıştır.

Ali Adem Ali, Yücel Teşkilatına katılan Arnavut etnik kökenli üyelerinden biridir. II. Dünya savaşı sırasında, partizanların Çetnik çetelerine yönelik baskıları sonrası, birçok silah partizanların eline geçer, gizli Türk teşkilatının eline de bir fırsat geçmiş olur. O sırada Üsküp muhafız komutanı görevinde bulunan Adel Ali Adem, Çetniklerden ele geçirilen silahların kaydı tamamlanmadan arkadaşlarına aktarır. Böylelikle de silah dağıtımı ve saklama işi Ali Ademdedir. (Eriş, 2022: 48,105,108, 167)

SONUÇ

Yücel Teşkilatına mensupları kısa bir süre faaliyet göstermiş olmalarına rağmen, dönemin siyasi dengelerinin mağdurları olmalarına rağmen Yugoslavya dönemi Türk edebiyatının temelini atmış, günümüzü eğitiminin, edebiyatının, Türkçe’nin gitmesi gerektiği yöne doğru ışık olmuştur.

Yücelci öğretmenlerden Halit Beceren göç ettikten sonra yazdığı bir şiirde Yücel Teşkilatı'nın bir hikâyesini şöyle ele almıştır:

İşkence, ızdırap, eziyet,
düşmanca dayak Demir Parmaklar,
soğuk hücre betondan yatak
Temizlikten mahrum ve haşereler yuvası
Budur kırk yıl önce geçmişin hatırası

İnsan gibi adalet yolundan geçerken biz
Uğramıştık haksızlık kapanına hepimiz
Düşman ezelden emeli olan öcünü aldı
Türk'ü ölüme, hapise ve sürgüne saldı

Hapislik düşmüştü bizim payımıza mekan
Fakat, idealimizden vazgeçmedik bir an
Hepimizdik bir vücut, bir düşünce ve bir hedef
Şanıdır bu ırkımızın insanlık ve şeref

Eza tatbiki sarımsada enerjik ruhları
Bilakis zulme karşı arttı gururları
Yücel uğruna vermişti dört kıymetli canını
Aktığı topraklarda atalarının kanı

İrade çelik, dik başla geçirdik yılları
Yılmadık, andık öldürülen arkadaşları
TÜRK'e layık karakterin olduk biz misali
Bu yolda gitmemizin YÜCEL idi timsali. (Eriş, 2022: 397)

Yine Yücel davasında önemli bir yere sahip olan Şerafettin Ferit Süleyman, 1976 yılında yaptığı bir konuşmada arkadaşlarının milli duygularını şöyle anlatmaktadır:

Yücel için Türk milliyetçisi yalnız Türkçe yazan, Türkçe konuşan değildir. Elbette Türkçe konuşmak, Türkçe yazmak kadar , Türkçe düşünmek de önemlidir. Ama bir Türk milliyetçisi için daha önemli olabilecek, Türk gibi düşünmek ve her olayın karşısında Türk gibi davranabilmektir. Bu anlamda değil midir ki; Yahya Kemal “Kökü mazide olan atiyim ben” diyor. (Kaya, 2006: 7)

KAYNAKÇA

Ağanoglu, Y. (2001). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanlar’ın Makûs Talihi – Göç”, Kum saati, İstanbul.

Ardıcı, M. (1991). “Makedonya’da Müslüman Direnişi, Yücelciler 1947”, İnsan Yayınları, İstanbul

Bıyıklıoğlu, T. (1987). “Trakya’da Milli Mücadele”, cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Engüllü, S. (2006). “Yüceli ve yücelcileri anarken”, Köprü, Kültür – Sanat Dergisi, yıl 4, sayı 11, Köprü Kültür, Saat ve Eğitim Derneği, Üsküp, Makedonya.

Eriş, E. A. (2022). “Yücelciler – Yugoslavya’da Gizli Türk Teşkilatı”, Üsküp Sahafhane Yayınları, Üsküp.

Kaya, F. (2013). “Şafak Sökerken”, Yeni Balkan Yayınları, Üsküp.

Kaya, F. (2006). “Kültür ve Eğitim Tarihimizde “Yücelciler””, Köprü Kültür, Sanat ve Eğitim Dergisi, yıl 4, sayı 11, Köprü yayınları, Üsküp.

Koca, S. K. (2017). “Balkan Türklerinin Yakın Dönem Kahramanları Yücelciler”, Akademik Bakış Dergisi, sayı. 60, Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN.

2.2 “ÜSKÜPLÜ ŞAİR MÜDERRİS FETTAH EFENDİ”

*Süleyman BAKİ**

GİRİŞ

Balkan coğrafyasında asırlar boyunca Türkçe şiir ve edebiyat alanında önemli şahsiyetler yetişmiştir. Kemalpaşazade’nin ifadesiyle “*Urumeli’nin Burusası*” olan Üsküp, 1391 yılından Osmanlı Devleti tarafından fethedilerek Türk ve Müslüman bir belde olduğu günden itibaren Müslümanlar’ın yoğun olarak yaşadığı ve İslam kültürünün yaygın olduğu bir şehirdir. Yine Üsküp, Osmanlı Devleti hakimiyeti altına girdiği zamandan itibaren Balkanlar’da önemli bir İslam kültür, sanat ve siyaset merkezi olmuştur. Yine Üsküp, Osmanlı Devleti hakimiyeti altına girdiği zamandan itibaren Balkanlar’da önemli bir İslam kültür, sanat ve siyaset merkezi olmuştur. Üsküp’te yetişen ünlü şariler arasında Nâmi, Atâ, Niyâzi, Zâri, Şeydâ, Vâlihi, İshak Çelebi, Kâtib Veysi, Aşık Çelebi, Yahya Kemal Beyatlı gibi kıymetli isimler zikredilebilir. Bu meyanda şairler silsilesine Üsküp’te doğup büyümüş ve burada vefat etmiş Fettah Efendi’yi de yâd etmek gerekir.

Müderrişliğinin yanı sıra şiir ve edebiyata meraklı olan Fettah Efendi, iyi bir müderriş olmasının yanı sıra iyi bir vaiz ve hatiptir. Ayrıca onun en önemli özelliği de şair oluşudur. Şiirlerinin bir kısmında “*hatifi*” mahlasını kullanmıştır. Yüzlerce şiiri elyazması olarak birçok şahsın özel kütüphanesinde bulunmaktadır.

1-FETTAH EFENDİ’NİN HAYATI

Şair ve müderriş olan Fettah Efendi (Abdulfettah Rauf) 1910 yılında Üsküp’te dünyaya gelmiş, babası Üsküp’ün Hacı İshak sülalesinden ve tanınmış şahsiyetlerinden manifaturacı esnafından Rauf Efendi, annesi Üsküplü Refiye Hanımdır. Asıl adı Abdulfettah olup halk arasında Fettah Efendi olarak tanınmaktadır.

Fettah Efendi, medrese eğitimini Üsküp Türk Çarşısı’nda bulunan Osmanlı medreselerinden Meddah Medresesi’nde görür. Meddah Medresesi, Üsküp’ün en eski medreselerinden olup Üsküp fatihi Yiğit Paşa tarafından imar edilen Yiğit Paşa (Meddah) Camii’nin avlusunda inşa edilen tarihi bir medrese olup, II.Dünya Savaşı esnasında 1944’te camiyle birlikte medrese de

* Tetova (Kalkandelen) Devlet Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Şarkiyat Bölümü Öğretim Üyesi, Makedonya.

bombardıman nedeniyle yıkılmıştır.³ Hocası başmüderis Ataullah Efendi'den 15 Nisan 1934 yılında icâzet alıp mezun olmuştur. Hocası Ataullah Efendi 1872'de Üsküp'te doğmuş 1946'da yine bu şehirde vefat etmiş ünlü bir alimdir. 1908'de Meclis-, Mebusan'da milletvekilliği de yapan Ataullah Efendi, dînî tahsilini İstanbul Fatih Medresesi'nde tamamlamıştır. Şeyhu'l-İslam Mustafa Sabri Efendi ile dostluğu bilinmektedir. 1924'te Üsküp'e döner ve 1925 yılında Üsküp'teki Meddah Medresesi'nde başmüderis olarak vazifelendirilir. Bu medresede birçok talebe yetiştirmiştir. Medrese 1946 yılında komünist rejim tarafından kapatılmıştır.

Fettah Efendi, mezun olduğu bu medresede, medrese kapatılana kadar uzun yıllar İslami İlimler'de (kelam ve akaid) hocalık yapmış ve talebe yetiştirmiştir. Daha sonra 1938'de medresenin başmüderisi olarak tayin edilir. 1944 yılında mezuniyet töreninde kendisinden icazet alan öğrenciler arasından Marmara İlahiyat Fakültesi hocalarından Hafız Bekir Sadak da vardı. Dönemin sosyalist rejimi tarafından dînî liderlikle ve İslamcılık'la suçlanarak bu ünlü din aydını 1947 senesinde 7 yıl ağır hapis cezasına mahkum edilmiş, 1952 yılında hapisten çıktıktan sonra rejim tarafından Makedonya Devlet Arşivi'nde Osmanlıca, Türkçe ve Arapça uzmanı olarak çalışmıştır. Çileli ve kederli hapis yıllarından sonra serbest kalmış, fakat rejim tarafından takibi devam etmiştir. Camilerde görev almasına bile mücade edilmemiştir.

24 Nisan 1963 yılında 53 yaşında Üsküp'te vefaat etmiş, cenazesi İsa Bey Camii'nde kılınarak naaşı Butel mezarlığında defnedilmiştir. (Aruçi, 1995: 483- 484) Merhumun biri erkek ikisi kız olmak üzere üç evladı vardı. Merhumun vefaatından sonra eşi ve çocukları İstanbul'a göç etmişlerdir ve aile fertleri halen İstanbul'da yaşamaktadır. Oğlu Rızvan Tarık, birkaç sene önce İstanbul'da vefat etmiştir.

Merhum Fettah Efendi'nin adını yaşatmak için Üsküp halkının desteğiyle Üsküp'te Butel semtinde 14.06.2013 tarihinde ibadete açılan bir de cami yapılmıştır. Caminin ismi “Abdül Fettah Efendi Camii”dir. Bundan önce de ailesinin geldiği yer olarak Üsküp'e bağlı Tsrni Vrv (Karatepe) köyündeki cami Fettah Efendi'nin adını taşımaktadır.

³ Meddah Medresesi hakkında daha geniş bilgi için bkz: Bekir Sadak, “Biz Oralarda Kalmalıydık”, el-Hilal Dergisi, Mayıs 1991, Üsküp; Bekir Sadak, “Rumelide Bir Şair Fettah Efendi”, İslami Kültür, Sanat ve Edebiyat, Sayı 4, Mart 1989, sayfa 27-29, , İstanbul; Muhammed Aruçi, “Üsküp'te Meddah Medresesi”, Balkanlar'da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Sofya,2000), IRCICA Yayınları, 2002, s.181-198; Süleyman Baki, “Meddah Medresesi ve Gürelerli Selim Efendi”, Köprü Dergisi, Üsküp, yıl 2, sayı 6, s.8-11.

Merhum, Türkçe'nin yanısıra Arapça, Farsça, Sırpça, Makedonca ve Arnavutça dillerine de vakıftı.

2- FETTAH EFENDİ'NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Merhum Fettah Efendi, Meddah Medresesi'nden mezun olmuş ve ilk nesil talebeler arasında zekâsıyla, ilmi vukûfiyetiyle ve de şâirliğiyle temâyüz etmiştir. O, yaşadığı dönemde Osmanlı'yı ruhunda yaşayan ve yaşatan bir alim ve şairdir. Belki de Osmanlı sonrası yetişmiş en büyük ve en güçlü İslam şairidir. Yüzlerce şiiri olan bu şairimizi maalesef biz, yeterince tanımıyor ve de tanıtıyoruz. Bu gün bile hala hakkında ne bir eser yazılmış nede bir ilmi toplantı düzenlenmiştir. Kendisi hakkında sadece birkaç kısa makele yazılmış olan bu ünlü İslam şairimizi daha çok tanımak ve anlamak zorundayız.⁴

Fettah Efendi, kendini iyi yetiştirmiş bir alim, müderris, şair, vaiz ve hatiptir. Meddah Medresesi'nde müderrisliğinin yanısıra Üsküp'ün bir çok camiinde vaazlarıyla da tanınmıştır. Hitabeti ve natıkası insanları metfun ederdi. Şair ruhlu oluşu onun en bariz özelliğidir. Üsküp ve Makedonya Müslümanları arasında şiirleri dilden dile meclislerden sohbet halkarına ışık tutmuştur. Fettah Efendi özellikle Üsküp Müslümanları'nın gönüllerinde kıymetli ve değerli bir alim ve müderris olarak taht kurmuştur. Buna rağmen Komünist rejim ve rejim sempatzanları onun şiirlerine asla yer vermemiştir. Onu ve şiirlerini görmezlikten gelmiştir.

Medreseden arkadaşı ve talebesi olan Prof.Bekir Sadak hocası Fettah Efendi'yi: *"parlak ve keskin bir zekaya sahip, hayal ufku geniş, muhakeme gücü yeterli ve susmak bilmeyen bir natıkaya sahip"* ve *"temas ettiği konular umumiyetle ilmi ve edebi"* olarak tarif ediyor. Üsküplü yazar Fahri Kaya'ya göre Fettah Efendi *"tasavvuf şairi"*dir. Yeğeni ve talebesi hatta şiir katiblerinden diyebileceğimiz müellif Cavit Saraç, Fettah Efendi'nin edebi kişiliği ve şairliği konusunda şunları aktarıyor: *"lûgat bilgisi, kelime hazinesi çok geniş. Bu yüzden şiirleri de kafiye ve anlam bakımından kalitelidir. Bir de onun enteresan bir özelliği de anında bu şiiri tasarlamasıydı, yani normal*

⁴ Fettah Efendi hakkında daha geniş bilgi için bkz: Bekir Sadak, *"Rumelide Bir Şair Fettah Efendi"*, İslami Kültür, Sanat ve Edebiyat, Sayı 4, sayfa 27-29, Mart 1989, İstanbul; Fahri Kaya, Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar, Köprü Derneği Yay, Üsküp, 2008, s.123-147; Suat Engüllü, *Üsküp'te Abdülfettah Rauf'da Yaşıyordu*. Yedi İklim, Cilt 9, Sayı 64, sayfa 21-25, İstanbul, 1995; Süleyman Baki, *"Üsküplü Şairlerin Dilinden Balkanlar'da Hazreti Peygambder Sevgisi"*, Yedi İklim, Cilt XIX, Mayıs 2006, s.102-103; Süleyman Baki, *"Üsküplü Şair Fettah Efendi'nin Mehmet Akif'in Vefaati"*, Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 12-14 Ekim 2011, Sabahtin Zaim Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.319-327.

bilinenden öte kağıt kalem alıp, oturup şiir yazmazdı, mesela seninle burada oturukun iki ya da üç şiir yazabilirdi, bakarken, gülerken, konuşurken aniden herhangi bir mecliste olsa bile oradaki birine “yaz” derdi ve mısralar dökülürdü dudaklarından. Bu hayret verici bir şey, Allah’ın müstesna kullarına nasip olan olduğu, vehbi bir özelliktir”. (Sadak, 1991: 17; Kaya, 2008: 123; Emin, 2013: 31-35) Onun, adeta Balkan Türk edebiyatı arasında eski şiir ile yeni şiir arasında bir köprü vazifesi taşıdığı ifade edilebilir. (Karakuş, 2018: 116)

SONUÇ

Hatîfî mahlasını kullanan Fettah Efendi’nin hem “*hece*” hem “*aruz*” vezniyle yazdığı şiirlerinden Osmanlıca, Farsça ve Arapça’ya vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. İlk şiirleri Üsküp’te çıkan Sadâ-yı Millet (1925) gazetesinde yayımlanmıştır. Şiirlerinin muhtevasını daha çok dinî, vatanî ve sosyal konular oluşturmaktadır. Hayatı boyunca Osmanlı münevveri olmanın sağladığı üstünlüğün gururunu taşıyan ve bunu fikirlerine aktaran Fettah Efendi, saltanatın sona ermesine ve vatanında gurbet hayatı yaşamasına rağmen mağlubiyet duygusuna kapılmamış, şiirlerinde cesur bir kişilikle ortaya çıkmıştır. “*Hasma teslim olmam amma Rabba teslim olmuşum*” mısrası bu tür duygunun bir tezahürüdür.

Şiirlerinin büyük bir kısmında maziye karışmış tarihî mefâhirlle kaybolup giden Osmanlı medeniyetinin mirasına karşı duyduğu hasret ve üzüntüyü dile getirmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Yugoslavya’dan Türkiye’ye başlatılan göçe karşı çıkmış ve muhtelif yerlerde bu göçün dinî açıdan caiz olmadığını söylediği gibi, bu kanaatini şiirlerine de aktarmış, “*Ah hicret, o mel’ûn akın*” mısraı ile tanımlamıştır. Onu Balkanlar’da Osmanlıca Türkçesi ile yazan ve aruz veznini kullanan son nesil şairlerinden biri olarak kabul etmek mümkündür. Birkaç defter hacmindeki şiirleri henüz toplu olarak yayımlanmamıştır. Bu şiirlerin büyük bir kısmı talebesi Kemal Aruçi tarafından konularına göre tasnif edilip birkaç deftere geçirilmiş (Bugün bu defterler yazma halinde merhum Muhammed Aruçi’nin özel kitaplığındadır), bir kısmı da Bekir Sadak tarafından yayımlanmak arzusuyla toplanmış ve bir araya getirilmiş, fakat yayımlanamamıştır.⁵

⁵ Fettah Efendi’nin edebi kişiliği hakkında daha geniş bilgi için bkz; Bekir Sadak, “*Rumelide Bir Şair Fettah Efendi*”, İslami Kültür, Sanat ve Edebiyat, Sayı 4, sayfa 27-29, Mart 1989, İstanbul; Suat Engüllü, *Üsküp’te Abdülfettah Rauf da Yaşıyordu*. Yedi İklim, Cilt 9, Sayı 64, sayfa 21-25, İstanbul, 1995; Muhammed Aruçi, “Fettah Efendi”, DİA, İstanbul 1995, XII,

Bazı gazete makaleleri de yazan Fettah Efendi'nin Mehmed Âkif Ersoy'un ölümü üzerine yazdığı bir yazısı ile mersiyesi Sofya'da neşredilen Medeniyet gazetesinde (6 Şubat 1937); yine aynı yazı ve ikinci bir mersiyesi Üsküp'te çıkan el-Hilâl dergisinde "Büyük İslâm Şairi Mehmed Âkif Ersoy" başlığıyla yayımlanmıştır (yıl III, sy. 15, [1 Eylül 1989], s. 14). "Bir Ağacın Tarihçesi Yaratan'ın Bir Kitap Kudretidir" makalesi de Osmanlıca'dan sadeleştirilerek yayımlanmıştır (El-Hilâl, yıl 1, sayı 4, 1 Kasım 1987, s. 7). Son yıllarda Üsküp'te Makedonya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından neşredilen El-Hilâl dergisinin sayılarında "Tanrı", "Allah'ım ile birkaç söz", "Vasiyetim", "Şanlı Peygamber Mesih" vb. şiirleri yayımlanmıştır. Ayrıca Üsküp'te Köprü Derneği çatısı altında çıkan Köprü Dergisi'nde bazı şiirleri yayınlanmıştır. Son dönemde Ertuğrul Karakuş tarafından "*Üsküp'ün Akifi*" adlı çalışmada Fettah Efendi'nin şiiri üzerinde önemli bir çalışma yapılmıştır. (Karakuş, 2021)

Kanatimizice binlerce dizeye sahip şair Fettah Efendi'nin şair olarak yeterince değerlendirilmediği ve Makedonya Türklerinin edebiyatında da hakketiği yeri alamamıştır.

483-484; Fahri Kaya, Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar, Köprü Derneği Yay, Üsküp, 2008, s.123-147; ⁵ Ertuğrul Karakuş, *agm.*, s. 111-166.

Üsküplü Müderris Şair Fettah Efendi (1910-1963)

KAYNAKÇA

Aruçi, Muhammed (1994), “*Fettah Efendi*”, DİA, c.12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Bekir Sadak, “*Biz Oralarda Kalmalıydık*”, el-Hilal Dergisi, Mayıs 1991, s.17;

Kaya, Fahri (2008). *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, Köprü Derneği Yay, Üsküp.

Emin, Nedim (2013). “*Üsküplü Cavit Bey İle Mülakat*”, Köprü Dergisi, sayı 56, Üsküp.

Karakuş, Ertuğrul (2018). *Türkçenin Oğuz Sahasının İki Vatan Şairi; Bahtiyar Vahapzade ve Abdülfettah Rauf’un “Vatan” Temalı Şiirleri Üzerine Karşılatırmalı Bir İnceleme*”, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, C.7, sayı.1, Edirne.

Karakuş, Ertuğrul (2021). Üsküp’ün Akif’i Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf’un Şiiri Üzerine Makaleler”, Kriter Yayınevi, İstanbul.

2.3 ABDÜLFETTAH RAUF'UN ŞİİRİNE DAİR

*Ertuğrul KARAKUŞ**

GİRİŞ

Osmanlı Devleti hâkimiyeti sonrasında Balkan bölgesinde, ancak münferit bazı tekke ve medreselerin tesiriyle, “neoklasik” denebilecek bir tarzda şiirler yazılmıştır. Bir şair olarak olgunluk dönemini, atlattığı bütün badirelere rağmen, 20. asrın tam ortasında yaşadığını söyleyebileceğimiz Üsküplü Abdülfettah Rauf ise sadece bu tarzın bu asırdaki bir temsilcisi olmakla kalmamış, hem velûd yönü hem de dönemine göre güçlü şiir dili ve zengin kelime hazinesi ile Balkan bölgesinin asrına damga vuran şairlerinden birisi olmayı başarmıştır.

Balkan bölgesinde özellikle 16.yüzyıldan itibaren Osmanlı Türkçesiyle klâsik tarz Türkçe şiir yazma geleneği gelişmiştir. Yüzyıllarca süren bu gelenek, tezkirelerden tespit edildiği kadarıyla, Balkan bölgesinde birçok şairin yetişmesini sağlamıştır (İsen 2009, Nureski 2008).

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi ve Balkan Savaşlarının ardından Balkan bölgesinde klasik Türkçe şiir, büyük oranda etkisini yitirmiştir. Ancak münferit bazı tekke ve medreselerin de tesiriyle bölgede neo-klasik denebilecek bir tarzda şiirler yazılmıştır. Bu tarz şiir yazan birçok şairin varlığı bilinse de Balkan bölgesindeki siyasi şartlar gereği bu şairlerin çoğunluğu şiirlerini kitaplaştırma ve geniş kitlelere yayma imkânı bulamamışlardır. Bunlar arasında mısraları elden el eve dilden dile dolaşarak hatırlanan çok velud şairler de mevcuttur.

Balkan bölgesinin en velud şairlerinden olsa da şiirlerini kitaplaştırma imkânı bulamayan şairlerden birisi de Abdülfettah Rauf'tur. Şair, yüzlerce yıldır Türk-İslam kültürüyle yoğrulmuş, kadim bir şehir olan Üsküp'te⁶ 1910'da⁷ dünyaya gelmiştir (Aruçi 2002). Balkan bölgesindeki medreselerin son örneklerinden birisi olan Meddah Medresesinde eğitim görmüştür. Sosyalist Yugoslavya döneminde yedi yıl ağır hapis cezası almış bir yıl da taş kırmaya gönderilmiştir. Yaşadığı birçok badirenin ve ürettiği birçok şiirin ardından 1963 yılında vefat etmiştir (Baki 2006: 102, Engüllü 1997: 139).

* Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

⁶Üsküp, 1392'den Balkan Savaşlarına kadar yüzyıllarca Osmanlı Devleti yönetiminde kalmış kadim bir şehirdir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: İnbaşı ve Kul (2018).

⁷ Bazı kaynaklarda 1911 olarak geçer. Bkz.: (Rauf 2022a: 5).

Çalışmamızda; şiirleri Fettah Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği tarafından yayınlanmaya başlayan ve üslup olarak çok benzemesinden dolayı “Balkanlar’ın Âkif’i” diye de anılan Abdülfettah Rauf’un eserlerindeki dikkat çeken bazı hususiyetlere, ulaşabildiğimiz şiirlerinden hareketle değineceğiz.⁸

ABDÜLFETTAH RAUF’UN ŞİİRİNE DAİR:

1.Abdülfettah Rauf’un şiirlerinde, yazıldığı dönemin özelliklerine bakıldığında, en dikkat çeken unsur “*kelime hazinesi*”dir. Şiirlerinde “gâyât, gabî, mehîb, Hâtif, meşmul, bâis, ...” gibi o dönem için anlamı az bilinen kelimeler kullanılır.

“Takdîr ediyor nâmını dâhîsi, gabîsi

İnsanlığa ey Rabb’ımızın şanlı Nebîsi

Ahlâk-u fazîlet diye gür sesle bağırdın

İnsanlığı î mân ile irfâna çağırdın.” (“Fahr-i Âlem Efendimize-Hz. Muhammed A.S.”)

Bu durumun kaynağı olarak şairin aldığı medrese eğitimi ve bu eğitime de bağlı olarak okuduğu geleneksel kaynaklar gösterilebilir. İşte bu nedenlerle şiirlerdeki kelime hazinesi, 20.yüzyılın bölgede yaygın olarak kullanılan kelimelerinden çok, bölgede yüzyıllarca hâkim olan Klasik Türk Edebiyatı’nın kelime hazinesiyle örtüşmektedir.

“Her nâlesi bir sâikadır arş-ı Hudâ’ya

Her âhı birer bârikadır arz u semâya

Seller gibi sahrâlara, dünyâlara erzân,

Volkan gibi bir âteş-i sûzân u fûrûzân” (“Büyük Şair Mehmed Âkif”, Rauf 2021: 66)

⁸ Bu çalışma; İhlamur Kitap tarafından hazırlanan ve “Türk Dünyası Edebiyatı” kitabında bölüm olarak yer almış olan “*Balkanların Akif’i: Abdülfettah Rauf’un Şiirine Dair Bazı Hususiyetler*” başlıklı çalışmamızdan ders kitabı niteliği taşıyan bu çalışma için uyarlanmıştır. Bkz.: (Karakuş 2021). Mezkûr çalışmada değerlendirmeler, Dr. Muhammed Aruçi’nin arşivinden alınan ve araştırmacının kendisinin Lâtin harflerine çevirdiği 220 adet şiir ve El-Hilal gazetesinde yayımlanan şiirler üzerinden yapılmıştır. 2021 ve 2022 yıllarında Fettah Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği tarafından şairin şiirleri yayımlanmaya başladı. Ders kitabı olarak mezkûr çalışmadan uyarladığımız bu kitap bölümünde, şairin kitap olarak yayımlanan şiirleri esas alınmaya gayret gösterilmiştir. Bu bağlamda çalışmada örnek olarak alıntılanan “Fahr-i Âlem Efendimize-Hz. Muhammed A.S.”, “Kitabe-i Seng-i Mezar (Vasiyetim)” ve (“Allah (İman Sesleri)”) başlıklı şiirlerin dışında kalanlar, basılmış olan şiirler temel alınarak düzenlenmiştir.

Buradan hareketle diyebiliriz ki; klâsik döneme ait kelime varlığının 1950’li yıllara taşınmasında, Abdülfettah Rauf’un eserlerinin önemli bir görev üstlendiği de görülmektedir.

2.Üzerinde duracağımız ikinci hususiyet ise Abdülfettah Rauf’un şiirlerinde görülen *Âkif* hayranlığının yanında bu şairle olan dil ve üslup benzerliğidir. Şair, Mehmet Âkif Ersoy’a hayranlığını bazı şiirlerinde doğrudan dile getirir. Şair, Âkif’in şiirine olan hayranlığını da 1956 yılında kaleme alınan “Büyük Şair Mehmed Âkif” adlı şiirinde dile getirir:

“Ma ‘sûmların elhânının şi’rinde duyurdun;

Sen ağladın, efgânını dünyâya duyurdun

Mazlûmlara dil oldu o feryâd-ı mehîbin;

Rûhlarda bütün çağladı sen her ne buyurdun...” (“Büyük Şair Mehmed Âkif”, Rauf 2021: 67)

Aşağıda örneklendirdiğimiz iki şiirde, Abdülfettah Rauf’un Mehmet Âkif’ten etkilendiği çok açık bir şekilde görülmektedir. Mehmet Âkif, “Resmim İçin” adlı şiirinde;

“Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,

Günler şu heyûlâyı da er geç silecektir.

Rahmetle anılmak, ebediyyet budur amma,

Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?” (Ersoy 2007: 480)

demektedir. Abdülfettah Rauf ise “Allah’ım ile Birkaç Söz” adlı şiirinde adeta örnek aldığı Âkif’in hayat muhasebesini yineler:

“Ölsem beni rahmet ile hiçbir anacak yok.

Bir nâdire gitmiş diye hiçbir yanacak yok.

Yok, çünkü beni andıracak bir eserim yok.

Allâme desem kendime abdâl kanacak yok.” (“Yâ Rab! Allahım ile Birkaç Söz”, Rauf 2021: 28)

Zaten şair, Mehmet Âkif’i örnek aldığını her fırsatta dile getirir:

“Esrâr-ı kemalâta ne vâkıf olabildim;a

Meydân-ı ebede ne de â⁹kif olabildim.a

Dünyada ne bir rehber-i hikmet ne de eyvâh!b

Allâh’ı bilir, bildirir ârif olabildim.a” (“Allah’ım ile Birkaç Söz”, Rauf 2021: 28)

Abdülfettah Rauf’un Mehmet Âkif’ten etkilenmesinin en bariz örneklerinden birisi de şiirlerin tamamına sinmiş olan bazı ortak kelimelerdir.

⁹ Mehmet Âkif kastediliyor olmalı. “Â” harfi büyük olabilir! Dr. Muhammed Aruçi “Meydân-ı edepte ne de Âkif olabildim.” şeklinde okumuştur.

“şark, mâbed, nâle, Hak, garb, sahrâ, abide, âh...” gibi pek çok kelime, 20.yüzyılın ortalarında Yugoslava bölgesinde gerek siyasi eğilimlerin gerekse de dilde sadeleşme hareketlerinin etkisiyle daha az kullanılır olmuştur. Bilindiği bu kelimeler, Mehmet Âkif’in şiirinde de en çok geçen kelimeler arasındadır.

3.Abdülfettah Rauf’un şiirlerinde dikkat çeken bir diğer hususiyet ise, şairin *aruz*a verdiği önemdir. Aruzun farklı kalıplarını kullanır. Özellikle de aruzun “Mefûlü / Mefâ’îlü / Mefâ’îlü / Fe’ûlün” kalıbının sıkça kullanılır. Şair özellikle bu kalıp ile “kıt’alar” söyler. Vardar adlı şiir kitabının “Beytler, Gazeller ve Kıtalar” bölümünde bu îtiyadın misalleri çok görülür:

*“Kırk yıl oluyor nefis-i habisimle boğuştum
Gaflet ile binbir emelin ardına koştum
En sonra da mermiyle vurulmuş kanadından
Hüsran-zede bir kuş gibi topraklara düştüm” (Rauf 2022c: 175)*
*“Ey cümle cihânın ezeli sırr-u zuhûru
İnsanlığa Hakk’ın ebedî Rehber-i Nûru” (“Fahr-i Âlem Efendimize-Hz. Muhammed A.S.”)*

Şairin mümkün olduğunca az kusurla aruz ölçüsünü kullanmış olması da onun şiirde âhenk konusundaki ustalığının bir göstergesi sayılır. Bu açıdan şairin, 20.yüzyılda aruzu kullanarak eser veren Türk şairleri içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamak gerekir (Karakuş ve Skenderi 2017).

4.Şairin şiirinde dikkat çeken bir diğer özellik de, tam da “neoklâsik dönem” özelliklerine uygun olarak birkaç farklı mısra dizilişi uygulamasıdır.

*İkilikler (beyitler) tarzı diziliş:

*“Eğer ma’kes güzelse, akseden ihsânı idrâk et!
Zuhûru nûra mâni’ perde-i esrârı sen çâk et!*

...

*Baharı rûhuna insin bu müdhiş saltanatgâhın
Cemâli parlсын par-par senin rûhunda Allâh’ın” (“Hâlik-i Bahara”, Rauf 2021: 32)*

*Dörtlükler ve düz kafiye şeklinde diziliş:

*“Mahvoldu hayâlim emelim maksadım eyvâh
Bîçâre gönül söyleyecek söz bulamaz âh
Artık ne bu toprak üzerinde bize yer var*

Yok yok ne de göklerde bize bir meded Allâh!” (“Kara Akşâm”, Rauf 2022a: 53)

*Bir nevi serbest müstezat denebilecek tarzda diziliş şekli:

“Bir gün ben ölürsem;a

Kabrim, dilerim sine-i yârânda kazılsın!.....b

Her dertliye hemdem;a

Bir merd-i vatandı, diye kalplerde yazılsın!.....b

Ta'mîm-i ulûma;

Gündüz gece çırpındı ve heyecân ile coştı.

Âşıktı umûma;

İrfân, dedi; hiç durmadı, Allah, dedi, coştı.” (“Kitabe-i Seng-i Mezar (Vasiyetim)”)

5.Abdülfettah Rauf’un şiirinde belirteceğimiz bir diğer hususiyet ise şairin bir âhenk unsuru olarak her şiirinde kafiyeyle önem vermesidir.

“Câna cândır zikrinin üstün adı, üstün tadı;

Ya ne buldu!kim bu zevki bulmadı.

Zikr-i Hak’tır enbiyâdan her hitâb

İsmi takdîs eder yüz dört kitâb” (“Allah (İman Sesleri)”, Rauf 2022c: 103)

6.Abdülfettah Rauf’un şiirlerinde dikkat çeken ve takdir ile değerlendirilmesi gereken bir diğer hususiyet ise *muhteva zenginliği*dir. Şiirlere genel olarak bakıldığında şu konuların ağırlıklı olduğu görülür:

-Allah cc inancı (îman), sevgisi (aşkı):

Esasen A.Rauf’un şiirlerinde yer alan “vatan sevgisi”nden “tabiat tasvirleri”ne kadar neredeyse bütün konuların, Allah inancı ile beraber ele alındığı söylenebilir.

“Suyun gibi temizdir özünde yoktur riyâ

Temiz kalbinin aksi sathında yüzen ziyâ

Aşkının tercümânı bu gülbang-ı kibriyâ

Şırıl şırıl sesiyle Allâh’ı anar Vardar” (Rauf 2022c: 17)

Şair, Balkan bölgesinde Osmanlı medreselerinin en son faal olanlarından birisinin, Meddah Medresesinin, hem talebesi (öğrencisi) hem de hocası (öğreticisi) olması hasebiyle, cemiyete karşı bir mesuliyet duygusu ile doludur. Zaman komünizm zamanıdır. Asırlardır Osmanlı-Türk-İslâm medeniyetinin en güzide merkezlerinden olan Balkanlar ve Üsküp’te Allah’a îman bile suçlanmaya vesile olur hâle gelmiştir. İşte böyle bir çağda yaşayan âlimler için irşat faaliyeti zor olduğu kadar elzem hâle de gelmiştir. Yani her

bir âlim “hâtîf” olmalı ve “haberdar” etmelidir. İşte bu yüzden şairin *mahlası* da “Hâtîf”tir.

“Hâtîf”im terk eyledim Hakk’a şuhûd y gaybımı

Kenz ü kânlar muhtefî, vîrâneler ağlar bana” (Rauf 2022a: 40)

-Hz. Peygamber sevgisi (aşkı):

Allah inancı ile birlikte Hz. Peygamber sevgisinin de A.Rauf’un şiirindeki konuların başında geldiği rahatlıkla görülmektedir. “Na’t-ı Nebî”, “Na’t-ı Resûl” başlıklı şiirler, hususiyetle de mübarek gün ve geceler vesilesiyle yazılan şiirler, Hz. Peygamber sevgisi ile doludur:

“Leyle-i Mi’râc Münâsebetiyle seni ve Sana Yâ Rasûllâh!

Seni ben medhedemem midhat-i Yezdân yetişir

Sana bir mu’cize lâzım ise Kur’ân yetişir” (Rauf 2021: 31)

-Şairin bu iki sevgiden ayırmadığı *vatan sevgisi*:

Onun için vatan duygusu “Üsküp, Meddah Medresesi, Islahhane Parkı, Vardar nehri,” gibi özel alanlarda yoğunlaşır (Karakuş: 162). A. Rauf’ta vatan duygusu “hâlden şikâyet ve vatanın şanlı geçmişine özlem” olarak tezahür eder (Karakuş: 162). Şanlı bir geçmişin ardından “yâd eller”in hükmünün geçtiği bir vatan toprağı şair için ağıt yakılacak derecede acınası duruma düşmüştür. Onun vatan temalı şiirlerine bir nevi “vatan ağıdı” denebilir (Karakuş 2014: 136).

“Vatan bende garîbdir ben vatanda garîbim

Rûhen uzak kalmışım gerçi cismen karîbim

Ben içinde o bende zevkini ben sürmedim

Eller tadını buldu böyle gurbet görmedim” (Rauf 2021: 27)

-İslâm coğrafyası:

İstanbul, Üsküp, Mısır, Cezayir, Filistin, Kırım hatta Sibiryâ bile A.Rauf’un şiir coğrafyasını oluşturur.

“Boğaziçi, Üsküdâr, Fâtih, bütün bir vatan

O mübârek vatanda vatan için her yatan...” (Rauf 2022a: 88)

-Türk-İslâm tarihi-edebiyatının mühim isimleri:

Üsküp fatihi Paşa Yiğit Bey, Kâdî Baba (“Meşâîrû’ş-Şuarâ” isimli tezkirenin yazarı Âşık Çelebi), Necip Fazıl Kısakürek, Mehmet Âkif Ersoy...

“Büyük Şâ’ir Mehmed Âkif

Âkif deyince koca bir heykel-i irfân

Bir âbide, gûyâ ki oyulmuş kayalardan...” (Rauf 2021: 66)

-*Tabiat/mevsim tasvirleri:*

Yukarıda da değindiğimiz gibi A.Rauf'un şiirlerinde sıkça karşılaştığımız tabiat ve mevsim tasvirleri de Allah inancı ile beraber şiiri “tefekür”e çevirir.

*“Ölen toprak diriliyor yeşil kumaş çemenler
Lalelerle süslenerek göze saçan feyz ü fer
Zümrüden yapraklarla canlanıyor ağaçlar
Çiçeklerle, çemenlerle şânlanıyor yamaçlar”* (Rauf 2022c: 85)

-*Gençliğe çağrı:*

Gençlik, kendisini nesillerin dirilişine adayan her şair gibi A. Rauf'un şiirlerinde de mühim bir yer tutar. O, gençlere çok net çağrılarda bulunur:

*“Gençler, geliniz bir arada sa'y edelim biz
Aksâ-yı terakkiye muzaffer gidelim biz”* (Rauf 2021: 15)

-*“Şanlı tarih” vurgusu:*

*“İstiyordum bu ufuklarda da îmânımdan
Şanlı târîhime bir fıkra-i vicdân kalsın”* (Rauf 2021: 11)

A.Rauf'un şiirlerinde; Kur'ân-ı Kerîm sevgisi, vatana dair umut, vatana dair umutsuzluk, hâlden serzeniş, daha genç yıllarında kaleme aldığı ve doğrudan beşerî aşkı ele aldığı şiirler ve çok sevdiği ve eğitim gördüğü Meddah Medresesi gibi daha pek çok konu çeşitliliği görülür.

SONUÇ

Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkan Savaşları sonrasında, gerek yaşanan siyasi gelişmeler ve değişimler gerekse de göçler nedeniyle Balkan bölgesindeki Türk edebiyatı da badireler atlatmıştır. Köklü bir geleneğe sahip olan Klâsik Türk Edebiyatı, son temsilcilerini “neoklasik” denen bir tarzda da olsa 20.yüzyılın ortalarına kadar yetiştirmeye devam etmiştir.

Bu şairlerden birisi olan Abdülfettah Rauf da, “neoklasik dönem şairi” ve “Balkanlar'ın Âkif'i” gibi sıfatlarla anılmıştır. En verimli olabileceği yılları Sosyalist Yugoslavya döneminde hapishanede geçmiş ve henüz şiirleri kitap hâlinde yayımlanmasa da, bölgenin en çok tanınan şairleri arasında yer almıştır. Eserleri, müsveddeler hâlinde elden ele dolaşmıştır.

Çalışmamızda; hem şiirler yayınlanmadan önce müsveddeler hâlinde de olsa ulaşabildiğimiz üç yüze yakın şiirinden hareketle hem de yayınlanan şiirlerden hareketle, şiirlerdeki genel teknik ve muhteva hususiyetlerine dikkat çekilmiştir:

*Abdülfettah Rauf’un Şiirlerinde en dikkat çeken hususiyet “zengin kelime hazinesi”dir. Klâsik döneme ait kelime varlığının 1950’li yıllara taşınmasında, Abdülfettah Rauf’un eserlerinin önemli bir görev üstlendiği de görülmektedir.

*Abdülfettah Rauf’un Şiirlerinde dikkat çeken bir diğer hususiyet ise, aruzun farklı kalıplarını az denecek bir hata ile kullanabilmesidir. Birçok farklı aruz kalıbı kullandığı gibi özellikle “Mefûlü / Mefâ’il / Mefâ’il / Fe’ln” kalıbını özellikle de “kıt’a” tarzındaki Şiirlerinde sıkça kullanır.

*Şair, Mehmet Âkif Ersoy’a hayranlığını her fırsatta eserlerinde belirtmekle kalmamış; gerek dil ve üslup, gerek coşkun İslâmî hassasiyet vurgusu ve gerekse de Şiirlerden esinlenme bakımından İstiklâl Marşı Őairini her yönüyle örnek almıştır.

*Abdülfettah Rauf’un Şiirlerinde dikkat çeken bir diğer özellik de, “neoklâsik dönem” özelliklerine uygun olarak “beyitler hâlinde, dörtlükler hâlinde ve serbest müstezad tarzında” gibi birkaç farklı mısra dizilişi uygulamasıdır.

*Şairin Şiirlerinin genelinde, bir âhenk unsuru olarak kafiyeye çok önem verdiği görülmektedir.

*Abdülfettah Rauf’un Şiirlerinde dikkat çeken bir diğer husus da *muhteva zenginliği*dir. Şiirlere genel olarak bakıldığında; “Allah cc inancı (îman), sevgisi (aşkı)”, “Hz. Peygamber sevgisi”, “Kur’ân-ı Kerîm sevgisi”, “vatan sevgisi”, “Türk-İslâm tarihi-edebiyatının mühim isimleri”, “İslâm coğrafyası”, “tabiat/mevsim tasvirleri”, “gençliğe ağrı”, “vatana dair umut”, “vatana dair umutsuzluk”, “hâlden serzeniş” ve (daha genç yıllarında kaleme aldığı) doğrudan beşerî aşkı ele aldığı Şiirler gibi geniş bir konu çeşitliliği göze çarpar. Ancak neredeyse bütün konuların temelinde en başat duygunun “Allah inancı ve aşkı” olduğu söylenebilir.

*Şairin mahlasının “Hâtif” olması bile, onun cemiyete karşı duyduğu mesuliyet duygusunun bir ispatıdır.

KAYNAKÇA

Aruçi, Muhammed (2002). “Üsküp’te Meddah Medresesi” *Balkanlar’da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Sofya 21-23 Nisan 2000)*, İstanbul: IRCICA Yayınları, s. 181-198.

Baki, Süleyman (2006). “Üsküplü Şairlerin Dilinden Balkanlar’da Hazreti Peygamber Sevgisi”, *Yedi İklim*, Peygamberimiz Özel Sayısı, XIX. Cilt, s. 102.

Engüllü, Suat (1997). “Makedonya, Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, C.7, s. 139.

Ersoy, Mehmed Âkif (2007). *Safahat*. (Hızl.: M. Ertuğrul Düzdağ) İstanbul: Çağrı Yayınları.

İnbaşı, Mehmet ve Eyüp Kul (2018). *Balkanlarda Bir Türk Şehri Üsküp*. Ankara: TTK Yayınları.

İsen, Mustafa (2009). *Varayım Gidelim Urumeli’ne-Türk Edebiyatı’nın Balkan Boyutu*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Karakuş, Ertuğrul (2014). “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağdı: Abdülfettah Rauf’un Şiirinde Üsküp ve Makedonya.1-2”, *Hikmet Dergisi*, Yıl 12, S.23-24, s. 132-151 ve 136-149.

Karakuş Ertuğrul ve Mr. Semra Halil Skenderi (2017). “Makedonya’da Yayınlanan Hilal Dergisindeki Türkçe Edebiyat Faaliyetlerine Bir Bakış”, *Geçmişten Günümüze Balkanlarda Türkçenin Süreli Yayınlarıdaki Yeri ve Önemi Sempozyumu (11-14 Mayıs 2017) Bildiriler Kitabı*, Zenica-Bosna-Hersek.

Karakuş, Ertuğrul (2018). “Türkçenin Oğuz Sahasının İki Vatan Şairi: Bahtiyar Vahapzade ve Abdülfettah Rauf’un ‘Vatan’ Temalı Şiirleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *BAE Dergisi*, Cilt: 7, S. 1, s. 111-166.

Karakuş, Ertuğrul (2021). “Balkanların Akif’i: Abdülfettah Rauf’un Şiirine Dair Bazı Hususiyetler”, *Türk Dünyası Edebiyatı*, İstanbul: İhlamur Yayınları, s. 117-121.

Kaya, Fahri (2008). “Tasavvuf Şairlerimizden Fethah Rauf Efendi”, *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, Üsküp: Köprü Derneği Divan Yayıncılık.

Nureskı, Cüneys (2008). *Tezkirelere Göre Makedonya’da Yetişen Osmanlı Divan Şairleri*. Üsküp: MATSİTEB Yayınları.

Rauf, Abdülfettah (2021). *Yine Vatan İçin*. Üsküp: İDEFE Yayınları.

Rauf, Abdülfettah (2022a). *Zulmetten Nûra*. Üsküp: İDEFE Yayınları.

Rauf, Abdülfettah (2022b). *Garâmi Parçalar*. Üsküp: İDEFE Yayınları.
Rauf, Abdülfettah (2022c). *Vardar*. Üsküp: İDEFE Yayınları.

2.4 ŞÜKRÜ RAMO HAYATI SANATI ve ESERLERİ

*Refide ŞAİNİ**

ŞÜKRÜ RAMO'NUN HAYATI

Şükrü Ramo, 1918'de İştip'te doğdu. İlköğretim ve lise tahsilini İştip'te bitirdi. 1941 yılına kadar Üsküp Felsefe Fakültesi'nde okudu. Ancak 1941'den sonra İkinci Dünya Savaşı patlak verince faşizm karşıtı mücadeleye aktif olarak katıldı. Ülkenin kurtuluşundan sonra 1945 Mart'ının sonlarına doğru Üsküp'e çağrılarak “Birlik” Gazetesi'nin yazı işleri müdürlüğüne tayin edildi. Bu görevde tam on sekiz yıl kaldı. Çeşitli sosyo-politik, eğitimsel-kültürel, kurum ve kuruluşlarda üyelik ve yöneticiliklerde bulundu. Parlamento Üyesi ve Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti Meclisi Başkan Yardımcılığı da yaptı.

1948-50 yılları arasında Parti Siyasi Okulu'na gitti. Kuzey Makedonya Türklerinin eğitim sıkıntısını giderebilmek için, ilk öğretmenlerin yetiştirilmesinde bizzat kendisi kurslar düzenleyerek Türk ilkokullarına öğretmenler yetiştirdi.

Makedonya Cumhuriyeti ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde çeşitli gazete ve dergilerde Türkçe, Makedonca, Arnavutça ve Sırp-Hırvatça çeşitli konularda çok sayıda şiir, öykü, röportaj, makale ve yorumları yayımladı. Şiirleri ve hikâyeleri diğer Balkan ülkelerinde de yayımlandı.

Çok sayıda Türkçe çevirisinin yanı sıra, aralarında en ünlüleri 1950'de yayımlanan “*Vatan Birdir Unutma*” ve “*Çelenk*” eserleridir. “*Hoş Geldiniz*” 1964'te, “*Güzel Günler*” 1973'te yayımlandı. “*O, Adam*” 1978'de İlhami Emin tarafından Makedoncaya çevrilerek yetişkinler için şiir kitabında yer aldı. Çocuklar için yazmış olduğu kitaplar şunlardır: “*Polonya Çiçeği* (1969)”, “*Yeşil Köy*” (1972), “*Alevden Yıldızlara*” (1976). Kuzey Makedonya'da “11 Ekim” Edebiyat ödülü de verilen yazar 18 Kasım 1988'de Üsküp'te öldü.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ndeki Türk edebiyatının kurucularından olan Ramo'nun şiirleri ve hikâyeleri, yalnızca Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ndeki savaş sonrası ilk nesil Türk yazarları değil aynı zamanda ikinci nesil yazarları da etkiler. Birçok genç yazara ilham verir. Çok yönlü bir yazar ve kültürel öncülerden olarak Şükrü Ramo, İkinci Dünya

* Uluslararası Balkan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi - Türkçe Öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi

Savaş'ından sonra Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde Türklerin sözde özerk kültürünün temellerinin atılmasında büyük bir rol oynar.

“*Faşizmin Kurbanları*” adlı şiiri, ülkeyi yabancı işgalinden kurtarmak için anti-faşist mücadelenin sonunda Kuzey Makedonya'da Türkçe olan yazılan ilk şiirlerden biri olarak kabul edilmektedir (Çelik, 2020:73).

Ayrıca Şükrü Ramo sadece şiir ve nesir alanında kalmamış, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde yeni açılan Türkçe eğitim veren ilköğretim okullarına ilk öğretmenleri yetiştirme alanındaki faaliyetlerini de genişletmiştir. Kuzey Makedonya'daki Türk toplumunun tek haber bülteni olan “*Birlik*” (1944) gazetesinin baş yazarlığını da üstlenmiştir.

ŞÜKRÜ RAMO’NUN SANATI

1978'de Veles'teki “Ratsin Şiir Karşılaşmalarında” İlhami Emin, “Şükrü Ramo'nun Hikâyelerinde Şiir” başlıklı açıklamasında diğerleri arasında şunları söyledi: “Şükrü Ramo, hikâyesi daha güçlü bir düzyazı yapısına sahip olsa bile, ağırlığı hâlâ şiir düzeyinde kalır. Öykülerinde, Ramo'nun kahramanlarının (çoğunlukla eski göçebe Türkmen kabilesi Yürüklerin üyeleri) yaşadığı dağlık bölgelerin göze batmayan lirik bir tasviri olarak, bu insanların kendilerine karşı savaşıma konusundaki özgün, dürüst tutum ve kararlılığının bir ifadesi olarak ortaya çıkıyor” (Emin, 1978: 9).

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde savaş sonrası ilk kuşak Türk yazarları edebî mesleğin sırlarını ortaya çıkarmak için ilk adımları atmağa başladılar. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, kurtuluştan sonra bu yazarlar çok aktiftiler ve zengin içerikli çeşitli türlerde çok sayıda edebi eser yayımlarlar.

Çiğdem Ülker, Birinci Kuşak Kuzey Makedonya Türk yazarlarından Şükrü Ramo hakkında şöyle bir görüş sergiliyor: “İkinci Dünya Savaşı sonrası Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ndeki Türk edebiyatının öncelikle Yugoslavya'nın bu federal birimindeki devlet liderliğinin desteğine dayanıyor. Bu devlet destek anlayışının olduğunu Şükrü Ramo'nun “*Yeşil Köy*” adlı nesir kitabında bizzat Ramo kendisi belirtiyor (Ülker, 1998:30).

Şükrü Ramo, yaşamı ve eseri sosyo-politik ile edebî aktivitenin birleştirilmesiyle belirginleşen bir yazarın tipik bir örneğidir. Ramo, tüm şiirsel ve düzyazı çalışmalarını Tito'nun eski Yugoslav federasyonundaki halklar ve etnik topluluklar arasında “Kardeşlik ve Birlik” için yaptığı çalışmaların doğrulanmasına adar. Bu, ideolojik çizginin ayrıntılı temalar ve olaylardan, kahramanların ağzından geçtiği çocuklara yönelik hikâyelerinde açıkça ortaya çıkar.

1970-1975 yılları arasında nesir üzerine konuşan Fahri Kaya, özellikle Şükrü Ramo'nun zengin yerel dil ile Türk köylülerinin hayatından renk temalarının işlendiğini söyleyerek “*Yeşil Köy*” kitabına vurgu yapar. Doğu Makedonya'da 2. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Türk köylerindeki aşanılan hayattan söz edilir (Kaya, 1990: 15).

Abdülkadir Hayber'e göre: “Şükrü Ramo'nun hikâyelerindeki kahramanlar, tamamen olumlu ya da olumsuz karakterler olarak tanımlanır. Yazar elbette olumlu kahramanın yanında durur, olumlu niteliklerini vurgular ve olumsuz kahramanın kötü niteliklerini kınar. Yazarın bu özelliği, hikâyelerinin belirli bir amaç doğrultusunda kaleme alındığını göstermektedir (Hayber, 2021: 69-73). Ayrıca Şükrü Ramo'nun çocuklara yönelik neredeyse tüm hikâyelerinin küçük bir bölümle başladığı, fakat olayların yavaş yavaş güç kazanması ve ana karakterler arasındaki bir konuşma veya ana karakterin anlatımı yoluyla gelişmesi dikkat çekicidir. Sohbetlerde genellikle bazı ilginç yaşam olayları tanıtılır ve her hikâye genellikle belirli ve kesin bir sonla ve yazarın her zamanki gibi, genel olarak yaşamla ilgili kararlılığı ve tutumu olan kesin bir algı ile sona erer.

Öykülerinden bahseden Mustafa Karahasan, estetik üzerinden ideolojik ve didaktik olanı aşmak konusunda haklı olarak çok eleştirel olduğunu söyler. “*Polonya Çiçeği*” adlı çocuk hikâyelerinde Şükrü Ramo ile bu çelişki ortaya çıkar. “*Polonya Çiçeği*” kitabındaki tüm hikâyelerin ortak teması, kanlı sahneleriyle ve izleriyle savaştır. Sonunda, diğer olayların yanı sıra, bu kitapta yazarın okuldan ve savaştan arkadaşlarına adanmış hikâyeler içerdiğini söyleyen kısa bir bibliyografik not düşer. “*Polonya Çiçeği*”nin hikâyesi şöyle başlar: Polonya çiçeklerini çok sevdiği için şaka olarak partizan komutanı Cevdet'e arkadaşları Polonya çiçeği diye hitap ederlermiş. Düşmanla bir çatışmadan sonra, ağır yaralanan partizan Nazlı, birliğin arkasında kalır. Bu yüzden Cevdet onlara gidip onu kurtarmalarını emreder. Savaşçılar onu ağır yaralı olarak bulurlar, sedyede taşırlar, ancak şafakta ölür. Bir pompalı tüfekte saygılarını sunarak onu gömerler. Mezarı taze kır çiçekleri ile süslenir, Komutan Cevdet çiçeği yakasından alıp gözyaşları içinde cesur yoldaşı Nazlı'nın mezarına bırakır (Çelik, 2020:75).

“*Arkadaşlar*” adlı kısa öykü, yazarın okul günlerinden bir temaya sahiptir. Bu anlaşılabilir çünkü birinci tekil şahıs konuşuyor ve öğrencilerin çoğunun Makedon ve Sırp olduğu sınıfındaki tek Türk yazardır. Hikâyenin kahramanı fakir bir ailedendir. Yazar, sınıfının en iyi öğrencisi olduğunu, üçüncü sırada oturduğunu, solunda arkadaşı Nevena'nın oturduğunu ve

arkasında arkadaşları Yovo ve Lubişa olduğunu anlatır. Arkadaşlar arasında anlayış ve karşılıklı yardımlaşma olduğunu aktarır.

Ekleme istenilen o ki, aynı hikâyelerde olaylar, arzular, niyet aşırı olmasaydı, kesinlikle daha canlı, daha çekici ve etkili olurdu. “*Yeşil Köy*” hikâyesiyle ilgili izlenim biraz farklı. Yani “*Yeşil Köy*”de okuyucuya ünlü bir hikâye anlatıcısı etkisi verir.

Şükrü Ramo'nun “*Yeşil Köy*” adlı hikâye kitabı tamamen çocuklara adanmış olduğunu söylenilemez, ancak “*Ateşten Yıldızlara*” adlı kısa öykü kitabı ise tamamen çocukların hayatından konuları kapsamaktadır. Yazara göre savaş hem yetişkinleri hem de çocukları etkiler. Şükrü Ramo kitabında çocukların savaş sırasında ve sonrasında yaşadıklarını anlatır. Çocuklar işgalcilerin vahşetine tanık olur. Çocukların kişisel olarak gördükleri, düşmana karşı nefret yaratır, böylece masum kalpleri dalgalanır. Yazar, küçük çocukların hayatta olumlu ve faydalı olan şeylere yönlendirilmesini ve yetiştirilmesini analiz savunur. Böylece “*Arif'in Güneşli Yolu*”, “*Murat*”, “*Yaşar*” ve “*Söğütlerin Altında Tanışıyoruz*” hikâyelerinde yazarın hayalindeki ideal kahramanlarla karşılaşır. Savaştan sonra, Şükrü Ramo, elbette kahraman çocuklarını tamamen yeni ve çok değişmiş yaşam koşullarına yerleştirecektir. Geçmişteki sosyo-politik koşullarda çocuklar da değişimler yaşıyor. Artık birbirleriyle savaş hakkında konuşmazlar, çiçekler hakkında, okul hakkında konuşurlar, ailelerine evde ve tarlada yardım ederler ve oynamak için zaman ayırmaktadırlar. Ramo, hemen hemen tüm öykülerinde çocuklara olan büyük sevgisini dile getirir, bu özellikle “*Halide Teyze*” ve “*Aile Sevgisi*” öykülerinde göze çarpar (Çelik, 2020:79).

Bu iki kitap için şu görüşü dile getirebiliriz: “*Yeşil Köy*” adlı hikâye kitabında yazar bir aile içindeki durumu analiz etmektedir. Şöyle ki, Osman Ağa'nın ailesi aracılığıyla tüm köyün olaylarının bir resmini vermeye çalışır Ramo. Osman'ın ailesi savaştan önce çok huzurlu bir köy hayatı yaşamaktadır. Aynı zamanda savaşın başlaması ve Bulgar işgali ile neredeyse hiçbir şeyi kalmamıştır. Osman Ağa'nın ailesi komşuların da yardımıyla savaşın sonuna kadar toparlanamaz.

Yazar, küçük çocukların hayatta olumlu ve faydalı olan şeylere yönlendirilmesini ve yetiştirilmesini savunur. Böylece “*Arif'in Güneşli Yolu*”, “*Murat*”, “*Yaşar*” ve “*Söğütlerin Altında Tanışıyoruz*” hikâyelerinde yazar hayalindeki kahramanlarla buluşur.

Ramon'un hikâyelerinin temaları İkinci Dünya Savaşı etrafında dönüyor ve olayların gerçekleştiği alan Türk göçebe kabileleri Yörükler'in yaşadığı Plaçkovitsa köyleridir.

Temel fikrin ifadesi yazar kendiliğinde, göze çarpmayan ve önceden belirlenmiş herhangi bir eylem planı ve karakter oluşturmaları olmadan yapılır. Çoğu olayın temel fikri vatan sevgisidir, öyle ki tüm hikâyelerdeki içerikler bu sevgi apaçık görülmektedir. Mantıksal olarak, doğa sevgisini aynı sevgi takip eder. Burada esas olarak yazarın büyük baba karakterleri ve ardından oğullar ve torunları hakkında özel bir aşk geliştirdiği görülmektedir. Belirtilen ve diğer direnişlere rağmen Ramo, mesajını genç okuyuculara iletmeyi ve göndermeyi başarır. Torunları hâlâ Plačkovitsa dağının eteklerinde, İştup ve Radoviš'in yukarısında sebat eder.

Ramo'nun düzyazısındaki şiirsellik, özellikle vatansever içerikli öykülerinde karşımıza çıkar. Onlarda şair, işgalciye karşı mücadelenin ideallerine olan yüce bağlılığını, bu kısa öykülerin son koleksiyonundan "*Alevden Yıldıza*" adlı kısa öyküde olduğu gibi gerçek bir şiirsel yüceltmeye yükseltir. Türk toplumundan yazar kahramanının bağırdığı yerde: "Alevden yıldıza kadar savaşacağım. Ben de bulutlara saldıracağım! ..." (Çelik, 2020:84).

Ramo ve birinci kuşağın santçıları çoğu eserlerinde çocuklara hitap ederken, bir öğretmen edasıyla bilgi verirler. Bunun yanı sıra tabiat güzellikleri özellikle Ramo'nun ve Karahasan'ın şiirinde vazgeçemediği konulardandır. "*Renkli Gülüşler*" şiirinin belirgin bir şekli ve üslubu vardır. Şiirlerinde heceyi ve kafiyei kullanırlar. Ramo'nun çocuklarla ilgi eserleri şunlardır; *Vatan Birdir Unutma, Çelenk, Hoş Geldiniz, Kır Çiçeği, Güzel Günler, Renkli Gülüşler, Alevden Yıldıza, Kuş Sesi, Küçük Damlalar*.

Savaş Şükrü Ramo'da güçlü bir izlektir. Eserlerinde de okuyucuyu çoğu kez savaş yıllarına götürerek vatan sevgisinin önemini gösterir.

"Uç şahinim uzaklara gökte serbest tüy gibi,

Neşe getir, in koluma en sevgili kuş gibi" (Ramo, 1958, s.3).

Bu şiirinde Şükrü Ramo, Şahin'i bir sembol gibi gösterir. Şahinle birlikte vatanında yaşayan bütün insanlara seslenmektedir. Bu birlikle vatanını seven çocuklar, yarınlarına güvenle bakabilirler. Vatan Birdir Unutmada'ki şiirlerde çocukların var olan yönlerini şair anlatmaya çalışmaktadır. Onların tutumları, arkadaşlıkları, davranışları üzerinde durulmuştur.

Şairin 1964 yılında çocuklar için yayımlanmış olduğu yeni bir şiir kitabı da *Hoş Geldiniz*'dir. Bu yapıtında yirmiden fazla şiiri yer almaktadır. Ramo, bu eseriyle çocuklara daha da yaklaşmaktadır. Her eserinde olduğu gibi bu eserinde de ağır bastığı konu vatan sevgisi ele alınmaktadır. Aşağıdaki şiirde de olduğu gibi küçük çocukların, gençlik günlerinde ve öteki bayram

günlerinde büyükler gibi olma isteği, onlar gibi vatani koruma isteğiyle dolu oldukları görülür.

“Hopa tupa günden güne büyür cesur olurum,

Yarın ben de Anayurdu Tam er gibi korurum” (Ramo, 1964, s.9).

Şair özel olarak çocuklara adanmış olduğu *Güzel Günler* adlı dördüncü kitabıyla ortaya çıkar. Bu kitabında şairin çocuklar için yazmış olduğu kırk tane şiiri vardır. Şiirlerdeki konuların içine çocuk dünyasını sığdırmaktadır. Bu şiirlerinde şair küçük okurlarına anlayacağı bir dille insana ve insanların çevresini saran varlıklara karşı bir sevgiden bahsetmektedir. Ramo, kitabında ki şiirlerinde bazı benzetmeler yapmıştır. Örneğin, bir şiirinde şair başında ak karanfil olan anneyi sabah yıldızına benzetmektedir. Başka bir şiirinde:

“Gökte uçan kuşlar da, birbirinden korkar

Serçe karga güvercin, korkar şahin kuşundan

Şahin kuşu leylekler, korkar kara kartaldan

Kartal göklerin çarı, yalnız korkar insandan” (Ramo, 1972, s.7).

Bunlardan başka kuşak çatışması ve insan tabiat ilişkileri şiirlerindeki temalardandır. Yazarın yayımladığı kitaplarda yer almayan şiir ve hikâyeleri de vardır. Aynı zamanda gazete ve dergilerde, birçok deneme ve tanıtma yazısı yer almaktadır (Şaini, 2020:22-23).

Çocuklar için yazdığı şiirlerinin biraraya getirildiği “*Vatan Birdir Unutma*” (“Detska Radost” Yayınevi, Üsküp 1958) kitabı, ilk şiirlerini yazmaya başladığından tam on beş yıl sonra basından çıkar. Bunu “*Çelenk*” (“Kultura” Yayınevi, Üsküp 1959), “*Hoş Geldiniz*” (“Detska Radost” Yayınları, Üsküp 1964), “*Güzel Günler*” (“Birlik” Yayınları, Üsküp 1972), “*Renkli Güllüşler*” (“Birlik” Yayınları, Üsküp 1977), “*Kuş Sesi*” (“Birlik” Yayınları, Üsküp 1980), “*Küçük Damlalar*” (“Birlik” Yayınları, Üsküp 1983) adlı çocuk şiiri kitapları izler. Yetişkinler için yazdığı şiirlerini “*Toprağımın Sesi*” (“Birlik” Yayınları, Üsküp 1985) ve “*Sabah Yıldızı*” (“Tan” Yayınları, Priştine 1987) adlı kitaplarda yayımladı. Ölümünden hemen sonra yayımlanan “*Şiirler*” (“Birlik” Yayınları, Üsküp 1988) kitabı, Şükrü Ramo’nun şiirlerinden yapılmış bir seçkidir.

Şükrü Ramo’nun yazdığı birkaç öykü kitabı vardır: Çocuklar için yazdığı öyküler “*Kır Çiçeği*” (“Sevinç” Yayınları, Üsküp 1969) ve “*Alevden Yıldız*” (“Birlik” Yayınları, Üsküp 1978) adı altında kitap olarak yayımlandı. Yetişkinlere yazdığı öyküler ise “*Yeşil Köy*” (“Birlik” Yayınları, Üsküp 1972) adı altında kitap haline getirildi.

Şiirlerinden Bir Kaç Örnek:

Gökte uçan kuşlar da

Birbirinden korkarlar.

Serçe karga güvercin

korkar şahin kuşundan

Şahin kuşu leylekler

korkar kara kartaldan

Kartal göklerin çarı

Yalnız korkar insandan (G. Günler, s.14).

Şükrü Ramo'nun *Güzel Günler*'den sonra çocuklar için yayımlanan şiir kitapları *Renkli Gülüşler* (1977) ve *Küçük Damlalar*'dır. Bu yıllar Şükrü Ramo'nun en verimli yılları olduğu söylenebilir. Eserlerinin birini ardınca yayımladığı görülür. Elbette bunda çalışmanın büyük payı vardır. O, *Hayırlı Gece*'de bunu açıkça belirtir (Hayber, 2011: 63).

Kaç kere gün gece

Aylarca yıllarca böyle

Masa başında sakince

Düşünür beyin eritir yazar

Saatler devrilir gider

Oysa yuksuz bitkin! (R. Gülüşler, s.32).

SONUÇ

Bu çalışmada, Şükrü Ramo'nun yaşam öyküsü, edebî yönü, hikâye ve şiirleri incelenerek yazarın gün yüzüne çıkmamış tarafları ortaya konmaya çalışılmıştır. Ramo'nun hikâyelerinde şiirsellik önemlidir ve bunun sınırlarını belirlemek zordur. Ancak yazar, çocukların daha kolay anlamasını sağlamak için nazım ve nesir sade bir dil kullanmaya çalışmıştır. II. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında bölgedeki Türklerin eğitim açısından olumsuzluklar yaşanmıştır. Bununla birlikte bölgenin ağız özelliklerini esas alan bir yazı dili oluşturulamaması ve İstanbul Türkçesine tam bir uyum sağlanamaması edebî eselerde kullanılan dilde bazı sorunlara sebep olmuştur. Şükrü Ramo da bu durumdan etkilenenler arasında yer almaktadır.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ndeki Türk yazar kuşağı sanatsal ifadesini bilinçli olarak ideolojisine feda eder. Katı düşünce tarafından yönlendirilen çocukların edebiyat sayesinde kardeşlik ve birlik ruhuyla yetiştirilmesi gerektiğine inanırlar. Özellikle de ilk on yıllık dönem Tito Yugoslavya'sındaki egemen ideolojik yönelim, eserlerine yansır. Çoğu zaman

modası geçmiş bazı olaylar, bütün olarak nostaljik bir şekilde üzüldüğü ilişkiler, alışkanlıklar Ramo'nun özel saygı ve haysiyetle muamele ettiği eserlerinde bazı önemli konulardır.

Şükrü Ramo'nun gençlik yılları, İkinci Dünya Savaşı'nın olduğu döneme denk gelir. Vatanına bağlı bir genç olarak Ramo'nun şiir ve hikâyelerinde, faşizme karşı sitemi de açıkça görülür. Gerektiğinde hem bir asker olarak hem de şair ve yazar olarak vatanını düşmanlardan korumaya çalışmıştır. Bu durum, özellikle yetişkinler için yazmış olduğu eserlerinde dikkat çekmektedir. Makedonya ve Kosova Türk Halkı Edebiyatı'nın gelişmesinde, Şükrü Ramo'nun hem çocuklar için hem de yetişkinler için yazdığı eserleriyle önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak Şükrü Ramo, edebî eserlerini Tito'nun sergilemiş olduğu uluslar ve etnik topluluklar arasında “Kardeşlik ve Birlik” ilkesine dayandırdığını söylemek mümkündür. Bu da onun ortaya koyduğu kavramsal ilkeleri kendi kahramanlarının ağızından anlatmalarına sebep olmuştur.

Onun yayınlanan şiirleri, çevirileri ve diğer yaratıcı kısmını bütün dergi ve gazetelerde görmek mümkündür. Ne yazık ki bugün gazetelerde ve dergilerde çok az yer verilmektedir. Ayrıca o dönemlerde altmışıncı doğum günü vesilesiyle “11 Ekim” Yaşam Boyu Başarı Ödülü'nü alan tek Türk yazardır.

TÜM ESERLERİ

Vatan birdir unutma (şiir, 1950),
Çelenk (şiir, 1959),
Hoş geldiniz (şiir, 1964),
Tarla çiçekleri (hikâyeler, 1969),
Yeşil Köy (hikâyeler, 1972),
Güzel günler (şiir, 1973),
Renkli Gülümsemeler (şiir, 1977),
Ateşle Yıldızlara (hikâyeler, 1978),
O ... Adam (şiir, 1978),
Vatanın Gözleri (şiir, 1978),
Kuşun Sesi (şiir, 1980),
Küçük damlalar (şiir, 1983),
Ateş ve hayranlık (şiir, 1983),
Ülkemin Sesi (şiir, 1983),
Sevilen Çiçekler (şiir, 1985).

Şükrü Ramo'nun Makedonca yayımlanan üç şiir kitabı daha vardır. Bu kitaplardan “*Toy Çovekot*” (“Makedonska Kniga” Yayınevi Üsküp 1978), İlhami Emin’in seçki ve çevirisiyle yayımlanmıştır. “*Ogan i voşit*” (“Nasa Kniga” Yayınevi, Üsküp 1983) ve “*Sakano Tsveçe*” (“Studentski Zbor” Yayınları, Üsküp 1985) adlı kitaplarda yer alan şiirler şair tarafından doğrudan doğruya Makedonca olarak yazılmıştır.

KAYNAKÇA

Celik, Mahmut (2013). *Животното дело на Шукри Рамо (1918-1988)*. Годишен зборник 2013 - Филолошки факултет, УГД - Штип.

Chelik, Mahmut (2021). Критички Осврт Кон Расказите за Деца на Првата Повоена Генерација Турски Писатели во Македонија. Јени Балкан, Skopje.

Gina, Süleyman (2015). “*Şükrü Ramo ’nun Düz Yazı Ve Şiirlerinde Lirik Unsurlar*”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküp.

Hafız, Nimetullah (1983). *Yugoslavya’da Yayınlanan Türkçe Lektür Kitapların Bibliyografyası*, Sayı 13, Sesler, Üsküp.

Hafız, Nimetullah (1985). *Yugoslavya Türk Halkı Şiirinde Devrim, Birlik* yayınları, Üsküp.

Hayber, Abdülkadir (2011). *Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul.

Karahasan Mustafa, Şükrü Ramo, Zekeriya Necati (1949). *Makedonya genç Türk yazarlarının eserleri*, Koço Ratsin yayınları, Üsküp.

Kaya Güven, İ (1986). *Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış*, Tan yayınevi, Priştine.

Kaya, Fahri (1990). *Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi*, Birlik, Üsküp.

Ramo Şükrü, Karahasan Mustafa, Zekeriya Necati, Emin İlhami, Kaya Fahri, Tuzcu Enver ve Mahmud Şevki, (1951). *Yürü Aydınlığa*, Goçe Delçev Basımevi, Üsküp.

Ramo, Şükrü (1958). *Vatan Birdir Unutma*, Detska Radost, Üsküp.

Ramo, Şükrü (1959). *Çelenk*, Kultura, Üsküp.

Ramo, Şükrü. (1964). *Hoşgeldiniz*, Detska Radost, Üsküp.

Ramo, Şükrü. (1969). *Kır Çiçeği*, Sevinç kitapları, Üsküp.

Ramo, Şükrü. (1972). *Güzel Günler*, Birlik yayınları, Üsküp.

Ramo, Şükrü. (1972). *Yeşik Köy*, Birlik yayınları, Üsküp.

Ramo, Şükrü. (1977). *Renkli Güllüşler*, Birlik yayınları, Üsküp.

Ramo, Şükrü. (1978). *Alevden Yıldıza*, Birlik yayınları, Üsküp.

- Ramo, Şükrü. (1983). *Küçük Damlalar*, Birlik yayınları, Üsküp.
- Ramo, Şükrü. (1985). *Toprağın Sesi*, Birlik yayınları, Üsküp.
- Ramo, Şükrü. (1987). *Sabah Yıldızı*, Birlik yayınları, Üsküp.
- Şaini, Refide (2020). *Kuzey Makedonya`da Türk Çocukların Açan Tomurcuğu Tomurcuk Dergisi Üzere Değerler Eğitimi*, 3.Avgust, Ştip.
- Türk Dünyası Edebiyatları Ansiklopedisi*, (2007). Cilt 8, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Sarıyıldız Basımevi, Ankara.
- Ülker, Çiğdem (1998). *Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu*, Ankara.
- Емин, Илхами (1978). *Поетското во Расказите на Шукри Рамо*, Велес.
- Рамо, Шукри (1983). *Огин и Восхит*, Наша Книга, Скопје.

2.5 NECATİ ZEKERİYA HAYATI SANATI ve ESERLERİ

*Seyhan MURTEZAN İBRAHİMİ**

Şeyma SÜLEYMAN

NECATİ ZEKERİYA'NIN HAYATI

Yugoslavyada yeni devlet düzeninin şekillenmeye başladığı dönemlerde yazında kültür, dil, tarih gibi konuları sorgulayan, suskunluğu bozan aydınlardan biri Necati Zekeriya'dır. Yücelicilerin 1941 yılında Birlik gazetesi ile yakmış oldukları Türkçe meşalesi, 1944 yılında sönmemek üzere Necati Zekeriya önderliğindeki kalem erleri tarafından devr alınmıştır. Gazetede yayınlanan ilk şiirlere bakıldığında, dönemin etkisi altında olan yazarlar Halk Kurtuluş Savaşı ile devrim konulu şiir ve düz yazıları önplana çıkmaktadır. Bunula birlikte öne çıkan bir diğer konu da Tito'ya olan övgülerdir.¹⁰ Çocuk edebiyatı ağırlıklı gelişmeye devam eden Çağdaş Makedonya Türk edebiyatı, 1965 yılında Balkan Türklüğü'nün edebiyat, dil-kültür, siyaset, tiyatro gibi ciddi konuların sesi olan *Sesler* dergisi ile varlığını devam ettirmiştir. 1965 Aralık ayında çıkan, derginin ilk sayısının mukaddimesinde dile getirildiği gibi *...bu dergiyle, yazınımız artık kendine tam bir boy-bos aldığını belirteceği gibi, toplum-sanat-yazın alanındaki güzelliğe, sanata değin tüm öğeleri yansıtmaya, kökü toprakta olan yazınımızı, sanat-toplum anlayışımızı budaklaştırıp yapraklaştırmaya çalışacaktır.*

Necati Zekeriya, Kasım 1928 yılında, Kuzey Makedonya'nın başkenti olan Üsküp'te Müslüman Türk bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. (Kaya, 2008:237) Çocukluğu, dinine ve milli geleneklerine, örf ve adetlerine saygın bir aile ortamında geçmiştir. Yazarımızın anne ve babası edebiyata ve sanata ilgili olduğu için yazarımız daha küçük yaşlarda Türkçemizin zengin ve güzel bir dil olduğunu fark etmiştir. Anne ve babasından halk türküleri, hikâyeleri, masalları dinleyerek büyüyen Zekeriya, daha on iki yaşındayken İkinci Dünya Savaşı patlak vermiş, arkasından doğup büyüdüğü topraklar işgal edilmiştir. Savaşlar görmüş, yurdunun düşman işgalinden kurtuluşunu ve yeni dönemin başlamasını heyecanla yaşamıştır. Birinin acısını ötekinin sevinci duymuştur. (Gürel – Gürel, 2015: 10) Savaşlar ve memleketinin istila

* Uluslararası Balkan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi - Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi

¹⁰ Bkz. Ertuğrul, Karakuş, *Sesler Dergisi Etrafında Teşekkül Eden Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatı (Şiir-Hikâye)*. Üsküp, Yeni Balkan Yayınları, 2015.

edilmesi gibi birçok neden yüzünden düzenli bir eğitim görememiştir. Sonraları açılan kurslarda orta öğrenimini tamamlamış ve yüksek öğrenimini Üsküp Felsefe Fakültesinde sürdürmüştür.(Hayber, 1980: 47) On sekiz yaşındayken, günümüzde Murat Paşa Camii'nin yakınlarında bulunan, Üsküp'teki İrfan Türk okulunda öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra ki zamanlarda Pioner Gazetesi'nin, Sevinç dergisinin sorumlu yazarı olmuştur. Tüm bunların dışında, Tomurcuk dergisi, Birlik Gazetesi, Tan gazetesine geçmiş ve Kosova'da bulunan çocuklar için Kuş dergisini çıkarmaya başlamıştır.

Necati Zekeriya, hayatı boyunca yaşadığı topraklarda, kendi milleti için her türlü eğitim ve kültür eylemlerinde yer almış ve bunu başarılı bir şekilde sürdürmekten geri kalmamıştır. Türkler için yararı olan birçok girişimlerde bulunmuştur. “Yeni Yol” kültür ve sanat topluluğunun kurucularından biriydi. Yeni kurulan Türk tiyatrosunun ilk temsilinde oyuncu olarak görev aldı. “Sesler” dergisinin ilkyazı kurulunda bulundu. Fahri Kaya'nın (2008: 238) da dile getirdiği gibi: sözün kısısı, Türk halkı arasındaki her türlü eğitim ve kültür etkinliklerinin içinde bulundu. Yaratılışı gereği hoş görüşlü, gönül eri, uysal ve insanlarla kolay kolay diyalog kurabilen bir kişiydi. Kendini tanıtmayı, çalışmalarını seslendirmeyi bildiği için, dostları ve kişiliğine karşı saygılı olanların da sayısı kabarıktı. Zengin hayatı, doludizgin ve çok fırtınalı geçti. Makedonya Türklerinin kültüründe derin izler bırakan Necati Zekeriya edebiyatımızı zenginleştiren onurlu ve saygın bir kişiydi. Necati Zekeriya, 10 Haziran 1988 yılında tedavi gördüğü Sremska Kamenitsa'da (Novi Sad yakınlarında bir şehir) tedavi gördüğü hastanede vefat etmiş, cenazesi Üsküp'e getirilerek, Üsküp'te defnedilmiştir.

NECATİ ZEKERİYA'NIN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Şiir kalbden geçen bir hâdisenin lisan hâlinde tecelli edişidir; hissin birden bire lisan oluşu ve lisan hâlinde kalışıdır. Derûni ahenk ile ifade edilmişse şiirdir. (Beyatlı, 2017: 311,48) 1966 yılında yayınlanmaya başlayan *Sesler* dergisine büyük bir emek veren Zekeriya, farklı nedenlerden dolayı yıllar süren sessizliğin bozulduğu derginin ilk sayısında, üç şiiriyle kalbinden geçen hadiseleri, hisleri okuyucuya duyurma kararı almış, *Sıcaklık*, *Oyun* ve *Genç kız* isimli şiirleriyle seslenmiştir. Şiirlerine baktığımızda her ne kadar saf, sevgi şiirleri olarak yansıtılmış olsa da, yazarın içten içe bütün zorluklara rağmen yeniden dirilmeyi yansıttığını görebiliyoruz. Örneğin *Genç Kız* şiirinde *Genç kız uyandı, rahatı kaçtı ışığın...* sözleriyle Türkçe'nin bu topraklarda yeniden parlayacağını yansıtmaya çalışmıştır.

Necati Zekeriya'nın dünyasındaki şiire baktığımızda, yaşadığı dönemin birçok yazar ve şairinde olduğu gibi, o da insanlık tarihinde birçok bölgede olduğu gibi Yugoslavya zamanında yaşanan kırılmalardan nasibini almıştır. Yücel teşkilatı mensuplarının akıbeti sonucunda, Zekeriya da “dilde özgürlük” diyebileceğimiz sloganın gölgesinde, zorunlu değişimi kabul ederek, devrimi öven şiirler kaleme almış, yazılar yazmıştır. 1966 yılında yayınlana *Sesler* dergisinin 6. sayısında *Devrim şiirinin düşündürdükleri* yazısında *şiir sevgiyse, şiir özgürlükse, şiir yaşamsa, şiir aynı zamanda devrimdir de. Gerçek şiir kesin bir devrimi doğuramaz, belki aksine şiiri doğuran devrimlerdir, savaşlardır* sözleriyle şiirin tanımını yapmıştır. 1967 yılında yayınladığı bir yazısında, 1965 yılında Zagrepte yayınlanan Slavko Yejić tarafından hazırlanan *Dünya Şiir Antolojisi*'ni incelemiştir. Yazısında antolojide Türkçe şiirine yeteri kadar yer verilmediğinden şikayetçidir: Şiiri zaman kavramıyla eş değer tutarken, Aristotel'in *Poetika* eserindeki ozanın duygularını yansıttığı “*Ozan, tıpkı bir ressam ya da tasvir üreten başka bir sanatçı gibi bir taklitçi olduğuna göre, zorunlu olarak hep şu üç şeyden birini taklit eder: Geçmişte ya da şimdi olanları taklit eder, anlatılanları ve kanıları taklit eder ya da olması gerekenleri taklit eder* (Gürgün, 2021: 356) gibi tespitlerinin yansımaları *Sesler* dergisinin 20. sayısındaki *Dünya Şiir Antolojisi*nde – *Türk Şiirinin Yeri ve Düşündürdükleri* (1967) yazısındaki: “*Şiir saat gibidir. Saat dünyaya vakti tam gösterdiği gibi, şiir de bir bakıma aynı işi görür. Kişioğlunu iyiye, güzele, doğruya sürükler, kişioğlunun ortaklaşa alinyazısını, acı ve kaygılarını, kıvanç ve sevinçlerini yansıtır. Kişioğlu nerde olursa olsun, hangi dille konuşursa konuşsun, onun yüreğinin, duygularının, bilincinin, direnişlerinin, iç ve dış savaşlarının aynası olur. Kırılmıyan, parçalara ayrılmıyan, çatlamıyan; kişioğlu bütün olarak yüzyıllar sonra daü olduğu gibi gösteren, doğal, canlı bir aynadır şiir*” sözlerinde görebiliyoruz. Bir diğer yazısında da çağdaş şiirden bahsederken, bir şiiri çağdaş yapan sadece konusu değildir, Zekeriya'ya göre şiiri çağdaş yapmak konuyu çağdaş giyisilere bürümek, imgeden yararlanarak dille deyişi çağdaş yapmak gerek, asıl olan da sabun köpükleri gibi şiir yazmamak gerek.

1990 yılında *Tan* gazetesine *Ez Eski ama En Zor Zanaat Sevmektir* başlıklı röportajında Balkanlardaki Türk yazınında değerli olan eserlerin er ya da geç sadece Balkanlarda değil Dünya edebiyatında yerlerini alacağını: *Önce yazınımızı, kendi aramızda tanıtmalıyız, bundan önemlisi de köklü, kalıcı, değerli yapıtlar yazmalıyız. Tanıtılması kendiliğinden gelir. Üstelik, son iki-üç yıl, yazınımız, özellikle şiirimiz, birçok Yugoslav ve Türk dergilerinde, hatta antoloji ve denemeler yoluyla da az çok tanıtılmıştır.*

Yazarlarımız Nusret Dişo Ülkü, ‘‘Tan’’da yayınladığı bir yazısında (Tabi Hasan Mercan ve Bayram İbrahim de) antolojilerimizin olmadığından şikayet etmektedirler. Gerçek durum farklıdır, antolojilerimiz de var. İki baskı yapan Türkçe antolojimizden başka, bir çocuk öyküleri ve şiirleri antolojimiz Arnavutça yayınlanmıştır. İki yıl önce Türkiye’de çocuk öyküleri antolojimiz yayınlandı. İlhami Emin’in Ali Aliu ile hazırladığı Makedonca derlemesinde de, on yazarımızın çocuk öyküleri ve şiirleri yayınlanmıştır. Nedir ki siz, „istenilen bir kertede’’ olmadığını söylüyorsunuz. Haklı olabilirsiniz, nedir ki ben, farklı düşünüyorum. Bana göre bütün yapıtlarımız değerli değildir. Bu gün Yugoslavya’daki ulus ve halkların çok değerli yapıtları var, ortaya koyacağımız, ancak değerli yapıtları tanıtmamız doğru olacaktır. Bu işi gönül rızasıyla, yalvarmalarla, yayıncıların kapılarını çalmakla, hele dinlemekle hiç olmaz. Değerli yapıtlarımız varsa er geç bunlar Yugoslavya’da, Türkiye’de de, Avrupa’da da, tanıtılacaktır. Çünkü değerli yapıtlar, bütün ulusların, bütün ülkelerin, bütün dillerin, bütün uygarlıkların ortak malıdır sözleriyle yeniden dile getirmiştir.

Necati Zekeriya’nın renkli geçen çocukluğunun etkisi şiirlerinde açık bir şekilde kendini gösterirken, o aynı zamanda Türk Edebiyatında önemli yere sahip olan Yahya Kemal Beyatlı ve Nazım Hikmetten genç yaşta çok etkilendiğini şu sözlerle anlatıyor: Henüz on yaşında olduğum zamanlarda, otuzdokuz kırk yıllarında olacak, evimde merhum babam arkadaşlarıyla birlikte Saz ya da dem alemlerinde Yahya Kemal beyatlı’dan, ağabeyim de, arkadaşlarıyla ileri görüşlü gençler derneği toplantılarında Nazım Hikmet’den aynı zevkle, aynı tutkuyla, aynı beğeni gücüyle konuşurlardı. Ben iki büyük şair arasında, uçurtmamı havalandırırken, o zamanki anlayışlarımla her ikisini beğenmekten, anlamaktan çok sevmeye çalışıyordum. Sevdim de. (Hayber, 1980: 48) Zekeriya, 1966 yılında ,Sesler dergisinin beşinci sayısında *Eski ile Yeni Şiirin Köprüsü Yahya Kemal* isimli makalesinde, çocukluk hatırlarından bahsederken bu iki şairi küçükken bir kez sevdiğini, bu sevginin o gün de hala değişmediğini dile getirirken, bu iki şairin arasında çok büyük ayrımlar olduğu halde ikisini de aynı güçle sevdiğini söylemiştir.

Necati Zekeriya birçok türde eser kaleme almıştır. Çocuk şiirlerinde olduğu gibi, çocuklar için yazmış olduğu kısa hikâyelerin ayrı bir değeri vardır. Necati Zekeriya’ya göre çocuk edebiyatı çocuklar için değil, çocuklar hakkında yazılacak bir türdür. Oyunla, gülüşle, iç duyuyla çocuklara yaşanılacak, onlara hocalık, babalık yapmaktan, ders vermekten kaçınılacak. Çocuk asla küçümsenmeyecek, ona en ciddi bir düşünür, en ciddi bir birey gibi bakılacak, en ciddi yaşama sorunları imge yoluyla da olsa büyük bir

sorumlulukl sunulacaktır. (Zekeriya, 1967: 79) Bu tür hikâyelerini altı kitapta toplanmıştır. Bunların ilk olan “*Bizim Sokağın Çocukları*” 1961 yılında yayımlandı. Bundan altı yıl sonra “*Yeni Sokağın Çocukları*” ve “*Eski Sokağın Çocukları*” adlı iki hikâye kitabı basılmıştır. Bunları 1968 yılında yayımlanan “*Güzel Nedir Çirkin Nedir*”, “*Bizim Sokağın Romeo ve Juliyeti*” ile 1981 yılında çıkan “*Eskiler Alırım Yeniler Satarım*” adını taşıyan kitapları takip etmiştir. İlk hikâyelerini, üçüncü hikâye kitabından sonra yayımladığı, düşündürücü bir sorudur. Belki bu hikâyelerinde çoğunlukla çocukluk anıların yer almasından ya da bunların biçem ve biçim bakımından oldukça klasik olmalarına inandığından olabilir. (Kaya, 2008:238)

Zeynel Beksaç’la yapılan bir röportajda, Necati Zekeriya’nın çocuk edebiyatına yönelmesindeki faktörün ne olduğu sorusuna verdiği cevap, çocukluğndaki anıların onun edebiyat dünyasına adım atmasının kırılma noktası olduğunun en güzel kanıtıdır: 26 Temmuz 1980 tarihli *Tan gazetesinde Her Yönüyle Yazıncılarımız Yazın Sofrasında dizi röportajlarımızın birini “En Eski Ama En Zor Zanat Sevmektir” başlığı altında Necati Zekeriya’yla gerçekleştirmiştim. O röportajda diğerleri arasında “Orhan, kimdir?” diye sormuştum kendisine. Şöyle yanıtlamıştı: “Viktör Hügo’yu çocuklar arasında tanıdan, “Sefiller” adlı romanı değil, küçük kahramanı Gavroş’tur. Yiğitlik simgesidir Gavroş. Buna bir prototip aradım, 1941 yılı, 6 Nisan’da, Üsküp bombardıman edildiği gün, yitirdiğim ilkokul arkadaşım Orhan’ı çok yıllar sonra anımsadım, öykülerime onu kahraman edindim. O gün, bugün çocukların kaygılarını, kıvançlarını onun kişiliğinde kümeleştirmeye çalışırım hep.”*

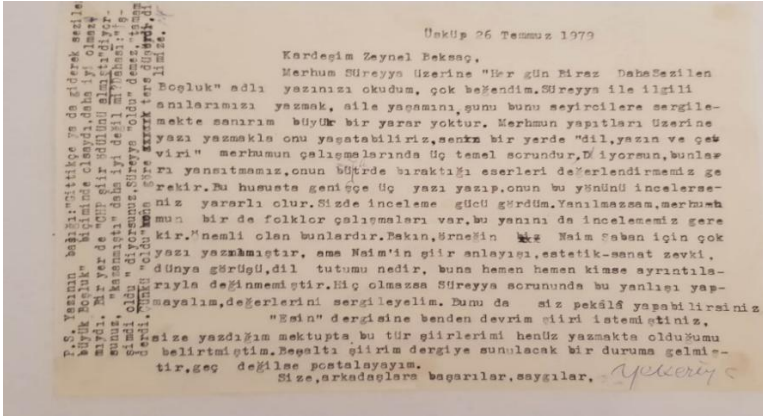
Necati Zekeriya sadece edebiyata değil Balkanlarda Türkçe eğitimine ve sanatına birçok yönde katkılar sağlamayı başaran yazarlarımızdandır. Başkent Üsküp’te bulunan Türk tiyatrosuna¹¹ birçok yardımlar yapmıştır, gerektiği zaman oyunculuk görevini üstlenmekten çekince duymamıştır. Yazar, öğretmenlik yaparak Türk diline katkı sağlamayı başarmıştır. Türk diline ait birçok gazete ve dergilerin gelişmesinde ve Türk dilindeki dergilerin sayılarının artmasında birçok çaba göstermiştir. Wellek ve Waren *Edebiyat Teorisi* (2019) kitabında dili heykele benzetir, *heykel nasıl bazı yerleri yontulmuş bir mermer blok olarak tanımlanabilirse edebî eser de dilden yapılmış bir seçme olarak tanımlanabilir*. Bu yüzden Necati Zekeriya’nın farklı alanlardaki yazılarında olduğu gibi mektuplarında da derdinin

¹¹ Tiyatro günümüzde Arnavut tiyatrosu olarak el değiştirdi. Türk tiyatrosunun temelleri atıldı ancak yıllardır inşaate geçilemedi. Türk tiyatrosu son birkaç yıldır Makedon çocuk tiyatrosu veya Arnavut tiyatrosunda oyunlarını sergilemektedir.

parçalanmamak, dili doğru kullanmak, değerlerimize sahip çıkmak olduğu görülmektedir.

Ocak 1983 Yaba dergisinde kendisiyle yapılan röportajda “Yazın alanında yapmak istediğiniz nelerdir?” şeklinde yöneltilen soruya, Necati Zekeriya’nın verdiği yanıt şudur: “Ben dünyamızı, çağımızı yansıtmak istiyorum salt, durumumu anlatmak istiyorum sadece, yakınlarıma, dostlarıma mektuplar yazar gibi” demiştir. (Beksaç, 2015: 750) Şiir, hikâye, makaleleri dışında dostlarına gönderdiği mektuplarda da aynı çizgide yürüdüğünü görüyoruz.

26 Temmuz 1979 yılında Zeynel Beksaç’a göndermiş olduğu mektupta Süreyya Yusuf’un yazısının yayım şeklini değerlendirirke dilin doğru kullanılması yönünde Beksaç’a önerilerde bulunduğu görülmektedir.

Zeynel Beksaç’a yazdığı mektup

Necati Zekeriya, Nimetullah Hafıza 20 Nisan 1986 yılında kendi el yazısıyla göndermiş olduğu mektupta yine yazım ve tercüme kurallarına dikkat çekmiştir.

Üşkü 20 10 86

Kardeşim Nimetullah,
Merhaba. Hepinize sağlık, selâm.
İşten Cumhuriyet gazetesinden sözleştiğimiz
o kâzımı gönderiyorum.
Saudan, ivedi bekliyordum program ve
planları, geri çevirmekle ricasıyla.
Stambul'daki yazıyı okudum. Belge
bakımından çok önemli. Kutlorum. Türkçe
sini yazınlar, bir iki düzeltme yap-
man iyi olur. Örneğin "Pioner" yerine
"Pioner baseleri" v.b.
Doit Cuk la, rıfais

Nimetullah Hafıza' yazdığı mektup

Necati Zekeriya 30 Haziran 1980 ve 5 Kasım 1981 yılında göndermiş olduğu mektuplarda yine yazı düzeltmelerine devam eder, Türkçe'nin doğru kullanımı, özellikle de 26 Temmuzda Tan gazetesi ile "En eski ama en zor zanaat sevmektir" konu başlığı altında yaptığı reportojdan bahseder. Roportajda yazar, ailesinde, Orhan'dan, o dönemlerde Çocuk Edebiyatındaki duraksamalardan bahseder. Daha doğrusu Necati Zekeriya'ya göre duraksama söz konusu değildir, duraksama denebilmesi için köklü çalışmaların yapılması gerektiğini savunmaktadır. Yüzeylese bir araştıma sonucunda duraksama var denmesinin doğru olmadığını düşünür. Bir diğer mektubunda da Prizrenli ozanlarla ilgili özel bir sayı hazırlanması gerektiğini söyler. Necati Zekeriya, Namık Kemal'in gençlerin yazdıkları edebî eserlerini mektup yoluyla eleştirdiği, onları doğru yazmayı öğrettiği gibi aynı görevi Balkanlarda üstlenmiş bir gür sestir.¹² (M. İbrahimi, 2021: 162)

¹² Zeynel Beksaç ve Nimetullah Hafıza, Necati Zekeriya tarafından gönderilen mektupların asıllarını metnin sonunda ekler kısmında bulabilirsiniz

Üsküp 30 VI. 1980

Zeynel kardeş,

İşte bizim "tarihi" söyleşi hazır. Kurtuldum, başım üstünde "Demekles'in kılıcı" gibi duruyordu. Üstelik, Arif'le yaptığım son söyleşiden sonra, bir daha yanıtlar vermiyeceğime yeminliydim, çünkü zılf-i yar-e dokunuyor. Ama, hatıran büyüktür, bugün yaptım, artık neresini beğenirsin, hangi bölümleri yayınlar ~~sin~~, bir şeyler ekler misin, düşürür müsün, günahı boynuna.

Saygılarımla ve işbirliği dilekleriyle,

F.S. Esin'in sözünü ettiğin Prizren ozanları üstüne özel sayı çıkacaksa, vaktinde haber ilet ki, H.Ömer Lütfi'nin "Kıssaman Minnisi" üstüne yazdığım, denemeyi postalayayım.

Not: Zeynelciğim, eğer yanıtlarım (yolladığım gerek) yeniden tepe (daktilo) edilecek olursa, ne olur, dikkat edilsin ama senarım böyleli de, mürettep beni sève sève işin içinden - altından çıkabilir.

Zeynel Besaç'a yazdığı mektup

Necati Zekeriya'nın yaratıcılığında "Bizim Sokağın Çocukları" için yazdığı hikâyelerin tacı olarak nitelenmektedir. Bu hikâyelerinde olduğu gibi çocuklar için yazdığı hikâyelerin çoğu otuz- kırk satırı geçmemektedir. Örneğin: "Suçlu nasıl bulundu" ve "İki kaşık Reçel" gibi hikâyeleri on-on beş cümleden oluşmaktadır. Buna rağmen yazarımız, bir sayfayı geçmeyen hikâyelerin olay örgüsünü, zamanını, kahramanını, olayı ve olaydan çıkarılması gereken bir takım sonuçları anlatmak için yazıda ustalıkla göstermiş bulunmaktadır.

Suçlu Nasıl Bulundu

Çocukların anneleri eve döndüğü vakit, odanın duvarına çizilmiş güzel bir tavşan resmi gördü. Kızdı, sert ser:

Bunu kim yaptı? Diye sordu.

Ben yapmadım! Dedi büyük çocuk.

Ben yapmadım! Dedi ortanca çocuk.

Eline kalem kâğıt geçmesin, her vakit bir şeyler karalayan Orhan da:

Ben de yapmadım! Dedi.

Anneleri duvardaki çizili resme şimdi daha büyük bir dikkatle baktı: tavşanı kim görse beğenirdi, gerçekten güzeldi, hele kulakları! Orhan'a karşı

şüphe uyandı içinde, huycağını biliyordu, fakat onun böyle güzel resim çizeceğine inanamıyordu, bunun için de büyüklere döndü:

Herhalde bunu ikinizden biri yapmıştır, dedi. Çünkü Orhan henüz küçük, o böyle güzel resim hâlâ çizemez.

Orhan annesinin resmi çok beğendiğini anlayınca, yanına koştu:

Anne, anne, dedi böbürlenerek, inan ki ben çizdim, istersen bir tane daha çizeyim...

Necati Zekeriya'nın mektuplarında olduğu gibi *Tan* gazetesine verdiği *En eski ama en zor zanaat sevmektir* başlıklı röportajında *Küçük bir aşama var, nedir ki dil üzerine daha çok çalışmamız gerekir* sözü çerçevesinde tahayyül ettiğimizde yazarın dil sancısını, dilin doğru kullanılmadığından hissettiği huzursuzluğu dikkat çekmektedir.

Necati Zekeriya sadece Makedonya için değil, eserlerini meydana getirdiği dönemde Yugoslavya bayrağı altında bulunduğundan, Kosovadaki Türklere de katkısı olmuştur. Kosovada Türkçenin ayakta durabilmesi için “Kuş” dergisini hayata getirtmekle birlikte edebiyatın da canlı kalmasını sağlamıştır. Bu süreçte ona yoldaşlık eden dava arkadaşı Zeynel Beksaç ile gerçekleştirdiğimiz mülakattan Necati Zekeriya'yı daha iyi anlayabiliriz:

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrası, aradan geçen uzun bir bilinmezlik sürecinden sonra altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan Yugoslavya devletinde yaşayan Türkler (Kaya, 2008: 235) yok olmamak adına kendi milli iradelerini kullanarak, eğitim ve kültürel değerlere sistemli bir şekilde sahip çıkabilmek için eğitim, kültür ve haberleşme kurumlarının temelleri atılmıştır. Türkçe okullar açmış, Birlik gazetesi ve onun bünyesinde Pioner, Tommurcuk, Sevinç ve Sesler dergileri ile Türklerin varlığını ortaya koyacak ve kimliği pekiştirecek kurumlar ortaya koymuştur. Türkçe eğitimin yeniden açılmasıyla birlikte eksik olan öğretmen kadrolarını yetiştirecek üç aylık pedagoji kurslarının açılmasıyla birlikte Türk öğretmenleri yetişir, kendilerini gazete ve radyo gibi yayın organlarında pekiştirirler. Eğitim, dil ve kültür alanındaki bu yükselme edebiyatın da yolunu açmıştır. Yugoslavya döneminde başlayan Makedonya Türk edebiyatının ilk kuşağı olarak da kabul edebileceğimiz bu yazarları bu bölgedeki edebiyatın temel taşlarını oluştururken aynı zamanda yaptıkları işi de büyük bir ciddiyetle yürütmüşlerdir.

Dönemin edebî eserlerine göz attığımızda, onların karmaşılaşan medeniyetin beraberinde getirdiği parçalanmaların yansımaları olduğunu görülmektedir. Bu durum insanların hayatlarına, deneyimlerine yansıdığı gibi edebî ortamda kullanılan dilin de aynı rotayı izlediği görülmektedir. Süreyya Yusuf (1965: 46) *Sesler* dergisinin ilk sayısında yayınladığı *Dilimizin Tutumu Üzerine* yazısında derginin önemini vurgularken dilimizin bulunduğu dönemin kargaşasından diğer dillerin etkisine girip, parçalanmaya başladığından dolayı bilinçli bir şekilde direnmemiz gerektiğini, nasıl ki Kaşgarlı Mahmut X. yüzyıla kadar Türkçeyi *Arap dili salgınından* korumuş, saf tutmayı başarmışsa, Makedonya Türkleri de bu yeniden varoluşu bu dergiyle başarabileceklerini dile getirir. Edebiyatımızın ilk dönemlerini değerlendirerek birtakım yargılar verilirken o günlerde hüküm süren koşulları göz ardı etmemek gerekir. Bu gerçekten yola çıkanlar, edebiyatımızın başlangıcıyla ilgili daha doğru ve daha mantıklı bir sonuca varabilirler. (Kaya, 2008: 236) O dönem yazarların amacı komunizm ideolojisi ve sosyalizmin getirdiği toplumsal düzene sıkıştırılmış, ölüme terkedilmiş öz kimliğimizi yara almadan güvenli bir şekilde günümüze aktarmak olmuştur. Bunu başaran isimlerden biri de Necati Zekeriya olmuştur.

Necati Zekeriya dokular örgüsü olan edebî türler arasında kurduğu diyalog sayesinde Türkçeyi Balkanlarda yaşatmış, edebiyatını da diğer milletlere sevdirmiştir. Necati Zekeriya'nın hikâyelerinde ve şiirlerinde kullandığı canlı dil, birçok kültürün yaşadığı bu topraklardaki farklı edebiyatların izlerini hikâyelerde ustalıkla işlerken dilimize, kültürümüze, örf ve adetimize özgü olan bir içerik ve söyleyişle kaleme alması, çocukların, hikâyelerinin ana kahramanı olan *Orhan* ile özdeşleşmelerine neden olmuştur.

Kosovada güncelliğini yitirmeyen Türk edebiyatına katkıları büyüktü. Kosovalı şari, yazar ve sanatçı olan Zeynel Beksaçla yapılan bir röportajın bir kısmında, İkinci Dünya Savaşı sonrası bu topraklarda yaratılan Türk edebiyatı sözkonusu olunca akla ilk gelen isim hiç kuşkusuz Necati Zekeriya olduğunu dile getirmiştir. Herşeyden önce Zekeriya çok yönlü bir edebiyatçı, sanatçıdır. Antolojiler, ders kitapları, diğer dillerden dilimize çok sayıda şiir ve öykü kitapları çevirmiş Yazdığı öyküleriyle ün yapmıştır. Eserler listesinde de görüldüğü gibi, öyküleri çok sayıda yabancı dile çevrilmiş, kabarık sayıda festivallerde edebiyatımızı temsil etmiştir. Aranan, saygı duyulan bir yazardı. Eski Yugoslavya'da konuşulan bütün dillere eserleri çevrilmiş, o dillerdeki değerli eserleri de büyük bir titizlikle dilimize kazandırmıştır.

Necati Zekeriya, çocuk edebiyatımızın, özellikle çocuk öykümüzün sönmeyen yıldızıdır. Balkanlar ve Avrupa çapında bir çocuk öyküsü yazarıdır.

Balkanlarda değil de, Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde yaşamış olsaydı değeri kat ve kat büyük olacak, dünya çocuk klasikleri arasında yerini çoktan alacaktı. Zekeriya, gene de öyküleriyle, öykülerindeki kahramanı Orhan'la çocuk edebiyatımızı Balkanlar ve Avrupada tanıtmıştır.

Eserlerinin farklı ülkelerde, yeni bir dil kimliği ile hayat bulması, okuyucularına hayatı algılamada dil, kültür, eğitimde yeni ufuklara yelken açmalarına imkân tanımıştır. Necati Zekeriya'nın şiir ve hikâyeleri Arnavutça, Bulgarca, Makedonca tercüme edilmiş, aynı zamanda da başta Türkiye olmak üzere Azerbeycan ve Kosovada da eserleri yayınlanmıştır.

NECATİ ZEKERİYA'NIN ESERLERİ

Zekeriya, Necati, **Bizim Sokağın Çocukları**, Üsküp 1961, Kultura yay., 2. Baskı, 1968.

Zekeriya, Necati, Decata od Naşata Ulica (Децата од нашата улица – Bizim Sokağın Çocukları), Makedonca, Üsküp 1962; 2. Baskı, 1966; 3. Baskı 1967; 4. Baskı 1968.

Zekeriya, Necati, **Bizim Sokağın Çocukları**, (Arnavutça), Üsküp 1963.

Zekeriya, Necati, **Bizim Sokağın Çocukları**, (Bulgarca), Bulgaristan 1966.

Zekeriya, Necati, **Bizim Sokağın Çocukları**, İst. 1968, Koza Yay.

Zekeriya, Necati, **Yeni Sokağın Çocukları**, Üsküp 1967, Makedonska Kniga Yay.

Zekeriya, Necati, **Eski Sokağın Çocukları**, Üsküp 1967, Nova Makedoniya – Detska Radost Yay.

Zekeriya, Necati, **Güzel Nedir Çirkin Nedir**, Üsküp 1968, Kultura Yay. (Türkçe ve Makedonca yayımlanan bu kitabı Makedoncaya İlhami Emin tercüme etmiştir.)

Zekeriya, Necati, **Bizim Sokağın Romeo ve Juliyeti**, Priştine 1987, Tan yay.

Zekeriya, Necati, **Eskiler Alırım Yeniler Satarım**, Priştine 1981, Tan yay.

Zekeriya, Necati, **Deca Triju Uliçe** (Üç Sokağın Çocukları), Sırpça-Hırvatça, Üsküp 1969.

Zekeriya, Necati, **Bir Dalda Bin Çiçek**, Üsküp 1964, Koço Raçin yay.

Zekeriya, Necati, **Çiçek Yazarlarımızdan Seçmeler**, Üsküp 1963, Koço Raçin yay.

Zekeriya, Necati, **Hikâyeler**, Haz. Abdülkadir Hayber, Ank. 1996, MEB Yay.

Zekeriya, Necati, **Şiirler**, Üsküp 1949, Novo Pakolenie Yay.

Zekeriya, Necati, **Okul Çanı** (Şiirler), Üsküp 1950.

Zekeriya, Necati, **Silâhşör Tavşan** (Şiirler), Üsküp 1952, Koço Ratsin Yay.

Zekeriya, Necati, **Nerede Olsam** (Şiirler), Üsküp, 1953.

Zekeriya, Necati, **Gelincik** (Şiirler), Üsküp, 1955.

Zekeriya, Necati, **Kırmızı Kúpeler** (Şiirler), Üsküp, 1958.

Zekeriya, Necati, **Ninniler** (Şiirler), Üsküp, 1963, Kultura Yay.

Ninniler (Şiirler), (Güneşe Sevinek), Azerbaycan, 1963.

Zekeriya, Necati, **Sevgi** (Şiirler), Üsküp 1965.

Zekeriya, Necati, **Damlalar** (Seçme Şiirler), Üsküp 1967.

Zekeriya, Necati, **Orhan** (Makedonca), Üsküp, 1966.

Orhan, Üsküp, 1988.

Orhani (Arnavutça), Üsküp, 1969.

Orhani, Arnavutçaya çev. Mustafa Morina, Üsküp, 2003, Logos-A yay.

Zekeriya, Necati, **Makedon Hikâyeleri Antolojisi**, (Hazırlayan: Dr. Milsn Gurcinov, Türkçeye çeviren Necati Zekeriya), İstanbul, Tekin Yayınları.

Zekeriya, Necati, **On Makedon Ozanı**, (Melih Cevdet Anday'ın Önsözüyle), İst. 1971, Cem Yay.

Zekeriya, Necati, **Çiğdem**, (Çocuk Şiirimiz Güldestesi), Priştine, 1985 Tan Yay.

Zekeriya, Necati, **İnciler** (Nobelciler'den Seçmeler), Derleyen Necati Zekeriya, Üsküp 1966, Detska Radost Yay.

Zekeriya, Necati, **Üç Öğretmen**, Derleyip Düzenleyen: Necati Zekeriya, Üsküp 1954, Detska Radost Yay.

Zekeriya, Necati, **Çağdaş Makedonya Şiiri**, İst. 1978, Koza Yay.

Zekeriya, Necati, **Yugoslavya Yazarlarından Çocuk Öyküleri**, Üsküp 1988, Birlik yay.

Zekeriya, Necati, **Lorka Soyutlaması** (Şiirler), Priştine 1976, Tan Yay.

Zekeriya, Necati, **Çayhane Şiirleri**, Priştine 1989, Tan Yay.

Zekeriya, Necati, **Yeşil Nerede**, (Türkçe-Makedonca), Üsküp 1975, Kultura Yay.

Zekeriya, **Necati, Demet** (Hüseyin Süleyman, Ş. Ramo, M. Karahasan, S. Yusuf, N. Zekeriya, F. Kaya, R Murat, N. Dişo Ülkü, E. Baki, H. Mercan,

İ. Muzbeg, A. Abdullah, A. Tahir'den Seçme Çocuk Öyküleri), İstanbul 1982, Tekin Yay.

Zekeriya, Necati, **Uçun Kuşlar Uçun**, İst 1978, Koza Yay.

Zekeriya, Necati, **Tuka Ziveat Pesni**, (Makedonca), Üsküp 1988, Kultura Yay.

Zekeriya, Necati, **Ağaçlar Dile Gelse**, Priştine 1986, Tan yay.

Zekeriya, Necati, **Harfler Ne Yer**, Üsküp 1987, Birlik Yay.

Zekeriya, Necati, **Ablama Sevda Şiirleri**, Üsküp 1995, Birlik Yay.
(Gürel ve Gürel, 2015: 12-13)

HİKÂYE VE ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Yetişkinlere yönelik yazdığı hikâye örneği

İhlamur Toplayan Yaşlı Çiftin Hikayesi

Şair yaşlandıkça belli saatlerde çıkıyordu sokağa. Kimi zanaatçı berber, ayakkabıcı, terzi dostları, saat onbire gelince: “Nerde ise şimdi görünürq diyorlardı onu sorup görmek isteyenlere. Bugün de öyle oldu. Tam onbirde göründü. Hervakitki gibi önce baiye uğradı, gazetelerini aldı, sonra da postaneye doğruldu. Yazdığı mektupları, imzaladığı kitapları, postalayacağı dergileri kendi götürürdü mahalle postanesine. Postaneye götüren yolun her iki yanında ağaçlar vardı. Bir yanda akasyalar, öteki yanda da ıhlamurlar. Yaz kış ıhlamurlar boyunca yürürdü. Böyle giderken, gözüne ıhlamur toplayan yaşlı bir çift ilişti. Durdu az ötede. İyice süzdü önce kadını, sonra da erkeği. Altmışın çok üstündeydiler. Ellerindeki fileleri ıhlamurlarla dolduruyorlardı. Adam azıcık daha boyluydu. Onun için de daha yüksekteki dallardan tutam tutam ıhlamur koparıyordu. Kadın da tersine, daha alçak dallardan... Kadın erkeğe göre daha şişmancaydı. Anlaşılan yaşamı boyunca taşıdığı büyük memeleri vardı. Ayaklarındaki damarlar sertleşmiş, alnındaki kırışıklıklar derinleşmişti. Dişleri takmaydı. Tuhaf, çok tuhaf güleç bir yüzü vardı. Adamdan farklıydı. Hali pek görünmüyordu.

“Neden toplarlar şu ıhlamurlar” diye sordu kendi kendine şair. Zaten son zamanlarda, ne görse, ne duysa, böyle şeyler sorardı. Okumuştı bir yerde: Şairler rahatsız insanlardır. Ruh hastalarıdır azıcık. Kendilerine derman bulamazlar, oysa başkalarında derman bulmak isterler. Girmek isterler insanların yaşam gizlerine, en derin yerlerine, yüreklerine. Bunun için de, bazen anormal görünürler. Bir dize geçti aklından: “İhlamurlar da hüzün

söylerler çiçeğiyle.” Beğenmedi. Çünkü başka bir şair daha iyisini söylemişti. Bir adım daha attı. Yine durdu. Yanlarına yaklaşıp mı? Hal hatır sorsa mı? Belki söylerler neden ıhlamur topladıklarını. Yakışık almaz diye vazgeçti, yürüdü. Ama o adımlarını ileriye attığı halde, onlar geriliyordu sanki. Gizli bir güç geriye çekiyordu onu hep. O çiftin ıhlamur topladıkları ağaç görülecek şeydi. Aslında en güzeli, en çok çiçeği olan ıhlamur oydu. Bir daha baktı onlara. Bu kez kadınla karşılaştı bakışı. Tam selâm vereceği sırada, kadın o güleç yüzüyle adama bir işaret verdi... Korkmuş gibiydi. Şimdi adam da baktı şaire. Şair, başını selâm kabilinden eğdi şöylece. Yürüdü onlara doğru. Adam istifini bozmadı, ıhlamur toplamaya devam etti. Kadın ıhlamur toplamayı bıraktı, yavaşça adamın arkasına sığındı.

Merhaba, dedi yavaşça şair.

Merhaba, dedi adam. Kadın hiçbir şey demedi, hafifçe başını eğerek selâm verdi.

Şair bir ara durdu. Konuşmaya nasıl başlayacağını şaşırmıştı. Elindeki mektup, dergi ve gazeteleri sol eline aldı, o da ağaçtan bir çiçek kopardı. Götürdü burnuna:

Ne hoş kokuyor, dedi.

Şimdi ıhlamurların mevsimi, dedi adam.

Kadın hiç söze karışmadı, güldü arka arkaya.

Şair bir ara sustu. Bir anda, anımsadı beş yıl önce mayısın son günlerinde bir hastane ziyaretini. Hastanede ağır bir hastası vardı. Geceyi hastasının başucunda geçirmişti. Yine böyle ıhlamurlar mevsimiydi. Arada bir hastane odasının penceresine gelince, ıhlamur kokuları onu derinden sarsıyordu. Çünkü hastası, harp zarp görmüş hastası son günlerini, belki de son gecesini yaşıyordu. Şimdi bu duygunun altında yeniden ezilmişti. Anımsadı hastaasını önce: “İhlamurlar açtı mı?” sonra da: “Eskisi gibi güzel kokuyorlar mı?” diye güçlkle sorduğunu. Oysa bir yıl önce, böyle mayıs gecesini konuşa konuşa sabaha kadar birlikte geçirmişlerdi. Şöyle azıcık ıhlamur toplasa, ölen yakınının mezarına götürse mi? diye düşündü. O böyle düşünürken:

Efendim, siz buralı mısınız? diye sordu adam.

Kadın tekrar tuhaf tuhaf güldü.

Şair başıyla evet dedi.

Sizi galiba arada bir televizyonda görüyoruz, dedi adam.

Kadın tekrar eski haliyle şaire baktı. Güldü.

Mümkündür, dedi şair.

Bir ara sustular. Kadın yorulmuş olacak ki, sırtını ıhlamur ağacına bıraktı. Adam da ıhlamur toplamaya ara verdi. Konuşmak için iyi bir fırsattı bu.

Ya siz efendim, nerelisiniz? diye sordu şair.

Buralıyız... Muhacir mahallesinden. Bizimkiler birinci balkan savaşından sonra buralara göçetmişler.

Aynı kentten oldukları halde, tanışmadıkları için üzüldüğünü söyledi şair.

Eh, şimdi kentimiz büyüdü. Kırk-elli yıl önceleri bir aile gibiydik. Herkes birbirini tanırdı. Biz şimdi pek insanlara karışmayız.

Neden?

Acımız büyüktür bizim, çok büyüktür. Kırk yıldır acımızla başbaşayız biz.

İlk defa kadının güleç yüzü düşmüştür.

Onlar karı kocaymışlar. Bu sabah evliliklerinin yıldönümünü kutlamışlar. Dünyaya yedi çocuk getirmişler. Yılına basmadan ölüyormuş çocukları. Yaşar diye son çocuklarına Yaşar adını takmışlar. Yaşar da, bir mucize olarak yaşamış. Boy bos çekmiş, gürbüz bir delikanlı olmuş. Kızlar onun arkasını bırakmıyormuş. Savaş biteceği sırada onyedisine basmışmış. Kente inen partizanlarla birlikte gitmiş. Srem cephesindeki savaşlara da katılmış. Orada, bir düzlükte, tam bir ıhlamur ağacı altında yaralanıp ölmüş. Yaşar'ın mezarı bilinmiyormuş. Ama onlar, ana-baba gitmişler, Yaşar'ın öldüğü sanıldığı o yerlerden bir avuç toprak getirmişler, ona mezar yaptırmışlar. Bugün mezarını ziyaret edeceklermiş. Taze ıhlamur çiçekleriyle süsleyeceklermiş mezarını.

İhlamurları çok severdi, diye konuşmaya başladı adam. İlkyazda eve döndüğü zaman, ıhlamur çiçeğiyle dönerdi hep. Yakasına takmaktan hoşlanırdı...

Şair duygulanmıştı onların bu öyküsünden. Onun kolay yazabileceği öykülerden değildi bu. Okuduğu kitaplarda da böylesine hiç raslamış değildi. Yine de, bu kadar çok ıhlamurlane yapacaklar diye sormak istedi.

Sormadı. Biliyordu ki yaraya dokundun mu kanar. Nedir ki şimdi onlardan ayrılmak da kolay değildi. Oysa postane nerde ise kapanacaktı. Onikiye kadar çalışırdı. Ne yapacağını şaşırmış bir durumda ancak:

Ben de azıcık toplanırsam, diyebilirdi.

Hayır, dedi adam, bizde çok var. Biz bunları kurutacağız. Kışın da gidip mezarının üstündeki karlara ıhlamur serperiz. Bir güzel olur. Zahmet etmeyin, dedi adam.

Hiç beklenmedik bir anda, heceleye heceleye kadın konuştu:

Kabrı üstüne bir ıhlamur diktik, dedi kadın. Gidelim, ölüleri bekletmek, hayra çıkmaz. Üstelik dailır bize, dedi kadın ve iri vücuduyla yüzüne kan vurmuş bir halde yürümeye ve hafifçe bir türkü söylemeye başladı.

Haklısın bacı, dedi adam, haklısın, ölülere de hayatta olanlara olduğu gibi saygılı davranmalıyız...

Sonra da şaire dönerek yumuşak bir sesle.

Kusura bakmayın, dedi. Biliyorsunuz. Biraz.. Akıldan... o günden sonra... kusura bakmayın. Ve şimdi mezarlığa kadar: *Peştemali serdim taşa / Yazılanlar gelir başa*” türküsünü söyleyecek. Elden ne gelir, haklıdır, savaş onun en son ve en güzel çiçeğini koparıp götürdü...

Adam selamlaşıp ayrıldı şairden. Şair yerinde kalakaldı. Karısına bir an evvel yetişmek için ağır vücuduyla koşarcasına yürüyen adamı seyretti. Filesinden tek tük ıhlamur çiçekleri düşüyordu. Şair postaneye doğru yürüdü. Hervakitkinden fazla duydu ıhlamur kokularını. Köşeyi sapacağı sırada çifti son bir daha görür diye döndü, baktı uzaklara. Göremedi, yol boyunca ıhlamur çiçeklerini görebildi ancak. Bu öyküyü daha o an yazmıştı kafasında.

Acaba, ak kâıtta tanımak mümkün mü bunu? (Zekeriya, 1990: 36-38)

Orhan çocuk hikâleri kitabından bir hikâye örneği

Demedim Mi Ben Size

Bu hikâyeyi doğuran: Asfalttır.

Sokağımızın dişleri dökülmüş, ağzı bozulmuştu. Otobüsler, otomobiller, arabalar, geçmez olmuştu sokağımızdan. Şimdi bütün gün çocuklar top oynuyorlardı sokağımızda.

Fakat bir gün sabah ustalar geldiler, sokağımızı gözden geçirdiler, asfalt dçşemeye karar verdiler.

Ertesi gün işe başlandı. Çocukların sevincini bir görmeliydiniz. Çok seviniyorlardı. Öyle ya: Sokağımızdan gene otomobiller geçecek, yolculara gene el sallanacak...

İşler tamamlanınca, sonunda sokağa katran gibi bir şey döşediler. Tutkalımsıydı bu katran, ker şey yapışıyordu ona. Her kes şimdi kaldırımdan yürüyordu. Geç vakit sokakta yaşlı bir adam beliriverdi. Nöbetçiydi o, Top, oynayan çocuklara:

Topunuz asfalta düşerse, karışmam, topsuz kalırsınız ha, dedi.

Sokağımızın en küçüğü Orhan da bunu işitmişti. Fakat ihtiyara pek inanmıyordu nedense. İhtiyar oradan uzaklaşınca, elindeki renkli topu yolun tam ortasına attı. Top hervakitki gibi sıçramadı, yerinde kalakaldı. Orhan da şimdi, neylesin, yavaşça yürüdü, topa doğru ilerledi. İyi ama, asfalta basar basmaz, ayakları ağırlaştı, yürüyemez oldu. Sağ ayağını kaldırmak istedi, onu da kaldıramadı. O da, gördü dörmeyi, borazan gibi bağırmaya, yardım aramaya başladı.

İhtiyar nöbetçi koştu. Çok kızgın olduğu halde, gene de bıyıkaltı gülüyordu. Orhan'a doğru yürüdü. Orhan çok korkmuştu

Amanın, diyordu, amanın, ne olursunuz beni buradan kurtarın, bir daha yapmam, vallahi yapmam... İnanmıyordum ki...

İhtiyar nöbetçi Orhan'ı asfalttan çıkardı, toplanan kalabalığa getirdi, çocuklara döndü:

Demedim mi ben size, dedi ve onları azarladı, sonra da Orhan'ın asfaltta kalan ayakkabısını güçhal çıkardı, eline verdi...

Sokağımız asfalt şimdi. Fakat Orhan'ın ayakkabısının izi hâlâ söz dinlemezliğin bir damgası gibi suruyor orada... (Zekeriya, 1988: 19)

ŞİİR ÖRNEKLERİ

Ablama Sevda Şiirleri

Ablama biri, güzelsin, dese
O bunu radyo gibi yayar herkese.

Hele Orhan sözetsen sırma saçından
Tutkal gibi yapışır ayrılmaz yanından.

Biri iltifat etse entarisine
Günlerce gelemey kendisine.

Çocuklar onunla sık sık alay eder
Oysa söyleyenleri gerçek zaneder.

Taranır süslenir ayna başında
Oysa ablam henüz inbir yaşında.

Ablam anlamaz asla espriden
Bu yüzden hoşlanmaz matrak Bedri'den.

Nuri dese, şu güzele hele bir bak
Hemen yapışır, Nuri ahmak... (Zekeriya, 1995: 5-6)

Bu Şiiri Ben Yazmadım

Bu şiiri ben yazmadım
Bu şiire şiiri ben vermedim
O verdi, yüreğinden

Bu şiire gülüşü ben vermedim
O verdi, dudaklarından

Bu şiire renkleri ben vermedim
O verdi, gözlerinden

Bu şiire aydınlığı ben vermedim
O verdi, sevgisinden

Bu şiire temizliği ben vermedim
O verdi, kızlığından. (Zekeriya, 1966: 10)

Sevgi İçin Türkü

Anneciğim, söyle
sevginin şekli var mı
neye benzer sevgi?

Evet sevginin şekli var mı,
varsa neye benzer?
Örneğin benzer mi sana, babama?
Yoksa dondurmaya
çikolataya

kurabiyeye mi benze?
Bitince yerine yenisini
almak mümkün müdür dükkandan
pantolon gibi
hırka gibi
elbise gibi?
Gözleri, kulakları var mı?
Şeklini çizebilir mi ressam amca?

Anneciğim, söyle
sevginin şekli var mı
neye benzer sevgi

Nimetullah Hafız'a yazdığı ikinci mektubu

Üsküp, 20th VII. 85

Merhaba Nimetullah, ,

Sağlık,selam.

Prizren'de göstermiş olduğunuz konukseverlik için teşekkürlerimi sunarım. Böyle karşılaşmaların devamını dilerim.

Suat Engüllü'nün reportajını okudum:

1. Devrim Şiiri ve

2. Tito Şiiri seçkilerinin Birlik yayınları arasında yayınlanacağını öğredim,Sevindim,Kutlarım.

Devrim Şiiri seçkin henüz tamamlanmamışsa, sayı 198 "Sesler"de altı şirimi yayınlandı. İlginî çekmek isterim. O kadar.

Bir daha sağlık,selam.başarıçdilekleriyle, dostlukla,

Zeynel Beksaç'a ait mektuplar

Üsküp, 13 XI. 1979

Zaynel Kardeş,

Merhaba, Önce sevgiler, saygılar.

Kardeşimiz Hasan Marcan'ın eliyle, Esin'de yayınlanmak üzere gönderdiğim şiir, herhalde elinize geçmiştir. Eğer gecikmiş değilsek, ne olur, şiirin 11b bölümündeki son iki mısra, şöyle olsun:

Güzelliği Önce vurur gözüne
yeşil yaprak sonra diğer yüzüne.

Bu mektuba iligik, bir de İzmir Kargiyaka Kosova-Rumeli topluluğundan aldığım mektubun fotokopisini yolluyorum. Doğu-Yol'un başkanı sıfatıyla, bu toplulukla işbirliği kurarsanız, sevinirim.

En derin saygılarımı sunar, işbirliği dilekleriyle,

Mervin

P.S. Kuş çocuk dergisinde yayınlanmak üzere çocuk şiirlerinizi, çocuk öykülerinizi beklerim.

Üsküp, 5 XI. 1981

Zeynel Kardeş,

Bir daha merhaba, bir daha sevgiler, saygılar.

İşte yazıyı (düzeltmelerle kopyasını) yolluyorum. 2. sayfadaki son dörtlük de dizilecek, yani "Uyu uyu güzelim/büyük de ol sağ elim/sensin benim emelim/emelim ninni ninni."

Yeniden yazdığının farkındasın, bölümler çıkardım, çünkü yazı 15 sayfalıktır.

Buralara uğrarsanız, "hanemize" çay'a (viski olabilir) davet ediyorum.

Sana ve bütün dostlara selâmlar, bu kez artık Esin'i yollamayı umut mazzın herhalde.

P.S. Kus'un yeni sayısı için yeni çocuk şiirlerini, öykülerini postalayıp göndermeni rica etsem, olmaz mı?

Üsküp, 1 Şubat 1983

Kardeşim Zeynel,

Kısa ama düşündürücü mektubunu aldım, Nazım Hikmet'e değgin fotoğrafları da. Severim böyle düzenli çalışmaları ve karışıklıklı saygınlıkları. Hastayı m ama yazmadan edemiyecem. Evet, Zeynel Bektaş, konuşmalıydık, ama olmadı, nedir ki biz ortam yaratmalıyız değişik konularda konuşmak için. Bazı sorunlarda anlaşamıyorsak da, konuşmalıyız, bilirsın ben diyalogtan yanayım, nedir ki, bizde diyalogla başlayan tartışmalar, sonunda monoloğa dönüşmüştür hep. Väterince uygar olmadığımızdan mıdır, okumamızla yaşamızdan mıdır, sabırsızlığımızdan mıdır, doğamızdan mıdır, bilemem. Bir soysuzluk var bu için içinde. Arkadaş, yine de, yaptıklarımız, yarattıklarımızdır bizi yaşatan ya da yaşarken öldüren. Velişikiler, tartışmalar, sohbetler herhalde gazel, besleyici şeylerdir, ama sürekli olarak kendimizi tazelemek, yaşadığımızı duyurmak zorundayız. Tabii, hergünkü çalışmalar harca maktadır bizi. Siz, kanımca fazla yoruluyorsunuz. Tabii, bunlar güzel şeyler değerli işler. Eksik olmayın beni de hiçbir zaman ihmal etmediniz, yürekliliğinizden, mim'lere (etiketlere) aldırmadığınızdan, yazını, sanatı, kültürü bir bütün gördüğünüzden, kutlarım. Ama sanırım, benim çok sık sık TV'ye çıkmam, dinleyicilerde aksülamel yaratabilir. Evvelsi gün, Priştine'ye geldim, Nâlin bir yayın yapıyor muş da ona katıldım, hastalandım, çok kötüyüm, ama bu durumda, dün Hasan geldi, Varlık'la ilgili yayın için kısa bir açıklama yaptım, ayak güçlüğüle duruyordum. Şimdi de öyleyimdir. Ama sana iki söz yazmayı ta içimden duydum, Yazdım, rahatım ve derim ki, istediğin zaman istediğin yerde konuşabiliriz, çünkü konuşmaya, senden fazla benim ihtiyacım var. Gerçi etrafında çok insan var ama ben yine hayli yalnızım. Sağlığına iyice bak, ötekiler kendiliğinden gelir. Selâm, sevgi, mutluluk, dostça elini sıkarım.

KAYNAKÇA

Beksaç, Zeynel (2015). *Balkanlarda Türk Çocuk Edebiyatı*, Türk Dili Dergisi, Türk Dil Kurumu Başkanlığı, Ankar.

Gürgün, Hasan,(2021). *Mimesis Kavramı, Üç Yansıtma Kuramı ve Bu Kavramın Temel Sanat Akımları Üzerine Etkisi*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, sayı.51-Bahar, Ankara, (Erişim tarihi 02.04.2022)

Hayber, Abdülkadir (1980). *Necati Zekeriya*, Sesler Aylık, Toplum, Sanat Dergisi, Yıl XVI, Sayı 151, Birlik Yayınları, Üsküp.

Kaya, F. (2008). *Necati Zekeriya Makedonya'daki Çağdaş Türk Edebiyatının Temel Taşlarından Biri*, Makedonya Türklerinde İz Bırakanlar, Divan yayıncılık, Üsküp.

Zekeriya, N. (1988). *Orhan*, Birlik Yayınları, Üsküp.

Zekeriya, N. (1966). *Altı Şiir*, Sesler Aylık, Toplum, Sanat Dergisi, Yıl 2, Sayı 8 Birlik Yayınları, Üsküp.

Zekeriya, N. (1967). *Türk Halkının Çocuk Yazını*, Sesler Aylık, Toplum, Sanat Dergisi, Yıl II, Sayı 12, Birlik Yayınları, Üsküp.

Zekeriya, Necati (1990). *Ihlamur Toplayan Yaşlı Çiftin Hikâyesi*, Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi, Haz. Fahri Kaya, Birlik Yayınları, Üsküp.

2.6 BİRİNCİ VE İKİNCİ KUŞAKTAN ŞAİR VE YAZARLAR*

*Murat Yusuf ÖNEM***

MUSTAFA KARAHASAN

Mustafa Karahasan 1920’de Üsküp’te dünyaya geldi. İlköğrenimini büyük ölçüde Üsküp’te tamamladı (bir dönem Türkiye’de yatılı okumuştur.). 1941’de Fransız Koleji’ni bitirdi. Kolej döneminde Yugoslavya Komünist Gençlik Birliği’ne üye oldu. 1940’ta Yugoslavya Komünist Partisi Üsküp Müslüman Parti Birliği’nde ve Kent Komitesi’nde sekreterlik yaptı. 1942’de birkaç kez tutuklanan Karahasan bir dönem Kosova’da yaşadıktan sonra 1945’te Üsküp’e dönerek *Birlik* gazetesinde çalışmaya başladı (Hayber, 1997: 29). 1946’da başlayan askerliğinin son bir yılını Novi Sad Piyade Harp Okulu’nda tamamladı. 1948’de Üsküp’e tekrar döndü. Üsküp Radyosu Türkçe Yayınlar Sorumlusu olarak bir yıl kadar çalıştıktan sonra *Birlik* gazetesinde yayın yönetmenliğine başladı. Tefeyyüz İlkokulunda ve Üsküp Halk Tiyatrosunda müdürlük görevinde bulundu. Ara verdiği yüksek öğrenimini (Üsküp Felsefe Fakültesi Pedagoji Bölümü) 1955’te tamamladı. 1956’da *Birlik* gazetesindeki görevine döndü fakat baskılara dayanamayınca Yugoslavya Federasyonu bilim ve kültür danışmanı olarak Belgrad’a gitti.

Karahasan’ın edebiyata ilgisi Fransız Koleji’nde öğrenciyken başladı. Yardım Cemiyeti Edebiyat Kolu’nun faaliyetlerine katıldı. *Zavallı Fikriye Abı* isimli ilk hikâyesini 1939’da yazdı. Basılan ilk öyküsü ise *Hapishanede İlk Gece* 1946’da yayımlandı. Bu öykü Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı’nda ilk hikâye örneği olarak kabul edilmektedir. (Engüllü ve İsen, 1997). Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı’nda ilk tiyatro eseri de yine Mustafa Karahasan’a aittir. Bu eser, 1948 yılında Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği tarafından sahneye taşınan *İnandırma*’dır. 1949’da *Şaban Hoca* oyunu *Makedonya Genç Türk Yazarlarının Eserleri* isimli kitapta yayımlanır. Mustafa Karahasan 1950’de üçüncü oyunu *Hacer*’i kaleme alır. Oyun bazı değişikliklerle *Suzan* ismiyle *Sesler* dergisinde de yayımlanır (Karahasan, 1990: 63-86).

* Şair ve yazarlar doğum yılına göre sıralanmıştır. Eserlerden verilen örneklerde dil özellikleri korunmuş, herhangi bir imla ve noktalama düzeltmesi yapılmamıştır.

** Uluslararası Balkan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Üsküp/ Kuzey Makedonya, m.onem@ibu.edu.mk

Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nın birinci kuşağının en önde isimlerinden olan Mustafa Karahasan, öncü bir karakter olarak hareket eder. Kişisel özellikleri, eğitimi ve ideolojisine inanmışlığı edebiyat alanında da takip edilmesini sağlar. *Sesler* dergisinin ilk sayısında Karahasan'ın kaleme aldığı "Marksist Estetiği Deyince" isimli yazıda onun derginin istikametini belirlemede Türk yazarlara mihmandarlık yaptığı görülür (Önem, 2021: 401).

Mustafa Karahasan 2002'de Belgrad'da vefat etmiştir. Çeşitli edebî türlerde eser veren Mustafa Karahasan'ın araştırmacı yönü de gelişmiştir. Eserlerinden bazıları şu şekildedir: Küçük Erler (Öykü, Üsküp, 1950), Valaşalı Kız, (Öykü, Üsküp 1951), Kalbin Yaşları (Öykü, Üsküp, 1955), Hapishaneden Notlar (Öykü, Üsküp, 1955), Suzan (Uzun Öykü, Üsküp, 1956), Arkadaşlar (Öykü, Üsküp, 1966), Yedi Başlı Dev (Öykü, Üsküp, 1973), Mara (Çocuk romanı, Üsküp, 1973), Tito İdeolojisi (Makaleler, Üsküp, 1980), "Üdbrani Trudovi" (Seçme Makaleler, Üsküp 1981), Denemeler (Deneme-Eleştiri, Üsküp, 1991). Eleştiriler, Birlik Yayınları (Deneme-Eleştiri, Üsküp, 1995).

Bazı bildirileri ve makaleleri:

Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliği ve eseri, (Yugoslav tarih bilimi ve basınında) X. Tarih Kongresi'nde sunulan bildiri.

Mustafa Kemal Atatürk'ün barış felsefesi ışığında Türkiye-Yugoslavya ilişkilerinin gelişmesi, XI. Tarih Kongresi'nde sunulan bildiri.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün Yugoslav basınındaki yankısı, 1987 Atatürk Araştırma Merkezi Uluslararası Atatürk Sempozyumu'nda sunulan bildiri.

Atatürk Barış Felsefesi Işığı Altında Türkiye-Yugoslavya İlişkisi, 1991 Atatürk Araştırma Merkezi Uluslararası Atatürk Sempozyumu'nda sunulan bildiri.

Tanzimat ve Balkanlar-Tanzimat Öncesinde Sırbistan, 1983. Türk Tarih Kurum u Uluslararası Tanzimat Kongresi'nde sunulan bildiri (Parlatır, İnternet).

Karahasan, M. (1989). Kitap Tanıtma: Harp Yönetimi ve Atatürk. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Karahasan, M. (1990). Mustafa Kemal Atatürk'ün Ölümü Dolayısıyla Yugoslavya Basınının Eseri ve Kişiliği üzerine Değerlendirmeleri (1938-1988). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.

Neşe Neşe Üstüne isimli öyküden pasaj:

Neşe içinde, telaş içinde, kaynayan içinde kaynayan ev, evin efendisini bekliyordu. Odadan ayrılmak istemiyen Nazan'ın biricik kardeşi Esat, kızkardeşinin çocuğuna büyük bir sevgiyle bakıyor, yüzünü açarak ona tatlı tatlı gülüyordu.

- Çok yaşa, binler yaşa, güzel çocuk! diyerek kenara çekiliyordu. Bazan da pamuk gibi yumuşak olan dudaklarından konup sıcak alnından öpüyordu.

O an, dışarıda bir, payton durdu. - Bu gelen kardeşimdir, diyen Nazan kendi kendisine söylendi,

- Değirmene git, bana artık gelme! ... Fakat, yarın sabah burada ol, Memiş ağa...

- Baş üstüne efendim, diye Memiş ağa Remzi efendiyi selâmlıyarak yoluna devam etti.

Bir dakika Remzi efendi evin kapısı önünde durdu, evin küçükleri kapıya çıktılar. Bekir başta olup Nazanın kızları ve mahalledeki komşu çoluk çocuğu güler yüzlerle Remzi efendiyi sardılar. Çocukların hücumundan kurtulamıyacağını anlayan Remzi sol eliyle onlara birkaç para attı. Taşlara düşen yanım dinarlar çocukların düşmelerine, boğuşmalarına sebep oldu. Fakat hepsi birer paracığa sahip olabildi.

- Çocukluk! ... Onların da gönlü olsun, diye Remzi efendi ev halkana hitab etti ve içeri girince:

- Sağ olsun yarabbi! dedi.

Bunu söylerken Remzinin yanakları allanıp titredi, dudaklarını bir alev kapladı. Kızkardeşine öyle bir kardeş aşkıyla, öyle bir derin duyguyla baktı ki, bu bakıştan Nazanın gözlerinden yaşlar tane tane aktılar.

Burada bulunanlar Remzi efendinin sözlerine hak verdiler ve her fenalıktan uzak olmasını tanrıdan dilediler.

Daha bir defa küçüğe yaklaşan Nazanın kardeşi:

- Şöyle bir defa daha göreyim altınımı, dedi yanında bulunan Nihalı itiverdi. Ağlar ve kızgın bir surette Nihal ona sert sert baktı ve:

- İtiverişme sen Esad, diye bağırdı. Gözlerini biraz fazla açan Esad:

-Gürültü kaldırma, diye cevap verdi, fakat babasının sert bakışlarını görünce, başını eğdi. Remzi efendinin her bakışı Esad için en şiddetli bir emirdi, onun her sözü ona bir kanundu. Esadı babası dövmemişti, fakat o kadar terbiyeli, o kadar dikkatli ve ihtiyarlara karşı saygı gösteren bir gençti ki, ona herkes iftiharla bakıyordu? O ebeveynlerini korkudan değil, aşktan sayıyor ve onları sadikane dinliyordu... (Karahasan, 1997: 35).

MAHMUT KIRATLI

Mahmut Kıratlı 1929'da Üsküp'te doğdu. II. Dünya Savaşı'ndan önce krallık döneminde eğitime başladı. Savaşın sonra sosyalist rejimin halkların kendi dilinde eğitimi için sağladığı özgürlükler kapsamında açılan öğretmen yetiştirme kurslarından diploma aldı. Doğu Makedonya'da öğretmen olarak göreve başladıktan sonra Üsküp'te Tefeyyüz İlkokulunda eğitimci olarak çalışmalarını sürdürdü.

Mahmut Kıratlı II. Dünya Savaşı'ndan sonra Makedonya çevresinde gelişen çağdaş Türk edebiyatının birinci kuşağındaki isimler arasındadır. 1950'de Türk dili ve edebiyatı açısından önemli olan birtakım gelişmeler olmuştur. Kıratlı bu gelişmelerde birinci dereceden roller de üstlenmiştir. Bunlardan birincisi; Makedonya'daki Türk yazarların örgütlenmesini sağlamak için kurulan Türk Yazarlar Cemiyeti'nin üyeleri arasında olmasıdır. Mustafa Karahasan'ın başkan olduğu cemiyetin diğer üyeleri Şükrü Ramo, Necati Zekeriya, Fahri Kaya, Şevki Vardar, İlhami Emin, Hüseyin Süleyman gibi birinci kuşağın önde gelen isimleridir. İkinci olarak; *Pioner* çocuk gazetesinin çıkmasıdır. Kıratlı bu gazetenin kuruluş aşamasında yayın yönetmenliğini yapar.

“50'li Kuşağı değerlendirirken, bu kuşakta yer alan bütün yazarları aynı kefeye koymamak gerekir... Necati Zekeriya ve İlhami Emin'in yaratıcılıkları ve edebiyatçı kimlikleriyle kuşağın diğer yazarlarını adeta "yaya bıraktıkları hiç çekinmeden söylenebilir. 50'li yılların ortalarına doğru Türkiye'ye göç eden, edebiyat çalışmalarını orada da sürdürmeye çalışan Mahmut Kıratlı da yeni ortama uyum sağlamanın ve kendini kabul ettirmenin bütün güçlüklerine rağmen, bu kuşağın geri kalan yazarlarına kıyasla daha başarılı olabilmıştır.” (Engüllü ve İsen, 1997).

Mahmut Kıratlı, 1988 yılında İstanbul'da öldü. Önemli çevirileriyle de edebiyata katkısı olan Mahmut Kıratlı'nın hikâyelerden oluşan eserleri şu şekildedir: *Küçük Hikayeler* (Üsküp, 1954), *Cengiz'in Marifeti* (İstanbul, 1963), *Kumbara* (İstanbul, 1963), *Kara Kartallar Çetesi* (İstanbul, 1964), *Yeşil Ekmek* (İstanbul, 1985).

***Bünyamin Yok Artık* isimli öyküden bir pasaj:**

Mahallede, arkadaşlar arasında para toplamış, bir futbol topu satın almıştık. Artık doğru dürüst bir takımımız vardı. Ötekiler gibi, biz de, takımımıza mahallemizin adını vermiştik: Tuzpazarı Futbol Takımı. Günlerden pazardı. Öğleden sonra Çayır'da, Dükkâncık takımıyla maç

yapacaktık. Hazırlık için erkenden Çayır'a gitmeyi kararlaştırmıştık. Bu bizim, mahalleler arası ilk maçıımızdı. Kendimize güveniyorduk. Tüm istediğimiz, kısa sürede adımızı duyurmaktı.

Sabah erkenden kalktım. Bahçede koştum, antreman yaptım. Vakit bir türlü geçmek bilmiyordu. Beni böyle gören ninem:

- Delirdin mi oğlum? Ter içinde kalmışsın. Üşüteceksin, - diye konuşup durdu.

Boş arsada arkadaşlarla buluşmak üzere evden çıkıyordum ki, boz renkli kaputu topuklarına dek sarkan, bostan korkuluğu gibi, uzun tüfekli bir Bulgar askeri:

- İçeri! Sokağa çıkmak yasak! - diye bağırdı.

Korkuyla gerisin geriye döndüm. Bulgar'lar, Alaman'larla müttefiktiler. Alman'lar, işgal ettikleri bazı bölgelerin yönetimini, (tıpkı büyük yabancı hayvanların karınlarını doyurduktan sonra, leşleri, çakallara bıraktıkları gibi) Bulgar'lara bırakmışlardı.

Geri döndüğümü gören ninem: diye sordu.

- Niye döndün? Top oynamaya gitmeyecek miydin? -

- Kapının önünde asker var. Kimsenin sokağa çıkmasına izin vermiyorlar, - dedim

Anlaşıldı, arama yapacaklar. Tüm partizanlar bizde gizleniyormuş gibi, evin altını üstüne getirecekler yine.

İngiliz uçakları, kentimizi üst üste bombardıman etmeye başlayınca, annem, kardeşlerim, yengemle birlikte ninemi de köye götürmek istemişti babam. Ninem buna:

- Olmaz öyle şey. Burada kim ekmek yoğuracak? Kim yemek pişirecek? Ben köye gideyim, siz de burada partial pabuçlarımı yeyin. Sen var, çocukları götür. Ben burada kalıyorum, - diyerek karşı koymuştu.

Çeşitli nedenlerle kentte, sık sık sokağa çıkma yasağı uygulanıyordu. Bazan Bulgar askerleriyle birlikte Alman askerleri de, bazan da sivil polislerle yalnız Bulgar askerleri evimize giriyor, tanımadığımız kimseler hakkında, bilmediğimiz konularda, bir sürü sorular soruyor, arama yapıyorlardı. Her aramadan sonra, evden bazı değerli eşyaların yok olduğunu anlıyorduk. Artık herkes gözünü açmış sokağa çıkma yasağı olunca, aramanın da yapılacağını düşünerek, kendine göre önlemler alıyor, yükte hafif, pahada ağır nesi varsa topluyor, kolay bulunamayacak yerlere gizliyordu. Ninem, bu konuda uzmandı. Onun gizlediği bir eşyayı kimse bulamazdı. Böyle günlerde, özellikle altın, pahalı süs eşyası olan komşularımız, tüm servetlerini bir çarşafın içine doldurup, çıkın haline getirir... (Kıratlı, 1983: 69).

RECEP MURAT BUGARIÇ

Recep Murat Bugariç 1934'te Üsküp'te dünyaya geldi. II. Dünya Savaşı'nın onun eğitim çağına denk gelmesi hayata ve edebiyata biraz geç başlamasına neden olmuştur. 1966'da öğretmen yüksek okulunu tamamlayarak öğretmenlik yaptı. Fakülte bitirmek için çok uğraş vermesine rağmen bu dönem Türk aydınlarının milliyetçilikle suçlanarak birtakım haklara ulaşmaları engellendiğinden başlayıp çok ilerlediği Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun edilmemiştir. Uzun yıllar öğretmenlik yaptıktan sonra görev yapmış olduğu Tefeyyüz İlköğretim Okulunda müdürlük görevini üstlenmiştir (Engüllü ve İsen, 1997). Recep Murat Bugariç 17 Nisan 2016'da vefat etmiştir (Gürel ve Gürel, 2021: 21).

Recep Murat Bugariç'in edebî çalışmalarının esasını hikâyeler oluşturur. Bir dönem şiirle meşgul olsa da bu alanda bir başarısından söz edilemez. Bugariç, eğitimci olmasından dolayı öğretmenliğinin ilk yıllarında eğitim sorunları üzerine düşündüğü görülür. Yine dil ile ilgili bazı meseleler de onun üzerine eğildiği konulardır. *Sesler* dergisinde eğitimle ve dil ile ilgili yazılarına rastlamak mümkündür. "Öğrencilerin Konuşma ve Yazı Kültürü" (Sesler, Kasım 1966), "Öğretmenlerimiz Bir de Lektüre Karşı Kısır Anlayışımız" (Sesler, Ocak 1968), "Öğrenimde Lektürün Yeri" (Sesler, Ekim 1970), "Türkçenin Özleşmesi ve Bizdeki Özellikle Üsküp Ağzındaki Etkisi" (Sesler, Aralık 1981), "Dil Devriminin Bizdeki Etkisi" (Sesler, Mart-Nisan 1997).

Hikâyelerinde günlük yaşamı aktardığını gözlemlediğimiz Bugariç samimi bir üsluba sahiptir. Anlatılanlar okuyucuyu bir sohbetin içinde hissettirir. Bu coğrafyanın yaşantısı ve insanı merkezdedir. Hikâyelerinde kahraman bakış açılı bir anlatım vardır. Birinci teklik şahıs kullanımı zaman zaman anıyı hatırlatır. Yazarın eserleri şu şekildedir: *Üç Palto* (Üsküp, 1974), *Küçük Adam* (Üsküp, 1982), *Sigara* (Priştine, 1983), *Loto* (Üsküp, 1988), *Öyküler* (Üsküp, 1992).

Tüfek isimli öyküden bir pasaj:

Sonbahara girmeden talim bitti, yalan değil sevindim buna, yeni askerler geldi, şimdi onlar başladı talime, biz eskilere karıştık. Fakat rahat ettik sanmayın, kışla işleri çok; temizlik, bulaşık yıkamak, patates soymak, odun yarmak, soba yakmak hem de her ikinci gece nöbet. Bu nöbet işi önce zor gelmedi bana, uykusuzluğa alışmışım ve geceleri dışarıda kalmanın ayrı bir güzelliği vardı benim için. Kırdı, her türlü gürültüden uzak, yıldızlar

altında kalmak hoştur, zevk almasını bilenler âdeta sarhoş olur. Ama yavaş yavaş yağmurlar, sert rüzgârlar başlayınca durum değişti, hele yarı geceden sonra dışarıda kalmak kolay değildi. Bir gece ansızın kar yağdı. Sevindim çocukluğumda yaptığım gibi. Üsküp'de büyük soğuklar olmazdı, burada da öyle olacak sandım. Aldandım. Çok geçmeden şiddetli soğuklar bastırdı, cıva sıfırın altına indi de indi. Dalmaçya'dan gelen zavallı yeni askerler, ne kar görmüş, ne kış, ne de böylesine soğuklar, o tatlı şiveleriyle Bosna'nın kutup bölgesinde bulunduğunu bilmediklerini söylüyorlardı. Onlara gülerek takılıyorduk:

- Bu, bir şey değil, asıl kışı henüz göreceksiniz.

- Aman kardeşler, demeyin, ya biz öleceğiz!

Biz şaka olsun diye böyle dedik, meğer dediğimiz gibi oldu.

Cıva daha on derece sıfırın altına indi, otuza yaklaştı. Yerel radyodan duyduk, okullar iki hafta kapatılacak, hoşumuza gitmedi. İşte bu iki haftanın birinde, görevle kente çıktım, insan yokmuş gibi kimseyi görmedim, her tarafı karlar içine gömülmüş, büsbütün ıssız, korku veren bir sessizlik, kentin terkedilmiş bir hali vardı. Ertesi gece nöbet sırası bendeydi, hem gidiyor hem düşünüyordum, ya uzun sürerse bu soğuklar, halimiz ne olacak. Bizim Gazibaba'yı¹³ andıran bir tepede, üç asker her iki saatte bir değişiyorduk. Ötekiler daha uzaklara, ormanların içine kadar gidiyordu, inkâr edemem. oraları daha çok tehlikeliydi, kurtların uğradığı da oluyordu. Çavus:

- Her saat değişin, diyordu.

- Hayır, istemiyoruz, değişirsek uyku için az vakit kalacak.

- Peki, siz bilirsiniz.

İstemiyorduk, çünkü her saat değişirsek, arada ikişer saatlik serbest bir zamanımız olacaktı. Bunun yarım saadını tepeye gidip gelmekte kaybediyor, en az on beş dakika da ısınmak gerekiyordu. Çünkü ayakkabılarımızı çıkarıp tabanlarımızı ısıtmadan yatacak olursak, gözlerimize uyku girmiyordu, acayip bir sızlama belirliyordu tabanlarımızda acıyordu. İkişer saat nöbet çoktu, ama dörder satlık bir ara vardı, bunun en az üç saadını uyuyabiliyorduk... (Bugariç, 1983: 39).

¹³ Üsküp'te bir semt.

Ölüm

Korkmuyorum senden ölüm,
bir gün beni
yok edeceğini
kabul ettim
Yaşamayı sevmiyorum sanma,
ama hep senden korkarak da
yaşamak istemiyorum.
Haberli habersiz
nasıl gelirsen gel
hem istediğin gibi yakala,
vallahi kaçmam
dedim ya
korkmuyorum senden.
Yine de bir ricam var acele etme,
şu küçük oğlumun mutluluğu
yok mu, yıkma onu ne olur yıkma,
hadi söz ver erkekçe yap bunu.
Ne, susuyorsun!
bilirim, bilirim seni
sen, eski orospusun. (Bugariç, 1986: 33).

AVNİ ABDULLAH

Avni Abdullah 1948'de Ferizoviç'te (Kosova) doğmuştur. Eğitimine burada başlamasına rağmen 1950'lerden sonra bölgede etkili olan göç hareketliliğinin etkisiyle ailece Türkiye'ye göç etmiştir. Yirmili yaşlarının başında doğduğu topraklara dönerek öğretmenlik yapar. 1970'de öğretmenliği bırakarak Üsküp'te Birlik gazetesinde işe başlar. Birlik gazetesiyle tanışıklığı öğretmenlik döneminde başlamıştır. İlk hikâyesi daha öğretmenken bu gazetede yayımlanır. Yazar Yugoslavya'daki tüm Türkçe yayınlara hikâyelerini gönderir. 70'ler Avni Abdullah'ın üretken olduğu bir dönemdir. İlk hikâye kitabı *Ana Yüreği* 1978'de o zamana kadar yayımlanan eserlerinden yapılan bir seçmeden oluşur. Avni Abdullah'ı dönemin edebiyatçılarından ayıran en belirgin özelliği edebî çalışmalarına öykü ile başlayıp bunu devam ettirmiş olmasıdır (Hayber, 1982: 45). Dönemin genel eğilimi şiirle başlayarak anlatıya yönelmektir. Roman üzerine de çalışmalar yapmış olmasına rağmen bunu sonuçlandıramamıştır. Romanından bazı

bölümler 1976'da *Birlik* gazetesinde yayımlanmıştır (Yeni Balkan, 2022). Kendisiyle yapılan bir söyleşide yüz elli sayfa hacme sahip *Savaş Yolunda* isimli bir roman yazdığını fakat uzun bulunduğu için yayımlanmadığını ifade etmiştir (Engüllü ve İsen, 1997). Aynı dönemde *Varlık* dergisi tarafından İlhami Emin'in ve Necati Zekeriya'nın eserlerinin yayımlandığı düşünüldüğünde bölgenin ilk romanı olacak bir eserin Türkiye'de dahi yayımlanmamış olması büyük talihsizliktir.

Avni Abdullah'ın öykülerinde öğretmenliğin etkisi açıkça görülür. Özellikle çocuklara yönelik yazdıklarında eğitim kaygısı dikkat çekicidir. Bu dönem yazarlarında hâkim olan sosyalist realizm Avni Abdullah'ta da belirgindir. Toplum faydasını önceleyen bu yaklaşım onun eğitimciliğiyle uyum içindedir. II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'nın verdiği mücadeleyi öyküsüne taşımaya çalışan Avni Abdullah kendi üslubunu geliştirmenin imkânlarını aramaktadır. Savaş temasını işlediği öykülerinde 1965 yılında Nobel Edebiyat ödülünü alan Sosyalist realizm ve Rus edebiyatı için büyük önem arz eden Şolohov'un etkisi görülür. Sosyal meseleler üzerine de öyküleri bulunan yazar özellikle aile içi ilişkileri ve yurt dışına çalışmaya giden gurbetçileri işlemektedir.

Öykülerinin yanı sıra denemeleri de bulunan Avni Abdullah bölgede Türkçe yayın yapan dergi ve gazetelerde çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1978'de Üsküp'te yayımlanan *Ana Yüreği* ve 1984'te Piriştine'de yayımlanan *O En Güzel Gün* çocuklar için yazılmış öykülerden oluşmaktadır. 1992'de Birlik Yayınları'nca basılan *Bir Mehtaplı Geceydi* yazarın diğer öykü kitabıdır. Yazarın çeviri kitapları da mevcuttur.

***Klarnetçi Cemo* isimli öyküden bir pasaj:**

Cemo adını annem takmış. Babam ise çok severdi beni. Çünkü “hıdrelezde doğdu”, derdi, “bu kerata”. Öteki çingenelerle beraber arabalarla yola çıkar yer, yer, köy köy dolaşırdık. Dört erkek kardeş bir yere konakladık mı, hepimiz etrafa dağılır, bir şeyler getirirdik. Abim en başarılıydı. Birkaç kez köyden koyun at bile çalmaya muvaffak olmuştu. Ben daha çok biri beyaz olan arabamızın iki beygirine saman temin etmekle görevliydim. Dönüşümde annem ateş başında başını döndürmeden bağırdı.

- Cemo more viran! Samanı atların önüne koy de, geri gel. Beceriksizin oğlu.

Sevmedi işte beni. Sonunda babamı da inandırdı 16 yaşında Voyvodina'nın uçsuz bucaksız tarlaların birinde çalışırken, beni bırakıp

gittiler. Öylece kaldı adım Cemo. Boyum pek uzamadı, yine de kuvvetliydim, diyebilirim. Etraftaki çergar kadınlar çoğunlukla gözlerimi beğenirlerdi. Mısır kırarken hayatımın ilk arkadaşını da edinmiştim: Onun da saçları karaydı, boylu ve kuvvetlice olduğundan daha çok kazanıyor, sık sık da köylü kadınların koynuna giriyordu. Döne dolaşa savaştan üç yıl önce Üsküp'e vardık. Nasır'la o zamana kadar sorun çıkmadı aramızda.

Ufak arazi sahiplerinin yanında çalışırken unuttuk göçebeliğimizi. İlk defa o zaman evin gerektiğini anladık ve Üsküp'te Topane'nin yanında ilk evimizi kurduk. Bir gözlü olsun dedik, ardından buna bir sofa eklemek zorunda kaldık. Civarımızdaki evlenin yanına yenileri de eklendi. Çoğunlukla bizim gibi emeğiyle geçinen soydaşlarımızdı bunlar. Üç ve sonrasına ise arabacı Sülo yerleşti. Bıyıkları gür yüzüyle ilginçti. Koca patlak burnu, kırışmış yine de sık ve dik duran saçları ve bu yüzü tamamlayan kalın kaşlar. İkide bir:

- Eee, dört kadın değiştirdim, ben, derdi. Hepsi de arabacı Sülo'ya tutkundular. İkincisi bir askerle aldattı. Samanlıkta yakaladım onları, yine de tutkundu bana, biliyorum inattan yaptı. Daha nice nice kızlar bakarlardı bana. Soyumuzda güzellik, erkeklik vardı. Bakmayın bu hâlime, derdi.

Arabacı Sülo'nun mahallede konuşulan iki şeyi daha vardı. Biri tambur çalmakta ustalığı, öteki de dipdiri memeleriyle Hüsnive. Bahar gibi taze, elma gibi olmuş dimdik göğüsleri vardı Hüsnive'nin. Babası tamburayı aldığı zaman defî eline alır, ona eşlik ederken, yanık sesiyle Romca şarkılar söylerdi. Fukaralık devri o zamanlar. Kızsa güzel mi güzel. Arabacı Sülo fırsat buldukça düğünlerde bahşişlerden topladığı parayla geçimini hafiflettiyordu. Hüsnive hele bir oynuyor görsün, paralar uçar her yandan. Boncuk irisi gözleri, dik burnu, kalın siyah saçlarıyla yalnız mahallemiz değil, bütün dünya alem tutkundu Hüsnive'ye... (Abdullah, 1992: 35).

MUSTAFA YAŞAR

Mustafa Yaşar 1948'de Kumanova'da doğdu. Buraya bağlı bir köyde öğretmenlik yaparak çalışma hayatına başladı. Öğrencilik döneminde tiyatro ile ilgilenmekteydi. Amatör olarak sahnelerde yer alıyordu. Üsküp Halklar Tiyatrosu'nun 1971'de verdiği bir ilana başvurarak tiyatro oyunculuğuna başladı. 1980'lerde Yugoslavya'da birçok filmde oynadı. *Elveda Rumeli* dizi filmiyle Türk sinemasına giriş yaptı. Sonrasında Türkiye'deki sinema ve dizi film projelerinde yer aldı. Üsküp Türk Tiyatrosu'nda kadrosu devam eden Yaşar, çalışmalarına devam etmektedir.

Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nın ikinci kuşağı arasında sayılan Mustafa Yaşar, 1970'lerde hikâye ve şiirleriyle Türkçe yayınlarda yer alır. Ama yazı çalışmalarında bir devamlılık yoktur. Buna rağmen özellikle hikâye alanında yeni bir ses getirdiği söylenebilir.

“1970'li yıllardan sonra öyküde şiirdeki gibi bir hareketlilik olmamasına rağmen, öykü yaratıcılığının devam ettiğine tanık olmaktayız. Bunda, Suat Engüllü, Mustafa Yaşar, Enver İlyaz, Sabit Yusuf, Fahri Kaya gibi yazarların da öykü türünde eser vermelerinin önemli katkısı olmuştur.” (Engüllü ve İsen, 1997).

Mustafa Yaşar'ın öyküleri henüz yayımlanmamıştır ancak *Yüzümüze Kapanan Kapılar* (Üsküp, 1995) isimli bir şiir kitabı vardır. Sesler dergisinde 1970'lerde yayımlanan hikâyeleri şöyledir: *Ali'nin Hikayesi, Kör Fatma, Gelen, Kaçak, Düş, Yazgı, Deli Gani*.

***Deli Gani* isimli öyküden bir pasaj:**

Ben yapmadım, yapmadım, çekil, çekil başımdan. Bir an olsun beni rahat bırak. Çek boğazımdan şu kamaya benzeven elini, çekil git. Soğuk mu soğuk su demir el, elini çek diyorum sana. Allahım, aman allahım ben öyle bir insan mıyım ben yapmadım, biliyorsun ya benim yapmadığımı ne olur beni bırak. Dur, dur nereve gidivorsun hesabını tamamlamadan. Biliyorum yeniden geleceğini. Dur gitme. Anla bir kere benim suçum yok. Bunu bil. Ölmek istemiyorum istemiyorum! diye bağırıp çağrışmalar günlü geceli ebedi bir konuk olmuştu Gani ağanın evine sığınan. Ev duvarlarının sokağa dönük olduğundan olacak ki ev içinde olup bitenler, en küçük tapırdı bile dışarıya işitliyordu. Sokaktan gelip geçenler Gani ağanın bu biçim bağırıp çağrışmalını işitince:

- Gani'yi gene periler sarmış, vay haline zavallının! ya da:

- Buldu bulacağını pezevenk allah karga değil gözünü çıkarsın. İşte böyle yavaş yavaş emer kanını! Kimileri de acırlardı Gani ağanın haline. Çoktandır şehir içinde deliye çıkmıştı adı. Daha gençliğindendir süren bu durum. Güzelliği dillere destan olan Fatime'sini kaybettikten sonradır bu hale geldiği. Yaşı altmış aşmıştı anlaşılan. Geçen yılların mühürlenmiş gibiydi yüzünün her kırışığına. Son zamanlarda evinden de çıkmaz oldu. Evden çıkmaya gücü yetmiyordu anlaşılan. Yalnız bağırıp çağrışmaları belirtiyordu deli Gani'nin hala hayatta olduğunu.

Oysa çok yıllar önce deliliğin eseri yoktu Gani Ağa'da. O da her kenttaş gibi normal tavra, göze çarpacak kadar bir sakinliğe sahipti. Biricik

zayıflığı bayram günlerinde silahıyla nişan yarışmalarına katılmasıydı. En çok sevdiği şey Fatime'den sonra bu yarışmalardı.

Yanında silaha taşımaktan zevk duyardı. O kadar.

Asıl olay kırk yıl önce geçmiş ihtiyarların anlattığına göre, Bir cuma gecesi olmuş olan. O zamanlarda Gani Ağa Fatimeyle nişanlıymış, düğün günü de pek yakınmış.

O akşam da her cuma akşamı olduğu gibi Gani Ağa, yatsıdan sonra vakti geçsin diye kahveve kumar oynayanları seyretmeye başlamış.

Kendisi hiçbir zaman düşkün olmadığı halde kumar oynayanları seyretmekle boş vaktini geçiriyormuş. O gün masa başında Fatime'nin kardeşini görünce şaşa kalmış. Altınlar tıklar tıklar eriyip kayıyormuş cüzdanlardan. Kazanan Fatime'nin kardeşi, kaybedense şimdi artık hayatta olmayan hovarda Esat'mıs.

Çok geçmeden Fatime'nin kardeşi göz işaretivle Gani Ağaya dışarıya çıkmasını istemiş. Gani Ağa dışarı çıkınca o da peşinden çıkmış:

- Gani ne olur silahını bana ver, bu kadar altınla eve nasıl giderim, vururlar beni.

- Olmaz kardeş, hadi evine götüreyim seni, kuşkulanırsan eğer.

- O Gani bu iş olmaz böyle, ya halk ne der sonra. Daha düğün kılınmadan ben ve sen birlikte eve gidiyoruz. Güldürme rica ederim. Hadi ver tabancanı yarın çeviririm.

Fatime'nin hatırı büyük olduğundan olacak Gani Aga bir iki demeden tabancasını çıkarıp vermiş Fatime'nin kardeşine. Sonra evine doğru yönelmiş. O geceden sonra zaten altüst olmuş hayatı. Hovarda Esat paralarını çevirmek niyetiyle Fatime'nin kardeşinin yolunu kesmiş... (Yaşar, 1978: 67).

ALAETTİN TAHİR

1949'da Üsküp'te dünyaya gelen Alaettin Tahir, Makedonya'da Türk edebiyatı için ikinci devre edebiyatçıları arasında özellikle öyküleriyle önemli bir yere sahiptir. Eğitim hayatının tümünü Üsküp'te geçirir. Yüksek öğrenimi için Aziz Kiril Metodi Üniversitesi Felsefe Fakültesine devam etmesine rağmen mezun olamaz. Gençlik döneminde Makedonya Türkleri açısından oldukça önemli olan Birlik, gazetecilikle tanışmasını sağlar. Medya ile tanışıklığı bu şekilde başlayan Alaettin Tahir devlet televizyonunda çalışma hayatını sürdürür.

Nazım Hikmet Edebiyat Kolu, Makedonya'da edebiyatla ilgilenen gençler için bir çıkış noktası oluşturmuştur. Alaettin Tahir de ilk edebî

faaliyetlerine burada başlar. Şiir ve hikâyeleri dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanır. Edebî olarak en aktif olduğu dönemi kapsayan *Sesler* (1965-2001) dergisi onun için önemli bir ortam sağlar. 1968’de *Sesler*’de ilk kez bir şiirle beliren Alaettin Tahir (Karakuş, 2013: 152) 70’li ve 80’li yıllarda hikâye ve çevirilerinin yanı sıra düşünce yazıları ile üretken bir tablo çizer. Gazeteciliğinin getirmiş olduğu bir disiplinle dergide bir dönem “Ayın Kültür-Sanat Olayları” başlığı altında yazılar yazar. Edebî süreci şiirden hikâyeye doğru gelişim gösteren şair-yazarın eserlerinde sosyalist bir söylemin varlığı hissedilir. Düşünce yazılarında da bunu takip etmek mümkün olduğu gibi çevirilerinde yaptığı tercihler de bu yöndedir.

Hayattayken iki öykü kitabı yayımlanır. Bunlardan ilki 1973’e kadar gazete ve dergilerde yayımlanmış öykülerinin toplandığı *Apartman 18*’dir. İkincisi ise 1980’de yayımlanan öykü kitabı *Portre*’dir (Engüllü ve İsen, 1997). Bu tarihten sonraki eserleri vefatından sonra bir öyküsünün isminden hareketle *Dostumun Mavi Hırkası* adıyla 2014’te kitaplaştırıldı (Yeni Balkan, 2022). Alaettin Tahir’in Türkçeden Makedoncaya çevirdiği eserlerle de Türk ve Makedon edebiyatına katkı yaptığı söylenebilir.

***Dostumun Mavi Hırkası* isimli öyküden bir pasaj:**

Ilık bir sonbahar akşamı, sık sık oturduğumuz kahvehanenin bahçesinde kan rengine kaçan şaraplarımızı yudumlarken, hafif bir ürperti bedenimi kapladı. Titrediğimi gören dostum:

- Üşüyorsun galiba? diye sordu.

Sonra sırtına attığı mavi hırkasını uzatarak:

- Al, ben üşümüyorum! dedi.

- Yok canım, üşümüyorum. Öylesine hafif bir ürperti. Geçer, dedim.

- Olsun, olsun sen hırkayı al da konuşmamız daha sıcak geçsin! diyerek hırkasını sırtıma attı.

Masada bulunan öteki dostlarım da:

- Hadi, hadi utanma! diye alay ederek söylendiler.

Başımız üstünde yanan lâmbadan olacak, beyaz çarşaf üzerine düşen gölgelerimiz masadaki bardak ve şarap şişeleriyle gizli bir oyun oynuyorlardı. Öteki masalarda oturan insanlar da bizim gibi sesli sesli konuşuyor, arada sırada gülüyorlardı.

Hırkayı aldım. Kollarımı geçirirken, işten döndükten sonra, akşamüstü yüzme havuzuna gittiğimi hatırladım. Bedenimi kaplayan ürpertiye buna bağladım. Kısa bir zaman içinde sıcak hırka ve kan rengine kaçan sarap ürpertiye durdurdu. Hoş bir sıcaklık içimi kapladı.

Konuşmalar her zaman olduğu gibi gece yarısına dek sürdü. Ele almadığımız konu kalmadı. Çoğu kez, böyle ateşli konuşmalardan sonra tüm konuları tükettiklerimizi, ertesi akşam konusuz kalacağımızı düşünürüm. Oysa masa başına geçince konuların kendiliğinden nasıl doğduklarını bir türlü kestiremiyorum. Bu akşam da tartışmalarımız epey sürdü, hepimiz bir şeyler söyledik, olur olmaz düşüncelerle gün süresince içimize sığınan yükü silkeledik. İçimizi azıcık olsun rahat ettirdik.

Masadan kalkarken dostumun koluna girdim ve:

- Buyur, hırkanı al! diye söylendim. Oysa, böyle bir hareketi bekler gibi:

- Acelesi yok canım, yarın getirirsin. Zaten görüşeceğiz, dedi.

- Hayır, hayır ben artık üşümüyorum. Üstelik yürüyeceğimize göre kanım bedenimi ısıtır, diye ısrar ettim.

- Bir kez olmaz dedik ya! Ne belli? Bir bakar üşürsün, masadaki yerin boş, biz de senin yüce düşüncelerinden yoksun kalırız! diye bir tekrar işi şakaya dökerek konuştu... (Tahir, 1983: 57).

YUSUF EDİP

Yusuf Edip 1949'da Üsküp'te doğdu. Tüm eğitimini burada tamamladı ve mimar oldu. Üniversitede öğrenciyken *Birlik* gazetesinde çalışmaya başladı. O dönemde edebiyatla ilgilenen gençler için önemli bir ortam sağlayan Nazım Hikmet Edebiyat Kolu'nu yönetti (1968-1969). Yine bu dönem edebiyatçılarının yetişmesinde bir okul görevi yapan Üsküp Televizyonu Türkçe Yayınları'nda çalıştı.

Edebî çalışmaları şiirle sınırlı olan Yusuf Edip ilk şiirlerini lise döneminde yazmıştır. Aşk, gençlik kaygıları, mimarlık temalı şiirlerinin yanı sıra göç gibi sosyal temaları da eserlerinde işlemiştir. Özellikle göç ve azınlık temaları şiirlerinde önemli bir izlek oluşturmaktadır. Üsküp türkülerini derlediği bir çalışmasıyla da karşılaşılır (Edip, 1967). *Günün Kucağındayım* (Şiir, Üsküp, 1988), *Çember İçinde* (Şiir, Üsküp, 2006), *Tozcuk* (Şiir, Üsküp, 2016) yayımlanan eserleridir.

Güncem

İçimi açabiliyorum sadece sana
bilmiyorum,

kara yazılar
ağartabilir mi bir gün dünyamızı?
Sarkıntılıklar görüyorum her gün
bilmiyorum
öldürülen çocuklar
ardımızdan önce konuşabilecekler mi?
Felaketleri günceme yazmak istemiyorum
bilmiyorum
kaleme almazsam
bir gün kendiliğinden yazılacaklar mı? (Edip, 89: 39).

Göçebe Azınlıklar

Dedeler gitti...
dedelerinden kalanları bırakarak
gözlerinde yaşlar aka aka
yüklerinde sıkıntı sinmede
gittiler...
Karamsarlık sarınca insanı...

Babalar gitti...
Babalarından kalanları sata sata
gözlerinde yaşlar aka aka
ellerinde birkaç çocukla
gittiler...
Karamsarlık sarınca insanı...

Çocuklar gitti...
babaları ardına yollandılar
bilmediklerini seve seve bırakarak
gözlerinde geleceğe açık ışınlarla
gittiler...
Karamsarlık sarınca insanı...

Doğmayanlar gidecek...
babalarının azınlık olduklarını
kendi üzerlerinde anladıkları zaman, onlar da gidecek....
karamsarlık sarınca çocukları (Edip, 89: 40).

SUAT ENGÜLLÜ

Suat Engüllü 1950’de Üsküp’te doğmuştur. İlk öğrenimini burada tamamladı. Orta öğretimini pedagoji lisesinde bitirdikten sonra yüksek öğrenimi için devam ettiği Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü yarıda bırakmak zorunda kaldı. Üsküp Radyosu’nun Türkçe Yayınlar Bölümü yazınla ilgili yetenekli gençler için o dönemde iyi bir başlangıç ortamı sağlamaktaydı. 1970’de burada gazeteci olarak işe başladı. Üç yıl kadar burada çalıştı. Makedonya Gençlik Örgütü üyeliğine seçilerek eğitim doğrultusunda pedagojik faaliyetlere önderlik etti. Gezici resim atölyesi projesini hayata geçirerek Makedonya’da bir ilke imza attı. Yugoslavya devlet sistemi içerisinde daha da yükselme istidadına sahip olduğu hâlde çeşitli gerekçelerle engellenmiştir (Engüllü ve İsen, 1997). 1981’de *Birlik* gazetesinde yazarlığa başladı. *Sesler* dergisinin 162. sayısında (Ocak 1982) yayın yönetmenliğini İlhami Emin’den devraldı. İlk kez bir şiirle 1969’da dergi sayfalarında görünen Engüllü 23 yıl sonra derginin sayılarını hazırlamaktaydı. Bu süreçte *Sesler* dergisinde şiirler, hikâyeler, edebî yazılar ve birçok çeviriyle yer almıştır. 80’ler boyunca dergide aktif olarak çalışmalarını sürdüren Engüllü 1989’da ülkedeki anayasa değişikliklerine karşı gelince sakıncalı duruma düşerek o yıl Türkiye’ye yerleşti (Kolcu, 2004: 861; Gürler, 2012: 182).

Suat Engüllü edebî faaliyetlerine lise döneminde başlamıştır. Bu konuda aksiyoner bir tutum içindedir. Henüz lisedeyken Naim Şaban Edebiyat Kolu’nu kurmuştur. Liseden mezun olduktan hemen sonra 1970’de Orhan Veli Kanık Yazın-Oyun Topluluğu’nu kurdu. Bu topluluğun yirmi yıl boyunca kapanmaksızın faaliyetlerini sürdürebilmesi için büyük gayret gösterdi.

Suat Engüllü, her ne kadar sosyalist realizm geleneği içinde yer alsa da eserlerinde izlenimci bir yön dikkat çekmektedir. “Toplum için mi, sanat için mi?” tartışmasını bir denge içinde eserlerinde içselleştirir. Edebî çalışmalarına şiirle başlayan Engüllü üretken bir şair-yazar olmuştur. Hikâye, tenkit, deneme, röportaj ve edebiyat araştırmalarında da başarılıdır. Şiir kitapları şu şekildedir: *Sözgen* (Üsküp, 1972), *Zamandışı İçdüşlemeler* (Üsküp, 1974), *Bir Sevimle Bir Devrim Üstüne* (Priştine, 1980), *Kumrovetsli Çocuğun Anısına* (Üsküp, 1981), *Sevi Yorgunu* (Üsküp, 1983), *Mavilere Uçuş* (Üsküp, 1989), *Çağrışımlar* (İstanbul, 1992), *Sevdayı Muhabbet* (Üsküp, 1994). *Açıl Susam Açıl* (Üsküp, 1986) ilk hikâye kitabıdır. Prof. Dr. Mustafa İsen ile birlikte hazırladığı Makedonya Türk edebiyatı araştırmalarının başlıca

kaynaklarından olan *Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı ve Çağdaş Kosova (Yugoslavya) Türk Edebiyatı-Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* önemli edebiyat araştırmalarındandır. Yaptığı çevirilerle birlikte önemli bir külliyata sahip olan Suat Engüllü, İstanbul Üniversitesi bünyesinde bir dergi de çıkarmıştır. Gerek kendi kuşağı gerekse Makedonya Türk edebiyatı içinde edebî eserlerindeki estetik tavrı, kullandığı dil ve araştırmacı özellikleriyle ayrı bir yerdedir.

Akşam Kızılığıyla Gelen Ürkü isimli öyküden bir pasaj:

Sabahtan beri, içine düşen bir kurt beynini kemirip duruyordu Selen'in. İşini doğru dürüst yapmasını engelleyen, insanın rahatını kaçırarak tedirginliğin tuzağına düşüren, hiç yoktan sinirlerini gerginleten, nereden çıkıp geldiğine bir türlü aklı eremeyen o yabansı sezinin aralıksız kalkıp inen balyozu altında çıldıracaktı nerdeyse. Üzerinde çalışmaya başladığı, diğer günler işten bile saymadığı projenin içinden çıkamıyordu bir türlü. Ne idiği belirsiz bir güç kafasını felce uğretmişti adeta. Gördü görmedi işten el çekti. O günkü kimbilir kaçınıcı sigarayı tütürmek üzere kibriti çaktı.

Onunla aynı daireyi paylaşan meslekdaşı bile üzerinde bir tuhaflik olduğunun farkına varmıştı.

“Elinden bir şey gelmiyor bugün galiba. Keyfin pek yerinde değil anlaşılan.” dedi eğik çalışmaktan yorulan sırtını sandalyenin arkasına dayayarak.

“Bunaltıcı bir histir kemirip duruyor içimi işe başlıyalıdan beri. Oysa neden kaynaklandığını bir türlü kestiremedim gitti.”

“Ortada bir neden bulunmadığına göre yorgunluktan olacaktır herhalde. Bu ara işler az mı yoğundu sanki?”

“Olabilir, yorgunluktan da olabilir. Ancak, içimde nerdeyse fırtınalar koparan bu sezide, aşın ölçüde bir tuhaflik var gibime geliyor.” diye karşılık verdi Selen, pencereden görünen manzarayı ortasından yararcasına tüten sigara dumanından gözlerini ayırmadan.

“Yarın bir şey kalmaz, görürsün. İçine sinen sezinin bütün tuhafılığı da yiter gider bununla. Bahse girelim istersen.” sözleriyle teselli vermeye çalıştı meslekdaşı. “İyisi, şimdi burada ateş almaya hazır durumda boşu boşuna oturacaklansa, gaza bas, git kafanı dinlendir. Ben durumu idare ederim. Hiç sıkılma.”

“İyi diyorsun.” dedi Selen. “Bu projenin acelesi yok zaten. Yarın tamamlarım, olur biter.”

Sonra, her şeyi olduğu gibi bırakıp kalktı. Dışarı çıktı. Havaya diyecek yoktu. Caddenin iki yanını boydan boya süsleyen ıhlamurlar açmış, ortalığı gönülleri okşarcasına ekti yapan bir kokuya bürümüştü. Evi kentin dışında olmasa yaya gitmeyi tercih edecekti.

Cıvıl cıvıl kuşların ezgisini altüst eden araba, ağaçlar, çiçekler, çimenler arasında sanki doğanın bir parçası kesilmiş gibisinden bir izlenim uyandıran evin önünde durur durmaz, avluda oynayan tombul, sarışın çocuk oyununu yanda kesti. Koştı. Selen'in ayaklarına sarıldı... (Engüllü, 1989: 20).

İRFAN BELLÜR

1954'de Üsküp'te doğan İrfan Bellür tüm eğitimi burada tamamladı. Yüksek öğrenimine psikolojiyle başladı ancak devam edemedi. Sonrasında Aziz Kiril Metodi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden diploma aldı.

Edebiyatla ilgili çalışmaları ilk gençlik döneminde başlayan Bellür önce şiirler yazdı. 1980'e kadar yazdığı şiirler dönemin Türkçe yayın yapan gazete ve dergilerinde çıktı ve sonrasında kitaplaştı. Bölgede edebî faaliyetlerde bulunan Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği, Nâzım Hikmet Edebiyat Kolu ve Orhan Veli Kanık Yazın-Oyun Topluluğu'nda görevler üstlendi.

Kariyerine oyuncu olarak Üsküp Halklar Tiyatrosu Türk Dramı'nda başladı. İsteddiği başarıyı elde edemediğinden bıraktı ancak bu tiyatro yazarlığı için onda bir alt yapı oluşturdu. Yazdığı ilk oyun *Memet* 1981'de Üsküp Halklar Tiyatrosu Türk Dramı'nda, 1982'de ise Belgrad'da sahnelendi. Bundan sonra şiir çalışmalarını bırakmasa da tiyatro üzerine yoğunlaştı. *Oedipus* uyarlaması Pralipe Rom Tiyatrosu tarafından sahnelendi. İkinci olarak kaleme aldığı *İnsanlar ve Güvercinler* çeşitli tiyatrolar tarafından sahnelenmiştir. *Karton Kutu* isimli oyunu ise Üsküp Halklar Tiyatrosu Türk Tiyatrosu'nun kuruluşunun 40. yılı dolayısıyla düzenlenen yarışmada birinci olduktan sonra 1991'de sahnelendi ve Ancona'daki tiyatro festivali programına alındı.

"Tiyatro yaratıcılığı alanında son önemli çıkışı, edebiyata şiirle giren İrfan Bellür yapmıştır. Ancak İrfan Bellür'ün, Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nda karşımıza çıkan diğer tiyatro yazarlarından farklı bir yanı vardır. Kendisi "Memet" adlı oyunundan sonra büyük bir ciddiyetle tiyatro yazarlığını sürdürmüş ve bu alandaki yeteneğinden yararlanmasını bilerek, şiire devam etmekle birlikte çalışmalarında ağırlığı tiyatroya vermiştir." (Engüllü ve İsen, 1997).

İrfan Bellür'ün şiir kitapları şu şekildedir: Al Daire (Üsküp, 1980), Hayali Yok Etme (Üsküp, 1986)

Memet isimli piyesten bir pasaj:

Sahne 1

KERİM: (dışarıdan) Dayağa mı susadınız? Dağılın buradan yoksa hepinizi birer birer tek yere yatırırım.. (Çocuk sesleri birden kesilir. Sessizlik. Sahneye Memet, Bekir ile Kerim çıkar. O an Emine sahnenin ön kısmına)

BEKİR: Arayalım mı?

KERİM: Deli olma!

BEKİR: Niçin? Deliler de o işi yapar. (Güler)

KERİM: Çocuklar görür.

BEKİR: Korkma! Hepsi kaçıştılar. Kasaba da buradan uzaktır. Kimse görmez, kimse duymaz.

KERİM: Yaşlıdır. Dayanamaz.

BEKİR: Ne ise? Yaşlıdır ama memesi taze, üstelik katırdan inekten güzeldir. Üzerine bindin mi, derisine bakmayı unudursun.

KERİM: Ben utanıyorum.

BEKİR: O hoş işte utanma yok, aptal! Sen Memet, ne dersin bu niyetime?

MEMET: (cevap vermez)

BEKİR: Buranın erkeklerinden kim ki alttan geçirmedi bu delivi? Bu iyi bir fırsattır, kaçırmayalım. Hayatımızda ilk kere kadının tadını hissetmiş oluruz. (inirlenir) Tas kesilip durmayın!

KERİM: Nasıl arayacağız? Ya ağlamaya bağırmaya başlarsa ne yapacağız?

BEKİR: (güler) Üzerine bindim mi ağlar ya, gözlerini faltaşı gibi açar. Dahasını ister ondan sonra. Fakat onu tatlı sözlerle aldatıp kandırma işini bana bırakın. Deli sözden işaretten anlamasa tokattan anlar. (Emineye yaklaşılmaya başlar) Emine, sen güzeller güzelsin, gözüne saçına eş yok bu diyarda. (Eminenin yanına sokulur) Senden akıl almak isterdi, erkekle kadın yatakta ne yapar?

EMİNE: (gülerek) Amma da bilmezmişsin sen! Ne yapar? Kedilerin tavanda damda yaptığını insanlar yatakta yapar işte.

BEKİR: (inandırıcı bir sesle) Yarın ben sana bir çuval un vereceğim.

EMİNE: Atma bana!

BEKİR: Olmadı! Bilirsin ki cömertlikte dillere destan olmuş ataların torunuyum. Sen hiçbir zaman evimizden boş çıkmamışsın ki, Eni sonunda gel de göreceksin. Gönölün dilese, bu akşam da bağışlarım çuval sana.

EMİNE: Tanrı uzun ömür versin sana, kötölükten korusun seni.

BEKİR: Fakat, buna karşılık olarak, sen bize önemsiz bir şeycik vereceksin! Razi mısın?... (Bellür, 1981: 43).

SABİT YUSUF

1957 yılında Gostivar’a bağı Aşağı Banitsa köyünde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Gostivar'da tamamladı. Yüksek öğrenimine Aziz Kiril ve Metodi Üniversitesi Filoloji Faköltesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde devam etmiştir. *Birlik* gazetesinin Gostivar muhabiri olmak için girişimde bulunmuşsa da bu arzusuna ulaşamamıştır. Priştine’de yayımlanan *Tan* gazetesi muhabiri olarak gazeteciliğe başlar. Tekstil işçisi olarak çalışma hayatına devam etmiştir. *Biyografim* isimli şiiriyle kendini ifade eden şair hayatta ilerlemek için bir istenç taşıdığını tüm hissiyatıyla birlikte aktarır.

Dünyaya kentte açılan gözlerimle/ köyün eski evinde doğmuşum/ oradadır kökü derler/ doğmuşluğumun/ naz gören çocuklar arasında/ şımarık kent çocuğı olmuşum/ mutlu anları kentte geçmiştir çocukluğumun// Ninemin en genç kızının/ büyüttüğü ortanca oğluyum/ ninemin isteğı üzere/ adını taşıyorum/ genç yaşlarında yitirdiğı biricik oğlunun// Trafik kazasında ağabeyim öldü/ gençliğı yok oldu topraklar ötesinde/ benden küçük olan/ kardeşle kız kardeşimin/ en büyük ağabeyleri oldum/ çiçekli evimizde// Babamın akla getirmediğı/ sürprizler doğdu büyüklüğümde/ köyde doğmuşluğumdan kala/ ısrarı büyüyor insanların/ ağızlarında/ ki gereken çapa yerine/ yazak geçmiştir elime/ ozansallığımda (Yusuf, 1980: 41).

Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı’nın ikinci kuşağı içinde sayılan Sabit Yusuf özellikle 1970’li yıllarda edebiyat çevrelerinde belirir. Yoğun olarak şiirle başlayan edebî çalışmaları çocukluk dönemine kadar götürülebilir. İlhami Emin’in *Gönölüm Sevgiden Taştı* kitabını okuduktan sonra onun şiiriyle ilgili değerlendirmeleri Yusuf Sabit’in Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı için önemini ortaya koyar. “...kanımca rahmetli Necati Zekeriya’dan sonra şairimiz arasında ilk kez iyi bir devamcısını buluyor. Ne var Sabit, Necati’nin hiç de taklitçisi sayılamaz... Sabit çoğunlukla öz sevgi poetikasını oluşturma çabasıdadır... Sabit’in şiiri küçücük kurtarıcı sıfatla

bizleri kısa bir süre için olsun maddiyatçılığımızdan kurtarabilir, fikrindeyimdir.” (Emin, 1997: 57-58).

Çocuk öyküleri, tiyatro oyunları ve şiir yazar Sabit Yusuf çeviriler de yapar. Folklor ve dil üzerine çalışmaları da vardır. Eserleri şunlardır: Yaşam ve Ötesi (Şiir, Üsküp, 1982), Küçük İlker (Hikâye, Üsküp, 1982), Afacan Çocuk (Şiir, Priştine, 1983), El Ele (Şiir, Priştine, 1988), "Nazlım" (Şiir, Üsküp, 1989), Gönlüm Sevgiden Taştı (Şiir, Üsküp, 1996), İlker'in Dünyası (Hikâye, Üsküp, 1999), Çocuk Oyunları (Tiyatro, Priştine, 1991).

Züleyha isimli piyesten bir pasaj:

Bu oyun orijinel Gostivar diliyle yazılmıştır. Konu büsbütün adı geçen kent halkının âdetlerinden alınmıştır. Nitekim bu, aslında bir melodram olarak da sayılabilir. Oyunun bilhassa son bölümünde müziğe ve halk oyunlarına bolca yer verilmiştir. Halk bilimi araştırmacılarına ayrıca yararlı bir kaynak olabilir.

KİŞİLER

1. Züleyha (ilkokul mezunu) 2. Memiş Amca (Züleyha'nın babası) 3. Erhan (Züleyha'nın kardeşi, genç) 4. Şermin (bir berber) 5. Sündüz. 6. Fatma Hanım (Züleyha'nın sınıf arkadaşları) 7. Erol (görücü) 8. Kemâl (Züleyha'nın sevgilisi) 9. Yolcu (Dedikoducular) 10. Kahvehanede bulunan kişiler

BİRİNCİ BÖLÜM

(Perde açılınca, sahnede bir masa kurulmuş; masa başında Memiş amca durmuş, piposunu tütürüyor. Züleyha ile Erhan da bir köşede durmuş, düşünüyorlar. Çehizini yapan Züleyha tedirgin bir halde, içinden bir ah çekiyor).

ZÜLEYHA: (Babasını kandırmak ereğiyle). Baba, te kaç gün oldu, hep ayaktaşılarım liseye yazıldı. Ben sekizinciy bitirdim hem kapandım bu sobada nice hapsanada. Ay kır bikerek şeytanın ayagini hem sal ben da yazılayım liseye.

MEMİŞ AMACA: (Züleyha'nın sözlerini iyice işitmemiş gibi) Ne dedin?! Kliseye gitmek istersin, a?

ZÜLEYHA: (bir tebessümle) Baba, benimle maytap oynama. Kliseye demedim, ama liseye, yüksek mektebe dedim yazılayım.

MEMİŞ AMCA: (Hiddetlenerek) Aaaa ... demek ki kızım yüksek mektebe istersin gidesin. Bak, bu lafı senden da bikerek duymayım, zarem çıkarırım saçlarını, eline veririm, anladın!? Bugüne kadar büyütmişim, kanetmişim, hem salmam aşeye — yokari ben variken.

ZÜLEYHA: Baba, aşeye — yokarı nereye gidecim ki? Nasıl ne okumuşım çaki şimdi, gene aynı öyle ...

MEMİŞ AMCA: Ben bilerim, bana anlatma. Git be kızım bakıl bikerek aynada, güresin gendini ki olmuşin benden daha büyük. O zaman idin maksim, bir şerin yogidi, a şimdi başlamışın şerlenesın.

ZÜLEYHA: Hep tevekili sülema. Benim iyliğim hem ilerideki hayatımı biraz da derin düşünsaydın, böyle cevap vermezdin. Nasıl hep çıkan ben da kendi yolumda mektebe devam ederdim.

MEMİŞ AMCA: Bilerim kızım, bilerim yolunu kesemes, ama şeytan her işine karışır. Eğer ki mektebe gidersen, gicesin çocuklara bükülesin, manto hiç kattıyan istemeyecesin giyesin, bragacasın bizim gıday... (Yusuf, 1976: 40)

KAYNAKÇA

Abdullah, Avni (1992). "Klarnetçi Cemo", *Sesler*, S. 262-263, s. 35-38.

Bellür, İrfan (1981). "Memet", *Sesler*, S. 153, s. 43-98.

Bugariç Recep Murat, (1968). "Öğretmenlerimiz Bir de Lektüre Karşı Kısır Anlayışımız.", *Sesler*, S: 22, Üsküp, S. 43-45.

Bugariç, Recep Murat (1966). "Öğrencilerin Konuşma ve Yazı Kültürü", *Sesler*, S:10, Üsküp, s. 40-44.

Bugariç, Recep Murat, (1970). "Öğrenimde Lektürün Yeri", *Sesler*, S: 49, Üsküp, s. 45-52.

Bugariç, Recep Murat, (1981). "Türkçenin Özleşmesi ve Bizdeki Özellikle Üsküp Ağzındaki Etkisi", *Sesler*, S: 161, Üsküp, s. 46-59.

Bugariç, Recep Murat (1983). "Tüfek", *Sesler*, S: 173, s. 39-44.

Bugariç, Recep Murat (1986). "Ölüm", *Sesler*, S. 206, s. 30-31.

Bugariç, Recep Murat, (1997). "Dil Devriminin Bizdeki Etkisi", *Sesler*, S: 314-315, Üsküp, s. 45-51.

Edip, Yusuf (1967). "Üsküp Türkülerinden Seçmeler", *Sesler*, S: 20, Üsküp, s. 61-66.

Emin, İlhami (1997). "Yitik İncilerimiz veya Sabit", *Sesler*, S: 312-313, Üsküp, s. 57-58.

Engüllü, Suat (1989). "Akşam Kızıllığıyla Gelen Ürkü", *Sesler*, S: 235, Üsküp, s. 20-25.

Edip, Yusuf (1989). "Güncem", "Göçebe Azınlıklar", *Sesler*, S: 238-239, s. 39-40.

Engüllü, Suat (1989). "Akşam Kızıl lığıyla Gelen Ürkü", *Sesler*, S: 235, s. 20-25.

Engüllü, Suat; Mustafa İsen (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 7, Kültür Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11300,cagdasmakedonyaturkedebiyatipdf.pdf?0>

Engüllü, Suat; Mustafa İsen (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 7, Kültür Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11317,mahmutkiratlipdf.pdf?0>

Engüllü, Suat; Mustafa İsen (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 7, Kültür Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11300,cagdasmakedonyaturkedebiyatipdf.pdf?0>

Engüllü, Suat; Mustafa İsen (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 7, Kültür Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11300,cagdasmakedonyaturkedebiyatipdf.pdf?0>

Engüllü, Suat; Mustafa İsen (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 7, Kültür Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11300,cagdasmakedonyaturkedebiyatipdf.pdf?0>

Engüllü, Suat; Mustafa İsen (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 7, Kültür Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11330,alaettintahirpdf.pdf?0>

Engüllü, Suat; Mustafa İsen (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 7, Kültür Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11331,suatengullupdf.pdf?0>

Engüllü, Suat ve Mustafa İsen (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 7, Kültür Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11300,cagdasmakedonyaturkedebiyatipdf.pdf?0>

Gürel N. Rânâ; Gürel Zeki (2021). *Recep Murat Bugariç- Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Yeni Balkan Yayınları, Üsküp.

Gürler, Yavuz (2012). *Balkan Acıları Şiir Antolojisi*, Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı, Ankara.

Hayber, Abdulkadir (1982). “Çağdaş Yugoslavya Türk Edebiyatından Çizgiler-Avni Abdullah”, *Sesler*. S. 165, s. 45-48.

Hayber, Abdulkadir (1997). “Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı-Mustafa Karahasan”, *Sesler*. S. 316-317, Üsküp, s. 29-34.

Karahasan, M. (1989). “Kitap Tanıtma: Harp Yönetimi ve Atatürk” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6 (16), s. 223-232. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aamd/issue/54859/751308>

Karahasan, M. (1990). “Mustafa Kemal Atatürk'ün Ölümü Dolayısıyla Yugoslavya Basınının Eseri ve Kişiliği üzerine Değerlendirmeleri (1938-1988)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7 (19), s. 147-150. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aamd/issue/55017/755103>

Karahasan, Mustafa (1990). “Suzan”, *Sesler*, S: 250-251, Üsküp, s. 63-86.

Karahasan, Mustafa (1997). "Neşe Neşe Üstüne", *Sesler*, S. 316-317, s. 35-42.

Karakuş, Ertuğrul (2013). *Sesler Dergisi Bibliyografyası*. Paradigma Yayınları, Edirne.

Kıratlı, Mahmut D. (1983). "Bünyamin Yok Artık", *Sesler*, S. 180, s. 69-75.

Kolcu, Ali İhsan (2004) *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara.

Makedonya Genç Türk Yazarlarının Eserleri, Oyun ve Şiirler (1949). NOPOK Yayınevi, Üsküp.

Önem, M. Y. (2021). “Sesler Dergisinin İlk Sayısında Sosyalist Realizm”, *Turkish Studies-Language and Literature*, 16, 393-405. DOI: 10.47845/turkishstudies.48169

Parlatır, İsmail. <https://dergipark.org.tr/en/download/issue-file/19365>
Erişim tarihi:11.01.2021

Tahir, Alaettin (1968). "Dönüş", "Kaderimi Ben Yazmadım ki", *Sesler*, S. 24, Üsküp, s. 69-71.

Tahir, Alaettin (1973). *Apartman 18*, Birlik Yayınları, Üsküp.

Tahir, Alaettin (1980). *Portre*, Tan Yayınları, Priştine.

Tahir, Alaettin (1983). "Dostumun Mavi Hırkası", *Sesler*, S. 176, s. 57-60.

Tahir, Alaettin (2014). *Dostumun Mavi Hırkası*, Yeni Balkan Yayınları, Üsküp.

YAŞAR Mustafa (1970) “Ali'nin Hikayesi”, *Sesler*, S: 51, Üsküp, s. 67-73.

YAŞAR Mustafa (1972) “Kör Fatma”, *Sesler*, S: 65, Üsküp, s. 10- 14.
YAŞAR Mustafa (1974) “Gelen”, *Sesler*, S: 84, Üsküp, s. 103- 105.
YAŞAR Mustafa (1974) “Kaçak”, *Sesler*, S: 85, Üsküp, s. 29-31.
YAŞAR Mustafa (1977) “Düş”, *Sesler*, S: 115, Üsküp, s. 72- 75.
YAŞAR Mustafa (1977) “Yazgı”, *Sesler*, S: 119, Üsküp, s. 55-59.
YAŞAR Mustafa (1978) “Deli Gani”, *Sesler*, S: 127- 128, Üsküp, s. 67-72.

Yeni Balkan, Erişim Tarihi: 08.01.2022

<http://www.yenibalkan.com/tr/biyografi/avni-abdullah-2079>

Yeni Balkan, <http://www.yenibalkan.com/tr/biyografi/alaettin-tahir-7411> Erişim Tarihi: 08.01.2022

Yusuf, Sabit (1976). "Züleyha", *Sesler*, S. 110, s. 40-60.

Yusuf, Sabit (1980). “Biyografım”, *Sesler*, S:151, Üsküp, s. 41-45.

2.7 20.YÜZYIL BAŞLARINDA BALKANLARDA TÜRKÇE VE FAHRİ KAYA

*Aysun DEMİREZ**

GİRİŞ

Edebi şahsiyetler bulundukları toplumun siyasi, sosyal ve tarihi olaylarından, değişimlerinden etkilenir ve bunu eserlerine yansıtırlar. Sözü edilen unsurlar edebi eserlere birtakım sebeplerle yansıtılamıyor; yazılamıyorlarsa o toplumda hürriyet yoktur; edebi eserlerin ve sanatçıların üzerlerinde baskı mevcuttur; edebi şahsiyetler de kendilerini rahat ifade edemez durumdadırlar. Bu sebeple her edebi şahsiyeti ve vermiş olduğu edebi eserleri yaşadığı toplumun siyasi, sosyal ve tarihi olayları içinde değerlendirmek zaruridir. Nitekim Makedonya Türk edebiyatı temsilcilerinden Fahri Kaya'nın hayatı, edebi şahsiyeti, vermiş olduğu edebi ürünler ve diğer çalışmalarının ele aldığı bu çalışmada öncelikle 20. yüzyıl başlarında Balkanlarda değişen siyasi dengeler, sınırlar ve bu ortamda Türkçenin durumuyla ilgili kısa bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

1. 20.YÜZYIL BAŞLARINDA BALKANLARDA DEĞİŞEN SİYASİ DENGELER, SINIRLAR VE TÜRKÇE

20. yüzyıl başları dünya tarihinde dengelerin ve sınırların değiştiği önemli bir dönemin başlangıcıdır. 1878 Berlin Kongresi'yle Eski Yugoslavya topraklarının önemli bölümü, 1912 yıllarında Balkan Savaşları sonucunda da geri kalan bölümü Türklerin idaresinden çıkar. Osmanlı Devleti, bu kritik dönemde Balkan savaşları neticesiyle bölgeden çekilir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı zamanlar Balkan coğrafyasındaki Türkler için de zorlu bir dönem olur. O yıllarda Makedonya'da yaşayan Türkler, Bulgaristan'ın idaresi altında zulüm ve işkenceye maruz kalırlar.

Makedonya'daki Türk varlığına sahip çıkmak ve kültürlerini yaşatıp sorunlarını aktarabilmek için sözü edilen dönemlerde çeşitli gazeteler yayımlanır. Bu gazetelerden ilki 1920 yılında çıkarılmaya başlanan *Sosyalist Fecri* gazetesidir. 1925 yılında *Birlik*, *Hak- Yol*, *Mücadele* ve *Yeni Akit*

*Assoc.Prof.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty Of Letters, Department Of Contemporary Turkish Dialects And Literatures, Department Of South-East Turkish Dialects And Literature, aysun.demirez@hbv.edu.tr

gazeteleri, 1927 yılında ise *Sedayı Millet* ve *Demokrat Birliği* gazeteleri çıkarılır. Ayrıca 1925 yılında Prof. Dr. Fehim Bayraktareviç'in çabalarıyla da Belgrat Üniversitesi Filoloji Fakültesi'ne Şarkiyat Kürsüsü açılır ve orada Arap, Fars dili ve edebiyatlarının yanı sıra Türk dili de öğretilmeye başlanır (Keleş, G.; Seyfullah, M. 2018).

Türkçe yayın faaliyetleri Kral I. Aleksandr tarafından 6 Ocak 1929'da ilan edilen diktatorya sebebiyle bu tarihten itibaren 1937'ye kadar engellenir. *Altı Ocak Diktatörlüğü* diye de adlandırılan bu dönemde Türkler birtakım baskılar görüp kimliklerini var etme mücadelesi verirler. O yıllarda Sloven ve Hırvat halklarının haricinde kalan milletlerin mevcudiyeti dahi bu coğrafyada kabul edilmez (Çelik'ten nakleden: Tunç ve Canbay 1921: 3888). 1923 ve 1936 yılları arasında birçok aile Türkiye'ye göç etmek mecburiyetinde kalır.

1937 yılında Üsküp'te ilk olarak Türkçe ve Sırpça yayımlanan *Pravi Put* (Doğru Yol) gazetesi ve 1940'ta da Sırpça *Muslimanska Sloga* (Müslüman Birliği) adlı gazetelerinin yayınına izin verilir. Her ne kadar bu üç gazete Sırpların denetiminde yayınlanmış olsa da Makedonya'daki Türk varlığını belirten yazılar yazmaları bakımından son derece önemlidir (İslam ve Turan'dan Nakleden: Tunç ve Canbay 1921:3888).

Türkler İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar millî kimliklerini açıkça dillendiremez; Türkçe öğrenim göremez; Türkçe gazete çıkaramazlar. Savaşın bitiminde kurulan millî dernekler ve eğitim kurumları ile kendilerini ifade etme imkânına kavuşsalar da yeniden zorunlu göçle karşı karşıya kalırlar. Fakat bu göçlere rağmen hem eğitim hayatında hem de yayın hayatında varlıklarını sürdürmeyi başarabilirler.

Türkçe radyo programları, 28 Aralık 1944'te Köprülü'ye bağlı bir Türk köyü olan Yukarı Vranovça'da 15'er dakika olarak başlar. Üsküp Radyosu'nda da Türkçe yayınlar yapılır ve bu yayınların saati 1993'te 5 saate kadar uzatılır (Şeh'ten nakleden Nakleden: Demir, N. ve Kayadibi, N. 2012:10)¹⁴.

Makedonya'da Latin harfleriyle çıkarılan ilk Türkçe gazete Birlik gazetesidir (23 Aralık 1944). 1949'dan sonra yayımlanan *Yeni Kadın* dergisi önemli yayın organları arasındadır. 1950'den sonra *Birlik* gazetesi haftalık olarak yayımlanır. Bunu 15 Eylül 1951 yılında çıkarılan *Pioner* gazetesi takip eder. Gazete yerini 1957'de *Sevinç* dergisine bırakır.

1945 yılından sonra Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti kurulur ve Makedonya çok dilli bir yapıya bürünür. Bu tarihten sonra bütün halklar

¹⁴ Makedonya'da Türkçe televizyon programları ilk olarak 1969 'da başlar. 1990'dan sonra her gün yayımlanır. 2002 'den sonra Türkçe televizyon programları da 15.30-18.00 arası yayımlanır.

ana dilinde öğrenim görmeye başlar; *Birlik* gazetesi yayımlanır ve Türk radyosu yayınına hayatına başlar; tiyatrolarda Türkçe eserler sahnelenir. Rana ve Zeki Gürel'in ifadelerine göre "Makedonya Çağdaş Türk Edebiyatının ilk kuşağı olarak kabul edilen 1944-1955 yılları arasında edebi zevkini ve kimliğini düzeye çıkartmış sanatçılar hiç şüphesiz edebiyatın gelişmesine ve kendilerinden sonra gelecek yeni kuşakların edebî gelişmelerde öncü olmuşlar, yol açıcı olmuşlar, ışık tutmuşlardır" (2015:38).

İsmail Parlatır bu dönemle ilgili "Ancak bu kuşak şiirinin eleştirilecek en önemli unsuru dilidir, diyebiliriz. Kırık bir Türkçe, anlam bütünlüğünü yakalayamama ve söz varlığının üzerine hâkim olamama gibi çok önemli kusurları ile bu dönem şiiri zaman zaman eleştirilere hedef olmuştur. Üstelik bu eleştiriler, o kuşağın kendi içinden de gelmiştir (Nakleden. Gürel ve Gürel 2015: 39)" değerlendirmesini yapar.

Makedonya'da Türk Yazarlar Cemiyeti kurulur (Şanlı, C. ve Ergin Jable 2009: 48). 1957'de ayrıca *Tomurcuk* dergisi de çıkarılır. Türkçe kitapların sayısı artmaya başlar.

1970'li kuşak *Sesler* dergisi ile kendini gösterir. Bu kuşağın içinde Yusuf Edip, Sabahattin Sezair, Fahri Ali, Avni Abdullah, Suat Engüllü, İrfan Bellür, Avni Engüllü, Alaattin Tahir gibi isimlerin yanı sıra Fahri Kaya yer alır.

1980'li yıllarda Makedonya Türk edebiyatında durgunluk görülse de 1990 yıllarda Sevim Zeynullah, Maber Hüseyin, Nizam Reşit; Biba İsmail, Semra Samet gibi edebi şahsiyetlerin isimleri dikkate değerdir.

Yüzyılın sonlarında ise Yugoslavya'nın dağılmasıyla bölgede azınlık olarak değerlendirilen Türk nüfusu kargaşanın içine itilir. Ohri Çerçeve Anlaşması ile âdeta yok sayılan Türkler, bu tarihe kadar elde ettikleri hakları kaybederler. Bölgede 60 yıldır çıkarılan *Birlik* gazetesi ve sanat ve edebiyat dergisi *Sesler* kapatılır, basım ve yayın hayatı sekteye uğrar. Makedonya'da yaşayan Türkler için Türkçe öğrenim görmek, gelenek ve göreneklerini yaşamak ve yaşatmak, millî kimliklerini korumak, var olan tarihî mirasa sahip çıkmak âdeta bir görev hâline dönüşür.

Günümüzde ise Türklerin daha çok bulunduğu yerleşim birimlerinde dernekler kurulmuş; gelişen teknoloji ile beraber Türkiye ile temaslar artmıştır. *Köprü* ve *Hikmet* dergileri de katkı sağlayan yayınlardandır.

Makedonya'daki Türk yazarları arasında bu toplumsal, siyasi ve sosyal şartlarda önemli edebi şahsiyetler yetişmiştir. Bu yazarların en önemlilerinden biri Fahri Kaya'dır.

2.1. Fahri Kaya'nın Hayatı ve Eserleri

Fahri Kaya, Türk Dünyasında ve Balkanlarda Türk kimliğinin varlığının sergilenmesi; yeni neslin kimlik bilincine sahip olması; ana diline sahip çıkılması için mücadele eden münevverlerdendir.

15 Haziran 1930 yılında Kumanova'da doğar. Fatime Hanım ve Mustafa Efendi'nin dört çocuğundan biridir.

Babası Mustafa Efendi, Üsküp İdadisi'ni bitirdikten sonra Türkiye'de öğrenimine devam etmiş; tıp öğrenimi ile başladığı yüksek öğrenimini bırakarak edebiyat fakültesinde tamamlamıştır. Mezuniyeti sonrası önce Türkiye'de, Üsküdar ve Manisa'da, öğretmenlik yapan Mustafa Efendi; bir süre memuriyet görevinde bulunduktan sonra Makedonya'da, Kumanova'ya yerleşir (1921). Medresede Kavaid-i Osmaniye dersleri verir; ardından Kumanova'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra açılan Işık adlı Türk okulunun açılışını gerçekleştirir; iki yıl da burada yöneticilik yapar; daha sonra ailece Üsküp'e yerleşirler. Mustafa Bey yaz kurslarında ve Üsküp'teki Türkçe lise sınıflarında beş yıl süreyle Türk dili dersleri verir. Mustafa Efendi ve ailesi Türkiye'ye göç etme kararı alırlar ancak oğlu Fahri Kaya Makedonya'da kalır.

Fahri Kaya millî değerlerine bağlı, eğitime önem veren bir ailede yetişir. Ayrıca iyi bir dinî öğrenim de görür. Şehrin Bulgarlar tarafından istila edilmesi üzerine öğrenimine ortaokulda Bulgarca; 1944 yılından sonra da Makedonca olarak devam eder. Ailesinin 1946 yılı sonrası Üsküp'e yerleşmesiyle öğretmen yetiştiren pedagoji kurslarına katılır. Millî Eğitim Bakanlığı vasıtasıyla bir Türk köyü olan Yakınova'ya öğretmen olarak görevlendirilir. O yıllarda on altı yaşında olan Fahri Kaya, hem öğretmen hem de okul idarecisi olarak büyük işler başarır. Yaşlılar için okuma yazma kursları açar; halk türkülerinin canlanması için girişimlerde bulunur. Köyde bir kültür derneği kurar, 1950 yılında İştîp'te düzenlenen Türklerin ilk folklor festivaline öğrencilerinin katılmalarını sağlar. Ayrıca gençlerden oluşan bir futbol takımı kurar. Bu yıllar Fahri Kaya'nın kendisi için de verimli geçer. İştîp'teki öğrenim dili Makedonca olan öğretmen okulunu dışarıdan tamamlar. Kaya'nın Türk köyünde halkla kurduğu ilişkiler, öğrencileri ile yaşadıkları, köyün güzel tabiatı, köyde savaşa katılmış gazi olmuş büyüklerin anıları, ilk kalem denemelerine yansır. 1950 yılında öğretmenlik görevinden istifa eden Fahri Kaya, Üsküp'te filoloji fakültesine kayıt yaptırır da sonra bu

kararından vaz geçerek Belgrat'ta Filoloji Fakültesi Şarkiyat Bölümü'ne devam eder. Belgrat'ta Edebiyatçılar Kulübü'ne ve Filoloji Fakültesi Talebeler Birliği başkanlık üyeliğine kaydolur. Buradaki öğrencilik yıllarında İsmail Eren, Süreyya Yusuf ve Hasan Kaleşi ile yakın arkadaş olurlar. 1952 ve 1953 yıllarında almış olduğu devlet bursu karşılığında Makedonya Devlet Arşivlerinde görev yapar. Osmanlı belgeleri uzmanı Fettah Rauf Efendi'yi de bu yıllarda tanır. Fettah Rauf Efendi sayesinde hem sicilleri okumayı öğrenir hem de şiir bilgileri alır¹⁵.

Okulunu tamamladığında Üsküp'te daha önce de muhabirlik yapmış olduğu Birlik gazetesinde çalışmak ister ama işe kabul edilmez. Bir dönem Necati Zekeriya'nın yönetimindeki *Sevinç* dergisinde ve *Tomurcuk* dergisinde çalışır. 1954 yılının Eylül ayında Üsküp Radyosunda çocuk ve kültür programları hazırlamaya başlar. Aynı zamanda *Destka Radost* adlı Türkçe yayın yapan bir dergide çalışır. Çeşitli sebeplerle buradan ayrılmak zorunda kalan Fahri Kaya, Birlik gazetesinde çalışmaya başlar. Gazetede kısa zamanda baş ve sorumlu yazar olur. Aylık olarak çıkarılan *Sesler Toplum ve Sanat* dergisinin yayın faaliyetlerine katkı sağlar; uzun yıllar derginin yönetici kadrosunda hizmet verir; 1969'a kadar da buradaki görevine devam eder.

İyi bir eğitimci olan Fahri Kaya, 1955-1965 yılları arasında Tefeyyüz İlkokulu'nda, Üsküp Nikola Karev, Kliment Ohridski Pedagoji Akademisi'nde Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı dersleri verir. Bu dönemde önce Necati Zekeriya ile birlikte; daha sonra da kendi başına okuma kitapları ve alıştırma defterleri hazırlar. 1969'da siyasete atılır; aynı yıl milletvekili seçilir. Önce Makedonya Hükümeti kültür sorunları; daha sonra da tanıtım sekreterliğinde görev yapar. 1974 ve 1978 kurultaylarında Makedonya Komünistler Birliği Başkanlığı'na seçilir. Aynı yıl Makedonya Komünist Birliği İcra Komitesi üyesi ardından da parti başkanı olur. Sekiz yıl basın ve yayın araçlarının ideolojik meseleleri ile uğraşır. 1982 yılında yedi kişilik bir kuruldan oluşan Makedon Cumhurbaşkanlığı Başkanlık görevine seçilen Fahri Kaya, 1990 yılında Tito Yugoslavyası'nın dağılmasıyla 1991 yılında emekliliğe ayrılır. Araştırmacı bir kimliğe sahip olan Fahri Kaya, emeklilik günlerinde de Türkiye'de ve Üsküp'te çalışmalarına devam eder. Makedonya Yazarlar Birliği, Makedonya Gazeteciler Cemiyeti, Uluslararası PEN

¹⁵ Rana Gürel ve Zeki Gürel (2015: 34) Fahri Kaya'nın sözlerine dayanarak inançlarından taviz vermedikleri için 1945'te kurulan ve Yugoslavya rejiminin gazabına uğrayan dinî liderlikle suçlanıp yargılanan Yücel Teşkilatı ile de irtibatlı gösterilen, 1956 yılına kadar hapiste kalan Meddah Medresesi Müderrisi Abdülfettah Rauf Efendi (1910-1963)'den çok şey öğrendiğini ve onun sayesinde şiir bilgisini oldukça geliştirdiğini naklederler.

Yazarlar Birliği'nin Makedonya Merkezi Üyeliği görevlerini sürdürür. Türkiye'de uluslararası tertip edilen pek çok üniversitede kongre ve toplantılara bildirileriyle katılır. ABD, Rusya, Fransa, İngiltere, Almanya vb. ülkelerde bulunur. Ayrıca gazeteci, yazar ve siyasetçi yönüyle de Makedonya ve Kosova'da birçok toplantıya katılmış; iz bırakmış kişilerdendir.

Çok yönlü bir aydın olan Fahri Kaya hikâye, şiir kitaplarının yanı sıra antoloji ve derleme kitapları hazırlar; başka dillerden ve Türkçeden çeviriler yapar; ders kitapları hazırlar.

Hikâye kitapları *Güle Güle* (1978), *Küçük Hanımlar* (1997), *İkinci Güneşi* (1998), *Güle Güle* (2001); şiir kitapları *Yürü Aydınlığa* (1951), *İlk Adımlar* (1952), *Köyden Sesler* (1958), *Hoşça kalın* (1965), *Çocuk Rüyalari* (1991); antoloji ve derlemeleri *Sesler* (Necati Zekeriya, Mahmut Kıratlı, İlhami Emin ile birlikte)(1952), *Seçme Masal ve Hikâyeler* (Necati Zekeriya ile birlikte)(1955), *Grim Kardeşler-Kurul Sofram Kurul-Masallar* (Necati Zekeriya ile birlikte) (1955), *Hint Masalları* (1955), *Türk Masalları* (1955), *Makedonya Yazarlarından Seçme Çocuk Hikâyeleri* (1961), *Türk Masalları* (1966), *Aynı Güneş Altında* (Firuz Demir, Necati Zekeriya, Bane Kovaç, Çetko Martinovski ile birlikte) (1972), *Tito* (1978), *Nazım Hikmet'ten Şiirler* (Haz. Fahri Kaya)(1983), *Nazım Hikmet, Şiirler* (Haz. Fahri Kaya) (1983), *Çağdaş Boşnak Edebiyatı Antolojisi* (1992), *Eski Yugoslavya'da Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*(1992), *Çağdaş Makedon Şiirleri Antolojisi* (1994), *Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi*(1994), *İnci Kutusu* (2004), *Makedonya Türk Edebiyatı Bir Tutam Hikâye* (2008), *Makedonya Türk Edebiyatı Bir Deste Oyun* (2008), *İsmail Eren Rumeli'de Türk Kültürü, Hüseyin Süleyman, Üsküp'te Osmanlı Mimarisi'dir*.

Fahri Kaya'nın orta öğretim için hazırladığı birçok ders kitabı da mevcuttur. Ayrıca pek çok kitabın lektörlüğünü yapar.

Fahri Kaya, 23 Mart 2020'de İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.

2.2. Fahri Kaya'nın Edebi Şahsiyeti

Fahri Kaya'nın edebiyata sevgisi ve ilgisi babası vesilesiyle şekillenir. İlk öğretmenlik yıllarında şiir yazmaya başlar. Türk bir öğretmene köylülerin göstermiş olduğu sevgi; tabiatın güzelliği, öğrencilerinin coşkusu onda şiir yazma isteği uyandırır ve ilk kalem denemelerini *Birlik*'te yayımlar. 1951 yılından itibaren Makedonya'daki diğer Türk şair ve yazarlarıyla birlikte adı anılan Fahri Kaya'nın ilk şiir kitabı *İlk Adımlar* (1952)'dir. Bunu 1958 yılında

Köyden Sesler, 1965 yılında *Hoşça kalın*, 1991 yılında ise *Çocuk Rüyaları* adlı şiir kitapları takip eder.

İlk Adımlar adlı şiir kitabı Yugoslavya yayımlanmış ilk çocuk şiirleri kitabı ve Makedonya çağdaş Türk edebiyatının dördüncü kitabı olması bakımından da önemlidir. *Tito Yugoslavyası* adlı kitabında da Türkçenin güzel örnekleri olan şiirleri yayımlanır. Şükrü Ramo, Necati Zekeriya, İlhami Emin, Enver Tuzcu, Şevki Mahmut ve Mustafa Karahasan'la birlikte; redaktörlüğünü de Mustafa Karahasan'ın yaptığı *Yürü Aydınlığa* adlı şiir kitabı yayımlanır. Fahri Kaya ve bu kitapta yer alan diğer şairler, ortak bir düşünce olarak bağnazlığa karşı bir tutum sergiler ve kadının peçe ve ferace altına saklanacak bir varlık olmadığı görüşünü dillendirirler.

Çocuk hikâyelerini *Güle Güle* (1978) ve *Küçük Hanım* (1997) başlıklı kitaplarında toplar. Fahri Kaya'nın 18 hikâyeden oluşan *Güle Güle* adlı hikâye kitabı Abdülkadir Hayber tarafından hazırlanarak 2001 yılında Millî Eğitim Bakanlığı yayınları arasında tekrar basılmıştır.

Sosyal ve siyasi zaruriyetler Fahri Kaya ve diğer yazarları çocuk edebiyatında ürün vermeye sevk etmiştir. Fahri Kaya'nın sanatını değerlendirenler çoğunlukla onun hikâyede şiirden daha başarılı olduğu görüşünde birleşirler. Sade bir dille yazılmış bu hikâyelerinde çocukların samimi, zengin dünyaları aksettirilmiştir. Bu hikâyelerinin çoğunda çocukların okul ortamında veya okul dışında yaşadıkları anlatılır.

Kaya'nın yetişkinler için yazdığı hikayeler *İkinci Güneşi* adlı hikâye kitabında yer alır.

Fahri Kaya Türkçeden Makedoncaya, Hırvatçaya ve bu dillerden Türkçeye çeviriler de yapar. İlk çeviri çalışması 1953 yılında Marija Çukanoviç ile birlikte Türkçeden Sırp-Hırvatçaya çevirdiği *Türk Masalları* (Turska Bajke)'dır. Bu çalışmanın dışında Kaya, Nazım Hikmet'in 129 şiirini *Özlemler ve Arayışlar* (Kopneji i Razdelbi) adıyla Makedoncaya çevirir. Nazım Hikmet'in hayatı, sanatı ve şiirlerindeki temalarıyla ilgili değerlendirme yaptığı bu çalışmayla Yılın Çeviri Ödülü'nü alır. Eser daha sonra Adem Gaytani tarafından Arnavutça olarak da yayımlanmıştır.

Fahri Kaya hikâyeleri, şiirleri, hazırlamış olduğu antoloji ve diğer çalışmalarıyla Makedonya ve Türkiye arasında kültür elçiliği görevini üstlenmiştir. Türk edebiyatı şairlerini tanıtmak amacıyla hazırladığı *Türk Şiiri Antolojisi* (Sovremena Turska Poeziya) adlı çalışma bunun en güzel örneklerinden biridir. Bu antolojide Yahya Kemal Beyatlı'dan başlanmak üzere altmış iki Türk şairi hakkında bilgiler verilmiş; seçme şiir örnekleri yayımlanmıştır. Fahri Kaya bunlardan başka Melih Cevdet Anday'ın seçme

şiiirlerini *Yeni bir Dünya* (Eden Nov Svet) adıyla Makedonca'ya çevirmiştir. Fahri Kaya'nın hazırlamış olduğu *Çağdaş Makedon Şiirleri Antolojisi* (1993) ve *Çağdaş Boşnak Edebiyatı Antolojisi* (1995) Türkiye'de basılmıştır. Bu çalışmaların giriş bölümünde bu edebiyatlarla ilgili geniş bir değerlendirme de sunar. Özellikle Türk okurunun Balkan edebiyatından Mitar Maksimoviç, Tone Selişkar gibi edebiyatçıları tanımalarını sağlar. Fahri Kaya'nın şair ve bilim adamı Blaje Koneski'yi tanııtma yazısı yazmış ayrıca şairin 12 şiirini Türkçeye çevirip yayımlamıştır.

2.3. Makedonya Türk Edebiyatı ve Fahri Kaya

Fahri Kaya iyi bir şair, hikâye yazarı; eleştiri, deneme, tanıtım, inceleme ve araştırma yazıları ve çevirileriyle önemli şahsiyetlerdendir. *Seçme Yazılar* (1994), *Makedonya'da İz Bırakan Türkler* (2009), *Gün Bugün* (2010) adlı çalışmaları kaynak eserler arasında sayılabilir.

Fahri Kaya'nın hazırlamış olduğu *İnci Kutusu, Makedon Hikâyeleri Antolojisi* (2004) adlı çalışmasının giriş kısmında “Makedon Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz” adlı bölümde Makedon hikayeciliğı hakkında bir değerlendirme yer alır. Kaya'ya göre Makedon yazılı edebiyatı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özgür olarak gelişmeye başlamıştır. Uzun yıllar özgür devlet ve millî kimlik mücadelesi veren Makedon halkı kültür, eğitim ve din konusunda haklar edinir. Makedonca eğitim veren okullar ve basın yayın organları açılır; Makedonca edebi ürünler yayımlanmaya başlanır. İlk edebi ürünler çoğunlukla şiir olmuş; hikâye ve roman türü daha sonra gelişmiştir. Makedon edebiyatında çağdaş hikâye türünün ilk örneğı 1947 yılında Yovan Boşkovski'nin *İstrel* “Kurşun Sıkmak” adlı hikâye kitabıdır. Eski Yugoslavya krallığı döneminde düz yazı türünün başarılı örneklerini veren Makrko Tsepenkov, Grigor Pırliçev, Rayko Jinzifov dikkatleri çekse de çağdaş Makedon dilinde yazılan ilk hikâyeler İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra görülür (Kaya 2004: 5-7).

1950'lerde şiir türü başarılı bir çizgide devam ederken Yovan Boşkovski'nin ardından Gorgi Abaciyeve, Radoslav Petkovski, Stela Popov, Slavko Yanevski, Vlado Malevski, Kole Çaşule, Yordan Leov, İvan Toçko, Blade Koneski hikâye türünde başarılı örnekler veren yazarlardır. İlk hikâyeler yeni kurulan rejime övgü ve yeni ideolojik yapının yerleştirilmesi gibi maksatlarla yazılsa da kendi ana dillerinde ürünler veren yazarların dillerine sahip çıkma heyecanını da beraberinde konu olarak taşır. Bu hikâyelerde halk kurtuluş savaşı, elde edilen zafer, savaştan sonraki dönemde işçi ve köylülerin kalkınma yolundaki mücadeleleri, ideoloji için mücadele

veren dava arkadaşlarının otobiyografileri verilir; hikâyeler realist bir çizgide şekillenmiştir.

Fahri Kaya'ya göre bu edebi türler Sırp ve Hırvat hikâyeciliğinden de etkilenmiştir. Ayrıca bu hikâyelerde toplumun bakış açısı ve duyguları göz ardı edilmiş; estetik ve sanat kaygısı da aranmamıştır (Kaya 2004:10).

Fahri Kaya *Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi* (1990) adlı çalışmanın giriş bölümünde de *Hikâyemizin Hikâyesi* başlığı altında Yugoslavya'daki Türk hikâyeciliği ve dönemin önemli hikâye yazarları hakkında bir değerlendirme yazısı kaleme alır, ardından bu yazarların kısa biyografisi ve hikâyelerinden seçilmiş örneklerle yer verir.

Kaya, Osmanlı döneminde veya Yugoslavya krallığı yıllarında yazılan hikâyelerle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya Sosyalist Federativ Cumhuriyeti dönemi yazılan hikâyeler arasında bağ kurmanın zor olduğu kanaatindedir. Ona göre İkinci dünya savaşından sonra Türkçe yazmaya başlayan Türk yazarlar, bu dönem öncesinde yazılan eserleri okuma imkânı da bulamamışlardır. Bu dönem öncesinde yazılmış hikâyelerin kökeni de daha çok halk hikâyeciliğine dayanmaktadır. Kaya, bu değerlendirme yazısında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yazılan "hikâyelerin hikâyesi"ni anlatmaya gayret ettiğini vurgular. Kaya'ya göre bu konuda hem kesin bilgiler mevcuttur hem de hikâyelerin gelişimi doğrudan doğruya izlenebilmektedir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya antifaşist halk Kurtuluş Kurulu (AYNOY), Yayçe'deki ikinci oturumunda bütün ulus ve azınlıklara eşit haklar tanınacağını duyurarak hikâyeciliğin doğmasında gerekli toplumsalsiyasi ve kültürel koşulların oluşmasını sağlamıştır (Kaya 1990:8). Bu kararın ardından Kuzey Makedonya'nın birçok şehrinde ve köyünde Türkçe öğretim veren okullar açılır; Türkçe yayın yapan radyo kurulur; Birlik gazetesi aracılığıyla Türkçe kitaplar yayımlanmaya başlanır. *Birlik* gazetesi Yugoslavya'da ilk Türk hikâyelerini de yayımlar. Bu gazetede ilk hikâye örneklerini yayımlayan ilk yazar Mustafa Karahasan'dır. Mustafa Karahasan'ın 1946 yılında *Hapisanede Bir Gece* adlı hikâyesi yayımlanır.

Fahri Kaya bu çalışmada kendi üç hikâyesinin yanı sıra Şükrü Ramo, Mustafa Karahasan, Süreyya Yusuf, Necati Zekeriya, Mahmut Kıratlı, Recep Bugariç, Enver Baki, Hasan Mercan, Secaettin Koka, Mustafa Yaşar, Ahmet S. İgciler, İskender Müzbeg, Avni Abdullah, Avni Engüllü, Alâettin Tahir, Suat Engüllü, Enver İlyas, Raşit Hanadan adlı yazarların biyografilerine ve hikâye örneklerine de yer verir.

İlk hikâye yazarları arasında sayılan Mustafa Karahasan, Şükrü Ramo ve Süreyya Yusuf'un ardından Hasan Mercan, Alâettin Tahir, Enver Baki,

Avni Engüllü, İskender Muzbeg ve diğerleri modern hikâyenin temellerini oluştururlar. Avni Abdullah, Suat Engüllü, Secaettin Koka, Enver İlyas, Ahmet S. İğciler, Reşit Hanadan gibi yazarlarla da üslup ve dil bakımından çağdaş hikâye türü özelliklerini kazanır.

Hikâyelerdeki konular başlangıçta savaş, halk kurtuluş savaşı, barış, birlik vb. konular iken daha sonraki dönemlerde hikâye konuları daha da çeşitlenir. Yörükler, Doğu Makedonya ile Kosova köylüleri; esnaflar, boş inancılı insanlar ve göç konu edilir.

Kaya'ya göre yazılan Yugoslavya'da yazılan ilk Türk hikâyeleri çocuklar için yazılmış didaktik hikâyelerdir. *Sevinç* ve *Tomurcuk* adlı çocuk dergilerinin yayımlanmasıyla hikâye yazarlarının sayısı çoğalmıştır. Necati Zekeriya, Şükrü Ramo, Süreyya Yusuf gibi yazarların adları duyulmaya başlar. *Sesler* ve *Çevren* dergisi, Prizen'de çıkarılan *Esin* dergisi hikâyeciliğin gelişmesinde etkili olmuşlardır.

Fahri Kaya Balkanlarda konuşulan Türkçenin Türkiye Türkçesinden farklı olmadığı, uzun tarihsel süreçte Sırp ve Makedon dillerinin etkisinde kalırsa da dile bilinçli yaklaşımın bu etkiyi bertaraf edeceği kanaatindedir. Makedonya'da konuşulan Türkçe üzerine *Birlik* gazetesi, *Çevren* ve *Sesler* dergilerinde araştırma ve inceleme çalışmalarına da yer verilmiştir. Fahri Kaya bu yazıları ve Türkiye'deki dil çalışmalarını da yakından takip etmiş yazım kuralları bakımından Türk Dil Kurumu'nun Yazım Kılavuzu'nu takip etmiş bir de Makedonca-Türkçe ve Türkçe-Makedonca Sözlük hazırlama girişiminde bulunmuştur. Fahri Kaya "Bu topraklarda varlığımızı ispat etmek için yazıyorum" der (Gürel ve Gürel 2015:43).

Yaklaşık 700 yıldan beri bu coğrafyada varlığını sürdüren Türk milletinin yazarları, şairleri, tarihçileri, düşünür ve alimleri unutulmasın diye araştırmacı yazar Fahri Kaya, Makedonya'da yaşayan Türklerden iz bırakanları tanıtan *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar* (2008)¹⁶ adlı çalışmasını hazırlar. Fahri Kaya, hazırladığı bu çalışmanın ancak 4-5 yıl sonra basılabildiğini belirtir (Kaya 2008: 6). *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar* adlı çalışmada Fahri Kaya'nın ve bu coğrafyanın gönlünde yaşayanlar şöyle sıralanır: *Manastır Vilayetinin Tarihçesini Yazan Atatürk'ün öğretmeni Mehmet Tevfik; Üsküp'ün Tarihçesini Yazan Salih Asım Rüstem Bey; Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiir Hocası Üsküplü Şeyh Sadettin Sırrı; Ankara'da Von*

¹⁶ Makedonya ismi Yunanistan ve Makedonya arasındaki anlaşmazlık sebebiyle Şubat 2019'da Kuzey Makedonya olarak değiştirilmiştir.

Papen'in Canına Kıymak İsteyen Ömer'in Babası Değerli Öğretmenimiz Halit İsa; Folklorumuzu Derleme Çabalarının Öncüsü Hüseyin Süleyman; Saygın Ulemamızdan Hacı Bedir Hamid-Abbas; Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf Efendi; Aydınlanma Dönemimizin Öncü Yazarı Şükrü Ramo; Süreyya Yusuf ya da Bir Portre Denemesi; Hayatını Balkan Türklerinin Kültürünü Araştırmakla Tüketen İsmail Eren; Necati Zekeriya Makedonya'daki Çağdaş Türk Edebiyatının Temel Taşlarından Biri.

Fahri Kaya, çalışmasının *İçindekiler* bölümünde Kuzey Makedonya'ya yaşamış bu önemli kişilerin millete ve topluma katkılarını da açıklayan başlıklar seçer. Böylece iz bırakmış bu tarihî şahsiyetlerin adına ve ehemmiyetine dikkatleri çeker. Bu âdeti Kuzey Makedonya'da yaşayanlara “Bak bu topraklar üzerinde senin kadar bu toprakları seven kıymetlilerin var” diyen bir sesleniştir.

Fahri Kaya, Hüseyin Süleyman'ın “Üsküp'te Osmanlı Mirası” ve İsmail Eren “Rumeli'de Türk Kültürü” adlı çalışmalarındaki yazılarını bir araya toplayarak kitap olarak *Yeni Balkan* yayınları arasında yayımlar. Ayrıca 1957-1998 yılları arasında Kosova ve Makedonya'da Türk çocukları için Türkçe okuma kitapları hazırlar. Kosova'da Türk dili üzerine bir alfabe hazırlayan Fahri Kaya, bu çalışmaların dışında çeşitli sınıflar için de Türkçe *Alıştırma Defterleri* adıyla kitaplar yayımlar. Fahri Kaya tarafından hazırlanan antolojilerde yer alan önemli seçkiler ve bunların tertibindeki maharet, seçilmiş edebi ürünlerin başarılı tercümeleri oldukça önemlidir. Antolojilerde ayrıca seçkisi yapılmış yazar ve şairler hakkında biyografi ve değerlendirmeye de yer verilmiştir. Balkan Türk edebiyatı ile ilgili hazırlanmış pek çok antolojide de Fahri Kaya'nın adı mutlaka bulunmaktadır.

Fahri Kaya ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal'e büyük bir hayranlık ve sevgi beslemiştir. Makedonya'nın kuruluşundan önce Mustafa Kemal'le ilgili yazı yazmanın siyasi bakımdan çok zor olduğu yıllarda, 1952 yılında, *Birlik* gazetesinde “Kemal Atatürk” başlıklı bir yazı yayımlar. Çeşitli yazılarında da Atatürk'le ilgili düşüncelerine yer verir. “Manastır vilayetinin tarihçesini Yazan Atatürk'ün Öğretmeni Mehmet Tevfik” adlı yazısında da değerlendirmelerde bulunur.¹⁷

¹⁷ Baba tarafından Makedonya'nın Kocacık köyünden olan Mustafa Kemal, Manastır Askeri İdadi okuluna devam etmiştir. Bu bina 1970 yılında Süleyman Demirel'in başkanlığında gelen bir heyet aracılığıyla yeniden açılır. Bu bina restore edilmiş ve bu binada *Atatürk Anı Odası* 'na yer verilmiştir.

Türkiyeli araştırmacılarından Zeki ve Nazlı Rana Gürel, “Fahri Kaya’nın Hayatı-Sanatı, Eserleri” (2015) adlı çalışmalarında Fahri Kaya’nın hayatı, sanatı, eserleri hakkında bilgiler sunarlar. Çalışmanın birinci bölümünde Fahri Kaya’nın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi veren araştırmacılar; Fahri Kaya’nın eserlerinin listesini tür başlıkları altında kitapların ilk yayın yıllarını esas alarak kronolojik olarak sıralarlar. Eserlerle ilgili kısa değerlendirmeleriyle eserlere dikkat çekmeyi hedeflerler. Ayrıca bu bölümde Abdülkadir Hayber ve Çiğdem Ülker adlı araştırmacıların yazılarına da yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Fahri Kaya’nın eserlerinden seçmeler yer alır. *Seçmeler* bölümü hazırlanırken yeni yetişen neslin Fahri Kaya’nın eserleriyle Makedonya’da Türk varlığı ve milli değerlerini tanımaları ve bilinçlenmelerine katkı sağlama amacı güdülmüştür. İkinci bölümün sonundaysa araştırmacılar, 2003 yılında Fahri Kaya’yla yapmış oldukları röportajlara da yer verirler. Çalışma “Fahri Kaya İçin” başlığını taşıyan Fahri Kaya’nın almış olduğu ödüller hakkında bilgi verilen bölümle sona erer. Çalışmanın “Söz başı” bölümünde araştırmacılar Fahri Kaya’nın 80. yaşı vesilesiyle Makedonya’da düzenlenen bir dizi kutlama hakkında bilgi verirler: Yeni Balkan gazetesi öncülüğünde birçok etkinlik yapılmıştır; Kiril ve Metodiy Üniversitesi ve İştip’teki Goçe Delçev Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde, Makedonya Yazarlar Birliği’nde, Gostivar’da ADEKSAM Kültürevi’nde de Fahri Kaya’yla ilgili özel toplantılar düzenlenir. Bu programlar Makedonya Devlet Televizyonu ve Makedonya Devlet Radyosu Türkçe Bölümleri aracılığıyla halka duyurulur.

Zafer Gölen 1970’li yıllardan sonra Kosova ve Makedonya’da yaşayan Türk yazarlar arasında gereksiz bir rekabet yaşandığına dikkat çekerek Fahri Kaya’nın *Çağdaş Makedon Şiirleri Antolojisi*’ne Türk kökenli hiçbir şairi almamasının çok manidar olduğunu belirterek bu konuda Altay Suroy’un bu konudaki düşüncelerini yansıtan şiirine yer verir (Gölen 2017: 8).

1980’lerden sonra rejim baskısının hafiflemesiyle yazarlar düşüncelerini yazılarında daha özgür ifade edebilirler. Fahri Kaya’nın bu dönemde yazdığı “Türkiye’de Siyasal Partiler ya da İkinci Meşrutiyet ile Mütareke Dönemlerinin Tarihi”¹⁸ başlıklı yazı bu tür yazılara bir örnektir. Artık yazar ve şairler metaforlara sığınmaktan vaz geçerler. Fahri Kaya da Osmanlı’dan ve Türklerinin önemli şahsiyetlerinden övgüyle söz eder.

¹⁸ a.g.y, *Sesler*, Yıl XXV, Sayı 234, Üsküp 1989, s.79-82.

SONUÇ

Fahri Kaya yazmış olduğu yazılarla ilgili *Gün Bugün* adlı kitabın ön sözünde kendisiyle ilgili şu değerlendirmeyi yapar:

“Altmış kusur yıl yazılarımla halkımızın iyisiyle kötüsüyle yansıtmaya çalışıyorum. Bildiklerimi, gördüklerimi, tanık olduğum olayları ve duygularımı dobra dobra yazdım. Zamanın koşulları çerçevesince düşüncelerimi söylemeye, yorumlar yapmaya çalıştım. Tek partili Yugoslavya’da resmen sansür yoktu, ama otosansür vardı. Yazarların bu kendi kendini denetleme dışında kalmaları çok zordu dense yanlış olmaz. Ama otosansürü marjinalleştirip duygularını dizgin vurmada yazanlar da yoktu denemez. Bulunduğum konum yüzünden yazı yazarken sistemin kalıplaşmış kurallarından kurtulmaya, çemberin dışına çıkmaya uğraştım. Düünü bilmeyen yarınını kuramaz düşüncesinden hareket ederek, tarihimiz için önemli bulduğum olayları göz ardı etmemeye çalıştım. Yaşamımızda görülen ve kaderimizi yönlendiren belirtilerin gün batımıyla unutulmamasını istedim. Ama öyle kolay olmadı. Her şeyi de yazamadım. Bu yüzden üzgünüm” (Kaya 2009).

Kaya, zamanın ve koşulların elverdiği ölçüde elinden geleni yapmış Kuzey Makedonya Türk edebiyatında silinmez bir iz bırakmıştır. Çocuklar kıymetlidir Fahri Kaya için; bu sebeple iyi yetiştirilmeleri ve birtakım değerleri edinmeleri gerekmektedir. Fahri Kaya’nın yazmış olduğu şiir ve hikâyeler, yapmış olduğu çeviriler, değerlendirme yazıları, hazırladığı antoloji ve ders alıştırma kitapları hem Kuzey Makedonya edebiyatı hem de Kuzey Makedonya’daki Türk edebiyatı bakımından önemlidir. Kaya, çeviri konusunda şiir, hikâye ile de sınırlı kalmaz; tiyatro eserlerini de çalışmalarına dahil eder.

Fahri Kaya edebiyatı toplumun bilinçlenmesi, geliştirilmesi, çocukların iyi yetişmesi yönünde ustalıkla kullanır. Fahri Kaya’nın deneme, inceleme, araştırma ve tanıtım yazıları da onun çok yönlülüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

DEMİR, N. Ve KAYADİBİ, N. (2012) “Makedonya’dan Uzanan Türkçe Bir Köprü”, *A Turkish Bridge Extending From Macedonia: Journal of Köprü*.

GÖLEN, Zafer (2017), “Yugoslavya’da Yayımlanan Türkçe Dergilerde ‘Osmanlı’ İmgesi”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, Cilt 4, Sayı 9, Temmuz 2017, s.7.

GÜREL, Nazlı Rana ve Gürel, Zeki (2015), *Fahri Kaya, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Üsküp: Yeni Balkan.

KAYA, Fahri (1990), *Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi*, Üsküp: Birlik.

KAYA, Fahri (2004), *İnci Kutusu, Makedon Hikâyeleri Antolojisi*, Üsküp.

KAYA, Fahri (2008), *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, Üsküp: Köprü Derneği Divan Yay. Ve Multimedya Birimi.

KAYA, Fahri (2009), *Gün Bugün*, Üsküp: Yeni Balkan.

KELEŞ, Gülbahar; SEYFULLAH, Mükrem (2018) “Makedonya’da Türklerin Eğitim ve Sosyal Durumu”, *Knowledge International Journal vol. 22.3, Vrnjacka Banja, Serbia, March, 2018*.

ŞANLI, C. ve Ergin JABLE (2009), “Balkanlarda Türk Dili Ve Edebiyatı”, *1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi*.

TUNÇ, Bilal ve CANBAY, Meryem (1921) Makedonya’daki Türklerin Özgürlük Mücadelesinde Yücel Teşkilatının Yeri ve Önemi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.10, S.4.

2.8 İLHAMİ EMİN

*Ivana Koteva**

GİRİŞ

Makedonya Cumhuriyeti, doğal güzelliklerinin yanı sıra zengin bir kültür, gelenek ve edebiyata sahiptir. Bu bölgede inşa edilen camiler, medreseler, hamamlar, köprüler ve çeşmeler, 5. yüzyıl Osmanlı hâkimiyetinin kalıntısı olarak kalmış, şairleri de eserleriyle zengin sanat dünyasında önemli bir yer edinmiştir. (Koteva & Челик, 2018:2331)

Makedonya'daki Türk edebiyatı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yani Yugoslavya'nın kurulmasından sonra gelişiminde bir yükselişe işaret ettirmektedir. Shükrü Ramo, Necati Zekeriya, Mustafa Karahasan, İlhami Emin, Süreya Yusuf gibi isimleri Makedonya'da Türk edebiyatının temellerini atan temsilcilerdir.

Türk şair ve yazarları edebi eserleriyle hem Türk hem de Makedon edebiyatını zenginleştirirler. İki dillilik Makedonya'da yaratıcılığın bir özelliğidir. Bu durum Makedonya Türk edebiyatının en ünlü temsilcilerinden biri olan İlhami Emin'in yaratıcılığında da bulunur. (Koteva, 2018:1)

Emin, Makedonya'da ve Türkiye'de kendisini büyük bir şair ve çevirmen olarak tanıtır. Makedonca ve Türkçe'yi çok iyi bilen, Emin'in eserleri iki kültüre, iki dile aittir.

İlk şiirlerini Makedonca yazan Emin, ilk eserleri de “Gülüp Ağlayan Hayat”, “Taş Ötesinde” ve “Gültepe” Makedonca yayımlanır. Sonraki eserleri ise Makedonca ve Türkçe paralel olarak yayımlanır.

MAKEDONYA TÜRK EDEBİYATI

Makedonya'da Türk edebiyatı yükselişini İkinci Dünya Savaşı'ndan, yani Yugoslavya'nın kuruluşundan sonra yaşamıştır. Türk okullarının açılması, gazetelerin çıkarılması, Türkçe radyo programının yayınlanması ve benzeri birçok faaliyet daha profesyonel eleman ihtiyacını doğurmuştur. 1945'te Üsküp'te “Birlik” gazetesi, hemen ardından “Sevinç” ve “Tomurcuk” çocuk dergileri ile sosyal ve edebiyat dergisi “Sesler” yayınlanmaktadır. (Koteva, 2018:6)

Makedonya'da Türk edebiyatının ilk yaratıcıları ve kurucuları Ulusal Kurtuluş Mücadelesine tanık ve katılan kişilerdir. Bu nedenle eğitimleri daha

* Filoloji Fakültesi, Gotse Delçev Üniversitesi, İştîp, Kuzey Makedonya, ivana.koteva@ugd.edu.mk

sonra telafi etmek zorunda kaldıkları bir eksiklik gösterir. Savaş ve vatan sevgisi en çok işlenen konular olmuştur. Şükrü Ramo, Necati Zekeriya, Mustafa Karahasan, İlhami Emin ve diğer isimler Makedonya’da Türk edebiyatının temellerini atan temsilcileridir. Daha sonra en çok tartışılan konu haline gelen sosyal konulara sevgiyi eklediler. (Hayber, 2001:28)

1953’te yaşanan göç, Makedonya’daki Türk edebiyatını ne kadar olumsuz etkilese de, yeni nesil yazarlar bu edebiyatın gelişmesi için umut tazelediler. Avni Engüllü, Fahri Ali, Suat Engüllü, İrfan Belur, Esat Bayram ve Sabit Yusuf bu kuşağın temsilcilerinden bazılarıdır. Onlardan sonra ise Melahat Engüllü, Oktay Ahmed, Rıfat Emin, Tülay İbrahim, Leyla Süleyman, Meral Kain, Arzu Abdullah Makedonya Türk edebiyatından yeni nesil şair ve yazarları temsil etmektedir.

İLHAMİ EMİN’İN HAYATI

8 Ağustos 1931’de Radoviş’te doğumlu, Makedonyalı kozmopolit yazarlar kuşağının şairlerinden biri olan Emin, 29 Nisan 2020’de Üsküp’te vefat etti. Annesi Şefiye, Radoviş köyü Zleovolu Sufi Mehmet Ağa’nın tek kızıymış. Babası Rıfat ise Yörük Emin Ağa’nın ilk çocuğu olup ayakkabı yapımı ve tamiri ile uğraşmıştır.

Emin, ilköğrenimini Radoviş’te tamamlar. Sırpça yazmaya başlar daha sonra Bulgarca eğitimine devam eder. Kiliseye gidip Radoviş Ortodoks korosunda şarkı söyler, ancak babası bir hoca olduğu için ismini değiştiremezler.

“1938/39 öğretim yılında okulun ilk günümü asla unutmayacağım. Ablam Asiye beni okulun kapısına kadar götürdü ve orada bıraktı. Ama okula gitmek yerine bahçede saklandım. Ders bittiğinde diğer çocukları eve kadar takip ettim. Babamın sorusuna: ‘Okuldaki ilk günün nasıldı?’ ‘Güzel’ dedim ve bu muhtemelen hayatımdaki ilk yalandı.” diyor Emin. (Rânâ Gürel ve Gürel, 2016:50). Böyle şeyler sürekli tekrarlandığı için İlhami Emin’in birinci sınıfı zorla bitirdiğini söylenebilir.

1941’de Nisan ayında Makedonya, Bulgar işgali altına girer. Okullarda öğretim Bulgarca yapılır ve bununla Emin’in okul sıkıntıları da devam eder. İkinci sınıfta kısa bir süre olduktan sonra Emin, marangoz Kara Geras’ın atölyesinde çırak olmak için okulunu bırakar. Günlük gazeteleri Bulgar subaylarının binalarına taşıyarak gazetecilik kariyeri burada başlamaktadır. Kara Geras’ın kendisine verdiği parayla “Piccolo” adlı ilk dudak mızıkasını satın alır. “Zora”, “Zarya”, “Utro”, “Tselo-kupna Bılgariya” ve “Stırşel” gazetelerini satarak hayatının iki yılı böyle geçer. Geceleri ise evinin çatı

katında gaz lambasında satılmayan gazeteleri okuyarak geçer. 1944'te Kasım ayında Bulgarlar Makedonya'yı terk eder ve İkinci Dünya Savaşı'ndan ona miras kalan şey, daha sonra elbette büyük fayda sağlayan Bulgar dilidir. (Rânâ Gürel ve Gürel, 2016:51)

Emin, ortaöğrenimini Üsküp'te sürdürür. 1951'de İktisat Lisesi'nden mezun olur. 4 yıl sonra Üsküp'teki Kiril ve Metodiy Üniversitesi'ndeki Pedagoji Akademisi'nden Makedon Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olur.

Eğitim yılları hakkında Emin şunları söyler:

“Maalesef Türkçe eğitim almadım. Balkan Savaşları'ndan sonra Makedonya'daki Türk okulları kapatıldı. Birinci ve ikinci sınıfta Radovi'te Sırpça derslerine katıldım. Üçüncü sınıfa geçtiğimde Bulgar ordusu buraya geldi ve bununla eğitim dili Bulgarca oldu. Üçüncü sınıfa da böyle geçtim. 1944'te Aralık ayında Tito rejimiyle birlikteyken ilk Türkçe öğretimi başladı. Ama beşinci sınıftaydım ve bu sefer Makedonca öğretmeye devam etmek zorunda kaldım. İlkokulu bitirdiğimde zaten üç dilde okuyup yazıyordum. Fakat Bulgar döneminden güzel anılarım da var. İlkokuldayken, okul kütüphanesinde görev yapıyordum. Bulgarlar bu bölgeden çekilince bana 'Bulgarca kitapların hepsini toplayıp yakacaksınız' dediler. Onları topladım ama Bulgarcaya çevrilmiş klasiklere karşı koyamadım. Onları sakladım, gece torbalara koyup evimizin çatı katına naklettim. Ama aynı zamanda evdekilerden de korkuyordum; Ablam Bulgarlar'ı babamı dövdükleri için hiç sevmezdi. Ozamanlar Radoviş'te elektrik yoktu. Aile uykuya daldıktan sonra gizlice tavana tırmanırdım ve gaz lambasında kitapları okurdum. Böylece Gete, Biron gibi ünlü yazarlarla ilk kez tanıştım...” (Ülkü Özel Akgündüz, Zaman, 21 Mayıs 2015, Üsküp)

Yani:

“Dört farklı devlet düzenlemesini yaşadım. Sırpça, Bulgarca, Tito'nun Yugoslavya döneminin yanı sıra Makedon edebiyatını özgün, edebi diliyle öğrendim.” (Rânâ Gürel ve Gürel, 2016:50)

Emin, çocukluğunun en güzel yıllarını dedesi Sufi Mehmet Ağa ile Zleovo'da geçirmiş. *“Ama bu döneme gelince komşumuz Hacinine'den de bahsetmeliyim. Evinin balkonunda otururken onunla yaptığımız uzun sohbetlerden keyif alıyordum. Kırlangıçların uçuşunu izliyorduk ve o bana diyordu: Onlar kuş değil, küçük hacılar ama insanlardan daha sadıklar. Güneye gidip ilkbaharda yerli yuvalarına dönerler, insanlar ise hacca giderse geri dönmezler.” (İ.E. ile görüşmesinden 28.06.2017)*

Türkiye'ye göç eden birçok aileden biri de İlhami Emin'in ailesidir. Önce ablası Fahriye, kocası Celal Nuri ile Bitola'dan ayrılmış. Torunlarına olan yakınlığı ve hasretiyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Şefiye Hanım, ardından eşi Rıfat da gitmiş, İlhami Emin ise Üsküp'te yaşamını sürdürmüştür. (Emin, 2011:101)

Makedonya Yazarlar ve Gazeteciler Birliği üyesi olan İlhami Emin, o dönemde Radyo Üsküp'teki Türkçe programında çalışan Emire Hanımla evlenmiş. Bu evlilikte çocukları Rıfat ve Bilge vardır.

EDEBİ KİŞİLİĞİ

Emin, Pedagoji Akademisi'nden mezun olduktan sonra, 1952-1954 yılları arasında Üsküp'teki "Teffeyüz" Türk okulunda öğretmen olarak çalışır. Kariyerini "Pioner", "Nova Makedoniya", "Birlik" ve "Sesler" dergilerinde yorulmadan ve profesyonelce inşa eder. 1970'ten 1978'e kadar Üsküp Radyosu'nda Türkçe programın genel yayın yönetmenliğini yapar. 1978'de Üsküp'teki Ulusal Tiyatro'nun Genel Müdürü seçilir. Bu faaliyeti 5 yıl sürdürmüş, 1982 yılında ise Kültür Bakan Yardımcılığı görevine geçmektedir.

Edebiyat dünyasına ilk olarak şiirleriyle girer. Radoviş'teki "Atso Karamanov" Kültür Evi'nin bugünkü binasındaki şahin evinde ilk şiirlerini Makedon dilinde yazar.

"Rapor" başlıklı onun ilk şiiri 1945-46'da "Pioner" gazetesinde yayınlanır. Ertesi yıl, İktisat Fakültesi'nde öğrenciyken yazdığı "Pamuk" adlı ikinci şiiri aynı gazetede yayımlar. 1948-49 senede Kültür Bakanlığı tarafından ilan edilen şiir yarışmasında iki şiir ödülü kazanır.

Emin, hem Makedonca hem de Türkçe yazar. İlk şiir kitapları "Jivotot pee i plaçe"/"Gülüp Ağlayan Hayat" (1955) ve "Denonokiya"/"Güngeceler"(1957) Makedonca olarak yayımlanır. "Gülüp Ağlayan Hayat" (1955) Makedonca yazılmış 22 şiirden oluşan bir eserdir. Bunların bir kısmı Necati Zekeriya ve Şükrü Ramo tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Makedonya'daki Türk şairlerin ilk Türkçe şiirleri, 1951'de Üsküp'te "Birlik" yayınevi tarafından yayınlanan "Yürü Aydınlığa"nın sayfalarında bulunur. Daha sonra 1952'de Detska Radost'un yayın kurulu, repertuarı Necati Zekeriya, Fahri Kaya, Mahmut Kıratlı ve İlhami Emin'in şiirlerinden oluşan "Glasovi" / "Sesler" adlı eseri yayımlar. İki yıl sonra Koço Ratsin yayınevi, Emin ve Necati Zekeriya'nın şiirlerini içeren "Baranye" / "Aramak" kitabını yayımlar.

Yüzünde bir gülümseme ve hayranlıkla ilk şiirlerinin Türkiye’de yayımlanmasını şöyle anlatıyor:

“Suriye ve Lübnan’a giderken İstanbul’da birkaç gün kaldım. Orada aklıma ilk gelen Radovişli Şevket Rado idi. Hayat yayınevine gittim ve onunla görüştim. Rado, şiirlerimi zevkle okudu ve ardından Yaşar Nabi ile bir görüşme ayarladı. Bir süre Türkçe yazmayı bilmediğimi sakladılar. Yaşar Nabi kitabımı okudu ve benden bazı şiirleri Türkçe’ye çevirmemi istedi. Oradan çıkıp İstiklal Caddesi’nden geçerken bir pastaneye oturdum ve orada 3-4 şiiri çevirmeye çalıştım. Bu arada, İstiklal Caddesi’nde yürürken bir tiyatro oyunu için bilet aldığımı da belirttim. O gece tiyatroya gittim. Salon kalabalıktı. Herkes gülüyordu ben ise oyunun metninden tek kelimesini anlamadım. Ertesi sabah yine Yaşar Nabi’ye gittim ve “Ben Türkçe yazamayacağım” dedim, o da “Neden?” diye sordu. “Dün gece tiyatroya gittim ama tek bir kelime anlamadım” diye yanıtladım. Ona nerede ve hangi oyunu izlediğimi söylediğimde, “Onu ben de anlayamıyorum” dedi. Düşünün, İstanbul’da izlediğim ilk tiyatro oyunu Laz lehçesiyle yazılmıştı...”

Türkçeye çevirdiğim şiirler Yaşar Nabi’ye verdim ve birkaç ay sonra 1956’da yeni çıkan “Yeni Şiirler” kitabında ismimi görmek beni çok mutlu etti. Bunlar benim Makedonca yazıp Türkçe’ye çevrilen ilk şiirlerimdi...” (Emin, 2011:31-32)

İlhami Emin, şiirin yanı sıra Makedonya’daki Türk edebiyatının diğer edebi türlerini de zenginleştirir. İlk romanı “Yürüyen Duvar” önce Türkçe, daha sonra Makedonca çevirisiyle yayımlanır. Bu roman, yılın romanı dalında “Ratsin Tanınması” ödülünü de beraberinde getirir. Ayrıca Emin, 2012 yılında 259 sayfalık Makedonca yayımlanan “Ateş Kuşları”/ “Ogneni Ptitsi” adlı romanı yayımladı.

Duygu şairi İlhami Emin, eserlerinde geçmişi, çocukluğunu, gençliğini, memleketini, dağı, yurdunu, komşularını anımsar ve hatırlatır. Balkan savaşlarından sonra Türkler’in bu bölgelerden göçü, Emin’in hemen hemen tüm eserlerinde görülen bir motiftir. Bunun yanı sıra şiirlerinde son derece önemli bir motif, sevginin, barışın, saygının simgesi olan güldür. Emin, yaratılışında ağırlıklı olarak iç dünyasında barındırdığı duygulara bağlı kalır. Onlardan yola çıkarak şair, insan ve toplum sevgisine odaklanır.

TELİF ESERLER:

Yürü Aydınlığa (Şiirler ve Makaleler) Şükrü Ramo, Mustafa Karahasan, Necati Zekeriya, İlhami Emin, Fahri Kaya, Enver Tuzcu, Şevki Mahmut, Redaksiyon: Mustafa Karahasan, Üsküp 1951, 63 sayfa, İinden Basın Yayın Şirketi, "Birlik" yayını.

Sesler (Şiir ve Öyküler), Necati Zekeriya, Fahri Kaya, Mahmut D. Kıratlı, İlhami Emin, Korektör: Necati Zekeriya, Resimleyen: Gligor Popevski, Üsküp 1952, 30 sayfa, Detska Radost Yayınevi.

Aramak (Şiirler), Necati Zekeriya, İlhami Emin, Üsküp 1954, 30 sayfa, Koço Ratsin Kitap Yayın Müessesesi.

Jivotot pee i plaçe/ Gülüp Ağlayan Hayat, Üsküp 1955, (Makedonca)

Denonokiya/Güngeceler, Üsküp 1957, (Makedonca)

Ay Kedisiz Saray (Şiir ve Hikâyeler), Üsküp 1964, 75 sayfa, Nova Makedoniya Yayınevi.

Otade Kamenot/Taş Ötesi, Üsküp 1965, 53 sayfa, Kultura Yayınevi, (Türkçe-Makedonca şiirler).

Kırk Dost (Şiirler), Üsküp 1965, 63 sayfa, Nova Makedoniya Yayınevi Detska Radost Yayınları.

Güneşli Şiirler, Üsküp, 1966, 45 sayfa, Tomurcuk Kitapları Kitap:4, Nova Makedoniya Yayınevi Detska Radost Yayınları.

Güneşli Şiirler, 2.Baskı, Üsküp 1990, 39 sayfa, Makedonska Kniga Detska Radost Yayınları.

Gülkülç (Şiirler), İstanbul 1971, Habora Kitabevi Yayınları:99.

Gülçicek (Şiirler), Üsküp 1972, 38 sayfa, Birlik Yayınları.

Ay Kedisiz Saray (Şiirler), 2.Baskı, Üsküp 1973, 53 sayfa, Sevinç Kitapları Dizi VII. Kitap:9, Türkçe Yayınlar Kurumu.

Şiirli Alfabe (Şiirler), Üsküp 1974, 34 sayfa, Birlik Yayınları.

Gülev (Şiirler), Üsküp 1980, 31 sayfa, Birlik Yayınları Sesler Dizisi.

Hepimiz Tito (Şiirler), Üsküp 1982, 52 sayfa, Birlik Yayınları Sevinç Dizisi.

Güldin (Şiirler), Üsküp 1983, 64 sayfa, Birlik Yayınları Sesler Dizisi.

Güldin, Türkçeden Makedoncaya çeviren: Esat Bayram, Skpoje 1966, 79 sayfa, Msla yayını.

Yörükçe (Şiirler), Üsküp 1984, 45 sayfa, Birlik Yayınları Sesler Dizisi.

Gülçicekhane, Üsküp 1974, (Türkçe-Makedonca şiirler), Kultura yayını.

Rozariyum/Çiçekhane, Üsküp 1985, (Türkçe-Makedonca şiirler)

Şiirler/Seçmeler, Üsküp 1990, 100 sayfa, Naşa Kniga, Makedonska Kniga, Kultura, Misla Detska Radost Yayınları.

Not: Yeni öğretim plan ve programına göre ilkokulların VII. sınıfları için lektür kitabı.

Güneşli Şiirler, Üsküp 1966, 47 sayfa, Makedonska Kniga Detska Radost Yayınları.

Güldeste (Şiirler), Üsküp 1991, 154 sayfa, Birlik Yayınları.

Gülpat/Gülyol, Üsküp 2003, 110 sayfa, (Türkçe-Makedonca şiirler).

Fil Acı Güldürü, İstanbul 2007, 50 s., Mitos Boyut Yayınları, Tiyatro Oyun Dizisi:266.

Yürüyen Duvar, Üsküp 2008, Tri Yayın Merkezi, Roman.

Gülkaya, Üsküp 2009, 159 s., Diyalog Yayınları, (Son söz: Kiril Temkov). Türkçe-Makedonca Şiirler.

İlhami Emin’in Anıları Balkanlar ve Türkler, Hazırlayan: Rifat Emin Sipahi, İstanbul 2011, Mitos Yayınları. Hatırat.

Ateş Kuşları (Makedonca), Üsküp (Skopye) 2012, Tri Yayınevi.

Yürüyen Duvar (Makedonca), Üsküp 2012.

Yürüyen Duvar, İstanbul 2014, Tekin Yayınları.

Gültepe, Makedonca yazılmış şiirler, 2010, Galikul, Üsküp. (Rânâ Gürel ve Gürel, 2016: 73-74)

Bu istisnai ve evrensel kişinin iş sorumluluğu çoğunlukla gazetecilikti. “Nova Makedoniya” gazetesinin en önemli ve tanınmış gazetecilerinden ve editörlerinden biridir. Birçok gazeteci, ünlü edebi yaratıcı ve bilgi yıldızı gibi Emin de edebiyat kariyerini “Nova Makedoniya”da başlar. İlhami Emin, kendisini mükemmel bir gazeteci, yeni film patlaması sırasında üstün bir film eleştirmeni, film festivallerinden bir muhabir ve haberlerde film fikirlerinin yaratıcı bir aktarıcısı olarak öne çıkar. 1961’de Cannes Film Festivali’ni ziyaret eden ilk Makedon gazeteci olduğunu belirtmemiz gerekir.

“Radoviş bir arada yaşama örneğini” sunan Emin, İstanbul’da düzenlenen Birinci Dünya Tanınmış Vatandaşlar Kongresi’ndeki tek Makedon temsilcisidir. Radoviş’te Türk ve Makedon nüfusun bir arada yaşamasını dünyaya sunduğu bildirisi, aynı kongrenin “Bildiriler” koleksiyonunda Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanır.

Tiyatro alanındaki başarısı da dikkat çekicidir. 1969’da Üsküp’teki Ulusal Tiyatro, usta Emin’in yazdığı “Yabancılar” / “Tugyintsi” adlı tiyatro oyununu gösterilir daha sonra da televizyon ekranlarında yayınlanır. 1971 yılında yine Üsküp’teki Ulusal Tiyatro’da bu kez Türk oyun yazarları

tarafından İlhamin Emin'in yeni bir eserinden uyarlanan "Nasrettin" adlı bir oyun seslendirilir ve ardından "Sesler" dergisinde yayımlanır.

İlhami Emin'in zengin kariyeri, Makedonyalı bu Türk yazarın hayatı, eserleri ve sanatına adanan bir belgeselle haklı olarak ödüllendirildi. "Gülçınar İlhami Emin" adlı film, İsmet Arasan tarafından yönetildi ve Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Makedonya Kültür Bakanlığı tarafından desteklendi. Bu olay, İlhami Emin'in Makedonya ile Türkiye arasındaki kalkınma ilişkisinde çok önemli bir röle sahip olduğunu bir kez daha doğruladı. Filmin galası 25 Aralık 2017'de gerçekleşti.

İlhami Emin, Tito'nun kişisel tercümanı olarak Türkçe-Makedonca yani Makedonca-Türkçe çevirilerde zirveye tırmanır. 1981 yılında düzenlenen "Struga Şiir Akşamları" manifestosunun çevirmenidir.

Her iki dilin özelliklerini çok iyi bilen Emin, birçok edebi eseri Türkçe'den Makedonca'ya ve Makedonca'dan Türkçe'ye çevirir. Emin'in sayesinde, bugün Makedonya'daki Türk öğrencileri, en yakınmış Makedon yazarlarından biri olan Slavko Yanevski'nin kitaplarını okurlar. Bunun dışında İlhami Emin, Doğu (Türk) şiirinin ve felsefesinin erdemlerini Makedon okuyuculara getirir. En önemli üç Türk tasavvuf şairi - Ahmed Yesevi, Yunus Emre ve Mevlana'nın şiirlerini yaratıcı bir şekilde Makedonca'ya çevirir. Türkçe bilmeyenler, dünyanın en büyük bilgelerinden Yesevi, Yunus ve Mevlana'nın sözlerini ve fikirlerini hayranlıkla okuyabilirler.

Emin'in Makedon okurlarının büyük Türk şairi Nazım Hikmet ile buluşmasını sağlayan ilk şiir. Hikmet'in şiirlerini çeviren Emin, çeşitli dergilerde yayımlar ve daha sonra 1965'te "Kultura" yayınevi tarafından "Şiir" kitabı yayımlanır.

ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER

AÇIK HAVA TÜRKÜSÜ

Aç kapıyı çıkıver çağırıyor bulutçu
Ne mutlu açık hava bugün aldı sürüdü
Gargetti bizi havaya Ağlardağ
Hava bizden çıktı ortaya apaçık
Göğü ben öptüm saçık
Güldü kuzu deüğirmen çocuk
Açık hava türküsü belime sarıldı

Bir yaban kedi daldan kuş kaçtı
Dönmeksizin kaçtı ceylân adımı
Minicik kaldı kelebek korosu
Ev çanak çömlek desen yeri var
Bu Kılğuzlu Yörük türküsü
Bu Yugoslavya'da Makedonya'da
Radoviş yakınlığındaki Kılğuzlu'da

Sıva paçaları be kardeş geçelim
Katırları korudan kaçırılım
Sıçan olmuşlardır zavallılar

Yeniden açık hava türküsü başlar
Kılğuzlu Yörük köyünden

Taş Ötesi, Üsküp 1965, s.16.

DÜNYAM

Uçan mavi bir kuşun temiz gagası dünyam
Sabahleyin toprakla savaşa çıkarken
Çiftçinin tatlı tatlı yediği sıcak
Çavdar ekmeği dünyam
Görüşmeler ayrılışlar yaratan siyah beyaz
Trenler dünyam
Şu canlı vesaitler dünyam
Günümüzden dışarı kalanların günleri
Dünyam

İlk önce bütün dünya benim dünyam
Sonra salt mavimsi bir kuş
Boş penceremiz
Odamız
Yatağımız dünyam
Ama yine de bu akşamdır salt
Dünyam.

Fahri Kaya, **Yugoslavya'da Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul
1992, s.73.

SONUÇ

Ünlü şair, yazar, eleştirmen, çevirmen ve gazeteci olan İlhami Emin, Makedonya'daki Türk kültür ve edebiyatının en önemli isimlerinden birisidir. Uzun yıllar Türk edebiyatına hizmet ederek katkıları sayısız ödüle layık görülmüştür.

Mesleği genellikle gazetecilikti ve onunla edebi yaratım alanına girmeye başlar. Gazeteciliğe ek olarak Emin, bir film eleştirmeni, film festivallerinde muhabir ve haber medyasında film fikirlerinin yaratıcı aktarıcısı olduğunu kanıtlar.

Çeviri alanındaki faaliyeti de çok önemlidir. Büyük Türk mistik şairleri Yesevi, Yunus Emre ve Mevlana'nın yaratıcı çevirileriyle Emin, Makedon okurlarına Türk şiirini ve felsefesini getirir. Ayrıca Emin usta sayesinde Makedonya'daki Türk öğrencileri bugün çoğu Makedon yazarın kitaplarını okuyorlar.

Edebiyat dünyasına şiirleriyle girer. İlk şiirlerini Makedonca yazar daha sonra hem Makedonca hem de Türkçe paralel olarak yazmaya devam eder.

Gönüllerin ve sevginin kemâlinin simgesi olan gül, onun şiirlerinde en sık görülen motiftir. Bu nedenle şiirlerinin ve eserlerinin çoğunda görüldüğü gibi gül sözcüğü vardır. Bununla birlikte eserlerinde tasavvuf, göç, vatan sevgisi gibi motifleri de yer almaktadır.

İlhami Emin, eserleri hem Türkiye'de hem de Balkanlar'daki ülkelerde birçok antolojiye, ansiklopediye ve ders kitabına girmeyi başarmış bir sanatçıdır. Üretken edebi eserlerinde çocuklar ve yetişkinler için birçok manzum eser bulunan sanatçı, hem Türk hem de Makedon edebiyatını kapsam ve estetik açısından zenginleştirir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Baymak, Osman (2010). *Balkanlar Türk Kültürü ve Edebiyat*, Bay Yayınları, Prizren.

Çayırılı, Necati (2007). *Makedonya Türkleri, Balkanlar El Kitabı* Cilt 2: *Çağdaş Balkanlar*, Kara M & Vadi Yay., Osman Karatay, Bilgihan A. Gökdağ (Derl.), Çorum/Ankara.

Çeltik, Halil (2013). *Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası*, Berikan Yayınları, Ankara.

Emin, İlhami. (1965). *Taş Ötesi*, Kultura Yayınevi, Üsküp.

Emin, İlhami. (2011). *İlhami Emin'in Anıları Balkanlar ve Türkler*, Hazırlayan: Rifat Emin Sipahi, Mitos Yayınları, İstanbul.

Gürel, Zeki; Gürel, Rana (2016). *Gülkaya İlhami Emin: hayatı-sanatı-eserleri*, Yeni Balkan, Üsküp.

Hamzaoglu, Y. (2006). *Atatürk ve Makedonya Türklüğü*, Üsküp.

Hasan, Hamdi *Narodna knjizevnost turske narodnosti u Jugoslaviji u casopisu „Sesler“ od 1965-1975.*

Hasan, Hamdi (1998). *Makedonya'da Türkçe Eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan*, Birlik Yay., Üsküp.

Hayber, Abdulkadir (2001). *Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

İdriz, Enes (2010). *Değerler Dünyası Açısından Üsküp* (Sosyolojik Bir İnceleme), Köprü Derneği Yayını, Üsküp.

Karahasan, Mustafa (1991). *Denemeler*, Birlik Yayınları, Üsküp.

Karahasan, Mustafa (1995). *İlhami Emin'in Türkçe İlk Kitabı*, Eleştiriler, Üsküp.

Kaya, Fahri (1990). *Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi*, Birlik Yayınları, Üsküp.

Kaya, Fahri (1992). *Yugoslavya'da Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul.

Kaya, Fahri (1994). *Şiirimizin Gelişme Yolu*, Seçme Yazılar, Birlik Yayınları, Üsküp.

Kaya, Fahri (2008). *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, Köprü Derneği Divan yayıncılık ve Medya Birimi, Üsküp.

Nedim, İpek (1994). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara.

Nuredin, Abdülmecit (2008). *Osmanlı Sonrası Makedonya*, Matüsitez Yay. No:4, Üsküp.

Nuredin, Abdülmecit (2011). *Balkanlardan Türkiye'ye Göç ve Etkileri*, Çağla Yayıncılık, Ankara.

Gazete ve dergiler:

Birlik Gazetesi koleksiyonu, Üsküp.

Çelik, Mahmut (2003). *Makedonya Türk Çocuk Edebiyatının Birinci Kuşak Yazarları*, Hikmet, journal of Scientific Research, Gostivar.

Emin, İlhami (ekim 1975). *Makedonya Sosyalist Cumhuriyetinde Türk Halkı Yazını*, Aylık toplum-sanat dergisi „Sesler“, yıl 11., sayı 99, sayfa 9.

Gürel, Zelki (Kasım 2003). *Makedonya Türk Edebiyatı Tarihinin Meseleleri*, Hikmet İlmi Araştırmalar dergisi, Yıl: 1. Sayı: 2.

Gürel, Zeki (Bahar 2003). *Balkan Türklüğü.Dere Dergisi*, Y.2, S. 2.

Gürel, Zeki (Kış 2003). *Makedonya'da Türkçenin Gülleri*, Dere Dergisi, Y.1, S.1.

Gürel, Nazlı Rânâ (2004). *İlk Adım*, Yukarı Banisa.

Gürel, Zeki (Nisan-Eylül 2003). *Makedonya'da Bir Hikmet Var*, 1,2.Köprü Dergisi, Y.2, S.6.

Gürel, Zeki (2014). *Makedonya Türk Edebiyatının İlk Kuşak Yazarlarından İlhami Emin*, İzzetli Genç Kalemler Dergisi, Bolu, Güz, Yıl: 2, Sayı: 4.

Котева, Ивана; Челик, Махмут (2018). *Развојниот пат на турската книжевност во Република Македонија*, International Journal Knowledge Vol.28.7, s:2331-2334.

Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri:

Çelebi, Turan (2014). *Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında Sevinç Dergisi ve Bu Dergideki Şiirler Üzerine Tematik Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.

Rahman, Reyhan (2012). *Makedonya'da Türk Azınlık ve Makedonya-Türkiye İlişkileri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Аго, Ариф (1989). *Литературата на турската народност во Социјалистичка Република Македонија од 1944-1984 година*, Универзитет Св. Кирил и Методиј, докторска теза, Скопје.

Котева, Ивана (2018). *Поетското творештво на Илхами Емин објавено на македонски јазик*, Универзитет Гоце Делчев, необјавена магистерска теза, Штип.

Челик, Махмут (2009). *Критичка анализа врз детските раскази од турската литература на првата повоена генерација во Македонија*, објавена докторска теза, Скопје.

2.9 NUSRET DİŞO ÜLKÜ

*Ekrem DESTANOV**

Nusret Dişo Ülkü, 24 Mart 1937 yılında Prizren’de dünyaya gelir. Halk arasında “Yorgancı Yaşar” olarak bilinen Yaşar Dişo’nun beş çocuğundan biridir. Dişo ilk, orta ve lise öğrenimini Prizren’de görür. Öğrenimini Türkçe olarak gören Dişo’nun Türk edebiyatına ilgisi daha öğrencilik yıllarında başlar. Nitekim lise dönemine gelince şiir yazmaya başlar. “İlkbahar” adlı ilk şiirini Üsküp’te yayınlanan *Sevinç* dergisinde yayınlar.

Nusret Dişo, liseyi bitirdikten sonra Priştine, Prizren ve Prizren’e bağlı Türk köyü olan Mamuşa’da belli aralıklarla öğretmenlik yapar. Onu öğretmenlik yapmasına sevk eden şey, çocuk sevgisidir. Çünkü Dişo’nun çocuklara karşı sevgisi büyüktür. *Prizren Güzeli* adlı kitabında çocukları ne kadar sevdiğini kendisi de dile getirir.

Dişo, Priştine’de görev yaptığı dönemde *Türk Dili* ve *Varlık* dergisi ilgisini çeker. Türkiye’de yayınlanan bu dergileri büyük istekle okur. Dergilerin kurucuları Ağâh Sırrı Levend ve Yaşar Nabi Nayır ile mektuplaşır. Hatta yazdığı bazı şiirlerini bu dergilerde yayınlar. Söz konusu dergiler bir yandan onun okuma ve şiir yazma hevesini kamçılar, bir yandan ise Türkiye Cumhuriyeti’ne olan özlem ve sevgisini doruk noktaya çıkarır. Nitekim Dişo, Atatürk ve Cumhuriyete olan sevgisinden dolayı 1960’ta *Sevinç* dergisinin şiir yarışmasına Atatürk’ün manevi kızı Ülkü hanıma ithafen “Ülkü” takma adlı şiiri ile katılır. Bu şiiri ile birinci olur. Sonuçların açıklandığı listede adının “Nusret Dişo- Ülkü” şeklinde geçmesi hasebiyle “Ülkü” ismini benimser ve soyadına bu ismi ekler: Nusret Dişo Ülkü.

Daha sonra Dişo Ülkü, Necati Zekeriya ile tanışır. N. Zekeriya 1964’te kendisini Üsküp’e davet eder. Üsküp dönemin adeta bir kültür merkezi durumundadır. Balkan Türk edebiyatçılarının, şairlerinin ve sanatçılarının bir araya gelip edebiyat sohbetleri gerçekleştirdikleri ve sanat ürettikleri bir şehirdir. N. Zekeriya onu İlhami Emin, Hasan Mercan, Fahri Kaya ve Fahri Ali gibi simalarla tanıştır. Onun, çocuk dergileri kurumu olan “Detska Radost/Детска Радост” yayınevinde çalışmasını sağlar. Ayrıca *Sevinç* adlı çocuk dergisinin yönetimine getirir. Dişo Ülkü bu kurumlarda çalışırken

* Dr. Ekrem Destanov, Uluslararası Balkan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Üsküp/Kuzey Makedonya.
E-posta: ekrem.destanov@ibu.edu.mk

Birlik Gazetesi, *Sesler*, *Sevinç* ve *Tomurcuk* dergilerinde şiir, hikâye gibi türlerin yanı sıra çeviri şiir, öykü vb. türler de yayımlar. Aynı zamanda Balkanlar Türk çocuk edebiyatının gelişmesine de önemli ölçüde katkı sunar.

Yugoslavya Türk edebiyatı “ikinci kuşak” temsilcilerinden olan Dişo Ülkü, Üsküp’te hiç yabancılık çekmez. Üsküp’ü Prizren kadar, hatta da çok sevdiği ifade edilebilir. Kendisine atfedilen “Prizrensiz yaşarım ama Üsküpsüz yaşayamam” ifadeleri bunu gösterir. Belli bir dönem Üsküp’te kaldıktan sonra 1977’de Priştine’ye döner. Priştine’de yayımlanan *Tan Gazetesinin* kültür-sanat sayfasını yönetir. 1979’da N. Zekeriya ile birlikte Türkçe ilk çocuk dergisi olma özelliği taşıyan *Kuş* adlı dergiyi çıkarırlar. Dişo Ülkü 1981’de tekrar Üsküp’e yerleşir. Bir dönem *Birlik Gazetesinde* gazetecilik yaptıktan sonra gazetenin kültür sayfasını yönetme görevini üstlenir. Daha sonra 1990’da *Sevinç* dergisinin yayın yönetimine getirilir. Burada iki yıl çalıştıktan sonra 1992’de emekli olur.

Nusret Dişo Ülkü emekliliğe ayrıldıktan sonra da vaktini iyi bir şekilde değerlendirir. “Dişo Compani” adında bir şirket kurar ve şirket bünyesinde “Türk Anaç Yayıncılık” adıyla yayıncılık faaliyetleri yürütür. Yayıncılık faaliyetleri kapsamında çocuklar için yazdığı çocuk kitaplarını yayımlar. Bununla birlikte Şair dergi işiyle de uğraşır. 2002’de *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi Türk Kalemleri* ve *Makedonya Türk Çevirmenler Birliği Çeviri Dergisi Türk Dilmaç* dergilerini çıkarır. Yine aynı yıl *Makedonya KKTC Dostluk Derneği Dergisi Türk Kıbrıs* adlı dergiyi çıkarır. Ayrıca *Kardeş* adlı çocuk dergisinin çıkmasına da öncülük eder.

Aydın bir sanatçı olan Dişo Ülkü, kendini yakın hissettiği Türkiye ve Kıbrıs’a sık sık gidip gelir. Burada yeni ilişkiler kurup arkadaşlıklar edinir. Hatta Kuzey Kıbrıs’ın dönemin Cumhurbaşkanı olan Rauf Denktaş’la yakınlık kurar. Öyle ki KKTC’nin Üsküp Fahri Konsolosu şerefine nail olur. Öte yandan Dişo Ülkü ulusal ve uluslararası çapta da tanınan bir isimdir. Birçok ödüle layık görülür. Prizren’de kurulan Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneğinin Uluslararası “Süleyman Brina” Balkanlar Türk Kültürüne Hizmet Ödülünü kazanır. Son olarak 2020’de 22. Uluslararası *Türkçem* Dergisi yılın ödülünü alır. Ömrünü Türkçeye ve Türk edebiyatına adanmış Şair 16 Ocak 2022’de hayata gözlerini yumar.

NUSRET DIŞO ÜLKÜ’NÜN SANATI

Türk edebiyatına daha ilk öğrencilik yıllarında merak salan Nusret Dişo Ülkü, çocuklara olan sevgisinden dolayı daha çok çocuklar için şiir yazar. Ancak buradan yetişkinler için şiir yazmadığı anlamı çıkarılamaz, yetişkinler

için de şiirler yazmıştır. Buna örnek olarak yetişkinlerle ilgili kaleme aldığı *Diyeceklerim* adlı şiir kitabı gösterilebilir.

Daha çok “şair” olarak ün salan Dişo Ülkü şiirlerinde yalın, açık ve akıcı bir üslup kullanır. Şiirlerini genellikle serbest ölçüyle kaleme alır. Diğer bir ifade ile belirli bir kalıba ve şekle bağlı kalmadan yazar. Fakat bazı şiirlerinde hece veznini kullandığı görülmektedir. Aynı zamanda içerik bakımından da şiirlerinde serbestlik söz konusudur. Dişo Ülkü’nün sanat anlayışı “toplumcu-gerçekçi” şiire daha yakındır (Koç, 2023, s. 171). Dişo Ülkü, Ivo Andrić ve Jovan Jovanović Zmaj gibi Sırp yazarlarının yanı sıra Nazım Hikmet, Orhan Veli ve Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi Türkiyeli şairlerden etkilenir. Üsküp doğumlu şair Yahya Kemal Beyatlı’dan etkilenmemesi de mümkün değildir (Koç, 2023, s. 171). Onun sanat anlayışının şekillenmesinde Yugoslavya’nın sosyal alandaki gelişimi ve Türkiye’nin edebî anlamdaki inkişafının da etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Balkanlar Türk şiirine yeni boyutlar kazandıran sanatçı, dilsel anlamda Türkçeyi iyi kullanmada başarılı olur. Zaten kendisinin Türkçeye tutkulu olduğu edebiyat çevrelerince dile getirilmektedir. Nitekim Türk diline verdiği önemi Türkçeye ilgili kaleme aldığı şiirleri açıkça göstermektedir. “Türkçem” adlı şiirinde Türkçeye olan tutkusunu şöyle dile getirmektedir:

Türkçem

Bir ben varım,
Benimle birlikte Türkçem,
Türkçemle birlikte bir ben varım.
Ne başında ne sonunda gelir uygar dillerin.
Azeri’den tut, Balkanlar’a çık,
O Türkçe benim, ben o Türkçenin.

Bir ulusum var,
Ulusumla birlikte Türkçem.
Türkçemle birlikte bir ulusum var.
Ne başında ne sonunda gelir uygar ulusların.
Orta Asya’dan tut, Orta Anadolu’ya çık,
O ulus benim, ben o ulusum

Bir ben varım,
Benimle birlikte Türkçem,
Türkçemle birlikte bir ulusum var.

Ne başında ne sonunda gelir uygar dil ve ulusların.
Türkçem başlar Azeri'den Balkanlar'a,
Ulusum Orta Asya'dan Anadolu'ya çıkar.
(Dişo Ülkü, 1992, s. 47)

Nusret Dişo Ülkü'nün Türkçeye olan sevgisini ifade ettiği şiiri dışında “Türkçen ve Türkçem I” ve “Türkçem ve Türkçen II” adlı iki şiiri daha vardır. İlgili şiirler bir yandan onun Türk diline olan sevgisini, diğer yandan ise bu dili nasıl ustaca kullandığını gözler önüne sermektedir.

NUSRET DİŞO ÜLKÜ'NÜN ESERLERİ

Hayatının büyük bir kısmını Türk edebiyatına adayan Nusret Dişo Ülkü'nün kaleme aldığı eserlerinin yanı sıra Makedonca, Arnavutça, Sırpça ve Hırvatça gibi dillerden Türkçeye tercüme ettiği eserler de mevcuttur. Bununla birlikte derleme yoluyla bir araya getirdiği eserler de söz konusudur. Bir kısmı Priştine'de bir kısmı ise Üsküp'te yayınlanan yapıtlarının çoğu şiirlerden oluşmaktadır. İlk yayınladığı *Çocuklarla Ağaçlar* adlı şiir kitabı başta olmak üzere bazı eserleri hakkında aşağıda genel bilgi verilecektir.

Çocuklarla Ağaçlar

Nusret Dişo Ülkü'nün yayınladığı ilk yapıtıdır. Necati Zekeriya'nın aracılığıyla 1963'te Üsküp'te yayınlanan *Çocuklarla Ağaçlar*, çocuklar için yazdığı ilk şiirlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Eser adını, “Çocuklarla Ağaçlar” adlı şiirden almaktadır. Dişo Ülkü bu eserinde ağaçları, bitkileri, böcekleri ve mevsimleri çocukların gözünden yalın bir dille anlatır. Eserin adını aldığı “Çocuklarla Ağaçlar” adlı şiiri şöyledir:

Çocuklarla Ağaçlar

Çocuklar gülerse sofrada güler
Çocuklar ağlarsa doktor da ağlar
Ağaçlar gülerse ilkyaz da güler
Ağaçlar ağlarsa güzün ağlar

Yataкта uyanır düşle çocuklar
Ayakta uyur düşsüz ağaçlar.

Ağaçlar da yatar mı çocuklar gibi
Kara öksürükten?
Vurur mu onlara da
Çiçek hastalığı kızamık?

Çocuklar bin kez düşünüp kalkar
Ağaçlar düşerse kalkmaz bir daha.
(Dişo Ülkü, 1992, s. 96)

Çocukların Elleri

Nusret Dişo Ülkü öğretmenlik görevinde bulunduğu dönemde kaleme aldığı şiirlerini bu kitapta bir araya getirmiştir. Sade bir anlatımla oluşturduğu söz konusu şiirleri çocuklara yöneliktir.

Yapıtın ilk baskısı 1965'te basılmıştır. İkinci baskısı ise Yeni Balkan Gazetesi tarafından 2020'de çıkmıştır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı tarafından önemli görülen bu eserin ilk okullarda okuma kitabı, yerel tabirle (Makedonca) “lektira” olarak okutulması önerilmiştir (Koç, 2023, s. 174). Eser adını ilk sırada yer alan *Çocukların Elleri* adlı şiirden almaktadır. İlgili şiir şöyledir:

Çocukların Elleri

Pamuksu küçük küçük
Ne tütün içmiş,
Ne kadeh kırmış
Çocukların, çocukların elleri.

Çocuksu minik minicik
Oduncununkine benzemez
Kasabınkine benzemez
Çocukların, çocukların elleri.

Balımsı petek petek
Ağ açmamış denize
Taşımamış av tüfeği
Çocukların, çocukların elleri.

Tombul tombul öpülesi
Rakı pişirmemiş-görünür
İnsan öldürmemiş-öğünür
Çocukların, çocukların elleri.

Çocuksu küçük küçük
Ne kadeh kırmış

Ne tütün içmiş
Çocukların, çocukların elleri,
Benim ellerim.

(Dişo Ülkü, 2020, s. 4)

Şiirin sonunda yer alan; "Çocukların, çocukların elleri", "Benim ellerim" şeklindeki dizeler Nusret Dişo Ülkü'nün çocuklara karşı samimi duygularını tüm açıklığıyla gözler önüne sermektedir. Kendisinin çocukları ne kadar çok sevdiği bilinmektedir zaten.

Diyeceklerim

Balkanlar Türk şiirine yeni boyutlar kazandıran Nusret Dişo Ülkü, yukarıda belirtildiği gibi genellikle çocuklara yönelik olmakla birlikte yetişkinler için de şiirler yazmıştır. Yetişkinlerle ilgili kaleme aldığı şiirlerinin belli bir kısmını *Diyeceklerim* adlı eserinde yayınlamıştır.

Adını "Diyeceklerim" adlı şiirden alan eser, 1965'te Koço Ratsin (Кочо Рацин) yayınevinden çıkmıştır. Kitapta yer alan şiirler, Dişo Ülkü'nün daha önce yayınladığı şiirlerinden gerek yapı gerekse içerik bakımından oldukça farklıdır. Öyle ki, müstehcen denilebilecek ifadeler içeren şiirler söz konusudur. Bu tür ifadeler sebebiyle Şair, kendi söylemiyle "bazı kişilerden" tepki almıştır. Hatta bu yüzden denilebilir ki eseri bir daha basılmamıştır. Yer alan şiirlerle ilgili örnek vermek gerekirse, "Diyeceklerim" adlı şiir verilebilir. İlgili şiir aşağıdaki gibidir:

Diyeceklerim

Gün gelir düşmanı düşman, dostu dost belli olur.
Dostum aleyhimde, düşmanım lehimde konuşur.
Veryansın eder belki bir nikâhta, belki bir düğünde.

Gün gelir ad koyarım yeni doğan çocuklara
Hiç tanımadığım bir cenaze törenine katılırım.
Yalnız şiirlerimde yaşatırım ölü doğanları.

Gün gelir bahçede çiçek toplarım karasevdalı
Karasevdalı güzel bir kız, güzel bir kadın severim.
Kumarhaneden eli boş dönerim, kadınlar evinden.

Gün gelir yalnız kadın berbere tıraş olurum.
Elleri titrer çünkü aynalarda memeleri

Ellerim titrer çünkü aynalarda gözlerim.

Gün gelir adamakıllı esrik olurum zil zurna
Diyeceklerinden caydı cayacak diyecekler
Diyeceklerimin nabzı vurur dergi ile betiklerde.
(Dişo Ülkü, 1965, s. 5)

Öte yandan bu şiir, Nusret Dişo Ülkü'nün Balkanlar Türk şiirinde bilinen konu ve anlatım biçimlerinin dışına çıktığının bir göstergesidir de aynı zamanda. Bu anlamda onun Yugoslavya Türk şiirine yeni boyutlar kazandırdığını, yeni bakış açıları getirdiğini ifade etmek mümkündür.

Ozanlar Güncesi

Şair Nusret Dişo Ülkü, yetişkinlere yönelik yazdığı şiirlerinin bir diğer kısmını *Ozanlar Güncesi* adlı eserinde birleştirir. Söz konusu eser 1974'te Birlik Yayınları tarafından Üsküp'te yayınlanmıştır. Dişo Ülkü, çocuk şiirlerinde olduğu gibi büyükler için yazdığı şiirlerinde de açık ve akıcı bir üslup kullanmıştır. Uсталık döneminde olsa gerek daha önceki şiirlerinden farklı olarak ikili dizıyla de şiir yazmıştır. İkili dizeden oluşup "O Gün" şeklinde isimlendirdiği bir şiiri şöyledir:

O Gün...

O gün ipleri kopmasın salıncakların
Kanatları sapasağlam yavru kuşların.
O gün ağaçlar bahardan toz pembeleşir
Boyak boyak kelebekler nice titreşir.
O gün gökyüzü bir yürek gibi yarılr
Göz açıp kapatışta yıldızlara varılır.
O gün topraklar bir başka bereketleşir
İnsan misali karıncalar haşır ve neşir.
O gün en ağır hastalar şifa bulur
Yakasına yapışan ölümler de unutulur.
O gün kaybeder ısrınganlığını ısrınganlar
En büyük düşmanını bile sokmaz yılanlar.
O gün tarihin çarkları yüzüne döner
Tersine dönmekte hüner, değil hüner.
O gün lâleler lâle olduğunu hatırlar
Kanlı akan Sutyenska'da durulur sular.
O gün bütün çiçekler senin için açar

Şanlı Kozara'da yüksek uçar al kuşlar.
O gün bütün dünyalar duysun gür sesimizi
Milletçe uzatalım Tito'ya emekçi elimizi.
(Dişo Ülkü, 1974, s. 5)

Şiirlerini genellikle belirli bir kalıba ve şekle bağlı kalmadan, diğer bir ifadeyle serbest ölçüyle yazan Dişo Ülkü'nün bu şiiri şekil ve beyit bakımından klasik Türk şiirini anımsatmaktadır (Koç, 2023, s. 176). Şiirin dizelerinin çoğu 13'lü hece kalıbıyla olmakla birlikte bazı dizeleri ise 14 heceden oluşmaktadır. Dil açısından ele alınacak olursa Türkçe gayet iyi, kurallarına uygun bir biçimde kullanılmıştır.

Bununla birlikte Nusret Dişo Ülkü'nün; *Üçgen, Tito Koçaklaması, Deniz ve Ben, Tü-tü-tü, Çocuklar ve Büyük Çocuklar, Prizren Güzeli, Kapanık Aşk Açık Mektup, Dereden Tepeden ve Kabıma Sığamıyorum (35 Yılın Şiirleri)* adıyla şiir kitapları da vardır.

Kara İsmet

Daha çok çocuk şiiri yazarı olarak bilinen Nusret Dişo Ülkü, çocuk hikâyeleri de yazmıştır. İlk hikâye denemelerini *Kara İsmet* adlı yapıtında yayınlamıştır. Adını *Kara İsmet* adlı hikâyeden alan eser, 1978 yılında Birlik Yayınları tarafından Üsküp'te yayınlanmıştır. Makedonya Eğitim Bakanlığınca önemli kabul edilen kitap, 8'inci sınıflara okuma kitabı olarak tavsiye edilmiştir.

Dişo Ülkü, daha önce de *Sevinç ve Tomurcuk* gibi çocuk dergilerinde çeşitli hikâyeler yayınlamıştır. Söz konusu hikâyeler genellikle çocuklara yöneliktir. İlgili eserde yer alan hikâyeler de çocuklar içindir. Hikâyelerde aile sevgisiyle akrabalık ilişkilerinin önemi ve hayvan sevgisi gibi konular işlenmiştir (Koç, 2023, s. 183). Eserde yer alan öyküler sırasıyla şöyledir: “Kara İsmet”, “Dedem”, “Halam”, “Ağabeyim”, “Özgürlük”, “Yeni Otobüsler”, “Hamdi'nin Koçu”, “Cemo”, “Fethi Hafız”, “Halil Şoför”, “Üç Kedi”, “Sarı Köpek”, “Serçe Kuşu” ve “Oğlak ile Kuzunun Öyküsü”. Adını “Üç Kedi” adlı hikâye ile değiştirdiği eserin ikinci baskısını 1993'te Çocuk Vakfı Yayınları tarafından İstanbul'da yayınlamıştır.

Nusret Dişo Ülkü'nün Tercüme Ettiği ve Derlediği Eserler

Şair Nusret Dişo Ülkü kaleme aldığı eserlerinin yanı sıra Makedonca, Arnavutça, Sırpça ve Hırvatça gibi dillerden Türkçeye eserler de tercüme etmiştir. Bunun tersi olarak Türkçeden Makedoncaya çevirdiği eserler de söz konusudur. Dişo Ülkü'nün tercüme ettiği eserlerden örnek vermek gerekirse;

Arnavutçadan Türkçeye çevirdiği *Saat Kaç?* adlı eser; Türkçeden Makedoncaya tercüme ettiği Muhammed Ruhi Şirin'nin *Hayalperest* (Соновија) adlı yapıtı; yine Türkçeden Makedoncaya çevirisini yaptığı Yalvaç Vural'ın *Müzik Satan Çocuklar* (Малите Продавачи на Музика) adındaki eseri verilebilir.

Dişo Ülkü'nün derleme yoluyla oluşturduğu eserler de mevcuttur. Örneğin; *Büyük Osmanlı Türk Sultanları*, *Yunus Emre ve Şiiri*, *Millî Savaş Hikâyeleri* adlı eserlerini bu yöntemle oluşturmuştur.

Yukarıda Nusret Dişo Ülkü'nün çocuklar, yetişkinler ve farklı konularla ilgili olmakla birlikte hikâyelerden oluşan bazı eserlerinden örnekler verilmiştir. Aynı zamanda tercüme ettiği ve derleme yoluyla oluşturduğu yapıtlara da değinilmiştir. Eserlerinden örnekler verilip bahsedilmesiyle şairin eserleri ve sanatı hakkında genel bir fikrin oluştuğu söylenebilir. Çalışmanın amacı şairin eserleri ve sanatı hakkında genel bilgi verme olduğundan diğer eserlerine yönelik açıklamalar yapılmamıştır.

SONUÇ

Balkanlar'ın yetiştirdiği nadir şairlerden olan Nusret Dişo Ülkü, hayatının hemen her döneminde şiir yazmıştır. Dişo Ülkü'nün eserlerinin önemli bir kısmını çocuklar için yazdığı şiirler oluşturmaktadır. Bu yüzden kendisi çocuk şiiri yazarı olarak bilinmektedir. Ancak şair sadece çocuklar için olmamakla birlikte yetişkinlere yönelik de şiirler yazmıştır. Dişo Ülkü'nün kaleme aldığı şiirleri konu bakımından farklılık göstermektedir. Çocuklar için yazdığı şiirlerinde; “vatan”, “bayrak sevgisi”, “aile” ve “hayvan sevgisi” gibi temalar ön plana çıkarken, yetişkinlere yönelik kaleme aldığı şiirlerinde ise; “tabiat”, “vatan”, “dostluk”, “aşk” ve ölüm gibi konular önde gelmektedir. Bunun dışında başka konularla ilgili de şiirler vermiştir. “Diyeceklerim” adlı şiiri bunlardan biri olup örnek olarak gösterilebilir. Nitekim ilgili şiir konusu itibariyle Yugoslavya Türk şiirinde pek rastlanılmayan “müstehcen” ifadeler içermektedir. Öte yandan Dişo Ülkü'nün şiirleri yapı bakımından da farklılık arz etmektedir. Örneğin “O Gün...” adlı şiiri, şekil ve beyit açısından klasik Türk şiirini anımsatmaktadır. Yazdığı şiirlerinin gerek konuları gerekse yapı özellikleri onun, Balkanlar Türk şiirinde bilinen konu ve anlatım biçimlerinin dışına çıktığının bir göstergesidir. Dolayısıyla Dişo Ülkü'nün bu anlamda Yugoslavya Türk şiirine yeni boyutlar kazandığını, yeni bakış açıları getirdiğini söylemek mümkündür.

Dişo Ülkü, şiirlerini genellikle belirli bir kalıba bağlı kalmadan, “serbest ölçü” ile yazmıştır. Ancak bazı şiirlerinde hece ölçüsünü kullandığı görülmektedir. Şiirlerinde yalın, açık ve akıcı bir dil kullanmıştır. Aynı durum derleme yoluyla oluşturduğu eserleri için de söz konusudur. Şair Dişo Ülkü’nün sanat anlayışının “toplumcu-gerçekçi” şiire daha yakın olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Koç, R. (2023). Balkanlar Türk Edebiyatına Katkıları Bağlamında Nusret Dişo Ülkü’nün Hayatı, Sanatı ve Eserleri. *Turkish Studies Dergisi*, 18 (1), 165-195. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.67636>

Süleyman, C. (2017). *Hatıralarımda Kalanlar Birlik’te 30 Yıl*. Üsküp: Yeni Balkan.

Ülkü, N. D., (1965). *Diyeceklerim*. Üsküp: Koço Raçin.

Ülkü, N. D., (1972). *Üçgen*. Üsküp: Sesler Dergisi.

Ülkü, N. D., (1974). *Ozanlar Güncesi*. Üsküp.

Ülkü, N. D., (1977). *Tito Koçaklaması*. Priştine: Tan.

Ülkü, N. D., (1978). *Kara İsmet*. Üsküp: Detska Radost Kultura.

Ülkü, N. D., (1981). *Dereden Tepeden*. Üsküp: Birlik.

Ülkü, N. D., (1983). *Deniz ve Ben*. İstanbul: Anadolu Sanat.

Ülkü, N. D., (1984). *Tü- tü- tü*. Üsküp: Birlik.

Ülkü, N. D., (1992). *Çocuklar ve Büyük Çocuklar*. Üsküp: Birlik.

Ülkü, N. D., (2004). *Yunus Emre ve Şiiri*. Üsküp: Dişo Kompani.

Ülkü, N. D., (2011). *Prizren Güzeli*. Üsküp: Dişo Türk Anaç.

Ülkü, N. D., (2020). *Çocukların Elleri*. Üsküp: Yeni Balkan.

2.10 AVNİ ENGÜLLÜ HAYATI SANATI VE ESERLERİ

*Mahmut ÇELİK**

AVNİ ENGÜLLÜ'NÜN HAYATI

İzzet Avni Engüllü, Yahya Kemal Beyatlı'nın Bursa'nın uzantısı gördüğü Üsküp'te Esmâ Hanım ve Cemal efendinin ilk oğlu olarak Yugoslavya, daha doğrusu Kuzey Makedonya'da sıkıntıların en çok hissedildiği 1947 de dünyaya geldi.

Kendisinin de bir söyleşide anlattığı gibi “*Adımın İzzet Avni olmasını babaannem karar getirir. Ben sonradan gazeteciliğim sırasında Avni'yi kullandım hep. Herkes beni öyle bilir. Bu sırrı ilk defa dile getiriyorum*” (Engüllü, e-söyleşi). Üsküp radyosunda çalışarak bütün hayatı gazetecilikle geçmiştir.

İkinci Dünya savaşından hemen sonra dünyaya gelen Engüllü, o yılların acılarıyla büyümüş bu acıları eserlerine yansıtmıştır. Daha sonra Yugoslavya devletinin kurulması ve ondan sonraki süreçten, Makedonya Türklerinin Türkiye'ye yeniden bir göç dalgası başlaması, Engüllü'nün tüm eserlerinde bunları görmek mümkündür. Mahsun kalan türbeler ve camiler kapatılan okullar Avni Engüllü'nün işlediği konular arasında yer alıyor.

“*Türk Kültürü Derneği*”ni kurmuştur. Kültürel, siyasî, edebi ve sanatsal faaliyetler, söz konusu olduğunda Kuzey Makedonya'da öne çıkan isimlerden biridir. Çocuk dergilerinde “*Sevinç*”te, “*Tomurcuk*”ta şiirleri ve hikayeleri yanı sıra “*Elhilal*” ve “*Birlik*” gazetelerinde değişik yazıları çıkmıştır. En son çıkardığı kitabı da “*Dermeyan*” (köşe yazıları) dır. İlk çıkardığı kitabı ise 1972 “*İlk*” adını taşıyan kitabıdır. Daha sonra sırasıyla diğer eserlerini yayınlamaya devam etmiştir. İkinci kitabı “*Söğüt Altı*” hikayelerinin olduğu bir kitap genellikle gözlemlere dayanan bir eser, şahıslar kadrosundan Kuzey Makedonya Türkleri yer almaktadır. “*Mete*” (çocuk şiirleri), “*Dört Mevsim*” (çocuk şiirleri), “*İn Misin Cin Misin*” (şiirler), “*Yarı Kalan Düşünceler*” (nesir şiir), “*Demet Demet*” (yayınlanmış kitaplardan seçmeler), “*Yarı Kalan Mısralar*” (nesir şiir), “*Türkülerle Büyüyelim*” (Türkçe müzik dersi kitabı) Ramadan Şükrü ile beraber “*Dört Mevsim*” şiir kitaplarıdır.

* Gotse Delçev Üniversitesi

İzzet A. Engüllü'yü o dönemde diğer Kuzey Makedonya yazarları arasında ayıran en önemli özellik dinî konulara erken zamanda müracaat etmiş ve onları anlatmayı kendine bir görev bilmiştir. Çünkü Tito Yugoslavyası zamanında dinî konular tamamen sansür edilmiştir. Ne yazık ki o dönemlerde dinî konuları açık işleyenler hapislerde yatmış, bunlar arasında Abdul Fettah Rauf ve Kemal Aruç komünist rejiminin kurbanları olmuştur. Bunların yan ısıra Yücel teşkilatında olanlar da ya hapse götürülmüşler yada îdam edilmişlerdir. Yücel Hareketi ise Yugoslavya'da Türk-İslam kimliğini müdafaa etmek için kurulan bir hareketti. Bu hareket içinde yer alan kişiler ise Engüllü'yü talebelik yıllarında yetiştiren öğretmenlerdi. Hatta kendisi de bir söyleşi sırasında şunları diyor *“Yugoslavya döneminde ben ilk okulda Türklük uğruna hapis yatan bir tarih öğretmeninden Türk milletinin büyüklüğünü öğrendim. Ama herkes bu şansa sahip değildi. Yanlış bilgilerle dolu olan tarih kitapları Türkiye düşmanı bir kitle yetiştiriyordu. Bazı ırkçı ve komünist düşünceli Arnavutlarda bu düşmanlık belirgin bir şekilde görünüyordu”*. Bu öğretmenler hakkında Engülü'nün şiirlerinde ve diğer yazılarında sıkça bahsedilmektedir özellikle *“Yarı Kalan Düşünceler”* adlı eserinde de bu tür konular yer almaktadır.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla, Kuzey Makedonya 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra Avni Bey, Kuzey Makedonya'da siyasi ve kültür faaliyetlerinde de bulunmuştur. Kuzey Makedonya'da Türkler arasında ilk resmi siyasi teşkilatlanma anlamına gelen *“Türk Demokratik Birliği”* adlı siyasi derneğin kurucularından olup, bu derneğin genel sekreterliğini, daha sonra genel başkanlığını yaptı. Aynı derneğin partiye dönüşmesi çalışmalarını yönetti ve *“Türk Demokratik Partisi”* adı altında kurulan partinin kurucu başkanı olmuştur.

1997 yılında Türkiye Diyanet işleri Başkanlığında düzenlemiş olduğu Hz. Muhammed'in niteliklerini övmek, ondan şefaet dilemek amacıyla naat yarışmasına katılarak birinciliği kazanır. Bu naatında Hz. Adem'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar silsileyi sayıyor ondan sonra Hz. Muhammed'in sevgili kasidesini kaleme alıyor.

“Yarı Kalan Mısralar” dini konulu bir eseri daha vardır. Birlik yayınları bir seçki yaparak Avni Engüllü'nün eserlerinden *“Demet Demet”* adlı esrini yayınladı.

İzzet A. Engüllü'nün hazırlamış olduğu en son eseri *“Mütemmin Cüzler”* adlı eserini hazırlamıştı, ancak bir Türk yayın evi olmadığı için yayınlamakta sıkıntı çeken Kuzey Makedonya Türkleri bu eserini Engüllü'nün Doç. Dr. Zeki Gürel ve Doç. Dr. Rana Nazlı gürel, Avni

Engüllü'nün hayatını, sanatını ve eserlerini ekleyerek, kitabı tamamlıyorlar ve Kuzey Makedonya Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle “Yeni Balkan” gazetesi tarafınca 2020 yılında yayınladılar.

İkinci nesil Kuzey Makedonyalı Türk şair-yazar, kültür ve sanat adamı, gazeteci İzzet Avni Engüllü, 7 Eylül 1947'de Üsküp'ün Serova semtinde Müslüman-Türk mahallesindeki bir evde doğdu. Babası Cemal Ahmet Efendi, annesi Esmâ Hanım'dır. Bu evlilikten üç çocukları oldu: Avni Engüllü (1947), Suat Engüllü (1950) ve Sabit Engüllü (1952). Üç kardeşten biri olan Suat Engüllü de sanat ve edebiyatla uğraşmaktadır. Sabit Engüllü ise elektroteknik işleriyle uğraşıp onarımını yapıyor. Avni Engüllü'nün kardeşleri Türkiye'ye göç etmiş ve şu anda Türkiye'de yaşamaktadırlar.

İkinci Dünya Savaşı henüz yeni bitmişti. Savaş sonrası yeniden kuruluş yıllarında çocukluk yıllarını Serova Mahallesi'nde Türk-İslâm kültürü içinde geçirirken sanatçı kişiliğinin ve karakterinin temelleri atıldı. Tefeyyüz İlkokulunda ilk ve orta okul eğitimini tamamlayan Engüllü, Üsküp'te Nikola Karev Öğretmen Okulundan mezun oldu. Kısa bir süre Gostivar'a bağlı Yukarı Banitsa köyünde ilköğretim öğretmeni yaptı. Yıllar sonra bu öğretmenliğiyle ilgili şunları yazmıştır: “*Gostivar'da, yıllardır kültürümüze ters düşen bir okulumuzun adı Mustafa Kemal Atatürk ile değiştirildi. Artık Gostivar'da eğitimin ağırlıklı Türkçe yapıldığı okulun adı Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu oldu. 1967 yılında bu okulun kadrolusu olarak kısa bir süre Gostivar'da çalıştım. Üstelik benim ilk okula adımladığım Yeni Hayat İO adını taşıyan Yukarı Banitsa köyü okulunda öğretmenlik yapma fırsatını yakaladım. Ancak bu okulun bağlı bulunduğu merkez okul, tamamen bir yabancının adıyla anıldı yıllarca.*” (Engüllü, 2009:242)

Engüllü, Mehterin Üsküp'e ilk gelişinde Nisan 2005'de kaleme aldığı bir yazısında Makedonya'da evlerine radyonun ilk girdiği ailelerden olarak aileye Türkiye'den dergi ve gazeteler de gelmektedir. Bu durumu Avni Engüllü şöyle anlatıyor: “*Biz çocuklar nereden bilirdik mehterin, mehteranın ne olduğunu. Üstelik sadece babamın sesinden dinlediklerimizden bunu çıkartmak mümkün müydü ki! Yine bu nağmelerin hoş, okşayıcı, coşturucu bir şey olduklarını sezmekte zorluk çekmiyorduk her halde.*”

Senesini hatırlayamayacağım, ama o yıllarda bir yerdeydi. Babam, parazitli de olsa orta dalga üzerinden Ankara Radyosu, seslerin gidip gelmelerine rağmen orta dalga yayın yapan İstanbul Radyosu'ndan dinledikleri hakkında bilgilerini, evimize giren Türkiye gazetelerinden bazılarıyla genişletmekteydi. Gelen gazetelerle Radoviş kökenli Şevket Rado'nun çıkardığı 'Hayat' dergisi de zaman zaman evimize giriyordu. Bu

derginin o eski sayılarından birinde bir resmi hatırlıyorum. İlgimi çeken bu resmin yazısını okuduğumda, mehter sözüyle ilk karşılaşmam gerçekleşti. Bunun sonucu olarak, yine babama mehteri sorduğumda, konuyu açan babamın: ‘Mehter müziktir. Ama sadece o değil. Bir yemin, bir duadır mehter... Dahası o bir büyüklüktür, bize mahsus bir zenginliktir... Sözlerini hatırlıyorum. Bunu anlatırken bizim anlayamadığımız kelimeler de kullanmıştı. Ama anlatma tarzından, söyledikleriyle iyi, güzel bir şeyden bahsettiğini çıkardığımızı sanıyorum”.

O resmin yansıttığı görkemlikten olacak, mehterler daha bir ilgimi çekmeye başlamıştı. Yine de çocuk kafamda bende mehter, en çok bir müzik olarak kalmıştı desem doğrudur. Oysa Türkiye’ye gidip gelmeler sıklaştınca, anladım ki, mehteri bir müzik, şenlik ve eğlence aracı olarak düşünmek, onu sadece bu şekilde algılamak yanlış olur.” (Engüllü, 2009:54–55). Bu Engüllü’nün eğitilmiş ve kültürlü bir aileden geldiğini kanıtlamaktadır.

Çocukluğu hakkında ise kendisini şöyle izah ediyor: “O zamanın aklıyla kestiremediğim bir şeyler oldu o yıllarda... Yetmiş dört evin bulunduğu mahallemizin yetmişi Türk eviydi. Bu yıllarda hızlıca Türk ailelerin sayısı azalmaya başladı. Türkiye’ye göç ediyordu Türkler... İlkokul üçüncü sınıfa başladığım ilk gün Macide öğretmen de Türkiye’ye göç ettiğini öğrendim. O yıl halamlar, göç ettiler... Ardından dayımlar... Ve bir çorap söküntüsü olarak gelişen bu olay sonunda bir baktım ki, 1959/1960 yıllarının bayramlarında ziyaret edecek akrabamız neredeyse kalmamıştı. Bu marşlar da artık söylenmemeye başladı okullarda... Ama yine de Türklüğümüzü hatırlatan ve şimdi hepsini rahmetle andığımız ana babalarımız yanı sıra, derste okutulan program dışı konuşmalarıyla Ali Efendi, Fetih Süleymanpaşic, Mustafa Ruşit, Hüseyin Süleyman gibi öğretmenlerimiz vardı.” (Engüllü, 2009:64)

İlk ve orta öğrenimine Tefeyyüz’de başlar. “1954 yılında birinci sınıfa yazıldığım (Önce “Tefeyyüz”, sonra “Osman Cikiç” Üsküp Depremine kadar “Vuk Karaciç” olan) “Yeni Hayat” İlköğretim Okulunda öğretmenim Macide Mustafa’nın bize sınıfta bu marşı söylediğini ileri sürersem bilmem buna kaç kişi inanır. Oysa biz dershanelere girmek için sıralandığımız okul binasının avlusunda “Dağ başını duman almış” marşıyla adımlardık. O yıllarda Okul müdürü Necdet Veli tarafından hazırlanan müsamereler onun kemanının eşliğinde ya bu marşla başlar ya da bu marşla biterdi. Ders esnasında Atatürk’ün anılmadığını söyleyenler çıkıyor. Fakat Macide öğretmenimin dersteki konuşmaları onları yalanlar içerikteydi.” (Engüllü, 2009:63)

Kısa süren öğretmenlik hayatından sonra Üsküp Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümünde gazeteciliğe başladı. Radyo gazeteciliğindeki branşı belgesel yayınlar olmakla birlikte, radyoculuğun/gazeteciliğin diğer alanlarında da ürünler verdi. Özellikle gezi programları hazırladı, tiyatro ve edebiyat eleştirmenliği yaptı. Radyo Dram ve Çocuk Radyo Dramları çalışmalarıyla radyoculukta ayrı bir dalda ciddi çalışmaları oldu. Radyoda Kültür Sanat Eğitim ve Bilim Bölümü başkanlığı, Genel Program Koordinatörlüğü, Radyo Konseyi Üyesi görevlerinde bulundu. Radyo yapımıcılığında hazırladığı programlarla birkaç sefer ödüllendirildi. (Gürel ve Gürel, 2020:25)

İzzet A. Engüllü, kendisi gibi gazeteci ve şair olan Melahat Selman ile 1972 tarihinde evlendi. İki kız, biri oğlan üç çocuk babasıdır. Kızları Ayşe Özgür (1973), Fatma Özlem (1975) halen Türkiye’de yaşamaktadırlar. Oğlu Mehmet Bozkurt (1977) ise Üsküp’te Üsküp Radyosu’nda teknisyen olarak çalışmaktadır.

Yugoslavya zamanında yazılarını *Birlik* gazetesi ve *Sesler* dergisinde yayınlayan Avni Engüllü, Kuzey Makedonya’da yayınlanan *Dere*, *Köprü*, *El-Hilal*, *Bahçe* gibi dergilerde de yazı ve şiirlerini yayınlarak Kuzey Makedonya’nın kültür ve sanat hayatına katkılarını sunmaya devam etti (Gürel ve Gürel, 2020:10).

Radyodaki çalışmaları gençlik, kadın, kültür-sanat gibi değişik alanlarda oldu. Üsküp Radyosu Türkçe Yayınlarında yapımçı olarak çalışırken 2005 tarihinde emekli oldu.

Yazdıkları değişik dergi ve gazetelerde yer alan Avni Engüllü bir ara “*Birlik*” Yayın Etkinliği içinde yer alan “*Sevinç*” çocuk dergisinde de görev yaptı. 1989 yılında Nipno “Nova Makedoniya” “*Birlik*” Yayın Kurumunun çıkarttığı “*Sevinç*” çocuk dergisinde; Yayın Konseyinde bulunmuştur.

Engüllü, “*Sesler*” dergisinde de bir ara yayın kurulu üyeliği yapmıştır. Kuzey Makedonya ve Kosova’da yayımlanan dergi ve gazetelerde yazı ve şiirleri yayımlanmıştır.

Engüllü, Kuzey Makedonya’da Yugoslavya zamanından beri pek çok siyasî ve kültürel faaliyetlerin de içinde aktif olarak bulunmuştur. Makedonya Türkleri arasında ilk resmî siyasî teşkilatlanma anlamına gelen ve Üsküp’te 1990 yılında kurulan “Türk Demokratik Birliği” adlı siyasî derneğin kurucularından olmuştur ve bu derneğin genel sekreterliğini, daha sonra genel başkanlığını yaptı. Aynı derneğin partiye dönüşmesi çalışmalarını yönetti. 29 Haziran 1991 tarihinde düzenlenen kurultayda başkanlık görevine seçildi. O,

“Türk Demokratik Partisi” TDP adı altında kurulan partinin kurucu başkanıydı.

1947’de Üsküp’te kurulan “Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği”nin faaliyetlerine aktif olarak iştirak etti ve bu dernek çatısı altında 1972-1973 yıllarında “Orhan Veli Kanık Yazın Oyun Topluluğu”nun oluşturulmasını sağlayanlar arasında yer aldı. Bu topluluğun başkanlığını yaptı (Gürel ve Gürel, 2020:27).

Üsküp’te 1992 yılında “Makedonya Türk Kültür Merkezi”ni kurdu ve bu merkezin başkanlığını yaptı. Bu Merkez, “Ebrulu Hizmet Ödülleri” adlı bir ödül geleneğini başlattı. Bu kültür merkezinin yaptığı en önemli faaliyetlerden biri de 1997 yılında; İstanbul Fetih Cemiyeti, İLESAM ve Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı’yle birlikte, Makedonya’da Üsküp, Kalkandelen, Gostivar ve Ohri’de “Bir Kültür Klasliğimiz Yahya Kemal Beyatlı” sempozyumu ve buna bağlı olarak sergi ve tasavvuf müziği konserleri düzenlemiş olmaktadır ki; bu faaliyet Yahya Kemal Beyatlı ile ilgili olarak doğum yeri olan Kuzey Makedonya’da düzenlenen ilk ve en çaplı etkinlik olmuştur

2004 yılında kurulan Yahya Kemal Beyatlı Türkoloji Enstitüsü’nün kuruluşunda girişimci komitesinde yer aldı. “*Yahya Kemal'den Necati Zekerija'ya Şiir Akşamları*” adı altında düzenlenen etkinliklerin organizasyonunda aktif rol aldı.

"Kuzey Makedon İslam Birliği" MİB Meclisi üyesiydi. Daha sonra MİB Kuzey Makedonya İslam Birliği Meşihat adlı bu teşkilatta meclis üyeliği yaptı. Bir dönem Üsküp Müftüsü üyeliği ve aynı müftülüğün Vakıflar Kurulu Başkanlığı görevini yürütmüştür.

1990 sonrası dünyanın yeniden yapılanması sürecinde Yugoslavya’nın dağılmasıyla ortaya çıkan karışıklık döneminde 1991’de Kuzey Makedonya’da kurulan ve önce Bosna, sonra Kosova ve daha sonra da Kuzey Makedonya iç savaşında özellikle mültecilerin barındırılmasında ve iâşe temininde yardımcı olan “El Hilâl Yardımlaşma Teşkilatı”nın kurucularından olup, tam on iki yıl bu teşkilatın başkan vekilliğini yapmıştır (Gürel ve Gürel, 2020:28).

Üsküp’te 2007 yılında Türkiye bağlantılı bir vakıf (Üsküp Eğitim ve Kültür Geliştirme Vakfı) tarafından kurulan “İnternational Balkan University” Uluslararası Balkan Üniversitesi’nin mütevelli heyeti üyesiydi.

İzzet Avni Engüllü, “*Makedonya Yazarlar Birliği*”, “*Kuzey Makedonya Gazeteciler Cemiyeti*”nin ve “*Uluslararası Gazeteciler Federasyonu*”nun üyesidir.

Engüllü, Kuzey Makedonya’da düzenlenen dünyaca ünlü Struga Şiir Akşamları Şiir Festivali’nin iki dönem konsey üyeliğini yapmıştır. Ayrıca gerek Kuzey Makedonya Yazarlar Birliği gerekse

Dünyaca ünlü şiir festivali “*Struga Şiir Akşamları*”nın konsey üyesi olan Engüllü, “*Kuzey Makedonya Yazarlar Birliği*” ve “*Struga Şiir Akşamları*”nın da üyesiydi ayrıca “*Struga Şiir Akşamları*” ödül Kurullarında da üyelik yapmıştır. Birçok siyasi ve edebi şahsiyetle tanışan, fikir alışverişinde bulunan Engüllü, sosyal ve kültürel çalışmalarıyla birçok ödüle ve takdire layık görüldü.

2008 tarihinde emekliye ayrılan İzzet Avni Engüllü, halen Kuzey Makedonya’nın başkenti Üsküp’te Sever mahallesi Boro Menkov 1/5. giriş Nu:15 adresindeki dairesinde yaşamakta ve geçirdiği bir takım rahatsızlıkları sebebiyle edebî faaliyetlerine ara vermiş bulunmaktadır (Gürel ve Gürel, 2020:28).

AVNİ EGÜLÜ’NÜN SANATI

23 Aralık 1944’te yayınlanmaya başlayan *BİRLİK* gazetesi, 1949 yılının Mayıs ayında çıkmaya başlayan “*Yeni Kadın*” dergisi, 1950 yılından itibaren “*Sevinç*”, 1957 yılından itibaren de “*Tomurcuk*” dergisi, 1966 yılının başlarında “*Sesler*” dergisi ile Kuzey Makedonya Türk edebiyatı şekillenmeye ve gelişmeye devam eder. Avni Engüllü’nün edebiyat hayatına girmesi de bu süreçte olmuştur. Şairin ilk şiiri 1958 yılında “*Sevinç*” dergisinde yayınlanmıştır.

İzzet Avni Engüllü’nün ilk şiir çalışmalarında annesinin ve özellikle de babasının etkili olduğunu öğreniyoruz. Annesi şiir yazmaz ama çok okumuş. Babası ise şiir de yazıyormuş. Engüllü’nün henüz on bir yaşındayken yazdığı ilk şiirini de düzelterek “*Sevinç*” dergisinde yayınlatan babasıdır. Buradan da anlıyoruz ki, sanatçıda, kişiliğin oluşmasında aile ortamı ilk muhit olarak çok önemlidir. Engüllü’yü yetiştiren ikinci muhit, Balkanlarda eskiden beri bir Türk-İslam kültür merkezi olan Üsküp’tür. Şair Avni Engüllü bir şiirinde yettiği Üsküp’ü anlatırken kendi çocukluğunu ve modern Türk şiirinin öncülerinden Yahya Kemal’i de anmaktadır. Yahya Kemal ki, Yıldırım Beyazıt Han diyarı Üsküp’ün Türk edebiyatına armağanıdır.

İzzet A. Engüllü’nün şiirle tanışmasını ve bu vadiye zaman içerisinde eserler vermesinin arka planında şair bir babanın da rolü vardır. Avni Engüllü’nün kardeşi Suat Engüllü, “*Sevdayı Muhabbet*” adlı kitabını şu cümleyle işte bu şair babaya ithaf ediyor: “*Bana şiiri sevdiren, şiir âlemine adım atmama yardımcı olan babamın anısına*” (Engüllü, 1994: 5)

Suat Engüllü, bu kitabında babası Cemal Ahmet Engüllü'nün bir şiirini de veriyor:

Yaşadık Aldandık Bir Ömür Boyu

Ateşi az gelen birer mum gibi
Aydınlık karşısına geçen set gibi
İnsan kılığına girmiş kurt gibi
Yaşadık aldandık bir ömür boyu.

Yardımlı unuttuk zulüm kesildik
Aldattık nicenin ırzına geçtik
Muhtaç gönülleri tozla bir ettik
İnsafsız kesildik bir ömür boyu.

İşimiz gücümüz kuyu kazmaktı
Güçsüz bulduğunu yere sermekti
Zorbalık etmede başa geçmekti
Bin beddua aldık bir ömür boyu.

Sandık ki yaşamak cepte paradır
Yıktığın üstüne devlet kurmaktır
Doyurup karnını hor hor bakmaktır
Cıvıttık büsbütün bir ömür boyu. (Engüllü, 1994: 7)

Avni Engüllü, gazetecidir, yazardır, çevirmendir, kültür ve siyaset adamıdır ama o, her şeyden önce şairdir. Makedonya ve Kosova başta olmak üzere bölgedeki süreli yayınlarda erken yaşlarda şiirleri yayımlanmaya başlar. Makedonya Türk Edebiyatı tarihiyle ilgili kanaat ortaya koyanlar onu “Ara kuşağın önemli isimlerinden” (Hayber, 2008:133) sayarlar.

Ana dili olan Türkçeyi eserlerinde kullanırken; bölge ağzını kullanma tuzağına düşmeden, öztürkçecilik konusunda da aşırıya kaçmadan yaşayan Türkçeyi tercih ettiği görülür. Şiirlerinde serbest şiir anlayışını benimsediği görülmektedir. Genel olarak kişisel konular üzerinde dursa da eserlerindeki konu zenginliği dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir husustur. Eserleriyle çağına tanıklık eden bir sanatçı olduğunu da rahatlıkla söyleyebiliriz (Gürel ve Gürel, 2020:28).

Balkanlarda yaşayan bütün Türklerin hayatında en önemli kırılma noktalarından biri hiç şüphesiz ki, “göç”tür. Avni Engüllü de bu konudaki

duyarlılığını eserlerine yansıtmıştır. Onun “Kopukluğu Yaşamak” başlıklı şiirini buna örnek olarak verilebilir:

Kopukluğu Yaşamak

sallanan eller
acı acı yürekler
karşıda düdüğünün sesi yücelere yükselen
sisli sisli görünüyor anılarda
kara kara tiren bekler
gönül der ki beklemesine beklesin
kötü olan
şu göç denen yaraya
bir parçacık da olsa
acı bir şeyler ekler
koskoca bir büyüklük
vardı
onun ve herkesin içinde
bir anlamdı aradığı
bulamadığı
insanların göçünde

bir kopuşu yaşamak
yaşamak nice nice
elde değil
durdurmak
çaba harca her gün gece
sallanan el ardında
sevgi ve sevgisizlik
kökleşen duygular
bir gece olmaz ki alıp silip durdurmak
gezdiğinde her yerde gördüğü tek idi
koskoca bir büyüklük
vardı
onun ve herkesin içinde
bir anlamdı aradığı
bulamadığı
insanların göçünde

.....

Şairin doğup büyüdüğü ve yaşadığı Üsküp, birinci derecede deprem bölgesidir. Tarihte büyük depremler arasında zikredilen “1963 Üsküp Depremi”, Avni Engüllü’nün de işlediği konular arasında yerini almıştır:

Bir Deprem

Bir De

Depremden Kalan İzler

tek onlar

dağlar

kadar

aralar

anasını babasını

bacısını kardaşını yitirmiş

ararlar

ölen

öldü

sağ kalanda

açık kaldı

yaralar

Gazeteci, çevirmen, yazar, kültür ve gönül adamı, şair Avni Engüllü’nün; Evlad-ı Fatihan diyarı Makedonya’da ses bayrağımız Türkçeyi eserleriyle dalgalandırırken bir tek derdi vardır “insan” ve “insanlık”...“Yücelmek” başlıklı şiirinde bu konuya şöyle temas etmektedir: (Gürel ve Gürel,2020:36

Yücelmek

insana insanca yaşamayı başarmak yücelmektir

insanlığa ulaşmak baştan başa yücelmek demektir

hepsinden gerçek yücelmekse bir başkasını

ezmeden yücelmektir.

Şair, Avni Engüllü’nün gelmiş olduğu bu nokta çok ama çok önemlidir. Kur’anî tabirle; “Ahsten-i takvim” üzere yaratılmış olan insan “eşref-i mahlukat”tır. En güzel bir şekilde yaratılmış olan insan, yaratılmışların en şereflişi olduğunu bir anlayabilse... İnsanın en öncelikli kutsalının “insan” olduğunun farkına bir varabilse...

“Bölgedeki süreli yayınlarda erken yaşlarda şiirleri yayımlanır. Ara kuşağın önemli isimlerindendir. Serbest şiir anlayışını benimsemiştir. Genel

olarak kişisel konular üzerinde durmuştur. Şiirin yanında hikâye ve çocuklar için de şiirler yazmıştır. Çocuklar için yazdıklarında yönlendirme, yol gösterme ve telkinler Engüllü’de de önemlidir. Çocuğun yakın çevresi olan sokak, ev ve okuldaki hayatına önem verdi. Bu tür şiirlerinde serbest vezin ve heceyi birlikte kullandı.” (Hayber, 2008:149)

Avni Engüllü yazdığı hikâyelerini önce dergilerde yayınlamış daha sonra bunları 1974’de Üsküp’te “Birlik” yayınlarının “Sesler nesir dizisinin” ilk kitabı olarak yayınlanan “Söğüt Altı” adlı kitabında bir araya getirmiştir. Kitaptaki dokuz hikâye sırasıyla şunlardır: Yeşil Mavi Kırmızı, Neler Oldu Peykelere (Dedikodu I.), Bir Tutuklunun Güncesinden, Gizlenen Bir Yaşam Öyküsü, Çiçekler, Tedirginlik, Yoksulluk, Sinekten İnek (Dedikodu II.), Hava Bir İlkyazı Muştular Gibiydi, Toprağa Dönüş, Söğüt Altı, Bir Masa İki Sandalye.

Engüllü’nün bu kitaba almadığı ve kitabın yayınından sonraki süreçte kaleme alıp da dergi ve gazete sayfalarında kalan, bazıları antolojilerde yer alan pek çok hikâyesi daha bulunmaktadır. Bu hikâyeleri de derlenip, değerlendirilip kitaplaştırılmayı beklemektedir.

Fahri Kaya, Avni Engüllü’nün hikâyeleri ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: “Avni Engüllü’nün ‘Söğüt Altı’ hikâyeleri kitabının ise biçim bakımından yazınımız için ayrı bir değeri vardır. O, bu kitaptaki hikâyelerinde diyalog kurmakta büyük bir usta olduğunu ispat etmiştir.” (Kaya 1990:11)

Engüllü, Kuzey Makedonya Türk edebiyatında eleştirileriyle; özellikle de Üsküp Halklar Tiyatrosunun Türk Dramında oynanan oyunlar hakkındaki yazılarıyla da edebî eleştiri alanında kendinden söz ettirmeyi başarmıştır.

Eleştiri yazılarını yaşayan Türkçeyle kaleme alan Avni Engüllü’nün yazılarında hedef oyunun-senaryonun öncelikle kendisidir. Oyundaki olay örgüsü, oyuncularla birlikte yönetmen de tek tek eleştiriden nasibini almaktadır. Eleştirilerinde yergiyi ön plana almak yerine olumlu yanları öne çıkartmak suretiyle hem oyunlardaki başarıya işaret etmiş hem de emeğe saygıyı alkışlayarak “*marifet iltifata tabidir*” düsturunun gereğini yerine getirmiştir.

İzzet A. Engüllü’nün edebî çevirileri de vardır. Onun, gazete ve dergilerde kültür sanat sayfalarında, Türkçeye yaptığı başarılı çevirileri yayınlanmıştır. Yaptığı çeviriler arasında müstakil kitap olarak yayınlanan tek çalışması ise Perro Korobar’ın “Ratsin” adlı eseridir. Engüllü, sadece Sırp-Hırvatçadan değil Arnavutçadan, Ulahçadan ve Boşnakçadan da Türkçeye

çeviriler yapmıştır. Bu çeviriler “Sesler” kültür sanat dergisinde, “Sevinç” ve “Tomurcuk” çocuk dergilerinde okurlarla buluşmuştur.

İzzet A. Engüllü’nün bir de çocuklar için yayınlanmış müzik kitabı bulunmaktadır. Makedonya’da Türkçe eğitim gören ilkokul talebeleri için hazırlanıp yayınlanmış olan “Türkülerle Büyüyelim” adlı bu kitap, Makedonya’da Türkçe yayınlanmış ilk müzik kitabı olma özelliğine de sahiptir. Üsküp’te 1995 yılında yayınlanan bu kitap ilkokullarda 3. ve 4. sınıflarda okutulan Müzik Kültürü dersi için hazırlanmıştır.

Kuzey Makedonya Devlet Orkestrasında sanatçı olan Ramadan Şükrü’nün bestelerin çoğunu yaptığı bu kitapta Avni Engüllü’nün de güftelerinin olduğunu gördük. “Deniz Sana Geliriz”, “Kelebek”, “İzci”, “Her Yerde Olsun Barış”, “Eğemenlik Günü”, “Bağbozumu”, “Okul Bilgi Ocağıdır” bu güftelerdendir. (Gürel ve Gürel, 2020:40)

Engüllü’nün farklı bir yönünü ve hizmet yelpazesinin ne kadar geniş olduğunu fark ettiğimiz bu kitabın “Önsöz Yerine” başlığı altında şunlar yazmaktadır:(Gürel ve Gürel, 2020:41)

“Bu kitabı hazırlarken amacımız müzik kültürünün çocuklara daha yakın kılınmasıydı. Çocuğa, müzik kültürünün yakınlık kertes, özdeş zamanda müzikte iyiyi, güzeli ayırtedebilme yetisini geliştirmektedir. Bu yakınlık ne denli çok sağlanmışsa, çocukta güzel müziği sevme yetisi de onca gelişmiş olacaktır. Bu nedenden bu kitapta yer alan türkü ile alıştırmaların edebildiğince yaşadığımız ortamın özellikle de Türk halkının halk türkülerinden esinlenmiş olmasını önemsedik. Buysa, kanımızca, müzik kültürünü usançlıktan kurtaran bir öğedir. Eni sonunda müzik kültürü dersleri sürekllice çocuğa sevinç dolu anlar yaşatmalıdır.

Bu derslerin daha da sevilmesi ancak güzel, değerli türkülerin söylenmesi, müziğin dinlenmesiyle gerçekleşebilir. Öyleki, okuma yılı süresince öğrencilere dinletilecek müzikler arasında bunlara da yer vermeye çalışın.

Müzik kuramı bilgilerinin en yakın bir anlamla en kısa bir betimlemeyle sunulmasına çalıştık. Burada sözü olan terimlerin Türkçesini bu kezlik öne getirmekteyiz. Onların yanında ayrıca özgün terimlerin kullanılmasıysa, çocukların bu terimlerle ilk karşılaşmalarını sağlamak istediğimizden ileri gelmektedir. Bu gerçekte daha yüksek sınıflarda kullanılacak terimler için bir hazırlık demektir. Zira bu kitabın tümü de daha yüksek sınıflarda okutulacak müzik kültürü için bir temeli, bir hazırlığı oluşturmaktadır.” (Engüllü-Şükrü, 1995: 5)

Engüllü, doğduğu Üsküp hakkında yazdığı şiirinde çok farklı bir duygu yaratır insana. Kendisinin de izah ettiği gibi: *“Eski Üsküp’ün hüznünü anlamanız için, “Üsküp’ün ortasında Burmalı Camii” şiirimi okuyun lütfen”* diye teşvik ediyor. Bu şiiriyle 14 Ağustos 2009 tarihinde “Burmalı Camii Forumu” tarafından “Burmalı” ödülüne layık görülmüştü.

mısralarla yağan Üsküp
bugün gene boyalı hanın önünden geçtim
loncada köşede bir taş a kondum
bir yanım boyalı han
bir yanım lonca çeşmesi
tuz pazarının kızları dinliyor Beyatlı’yı
deve bayırından aşağı incekler ellerinde testi
su sesine karışan mısralara kulak dikmiş hepsi
bir tas su bile vermek istemez göründüler
oysa ben inadına
lonca çeşmesinden kana kana su içtim
sonra rufâi tekkesine uğradım karşımda sırrı
iki beyit okudu en yeni şiirinden
aldı gezdirdi köşe bucak Üsküp’ü tutarak elimden
karı koca tekkesinden geçtik herkes birbirine tutkun
bukağılar tekkesinden kulağımıza gelen
demir demire vura vura ağır ağır adımlar
küpeli babadan Serava’ya saldı ayaklarımızı
Serava soğuk Serava serin
kırmızı şeyhi aradık Samici Sakıp’ın dükkanında
kapılar kilitli oysa şeyh sabaha durmuş köse kadıda
bin yılın hasretiyle içindeyim Üsküp’ün
yüzyıl öncesi halini yaşayıp sırrı ve Beyatlı’yla
hatıralar uçuştı semaya ak güvercin misali
saldım yüreğime hepsini
camisiz soluna minarenin dar kapısından girdim
kırk merdiven çıktım gökler bana yakındı
uzandım yakalamak üzere
mısra mısra dökülen bu şehrin şiirini
baktım avucuma değen torunumun eliydi
şiir kadar tatlı şiir kadar sıcak sınımsıcak

Bir şiir dedim... Hâlbuki bir şiir yetmez...

Size hikâye, bize şiirdir Üsküp...

Şimdi derinden bir of çekeyim ki, karşıki dağlar yıkılsın!!!

(Engüllü,

e-

blogspot)

1997 yılında T.C. Diyanet Vakfı'nın Balkan Ülkeleri ve Kıbrıs şairleri arasında Naat yarışması'nda yazdığı NAAT'la birinci oldu.

Naat

Cenab-ı Hak

Topraktan yarattı Âdem'i

Ol, dedi

Can geldi, oluverdi...

Ve sonra,

Secde etti melekler bile

Yaradan'ın emriyle...

Allah'ın lûtfu ve hibesiydi Şit,

İlim ve hikmete sahipti İdris,

Nuh geldi cihana, kurtarmak üzere Âdem neslini,

İnananların yanındaydı Hud.

Kâinatı Yaradan'ın değişmez kanunudur:

İman edenler kesinlikle kurtulur!

Birkaç inanan ile kaldı Salih,

Yolunu kaybetmiş Lut kavminin taş yağdı üzerine,

Helak olup gittiler.

Sapıkları, hak ve hakikate getirmeye çalıştı İbrahim

- Şu çocukla babası Kâbe'yi yapacak, -

Diye konuştu melek

İsmail'e işaret ederek.

Tükenmedi sapıklar, sapıklıklar dinmedi,

İnsanlara İshak, Yakup, Yusuf geldi.

Bitmedi küfür, arttı giderek,

Böylesi kullara Eyyub, Şuayb gerek.

Elinde asa, yarıldı deniz, geçiyor Musa,

Davut'ta bir ses, güç ile kuvvet,

İnsana, cine hâkim Süleyman.
Ya İlyas, Zülkifl, Yunus, Elyesa,
Zekeriyya, Yahya ve İsa!

Cehalet yürümüştü, gafletteydi insanlık,
Çürüyen hakikatler, kalbe dolan pas tozu!

Her tarafta bir keder, bakan gözde dalgınlık,
Akmaz oldu ırmaklar, kızgın güneş tutuldu.

Acı acı ses geldi, aslı kamış o neyden
Eser dahi yok idi, iman denen o şeyden.

Sıkıntı dolu anlar, göz değil kalpler ağlar
Tâ fezaya yükseldi, figan ile feryatlar.

Merhameti bol Allah, acıdı kullarına
Yeni bir ışık saçtı, karanlık yollarına:

Ey Allah'ın sevgilisi,
Selam sana.
Sende şefkat, merhamet senden,
Selam sana.
Yücelik sende, şefaât senden,
Selam sana.
Âlemleri yaradanın resulü
Selam sana.

Salât ve selam sana
Yücelerin yücesi.
Salât ve selam sana
Müminlerin can dostu
Salât ve selam sana
Ümmetinin rehberi.
Salât ve selam sana
Ey Allah'ın habibi, elçisi, peygamberi!

- Allahümme salli ala Muhammedin -

Güzellik ne varsa âlemde
Üstündedir Ahmed'in.
Sen Allah'ın resulü, en sevdiği kulu sen,
Sen Mustafası, Mahmudu sen,
Gösterdiğin yol, ahlak, edep yoludur,
Bu yolu izleyenler, Yaradan'ın hakikatlı kuludur.
Sen çaresizlerin hem kanadı hem kolu
Sen geldin de kalplerimiz imanla doldu.
- Esselâmu aleyke eyyuhe'n-nebiyyu -

- Allahümme salli ala Muhammedin -
Ahlakın en üstünü
Hilkatinde Ahmed'in.
Sen şefkatli, ümmetine düşkün sen,
Sen Muhammed, Mahmud, Mustafa sen,
Mümine, öz canından dahi yakınsın sen,
Sen kâinatın efendisi, ululardan en ulu
Sen elçisin, sen Allah'ın mahbubu.
Güzel ahlâkınla okşarsın sen her kulu
- Esselâmu aleyke eyyuhe'n-nebiyyu -

- Allahümme salli ala Muhammedin -
Adınla dört bir yana saçarsın
Manasını Ahmed'in
Ahmed sensin, Mahmud sen,
Sen Muhammed, Mustafa sen
İslam tacının çiçeği sen,
Sen, İslam'ın gerçeği sen,
Acıkmışlığında gıdası insanlığın,
Susamışlığını gideren suyu,
- Esselâmu aleyke eyyuhe'n-nebiyyu -

(acizlik insana mahsus
ne acizmiş kulunuz!

dökülecek mısralar
söylenmemiş sor niye
fahriye yazmaya gelmiş sıra
tac'ı demeye...

malum tükenmiş kelimeler
sözlük bile yetmiyor...
- haddimiz değil
hakkımızda söz söylemek -
çünkü
dur, dedi akıl
daha fazla yürüme
diyeceğin çok senin
belli
henüz bitmedi
avniyle yazdın ancak
yine gücün yetmedi...)

Peygamberlerin efendisi Muhammed Mustafa,
Adaletle, gerçeklere, ihlâs ile imana,
Allah yoluna davetin ışık saçtı cihana.
Yaydın inanç nurunu özün ile dört yana,
Sevgi ile muhabbeti yakın kıldın insana.

Risaletin' tebliğ ettin, insanlığa yön verdin,
İlmin kılıcı elinde, öğüt verdin öğrettin,
Bize hakikat vesilesi Muhammed Mustafa!
Yüce dini tatbik ettin, ettirdin ümmetine,
Emaneti tevdi ettin, yaklaştın yaradana.

Efendiler efendisi, ey hatem'ül enbiya,
Amelinle, her yönünle rehber kaldın İslam'a.
Kavmine peygamber, ümmetine resulsün,
Mükâfatın en üstünü yalnızca senin olsun,
Rabbin kusursuz sevgilisi Muhammed Mustafa!

Türkiye Diyanet Vakfının 1997 yılı Kutlu Doğum Haftası dolayısıyla Türkiye'nin başkenti Ankara'da yapılan "Balkanlar ve Kuzey Kıbrıs Şairleri Naat Yarışması"nda birinciliğe layık görülen eserdi.

Engülü'nün Kuzey Makedonya Türk şiirinde Mustafa Kemal Atatürk'ün konu edildiği, Ona adanmış şiirleri bulunmaktadır. "*Makedonya Türk Şiirinde Atatürk*" denince, Atatürk'ü sadece şiirlerde yetinmek doğru olmaz, Onu birçok yanıyla değerlendirilmesinin bir gereklilik olması lazımdır.

Atatürk'ün bir halk ya da halkçı devrimi gerçekleştirdiği dönemde, Türkiye'de cumhuriyetin boy gösterdiği yıllarda, böylesi halkçı yönetimlerden yoksun olan ülkelerin sayısı da az değil. O yıllarda, bu ülkeler arasında içine Makedonya'yı da kapsayan Krallık Yugoslavya'nın da bulunduğu bilinen bir gerçektir. Yugoslavya'da Türk olmayan aydınlar arasından çıkan kalem erleri, Atatürk'ün yapıtını kendi ortamlarında dile getirip değerinden söz ediyorlardı. Onun yapıtında, insanlığa yeni çevrenlerin açıldığını gören, o dönemin Yugoslavya'sında yaşayan öteki ezik halklar arasında Türkler de bulunuyorlardı. Onlar ana ülkelerinde yenileşmeyi içten yaşayarak, bu yenileşmeyi aralarında dile getirmek gereksinimini de duyuyorlardı.

Yugoslavya'daki Türk olmayan aydınlardan kaynaklanan yazılar, Atatürk'ün çalışmalarını kendi çevrelerinde ve değerinden bahsediyordu. O yıllarda bu ülkeler arasında Kuzey Makedonya dahil Yugoslavya Krallığı'nın olduğu bilinen bir gerçektir. Yugoslavya'daki Türk olmayan aydınlardan kaynaklanan yazılar, Atatürk'ün çalışmalarını kendi çevrelerinde ve değerinden bahsediyordu. Eserde Türkler, o dönemden Yugoslavya'da yaşayan diğer ezilmiş mazlum halklar arasındaydı. Onlar da aynı şeyleri hissettiklerini ifade ediyor aynı ifadeleri dürüstçe bu yeniliği kendi ülkesinde içtenlikle deneyimlediler.

Her ulusta şiire bir bağlılık sezilmektedir. Şiire olan bağlılıksa Türklerde biraz daha büyük olsa gerek. Kuzey Makedonya'da hakların ciddi olarak kısıtlandığı bir dönemde, Türk halkı kendi dilinin yitirilmemesini, özellikle halk yazını türünden örneklerle sağlıyor. Bunu şiirleştirip türküleştirmeye çalışmıştır: (Engüllü, e-türkçe sözlükler).

"... Anadolu mert yeridir

Kemal Paşa rehberidir

Ordumuz da nam kazandı

Çünkü anın her yeridir.

İstihkâmın içi derin

Kurşun yağar karın karın

Biz kurşundan çekinmeyiz

Kader ne ise bulur yerin.

Pek şanlıyız,

Pek namlıyız...

SONUÇ

İzzet Avni Engüllü çağdaşlarından farklı olarak kültürlü ve sadık ailenin çocuğu olarak büyürken bilinçaltı milli ve dini kültürel kimlikle beslenmiştir. Engüllü sanat hayatının ilk yıllarında Yugoslavya'nın tek partili dikta rejiminin gereği olarak güdümlü edebiyatın yazarlarından biri olarak görünse de şiirlerinde millî ve dinî olanı bir şekilde haykırmaya çalışmıştır. Onun hayatında Yücel Hareketi'nin büyük etkisi olmuştur.

Yugoslavya'da Türk-İslam kimliğini müdafaa etmek için kurulan bu hareket içinde yer alan kişiler ise Engüllü'yü talebelik yıllarında yetiştiren öğretmenlerdi. Yugoslavya döneminde daha ilk okulda iken Türklük uğruna hapis yatan bir tarih öğretmeninden bahsederken Türk milletinin yüceliğini öğrenmiştir. Bu öğretmenler hakkında Engüllü'nün şiirlerinde ve diğer yazılarında sıkça bahsedilmektedir Makedonya'daki Türk vatandaşlarına baskı rejimi uygulayarak Türk kimliklerinden uzaklaştırmak istenilmiştir. Dolayısıyla anavatanımızdan da kopartılmak istenilmiştir. Yanlış bilgilerle dolu olan tarih kitapları Türkiye düşmanı bir kitle yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bazı ırkçı ve komünist düşünceli Arnavutlar da, buna dahil olmuştur. Kuzey Makedonya'da farklı dinlerden ve milletlerden insanlar bir arada yaşamaktadır. Böyle bir ortamda bile Engüllü'nün önceliği insanlık ortak paydası olmuştur. Bunu özellikle sanatçımız çocuklar için yazdığı eserlerinde hep ön planda tutmuştur.

Avni Engüllü, sanat ve edebiyat çalışmaları yanı sıra sivil toplum örgütlerindeki çalışmalarıyla ve gazeteci kimliğiyle de kendini tanıtmaya çalışmıştır. Ancak onun üzerinde tam manasıyla araştırılıp üzerinde yeterli çalışmaların yapılmadığını görürüz. Umarız ki, genç araştırmacılarımız onun hakkında daha geniş bilgiler edinip bir monografi yayınlarlar.

AVNİ ENGÜLLÜ'NÜN BÜTÜN ESERLERİ

Avni Engüllü'nün Kitapları

İlk, Üsküp 1972, 63 s., “Birlik” Türkçe Yayınları Kurulu, Sesler Dizisi:I
Kitap:6

Heyet Üyeleri: Kâmuran Tahir-Mustafa Karahasan-İlhami Emin,
Sorumlu Yazar: Necati Zekeriya, Teknik Sorumlu: Enver Ahmet.

Söğüt Altı, Üsküp 1974, 76 s., “Birlik” Türkçe Yayınları Kurulu, Sesler
Nesir Dizisi:I Teknik Sorumlu: Enver Ahmet, Sorumlu Yazar: İlhami Emin.

Mete, Üsküp 1983, 36 s., Üsküp “Nova Makedoniya” Yayınları “Birlik” Birleşik Emek Esas Örgütü Yayını, “Birlik” Yayınları, “Tomurcuk” Dizisi
Teknik Sorumlu: Erdoğan Nezir, Sorumlu Yazar: Suat Engüllü

Dört Mevsim, Priştine-KOSOVA 1984, 48 s., Tan GYİÖ Kitap Dizisi Yayınları. Kapak ve Teknik Sorumlu: Davut Hamolar, Düzelti: Naile İlyas, Yönetmen: Nevzat Hüdaverdi, Yazı Kurulu: İskender Muzbeğ-Ağim R. Yeşeren-Şemsi Meciyan-Hayrettin Gaş-Enver Baki

Türkülerle Büyüyelim, İlkokullar İçin Müzik Kitabı, Üsküp 1984, 120 s, “Prosvetno Delo” yayınevi; II. Baskı Üsküp 1995, “Prosvetno Delo” yayınevi. Kapak Düzeni: Rizovski Zoran, Korektör: Vildan Hacımuhammed, Düzenleyen: İsmail Zekeriya, Denetleyenler: Aysel Recep, Mehmed Manev, Müşerref Arslanay, Elyazıyı tekrardan gözden geçiren: Aysel Veli Recep, Resimleyen: Rizovski Zoran-Bogoevski İliya.

İn misin Cin misin, Üsküp 1985, 48 s., Üsküp “Nova Makedoniya” Yayınları “Birlik” Birleşik Emek Esas Örgütü Yayını, “Birlik” Yayınları “Sesler” Dizisi. Kapak: Mustafa Asim, Eleştiri: Şükrü Ramo-Fahri Ali, Düzelti: Gülistan Dalip.

Yarı Kalan Düşünceler, Üsküp 1993, 52 s., Üsküp “Nova Makedoniya” GYŞ “Birlik” Yayınları “Sesler” Dizisi. Eleştiri: Fahri Ali, Kapak: İsmet Ramiseviç, Düzelti: Gülten Halim

Demet Demet, Üsküp 1994, 160 s., Üsküp “Nova Makedoniya” GYŞ “Birlik” Yayınları “Birlik” Dizisi. Kapak: İsmet Ramiseviç, Teknik Sorumlu: İsmet Ramiseviç, Düzelti: Gülistan Dalip,

Yarı Kalan Mısralar, Skopje 2004, 80 s., “Delfina 3” Yayıncılık ve Grafik etkinlikleri Ticaret Şirketi Yayını.

Yrd. Doç. Dr. Zeki Gürel “Kültür Adamı Şair Yazar ve Gazeteci Avni Engüllü”, s. 65–72.

Sorumlu Yazar: Sveto Stamenov, Ön kapak: Cezayir’de bilinmeyenlerle dolu bir şehrin uçaktan çekilmiş fotoğrafı, arka kapak: Gökhan Salman: Şairin portresi

Dermeyan, Üsküp 2009, 321 s., MATÜSİTEB Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği Yayını No: 7 Sunuş: Süleyman Baki, s. 5. Mizanpaj ve kapak tasarımı: Halil Berişa

Mütemmim Cüzler, Üsküp 2006 (Yayına hazır kitap)

Çeviri:

Pero Korobar, **Ratsin**, Çeviren ve şiirleri Türkçeleştiren: Avni Engüllü, Üsküp 1985, 52 s., Üsküp “Nova Makedoniya” GYB ÇÖ “Birlik” Birleşik Emek Esas Örgütü “Birlik” Yayınları “Birlik” Dizisi.

Çeviri eleştirisi: Fahri Ali, Sorumlu Yazar: Vefki Hasan-Suat Engüllü, Teknik sorumlu: Erdoğan Nezir, Düzelti: Gülistan Dalip

B. Avni Engüllü’nün Dergi ve Gazetelerde Yayımlanan Şiir, Hikâye ve Yazıları

Köprü Dergisi

“Üsküp Türk Tiyatrosu’nun Çınarı...”, **Köprü**, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005, Yıl: 3, Sayı: 9

“Üsküp’ün Ortasında Burmalı Cami”, **Köprü**, Ocak 2006, Y. 4, S. 17, s. 6–7.

“Evden Okula-Öğrenciden Öğretmene”, **Köprü**, Ocak-Şubat 2006, Y. 4, S. 10, s. 9.

“İdris Hoca Derken Birçok Şeyi Anmak”, **Köprü Hafız İdris Hocaefendi Özel Eki**, Ocak-Şubat 2006, Y. 4, S. 10, s. 19-21.

“Şairimiz Avni Engüllü İle Makedonya Türk Edebiyatı Hakkında Söyleşi”, **Köprü**, Ağustos 2006, Yıl: 4, Sayı: 15, s. 5–6.

“Vodno Dağı”, **Köprü**, Ağustos 2006, Yıl: 4, Sayı: 15, s. 5–6.

“İhlamların Üsküp Hatırlatması”, **Köprü**, Haziran-Temmuz 2006, Yıl:4, Sayı: 14, s.25.

“N.R. Gürel’de Şiir ve Şiirde Üsküp”, **Köprü**, Haziran-Temmuz 2006, Yıl:4, Sayı: 14, s.45.

“Üsküb’ün Ortasında Burmalı Cami”, **Köprü**, Ekim 2006, Yıl: 4, Sayı: 17, s. 6-7.

“Mısralarla Yağan Üsküp”, **Köprü**, Eylül 2006, Yıl: 4, Sayı: 16, s.13.

“Bana Bir Tutam Hayal Gönder”, **Köprü**, Mayıs 2006, Yıl: 4, Sayı: 13, s.13.

“Üsküplü Şairin Doğduğu Şehre 1997’de Hayali Ziyareti veya Yahya Kemal Beyatlı Gene Üsküp’te”. **Köprü**, Ocak 2006, Y. 4, S. 19, s. 2–5.

“Düşen Cemreler”, **Köprü**, Nisan 2007, Yıl: 5, Sayı: 23, s. 13.

“İlgi Merkezimizdeki Kültür Merkezi”, **Köprü**, Ocak 2007, Y. 5, S. 20, s. 4–7.

“Üsküp’te Üç Noktadan”, **Köprü**, Mart 2009, Yıl: 7, Sayı: 32, s. 37.

“Üsküp Türk Tiyatrosu’nun Çınarı...”, **Köprü**, Ocak-Şubat-Mart 2011, Yıl: 9, Sayı: 47, s.28–29.

“Üsküp’te Asırların Tanıdığı Yaşlı Çınar”, **Köprü**, Ocak-Şubat-Mart 2011, Yıl: 9, Sayı: 47, s.36.

“Heeey ... keller...”, **Köprü**, Nisan-Mayıs-Haziran 2011, Yıl: 9, Sayı: 48, s.34.

“Üsküp’te Üç Noktadan”, **Köprü**, Temmuz-Ağustos-Eylül 2011, Yıl: 9, Sayı: 49, s. 41.

“Handan Kayakökü İle İnportaj...”, **Köprü**, Şubat 2010, Yıl:8, Sayı: 41, s.22–25.

“Avni Engüllü İle Söyleşi”, **Köprü**, Mart 2010, Y.8, S.42, s. 9–13.

“Dilimizi Kullanmak”, **Köprü**, Mart 2010, Y.8, S.42, s. 24–27.

El-Hilal Dergisi

“Makedonya’da Mezar Nişanları Tarihi Geçmişimizi Bugüne Ulaştıran Kültür Kalıtımı”, **El-Hilâl Dergisi**, Üsküp-MAKEDONYA, May-Yuni 1990, Yıl: 4, Sayı: 19, s.14.

“Biz Dünyadan Gider Olduk Kalanlara Selam Olsun: Hak Yolundaki Yunus”, **El-Hilal**, Januari-Februari 1991, Yıl: 4, Sayı: 23, s. 18.

“Bir Zamanın Ramazanı Dedelinin Züförcüleri”, **El-Hilal**, Mart 1991, Yıl: 4, Sayı: 24, s. 16.

“Taptuğunun Yunusu”, **El-Hilal**, Mart 1991, Yıl: 4, Sayı: 24, s. 18.

“UNESCO 1991 Godina Na Yunus Emre Da Sakame”, **El-Hilal**, Mart 1991, Yıl: 4, Sayı: 25, s. 14.

“Bir Zamanın Bayramını Anarken: Bayram Yine O Bayram”. **El-Hilal**, Mart 1991, Yıl: 4, Sayı: 25, s. 16.

“Halkın Diliyle Konuşan Yunus”, **El-Hilal**, Mart 1991, Yıl: 4, Sayı: 25, s. 18.

“Yunus Emre’nin Türk Tasavvuf Edebiyatındaki Yeri”, **El-Hilal**, May 1991, Yıl: 4, Sayı: 26, s. 18.

“Halkın Diliyle Konuşan Yunus”, **El-Hilal**, Juli 1991, Yıl: 4, Sayı: 27–28, s. 18.

“Yunus’un İnancı-İnanışı”, **El-Hilal**, Avgust 1991, Yıl: 4, Sayı: 29, s. 18.

“Adı Güzel Kendi Güzel Muhammed”, **El-Hilal**, Septembır 1991, Yıl: 4, Sayı: 30, s. 18.

“Derviş Yunus”, **El-Hilal**, Oktabır-Novembır 1991, Yıl: 4, Sayı: 31–32, s. 22.

“Yunus ve Şiirinin Bazılarını Düşündürmesi”, **El-Hilal**, Dekembır 1991, Yıl: 4, Sayı: 33, s. 22.

Sesler Dergisi

“Dedikodu”, **Sesler**, Mart 1966, S: 4, s. 25–29.

“Söğüt Altı İki Sandalye Bir Masa”, **Sesler**, Ekim 1970, S: 49, s. 53–57.

“Asena”, **Sesler**, Ocak 1978, S: 122, s. 17–25.

“Kapıcık”, “Görüntü”, **Sesler**, Ocak 1966, S: 2, s. 23.

“Sana Hep Sana”, “Sen Acun Ben”, “İstek”, İstek Ardında”, Alinyazısı Üstüne”, “Ölen Birine”, Dedemin Türküsü”, “Sana İki Atasözü”, **Sesler**, Şubat 1967, S: 13, s. 26–28.

“Şiirlerinde Yatan Birine”, “Hep O Şarkı”, “Dünya Sen ve Ben”, “Her Adımda Bir Gölge”, “Kim Ağlarsa Ağlasın”, “Yine Sana Yalnız Sana”, “Bir Kezda Yurdum İçin”, “Sonuç”, “İçimde Senden Kalan”, **Sesler**, Mart 1968, S: 23, s. 50–52.

“Düş Olaylar Düş Olsun”, “Kutsi”, “Rufai Tekkesinden”, “Hep O Giz”, “Bir Varmış Bir Yokmuş”, “Başlıksız Şiir”, “Yaşamda Sezdiklerim”, **Sesler**, Şubat 1968, S: 26, s. 15–16.

“Hep O Senin Çektiklerin”, “Toreador”, “Yaşama Veda”, **Sesler**, Eylül 1968, S: 28, s. 34–35.

“Ağacı Çiçeği Deniz Kadar Severim”, “Dedemin Dedesi”, “Bu Sabah Erkenden Bir Çocuk Çıkarıldı Denizden”, “Senin Kiden Ayrılmı Olmazsa Benim Anlayışım Olamaz”, **Sesler**, Ocak 1969, S: 32, s. 29.

“Bir Depremi Kalan İzleri”, “Seninkinden Ayrılmı Olmazsa Benim Ayrılışım Olmaz”, “Birinci Larışık”, “Doğanın Sıkıntıyla Neşesi”, “Sevdiğim Kız Bu Türküyü Söyledi”, “Bu Sabah Erkenden Bir Çocuk Çıkarıldı Denizden”, **Sesler**, Nisan 1969, S: 35, s. 47–48.

“Her şey Eskisi Gibi Sevgilim”, “Değişiklik”, “Yine Yağmur”, “Günler”, “Yağmurla Sesiz”, **Sesler**, Aralık 1969, S: 41, s. 56–57.

“Bir Sevgi Vardı”, **Sesler**, Mart 1970, S: 44, s. 4–43.

“Bir Kentte Bir de O Kentte Tanıdığım Kıza”, **Sesler**, Ocak 1971, S: 52, s. 27–28.

“Bir Gecede Belirenler”, “Günlük Haberler”, “Hiç de Yarsız”, “Seçmelerden Yana Bir Çocuk Yaşayacak”, “Dıştan Gelen Yankılar”, “Senin Adınla Başlıyorum”, “Senden Yana”, “O ya da Önsezi”, **Sesler**, Mart 1971, S: 54, s. 25–28.

“Samsun’da Bir Gün”, “Anımsamalar”, “Ya On Altı Ya On Yedi”, “Benden Söz Ederken”, “Hey Bu Şiir Sanadır”, “İlk Ayrılış Şiiri”, “İkinci Umut”, “Düş”, “Özlü Söz”, “Trafik Kazası”, “Papatya”, “Bugün”, “Yaşam-Yaşam-Ölüm”, “Bir Solukta Söylediklerim”, “Sen”, “Seni Üzgün Gördüm”,

“Bekleyiş”, “Birine”, “Özleyiş”, “Beni Sevmeyen”, “Karışık”, “Bir Şeyler”, “Bugünden Sonra”, “Kişilik”, “Sabah Gün Gece”, “Ayrılış”, “Bitmeyen Geceler”, “Yaşlılık”, “İki Yıldız Gördüğüm Oldu mu Sen Gelirsin Aklıma”, **Sesler**, Nisan 1971, S: 55, s. 34-42.

“Türkü”, “Kırım”, “Doğacak Her şey İyi Olurdu Gözler Kötü Görmeseydi”, “Bilinmeyen”, “Mişliden”, **Sesler**, Mayıs-Haziran 1971, S: 56-57, s. 57-59.

“Dokuz Deli Söyleyişi”, **Sesler**, Şubat 1974, S: 83, s. 21-22.

“Yörüklerde Düğün”, **Sesler**, Ocak 1974, S: 82, s. 103-107.

“Evlenme Bir de Düğüne İlişkin Atasözleri ve Deyimler”, **Sesler**, Mart 1974, S: 84, s. 118-122.

“İvo Andriç’i Tanımak İçin Nobelçi Olmasını Beklemeliydim”, (Avni Engüllü’nün Radyo Konuşması), **Sesler**, Nisan 1975, S: 95, s. 88-97.

“Bir Varmış Bir Yokmuştan”, “Anımsamalar”, “Dokuz Deli Söyleyişi”, **Sesler**, Eylül 1975, S: 59-61.

“Özgürlüğün Sözlük Dışı Anlamı”, **Sesler**, Kasım 1975, S: 100, s. 25.

“İtalya Arnavutlarının Çağdaş Şiirinden Örnekler”, **Sesler**, Eylül 1977, S: 118, s. 83.

“İnsancıl Halkçı Ozan Kansu’yu Tanıyabildim”, **Sesler**, Şubat-Mart 1978, S: 123-124, s. 1017-108.

“Ayşe”, “Fatma”, “Şerife”, **Sesler**, Şubat-Mart 1978, S: 123-124, s. 97-99.

“Ocaktan Kalanlar”, **Sesler**, Şubat-Mart 1978, S: 123-124, s. 61-62.

“Şubat ve Marttan Kalanlar”, **Sesler**, Nisan-Mayıs 1978, S: 125-126, s. 105-109.

“Sonsuzluk Önündeki Duvar”, **Sesler**, Haziran-Eylül 1978, S: 127-128, s. 121-125.

“Ekim-Kasımdan Kalanlar”, **Sesler**, Aralık 1978, S: 131, s. 91-95.

“Emeğimiz İle Alındaki Terimiz”, **Sesler**, Mayıs-Haziran 1979, S: 136-137, s.35.

“Tito ile Gençlik Adına”, **Sesler**, Mayıs 1980, S: 146, s. 111.

“Ve Bir Gala Sunuluşu Görebildik”, **Sesler**, Kasım 1980, S: 150, s. 83-86.

“Tito Kimdir Tito Nedir?”, **Sesler**, Mayıs 1981, S: 156, s. 93.

“İvo Andriç’in ‘İrgat Siman’ı Sahnede”, **Sesler**, Ocak 1982, S: 162, s. 35-40.

“İrfan Belür’ün ‘Memet’ Oyununu Düşünürken”, **Sesler**, Şubat 1982, S: 163, s. 99-103.

- “Tito İle Gençlik Adına”, **Sesler**, Nisan 1982, S: 165, s. 5.
- “23. MESS Üstüne Dururken”, **Sesler**, Nisan 1982, S: 165, s. 87–90.
- “Çağdaş Ozan Nikita Stanesku”, **Sesler**, Eylül 1982, S: 168, s. 35–36.
- “Zoraki Hekim mi Zoraki Güldürü mü?”, **Sesler**, Kasım 1982, S: 170, s.119–123.
- “Vindsor’un Şen Kadınları”, **Sesler**, Ocak 1983, S: 172i s.67–71.
- “Özdemir Asaf’ın Değişleriyle”, **Sesler**, Mayıs 1983, S: 176, s. 85–88.
- “İki Struga Gösterisi Arasında Türk Halk Şiiri”, **Sesler**, Eylül 1983, S:178, s. 57–58.
- “Tagore Ülkesinin Bir Ünlü Ozanı: Saççidanand Hiranand Vatsyayan ‘Ağyey’”, **Sesler** Eylül 1983, S: 178, s. 29–32.
- “Milliyet’in Sanat Dergisine Bakış”, **Sesler**, Ocak 1984, S: 182, s. 95–99.
- “Sovremenost Dergisinin Getirdikleri”, **Sesler**, Şubat 1984, S: 183, s. 107–110.
- “Stremlyenya Dergisi Sayfalarında”, **Sesler**, Mart 1984, S: 184, s. 125–128.
- “Reviya Dergisinin Getirdikleri”, **Sesler**, Nisan 1984, S: 185, s. 117–119.
- “Yüceleme”, “Dostluk Üstüne”, “Yaşamayı Öğrenmek”, “Bir Başka İnsanlık”, “Kırılan Doğru”, “Büklüm Büklüm İçimiz”, **Sesler**, Nisan 1984, S: 185, s. 45–47.
- “Yenigün Sanat Kültürel Yaşamın Yeni Zenginliği”, **Sesler**, Mayıs 1984, S: 186, s. 118–131.
- “Repuplikada Bir Yazın Sofrası”, Haziran 1984, **Sesler**, S: 187, s. 115–118.
- “İnsan Düşünerek”, “Naviliğe Doğru”, “Dillerde Türkü Olmak”, **Sesler**, Eylül 1984, S: 188, s. 47–49.
- “Yamaç’ın Getirdikleri”, **Sesler**, Eylül 1984, S: 188, s. 120–123.
- “Günlü Geceli”, “Karman Çorman”, **Sesler**, Ekim 1884, S: 189, s. 19–20.
- “Kopukluğu Yaşamak”, “Binbir Gece Masalı”, **Sesler**, Kasım 1984, S: 190, s. 17–19.
- “Yazınımızdan Örneklerin ‘İnanç’ta sergilenmesi”, **Sesler**, Aralık 1984, S: 191, s. 106–109.
- “Şiirleri Dışında Ümit Yaşar’la İlk ve Son Karşılaşmam”, **Seler**, Ocak 1985, S: 192, s. 52–57.

“Knijevne Novine’de Yer Alan Yazılar”, **Sesler**, Şubat 1985, S: 193, s. 111–114.

“Makedonya Makedonya Sana Selam Söyler Konya”, **Sesler**, Mart 1985, S: 194, s. 66–68.

“Müfettiş’i Bir Yenice Yaşamak”, **Sesler**, Nisan 1985, S: 195, 103–107.

“Odyek Dergisini Okurken”, **Sesler**, Mayıs 1985, S: 196, s. 155–157.

“Kulturen Jivot Dergisinde Okurun Bulacakları”, **Sesler**, Haziran 1985, S: 197, s. 123–125.

“Knijevne Novine’de Neler Var”, **Sesler**, Ekim 1985, S: 199, s. 107–109.

“Yedi İklim Bir Solukta”, **Sesler**, Kasım 1985, S: 200, s. 85–86.

“Fadıl Hacıç’in ‘Tarak’ Adlı Güldürüsü İle Halklar Tiyatrosunun Türk Dıramı Kolunda Yeni Soluk”, **Sesler**, Ocak 1986, S: 202, s. 55–61.

“Dize Dize Mevlana’yı Söylemek”, **Sesler**, Mart 1986, S: 204, s. 23–24.

“Konya sazı ve Türküleri Kitabı ve Bu Gelişimin Önemi Üstüne Birkaç Söz”, **Sesler**, Nisan 1986, S: 205, s. 97–100.

“Bir Yeni Kitap: Trabzonlu Kemenceden”, **Sesler**, Mayıs 1986, S: 206, s. 81–83.

“Kültür Hazinesi Ülkenin Özel Zenginliği Olarak Sayılmaktadır (Emin Salik İle Söyleşi)”, **Sesler**, Şubat 1986, S: 203, s. 5–13.

“Millî Kültür Dergisinde Struga Şiir Akşamları”, **Sesler**, Haziran 1986, S: 207, s. 115–117.

“Kentaltı Şiirsel Patlamaları”, **Sesler**, Eylül 1986, S: 208, s. 31–38.

“Kıyı’dan Gelen Sesler”, **Sesler**, Aralık 1986, S: 211, s. 117–120.

“Aklıma Çocuklar Geliyor”, “Uçar Gider”, “Yayıla Durur”, **Sesler**, Şubat 1987, S: 213, s. 25–26.

“Kadıncıklar Denen Gerçekçi Bir Anlatım”, **Sesler**, Mart 1988, S: 224, s. 61–67.

“Halklar Tiyatrosu Türk Dramı Türkiye Yolculuğundan Başarı İle Döndü”, **Sesler**, Haziran 1988, S: 227, s. 59–66.

“Necati Zekeriya’nın Şiirli Abecesi”, **Sesler**, Ekim 1988, S: 229, s. 37–42.

“Yugoslavya Türk Halk Şiirinde Atatürk Konusuna Bir Bakış”, **Sesler**, Kasım 1988, S: 230, s. 28–41.

“Yazınımızda Tiyatro Türünde ‘Aliş’”, **Sesler**, Mayıs 1989, S: 236, s.46–54.

“Büklüm Büklüm İçimiz”, **Sesler**, Ocak-Şubat 1990, S: 242–243, s. 93.

“Yugoslavya Türk Halkı Şiirinde Atatürk”, **Sesler**, Kasım-Aralık 1991, S: 260–261, s. 5–19.

“Makedon Türk Şiirinde Atatürk Konusunda Örneklemelerle Genel Bir Bakış”, **Sesler**, Şubat 1996, S: 303, s.57–64.

“Entipüften’de R. Emin’in Çizdiği Ebekuşağı”, **Sesler**, Ocak-Şubat 1997, S: 312–313, s. 59–60.

“Şeker Bayramları”, **Sesler**, Şubat 2001, S: 329, s. 21–22.

“Üç Hanım Edebiyatçıyla Bir Buluşma”, **Sesler**, Mart 2001, S: 330, s. 5–12.

“Naat”, **Sesler**, Nisan 2001, S: 331, s. 33–37.

“Balkan Hristiyan Topluluklarda Ulahlar Onların Osmanlı İle Temasları ve Osmanlı Devleti’nde Azınlık Olarak Konumları”, **Sesler**, Ocak 2001, Yıl: 36, Sayı: 328, s.33–42.

“Ah O Eski Bayramlar”, **Sesler**, Şubat 2001, Yıl: 36, Sayı: 329, s.19–23.

Çeviriler

Aç, Karol “İnşaatçıya Balat”, **Sesler**, Ekim 1985, S:199, s.32–33..

Arbul, Yevska Olga “Doğanın Gözü”, “Mektup”, “Falci”, “Beddua”, **Sesler**, Şubat 1984, S:183, s. 31–34.

Avramesku, Mihay “Suçsuzluk”, **Sesler**, Ekim 1985, S:199, s. 28–29.

Babinka, Mihail “Gençlik Anno Domini”, **Sesler**, Ekim 1985, S:199, s. 31.

Çalovski, Todor “Büyülü Sınır”, “Kardeşlerime Seslenişim”, “Anlar”, “Ormandaki Adama”, “Pek Hızlıca”, **Sesler**, Kasım-Aralık 1989, S.: 240–241, s. 63–66.

Delaliç, Munib “Gecenin Gözü Cıvıldıyor”, “Soluyor”, “Yeniden Ev”, **Sesler**, Ocak 1988, S: 222, s. 65–66.

Delaliç, Munib “Gecenin Gözü”, “Cıvıldıyor”, “Soluyor”, “Yeniden Ev”, **Sesler**, Ocak-Şubat 1993, S: 272–273, s. 130–132.

Entsenberger, Hans Magnus “Körlemesine”, “Milde Classe Blues”, “Geleceğin İzi”, “Bir Taş Masada”, **Sesler**, Eylül 1980, S: 148, s. 26–29.

Flora, Radu “Kumsaatlerinin Oyunu”, **Sesler**, Ekim 1985, S: 199, s. 30.

Gaytani, Adem “Tito”, **Sesler**, Eylül 1980, S: 148, s. 16–17.

Gaytani, Adem “At”, “Tam Daha Yüzyıl Yaşlı Duyuyorum Kendimi”, “Hava”, “Sınırsız Dünya”, “Bıçak”, “Zaman”, “Duvar Resmi”, “Efsane”, **Sesler**, Mart 1987, S: 124, s. 96–103.

Guleski, Sotir “Şardağı Ağıtı”, **Sesler**, Ocak 1976, S: 102, s.86–91.

Gutaly, Deyan “Ölüm”, Trendeki Olay”, **Sesler**, Nisan 1987, S: 205, s. 131-132.

Güzel, Bogomil “Barışçılar”, “Londra”, “1965 Yılbaşı”, **Sesler**, Eylül 1987, S: 218, s. 19-22.

Hronyets, Vikâzoslav “Kahve Değirmeni”, **Sesler**, Ekim 1985, S: 199, s. 35.

İbrişimoviç, Necat “Kilim”, **Sesler**, Haziran 1989, S:237, s. 39-48.

İlyeş, Gyula “Eş”, **Sesler**, Eylül 1980, S: 148, s. 20-21.

İvanovski, İvan “Tanrıça Taliya’ya Sadık”, **Sesler**, Kasım 1987, S: 220, s. 75-78.

Karaciç, Radovan “Yaprak Dökümü”, “Fransa”, **Sesler**, Nisan 1987, S: 215, s.99-101.

Kletnikov, Eftim “Kutsallık”, **Sesler**, Eylül 1980, S: 148, s. 25.

Koneski, Blaje “İslav Yazın Dillerinin Gelişmesinde Makedon Dili”, **Sesler**, Ekim 1979, S: 139, s. 35-55.

Kostov, Vladimir “Olimpiyat Kancıkları”, **Sesler**, Nisan 1980, S:145, s. 105-110. Koşuta, Miroslav “Seçtiği Yok”, **Sesler**, Eylül 1980, S: 148, s. 24.

Laliç, Mihaylov “Özgürlük”, **Sesler**, Eylül 1979, S: 138, s. 39-42.

Lazorov, Risto “Yana İçimde Olunca”, **Sesler**, Kasım 1980, S: 150, s. 73-74.

Panovski, Dane “Arseniy Yovkov’un Yazın Görüşleri”, **Sesler**, Nisan 1980, S: 145, s. 118-120.

Psarev, Görce “Meraklı Ana ve Tabut”, **Sesler**, Haziran 1985, S: 197, s. 69-76.

Popovska, Solzitsa “Anlaşmazlık”, **Sesler**, Kasım 1986, s. 53-56.

Popovski, Ante “Yosip Broz Tito’ya Anıt”, **Sesler**, Eylül 1980, S: 148, s. 29-31.

Puncar, Prtko Voyniç “Renkler Kalıyor”, **Sesler**, Ekim 1985, S: 199, s. 34.

Rab, Juja “Burada Kalana Armağan”, **Sesler**, Eylül 1980, S: 148, s. 21-22.

Sengor, Leopold Sedar “Tam Tam Delicisi”, “Saat Beş”, “Ne Yapıyorsun”, **Sesler**, Ekim 1986, S: 209, s. 29-31.

Silyanovski, Lyupço “Kendi Düşüncelerinden Yaşayana, Tanrı Rahmet Eyleye”, **Sesler**, Şubat 1986, S: 203, s. 52-57.

Simyonovski, Stoymir “Kirpi Otu”, **Sesler**, Aralık 1975, S: 101, s. 10-16.

Singh, Şaşmer Bahadır “Henüz Tamamlanmış Değilim”, **Sesler**, Eylül 1980, S: 148, s. 18-19.

Stanesku, Nikita “Türkü”, “Korku”, “Taşlık Ovada”, “Er ile Kuş”, “Acıklı Selvi Türküsü”, “Dua”, “Menet Adsız Sürtüşme”, **Sesler**, Eylül 1982, S: 168, s. 35-38.

Şuplinova, Evgeniya “Sen”, “Değme”, “Gece Duası”, “Huzursuzluk”, “Yalnız”, “Her Şey”, “O Gün”, “Ergovan”, “Ozan”, “Sana Deniz Derim”, **Sesler**, Mart 1980, S: 144, s.31-34.

Trist, Ervin “Hep Birlikte”, **Sesler**, Aralık 1988, S: 231, s. 23.

Ugrinova, Skalovska Radmila “Bizde de Dünyada Eski İslav Dili”, **Sesler**, Mart 1977, S: 114, s. 48–53.

Uroseviç, Vlado “Yaz Yağmuru”, “Kentte Gün Batımı”, “Kentler”, “Öğlen Sonrası Kokular”, **Sesler**, Eylül, 1987, S: 218, s. 23-26.

Uyko, Vorea “Dördüncü Olurum”, **Sesler**, Eylül 1977, S: 118, s. 85.

Vereş, Şaşa “Kırleka’nın Gölgesinde”, **Sesler**, Ocak 1982, S: 162, s. 93–115.

Veşoviç, Makro “Eseks, İdamdan Önceki Akşam”, “İnsan Bakışlarını Özlemek”, **Sesler**, Nisan 1987, S: 215, s. 113–115.

Vetmo, Duško “İlk Yaz”, **Sesler**, Eylül 1977, S: 118, s. 83–84.

Vladova, Yadranka “Kole Nedelkovski’nin Dünyayı Yürüyerek Gezmek Şiiri”, **Sesler**, Haziran 1987, S: 217, s. 105-110.

Zdravkovski, Tsane “Gece Yarısı Hıçkırıkları”, **Sesler**, 1980, S: 145, s. 122-128.

KAYNAKÇA

Ago, Arif (1990), “Savaş Sonrası Dönemde Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti’nde Yaşayan Türk Halkı Edebiyatının Gelişimi”, *Sesler Dergisi*, Eylül-Ekim Y: 26, Üsküp.

Zekeriya, Necati (1985). Çiğdem Çocuk Şiirimiz Güldestesi, s.117-123, *Tan Yayınevi*, Priştine-Kosovo.

Engüllü, Suat (1994). Sevdayı Muhabbet, *Birlik Yayınları* Üsküp-Makedonya.

Hafız, Nimetullah (1985). Yugoslavya Türk Şiirinde Devrim, *Birlik Yayınları*.Üsküp.

Hayber, Abdülkadir., (1984). “Yugoslavya Türklerinin Edebiyatına Dair”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara.

Geçmişten Günümüze Balkanlarda Türkçenin Süreli Yayınlarıdaki Yeri ve Önemi *Sempozyumu Tebliğ Kitabı* 11–14 Mayıs 2017, Bosna Hersek/Zenica, Editör: Murat Sedat Sert, Sarajevo .

Gürel,Zeki, Gürel Nazlı.Rana. (2020). Mütemmim Cüzler, Avni Engüllü Hayatı, Sanatı ve Eserleri, *Yeni Balkan yayınları*, Üsküp.

Gürel, Zeki Dr., Nazlı Rana (2004). İlk Adım, , s. 74–79, *Namık Efendi Eğitim Kültür Sanat ve Spor Derneği Yayınları*. Yukarı Banitsa-Makedonya.

Gürel, Yrd. Doç. Dr. Zeki (2014). Şangrak Türk Dünyası Çocuk Edebiyatına Giriş, *Avrasya Kütüphaneciler Birliği Yayını*, Ankara.

Gürel, Zeki (2017).Adım Adım Şiirler, , s.146-150, *Namık Efendi Eğitim Kültür Sanat ve Spor Derneği Yayını*, Yukarı Banitsa–Makedonya.

Gürel Zeki (2018) “Makedonya’da Türk Edebiyatı ve Avni Engüllü”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Karabük, Şubat, Sayı: 8.

İz Savremene Turske Poezije u Jugoslaviji, Odogovorni Urednik: Miroslav Toholj, (1987), *Sarajevski Dani Poezije Yayını*, Sarajevo.

İsen Prof. Dr. Mustafa (1997) Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Ankara, *Akçağ Yayınları*.

İsen Mustafa,Tûbâ Işınsu İsen (2002), Balkanlarda Türk Çocuk Hikâyeleri Antolojisi, *Grafiker Yayınları*, Ankara.

İsen, Mustafa. İsen Tuba Işınsu (2001) Balkanlarda Türk Çocuk Şiiri Antolojisi, *Grafiker Yayınları* \ Ankara.

Karakuş Ertuğrul (2013) Sesler Dergisi Bibliyografyası Makedonya ve Kosova Türklerinin Avazı, Paradigma Yayınları, Edirne.

İsen Mustafa, Engüllü Suat (1997) Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı, C. 7, *TC Kültür Bakanlığı Yayını*. Ankara

Makedonya Türk Edebiyatı Bir Demet Şiir (2008) Seçki ve Giriş: Abdülkadir Hayber, *NİD “Mikena” yayınları*, Manastır.

Karakuş Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul (2015) Makedonya Türk Edebiyatında Üçüncüler, *Yeni Balkan Yayınları*, Üsküp.

Kaya Fahri (1990) Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi, *Birlik Yayınları*, Üsküp.

Kaya Fahri (1992)Yugoslavya Türk Şiiri Antolojisi, *Cem Yayınevi*, İstanbul

Kolcu Ali İhsan, “Avni Engüllü”, Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı, 3. Baskı, Erzurum. *Salkım Söğüt Yayınları*.

Osman Baymak, Canseli Donat (2010) Türk Dünyası Çocuk Şiirleri Antolojisi, *BAY Yayınları*, Prizren,.

Yusuf, Süreyya(1976) Yugoslavya Türk Şiiri, *Tan yayınları*, Priştine.

Taranan Dergiler, Gazeteler ve Web Sayfaları

Birlik Gazetesi Koleksiyonu, Üsküp-Makedonya 1944–2004.

Hilâl Dergisi Koleksiyonu, Üsküp 1987-... Makedonya İslâm Birliği yayını.

Dere Dergisi Koleksiyonu, Yukaribanisa/Gostivar-Makedonya 2003–2004, Namik Efendi Eğitim Kültür Sanat ve Spor Derneği Yayını, (Sayı: 1–4)

Kızılelma Dergisi Koleksiyonu, Resne-Makedonya 2002–2004, Resneli Niyazi Bey Derneği Yayını (Sayı:1–3)

Köprü Kültür Sanat Dergisi Koleksiyonu, Üsküp-Makedonya 2003-...., Köprü Kültür Sanat Eğitim Derneği Yayını,(Sayı: 1–62)

Sesler Aylık Kültür Sanat Dergisi Koleksiyonu, Üsküp-Makedonya 1965–2001, GYBM Hissedarlar Şirketi “Nova Makedoniya” Üsküp Birlik Yayınları, (Sayı:1–331)

Sevinç Dergisi Koleksiyonu, Üsküp-Makedonya 1951–2015.

Süleyman, Cemal Hatıralarımda Kalanlar Birlikte Otuz Yıl, Üsküp 2017, Yeni Balkan Yayınları.

Tan Gazetesi Koleksiyonu, Priştine-Kosova 1969–1984.

Tomurcuk Dergisi Koleksiyonu, Üsküp-Makedonya 1957–2015

Yeni Balkan Gazetesi Koleksiyonu, Üsküp-Makedonya 2004-...

Avni Engüllü İle Taranan Web’ler

Avni Engüllü - Vikipedi (wikipedia.org) (erişim tarihi 08.02.2022)

Avni Engüllü - Vikipedi (turkcewikipedia.com) (erişim tarihi 01.02.2022)

Avni Engüllü (guvenilirblog.blogspot.com) (erişim tarihi 02.02.2022)

Avni Engüllü - SİZden Gelenler - Kosovahaber(erişim tarihi 02.02.2022)

Avni Engüllü hayatı ve şiirleri (evvelcevap.com) (erişim tarihi 03.02.2022)

Avni Engüllü » Yeni Balkan(erişim tarihi 03.02.2022)

Avni Engüllü (main-board.com) (erişim tarihi 05.02.2022)

Avni Engüllü - Türkçe Bilgi (turkcebilgi.com) (erişim tarihi 05.02.2022)

Avni Engüllü - <https://www.turkcesozlukler.com/avni-eng%C3%BCll%C3%BC-kimdir>(05.02.2022)

2.11 ÜÇÜNCÜ DERGİSİ VE 2000'DEN SONRA KUZEY MAKEDONYA'DA TÜRK EDEBİYATI*

*Murat Yusuf ÖNEM***

ÜÇÜNCÜ DERGİSİ

Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nın başlangıcı olarak II. Dünya Savaşı'nı kabul etmek daha akla uygun görülmektedir. Bunun başlıca iki sebebinden bahsedilebilir. Savaştan sonra siyasi yapıda sosyalizmin esas alınması kültürel hayat üzerinde köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Sadece Türk edebiyatı değil bölgede var olan diğer edebiyatlar da bu şartlar doğrultusunda kendisini yeniden yapılandırmıştır. İkinci sebep ise modern edebî türlerin bölgede bu dönemde ortaya çıkmasıdır. Osmanlıdan sonra edebî alanda da görülen uzaklaşmayı telafi etmek için II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni oluşumlar fırsat olarak görülmüştür. Bu dönemde Makedonya ve çevresinde teşekkül eden Türk edebiyatı sosyalizmin edebî anlayışı olan toplumsal gerçekçilik doğrultusunda şekillenmiştir. Sosyalist Yugoslavya Cumhuriyeti'nin kuruluş mücadelesinde birçok Türk aydın yer almıştır. Bu aydınlar savaş sonrasında da Türklerin yeni sisteme uyum sağlaması için kültürel faaliyetleri yeni duruma göre düzenlemişlerdir. Bu yeni düzene uyum sürecinde Türklerin bölgede varlıklarını sürdürmeleri amacıyla Türkçe yayın olanakları değerlendirilmiştir. Bu olanaklar mümkün olduğunca kurumsallaştırılarak okul vazifesi görmüştür. 1950'lerde Türkiye'ye doğru göçlerin daha da artmamasında bölgedeki Türkçe yayınların varlığı önemlidir. Bölgede Türk edebiyatının sosyalist gerçekçilik doğrultusunda şekillenmesinde kırılmalar 1991'de Sovyetler Birliği'nin parçalanması akabinde de Yugoslavya'nın da dağılmasıyla daha da görünür hâle gelmiştir. Bu dönem ve sonrasında bölgede gelişen Türk edebiyatı için problemler baş göstermiştir. (Önem, 2022: 131) *Sesler* üzerine çalışmaları olan Ertuğrul Karakuş derginin 1994 yılına ait bazı sayılarına ulaşamadığını belirtir (Karakuş, 2013: i). *Üçüncüler*'in kurucusu Oktay Ahmed bu dönem derginin iki yıl yayımlanmadığına işaret ederek edebiyat ortamlarındaki yıpranmışlığa ve karmaşaya dikkat çeker (Oktay Ahmed, 1995: 113-114). Bu

* Eserlerden verilen örneklerde dil özellikleri korunmuş, herhangi bir imla ve noktalama düzeltilmesi yapılmamıştır.

** Uluslararası Balkan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Üsküp/ Kuzey Makedonya, m.onem@ibu.edu.mk

ortamda ve sosyalizm içinde kendini ifade etme olanağı bulamayan bazı gençler *Üçüncü* adıyla bir dergi çıkarma kararı alırlar ve 16 Aralık 1994'de ilk sayılarını çıkarırlar.

“Doksanlı yıllara doğru kendilerinden iyi şeyler umulan Semra Samet (1958), Biba İsmail (1957), Maber Hüseyin, Nizam Reşit ve Sevim Zeynullah gibi adlar, bu yılları izleyen dönemde ortaya çıkan siyasi belirsizliğin tozu dumanı arasında kendilerinden bekleneni veremedi her biri bir tarafa dağılmıştır. Ancak onların ardından edebiyata ilgi gösteren bir gurup Üsküplü Türk genci, Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği içinde var olan Nazım Hikmet Edebiyat Kolu, Yahya Kemal Beyatlı Edebiyat Kolu adıyla yeniden faaliyete geçirdi ve kol, *Üçüncü* adı verilen bir dergi çıkarmaya başladı. Bu derginin aksayarak yayını sürdürmekteyse de Makedonya'daki Türk edebiyatına Oktay Ahmed, Tülay İbrahim ve Rıfat Emin gibi istikbal vadeden genç şairler kazandırdığı gibi, ülkede dilimizin her şart altında ses bayrakları yetiştirmeye devam edeceğinin de işaretini verdi. Makedonya'da sancılı da olsa devam eden demokratikleşme süreci kuşkusuz sanat ve edebiyatı da yakından ilgilendirmektedir. Nitekim artık sanatçılar duygu ve düşüncelerini çok daha rahat ifade etmeye başlamışlardır.” (İsen ve Engüllü, 1998: 53-54). İsen ve Engüllü *Üçüncü* dergisini çıkaranlar olarak söz ettiği isimleri Oktay Ahmed, Rıfat Emin, Leyla Süleyman, Neyat Selman olarak düzeltmek daha doğru olacaktır zira derginin ilk sayısında yazısı olan isimler bu kişilerdir. Burada Üçüncüler ile ilgili dikkat çeken bir husus da Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı içinde bir okul özelliği gösteren Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği Nazım Hikmet Edebiyat Kolu'nun Yahya Kemal Beyatlı Edebiyat Kolu adıyla yeniden faaliyete geçirilmiş olmasıdır. Sosyalist bir çizgide olan Nazım Hikmet'in yerine kendilerini yerli (Üsküplü), gelenekten ve milliyetçi bir şairle tanımlamaları Üçüncüler'in kabullerini ve itirazlarına dair fikir vericidir.

Üçüncüler'in ortaya çıkmasında ana saikin yeni bir edebî anlayışı olmadığı açıktır. Şiirde öyküde herhangi bir yenilik iddiası yoktur. Onları harekete geçiren mevcut sistemin tıkanmışlığı, üretkenlik sıkıntısı, tek tip bir yayın içeriği ve dünyadaki değişime ayak uydurulamayışla açıklanabilir. Yeni Makedonya'da Türklerin edebiyatı II. Dünya Savaşı'ndan kalma eski reflekslerle devam edemeyeceği düşüncesi Üçüncüler'de hâkim anlayıştır. Bundan dolayı onların düşüncesinin merkezinde çoğulcu ve özgürlükçü bir söylem vardır. Üçüncüler'in lideri olarak Oktay Ahmed, ilk sayıda ele aldığı *Üçüncüler'in Doğuşu* isimli yazısında dünyadaki değişim ve Türk edebiyatının içinde bulunduğu zor durum üzerinde durmaktadır. Çoğulculuk

ve güdümsüz düşünce ise bir çözüm olarak sunulur (Oktay Ahmed, 1995: 5-7). Her ne kadar onların ortaya çıkışında edebî bir gerekçe olmadığı söylenebilse de çoğulculuk ve özgürlükçülük geç kalmış bir postmodernizm olarak değerlendirilebilir. Önceki edebî kuşağın edebiyat adına yaptıklarını yıkmak gibi bir tutumla hareket etmezler. Hâlihazırda buna cesaret edecek kadroları da yoktur. Üçüncüler kendilerinden öncekilerin devamı olduklarını aldıkları isimle de gösterirler. *Sesler*'in onları karşılamaları da çok olumludur. Derginin 299. sayısı Üçüncüler'in eserlerine ayrılır. Bu durum *Sesler*'in bayrağı teslim etmek niyeti olarak yorumlanabilir. Ancak bu olmadan önce Üçüncüler'in kendilerini ispatlaması gerekecektir. İlhami Emin, Fahri Ali, Avni Engüllü onların bu girişimlerini takdir edip yüreklendirirken sanatlarının değeri ile ilgili esaslı açıklamalar yapmazlar. Avni Abdullah, Üçüncüler'in başarısına ve yeteneklerine şüpheyle yaklaştığı bir yazı kaleme alır (Akt. Karakuş, 2014: 100). 1994'ten 1999'a yirmi dört sayı çıkan *Üçüncü*, *Sesler*'in ötesine geçecek kalitede edebî bir içerik üretemez. Sanatsal açıdan bir kifayetsizlikten bahsetmek de mümkündür. *Üçüncü*'nün yayın hayatı sonlandıktan iki yıl sonra *Sesler* de kapanır.

Yirmi dört sayı çıkabilen *Üçüncü* dergisine eserleriyle katkıda bulunan kişiler şu şekildedir: Oktay Ahmed, Leyla Hüseyin, Rıfat Emin, Neyat Selman, Nurten Halim, Arzu Abdullah, Enis Emin, Meral Dalip, Alnur Durak, Selda Ahmed, Suade Atik, Ayten Kamber, Leyla Selman, Zehriyan Salih, Akgül Nuredin, İlhami Emin, Güler Nebi, Cemal Edip, Avni Abdullah, Bilge Emin, Cemal Doğan, Aysan Ziya, H. Sait, Akan Abdullah, Güldane Zülfikar, Gülten Hüseyin, Gülfıdan Pandur, Aylin Emin, Zeynep Hüseyin, Erhan Hüseyin, Tülay İbrahim, Nebahat Hayrettin, Orhan Salih, Ali Akbaş, Ferid Muhiç, Lu Yuan, Nesime Ceyhan, Nenad Velovski, Kerim Yunus, Cenap Samet, Gönül D., Metin Dalip, İlker Yusuf.

Yayın hayatı boyunca dışarıdan maddi destek almadan çalışmalarını sürdüren *Üçüncü* dergisi özgür bir yayın politikası uygular. Gençlerin kendilerini edebiyatın dışında farklı alanlarda da ifade edebileceği bir ortam sağlar. Bunlar, Üsküp ve çevresinden bazı gençleri dergide yazmaya teşvik etse de yeni ve farklı bir sanat anlayışının cazibesinin ve hedeflerinin getireceği birlikteliği sağlayamaz. Vizyon ve misyon eksikliği derginin faaliyetlerinin uzun soluklu olmasının önündeki engellerdendir. Ortaya konulan ürünlerdeki sanatsal değer ve yaratıcılığın eksikliği bir okuyucu kitlesinin oluşmasını da zorlaştırmıştır.

OKTAY AHMED

Oktay Ahmed 1967'de Üsküp'te dünyaya geldi. Yüksek Aziz Kiril ve Methodi Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktorasını da burada tamamladı. 1995'te asistan olarak başladığı Filoloji Fakültesi "Blaze Koneski" Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaktadır. 1978-1979 arasında Makedonya Radyosu Türkçe Yayınları'nda çocuklar için programlar hazırladı. Ocak 1994'ten Ağustos 1995' e kadar Makedonya Devlet Televizyonu Türkçe Yayınlar'da haber ajansı için Makedoncadan Türkçeye çevirmen olarak çalıştı. Ulusal ve Uluslararası birçok kurum için çevirmenlik yaptı. (Oktay Ahmed, Resmî Web).1995'te Makedonya Yazarlar Derneği üyesi oldu.

Edebiyata ilgisi genç yaşta başladı. Dönemin en önemli edebiyat dergisi *Sesler*'de ilk kez *Anımsanan Boşluk* şiiriyle 1989 Eylül-Ekim sayısında görünür. Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra Çağdaş Makedonya Türk edebiyatının yeni bir kulvara taşımak amacıyla *Üçüncü* dergisini bir grup arkadaşıyla çıkarması önemlidir. 1994-1995 yılları arasında 24 sayı yayımlanan dergi, Makedonya'nın bağımsızlığından sonra buradaki Türk edebiyatının da dünyayla entegre olması için çoğulcu ve özgürlükçü bir söylemle ortaya çıkar ancak sanat ve edebiyat açısından güçlü örnekler veremez.

Oktay Ahmed'in Makedonya'da Türk olmanın tarihi bilincini taşıdığına dair izler görülür. Aldığı Türkoloji eğitimi de bunda etkilidir. Bu durum nazımında kendini daha da gösterir. *Türklüğe Hasret* şekil ve içerik açısından bunun en açık örneğini oluşturur. Genelde serbest ölçüde yazan Oktay Ahmed bu nazmını halk edebiyatının en çok kullanılan koşma şekli ile oluşturmuştur ve 11'li hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Halk edebiyatı türlerinin onun nazmında etkisini göstermesi açısından *Üçüncülemeler*'inde tekerlemeyi andırması dikkat çekicidir. Şiirlerinin yanı sıra hikâyeleri de bulunan Oktay Ahmed, felsefi içerikli denemeler de yazar. Akademik yönü olması hasebiyle Türkçeyi de ayrı bir yere koyduğu görülür.

Oktay Ahmed'in akademik çalışmaların yanı sıra bölgedeki gazetelerde ve dergilerde, bazısı düzenli olmak kaydıyla, yazıları yayımlanmıştır. Eserleri şu şekildedir: *Senfoni* (Şiir, Üsküp, 1994), *Nokta Virgül* (Şiir, Üsküp, 1998), *Üsküp'te Bir Tatil Sabahı* (Radyo tiyatrosu, Makedonya Radyosu, 1995), *Benim Kayıp Evim* (Çocuk tiyatrosu, Aralık 1998'de Üsküp Türk Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir).

Üçüncülerin Doğuşu

Dünya durmadan değişiyor. Her gün, dünden farklı oluyor. Oysa dünya yine dünya, hayat yine hayat, insan yine insan. Biri ölüyor, öteki doğuyor. Biri gülüyor, bir başkası ağlıyor. Ama, dünyada hayat yine de yaşıyor. Bugün savaş varmış, yarın barış olacmış diye hiç önemli değil.

Sözü şuraya getirmek istiyorum. Her şey her yerde hem var hem yok! Olayları birbirinden ayıran sadece bir boyut var. O da zaman. Zaman hep aynı yerde ve hep aynı olan elemanları birbirinden gererek ayırıyor. Zaman olmasa, her şey hem var hem de yok. Yani, kavram mevcut değil. Bu, şeyi" nitelendirmek, doğamızın ve anlayış gücümüzün dışında bir hadise. Pencerele ve kapıları kapalı bir evden, evin dış görünümünü ve dış olayları kavramak olmuyor.

Diğer bir örnek. Kapalı bir kitapta olaylar, kişiler, çeşitli duygular, ayrı ayrı düşünceler, yaşam ve psikik olgular var. Ancak, bu kitap açılıp okunmadığı takdirde, bütün bu unsurlar kendibaşına hem var, hem yok. Okununca, bütün resimler birbirinden ayrılıyor, geriliyor ve bir film haline geliyor, canlanıyor. Okuyucunun kitabı okuması, uzay anlamındaki zaman kavramının aynısıdır. Bu doğrultuda örnekleri çoğaltmak mümkün.

Rumeli'nin şu Makedonya dediğimiz bölümünde, Osmanlının çekilmesinden sonra en önemli dönüş noktasının İkinci Dünya Savaşı olduğunu söylemek yanlış olmaz elbette. Ardından örgütlü bir şekilde canlanmaya başlayan Türk Edebiyatı, bugün çok zor durumdadır.

Zor durumda derken, yazar ve şairlerin mevcut olmadığını söylemek istemiyorum. Bunların örgütlenmesi gerekiyordu. Genç yazar, şair, düşünür veya diğer bir türk sanatçısı ve kendi kafasıyla düşüneni bir araya getirmenin ana ilkesi, bütün bu değişik unsurların yazılarına zerre kadar karışmamak olması gerekiyor.

Dolayısıyla, aniden küçük bir dergi, hatta dergi denilemeyecek bir yazılı eserin yayınlanması fikri ortaya atıldı ve kabul edildi. Her yazının içerikliğine hiç, ama hiç girmeden yayın etkinliğini sürdürmek niyeti savundu. Yayınlanan bütün nazım ve nesir, düşünce ve görüşlerin, altında imzası bulunan müellife ait olacağı görüşü ilgi gördü.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Makedonya Türk yazarlarını ele aldığımızda, başlıca üç nesil çıkıyor karşımıza. Savaştan hemen sonra ortaya çıkan ilk nesil, gerçekten çok zor koşullar altında yetişti. Burada, dil sorununu ve okuyucu kitlesinin yaratılmasını kastediyorum.

İkinci nesilin işi çok daha kolaydı. Artık oturtulmuş bazı değerler vardı. Bunların başlıcaları yayın-basın araçlarından çıkması, bir yandan onların

lehine, diğerk yandan ise aleyhine oldu. Bu noktaları belki ileride daha ayrıntılı bir şekilde ele alırım.

Geri kalan neslin işi en zor. Kabiliyetlerini göstermek için, mevcut saygıdeğer gazete ve dergilerimize başvurmaları gerekiyor. Oysa, her tür yazıyı bu yayın araçlarında basmak olmuyor. Kaldı ki, gereken ve istenilen şekilde yazı ve yazı türleri yazılacak.

Bu üçüncü neslin bazılarını, ad yapmış kişiler yanlarına çağırıp, “şöyle yaz, böyle yazma, bunu okuyucu daha çok sever, bunu sevmez, bak sen gençsin, bu böyle yapılır” diye nasihatlerde bulunmalıdır mı? Üçüncü neslin edebiyatta, kültürde, siyasette, ekonomide, felsefede, teknolojiye, bilimde ve daha birçok alanda kendi söyleyecekleri yok mudur? Bizi bu işlerde becermeyeceklerimizi düşünenler ne kadar kördürler!

Böyle bir dergimizin, her düşüncenin er meydanı olacağına önceden çok seviniyorum. Yukarıda sözünü ettiğim var-yok meselesini bir daha tekrarlamak istiyorum. Bu dergi, zaman anlamındaki üçüncü neslin dördüncü boyutunu oluşturacak. Dergisiz zaten hem varız, hem yokuz. Çok ümitli olan bu başlangıç çalışmalarımızın, böyle bir dergi ile zirveye ulaşacağından hiç şüphem yok. Gelin hep beraber yokluğu var yapalım.

Tabii, derginin kuruluş prensibini ihlal etmeden, her isteyen yazısını dergide yayımlayabilir. Dolayısıyla, her neslin temsilcilerine, kapılarımız ardına kadar açık.

E, sonunda daha ne diyelim? Hayırlı olsun!!! (Oktay Ahmed, 1995: 5-7).

Türklüğe Hasret

Şenlik dolu bahçemizin gülleri

Tıpkı ince Türk kızların elleri

Gülistan-ı aşkdır saçın telleri

Gül kokar ayak altında yerleri.

Baharı zikreder yeşil gözleri

Denizi andırır tatlı sözleri

Misk ü amberdir tâ gönül özleri

Gül kokar ayak altında yerleri.

Gurbetlerde uzak gözler yaş doldu

Devlet-i Frengistan bana yurt oldu

Sende bahar, bende çiçekler soldu

kokar ayak altında yerleri.

Gül

Hasret kaldı bana Osmanlı yurdu
Âb-ı hayat çoktan kesilip durdu
Hayalin kalbimde bir yuva kurdu
kokar ayak altında yerleri. (Oktay Ahmed, 1995: 18). Gül

RİFAT EMİN

Üsküp'te 1974 yılında dünyaya geldi. İlhami Emin'in oğludur. Eğitim hayatı Üsküp'te geçti. Yüksek öğrenimini Aziz Kiril ve Metodi Üniversitesi Felsefe Fakültesi Sanat Tarihi ile Arkeoloji Bölümü'nde tamamladı. Sanat tarihi alanında master yaptı. Tefeyyüz İlköğretim Okulunda resim öğretmeni olarak çalıştı. Makedonya Millî Kütüphanesi'nde çalışan Emin, Üsküp'te çıkan Yeni Balkan gazetesinde köşe yazarlığı da yapmaktadır.

Genç yaşta şiirle edebiyata giriş yapan Rifat Emin'in dönemin en önemli ve köklü dergisi *Sesler*'de ilk şiirleri 1993'te yayımlanır. Yahya Kemal Beyatlı Edebiyat Kolu'nun faaliyetlerine katılır. İlk şiirlerinden itibaren şiirde şekli hiçbir kaideye bağlı kalmaz. Kendisi için yazdığını söylemek mümkündür. Şiirlerinde bilinç akışının tezahürleri görülür. Bağdaştırmalar iç dünyasındaki kapalı bir ortamda varlık bulur. Aynı frekansı yakalayamayan okuyucu şiirde ahenk ve müzikalite ile de karşılaşamayınca estetik hazza ulaşmakta zorlanabilir. *Şiir Benim Kime Ne!* şiirle ilgili arayışını sürdürdüğünün göstergesi olarak yorumlanabilir. *Sevmek* isimli şiiri onun poetik anlayışı hakkında ip uçları verir.

Sevmek	kelimesini	kullanarak	sevmek
Sevmek	kelimesini	kullanmadan	sevmek
Sevmek		ve	sevmek
Kullanarak		ancak	kullanmayarak
ardından	bir	soru	işareti
babamın		görünmez	uçuveriyor
nasıl yani (Emin, 2015: 27).			kaleminden

Hayâlî'nin gazelindeki gibi Cihân-ârâ cihân içindedir arayı bilmezler/ Ol mâhiler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler (Tarlan, 1992: 107) ya da tasavvuftaki “fenafillah” kavramı gibi şiirde kaybolmak, öyle ki şiirin içinde olduğunu bilmemek gayreti içinde şiirsellikten uzaklaşır. *Dingildek*'te İlhami Emin'in *Yürüyen Duvar* romanına da göndermede bulunan Rifat Emin'de

babasından miras olarak Melami ve Bektaşî bir tavrın izleri görülür. Avni Engüllü'nün onun şiirine dair kaleme aldığı *Entipüften'de R. Emin'in Çizdiği Ebekuşağı* isimli yazı da tasavvufî bir içeriğe işaret eder (Engüllü, 1997: 59-60). Oktay Ahmed ise Emin şiirlerin 'Rıfatizm' olarak yeni bir kategori olarak niteler. Bilinç altına yerleşmiş ilginç bir şiir tarzı değerlendirmelerinde bulunur (Oktay Ahmed, 1997: 63).

Aldığı sanat tarihi eğitimiyle de ilgili olarak şiirinde tarihi, mitolojik ve görsel unsurlara yer veren Rifat Emin, *Üçüncü* dergisinin kurucuları arasındadır. Eserleri şu şekildedir: Entipüften (Şiir, Üsküp, 1996), Dingildek (Şiir-Deneme, Üsküp (İnternette yayımlanmıştır), 2015), Bi-nihâyet (Şiir, Üsküp, 2018).

Beyincilik

... kafam bomboşalırken, düşüncelerim durup duruken, elime kalem almak kalıyor sadece. uzayda göbek havası geldiymi aklıma birazları önceleri ne kadar da...

geceydi. adamın biriydi rüyasına girdim. dedim ki adama rüyasında: "sen, ömür boyu her şeyde anlam bulmak zorundasın!". sonra da çıktım rüyasından, eve geldim, yattım, rüya görmeye başladım. sonrasını söyleyemem.

gönüldür istese de rüyaysa soru işareti ben yokum.

bazı tümceler aralarında birleşip anlaşıyorlar. Sonra da ilk işleri, fiilleri yok etmek veya sürgün etmek. "korku mu, kolay mı?" fişkırıyor karşılaşınca fokuslar bilinç atları birleşince. edebiyat nedir aslında?

kabalandı ama yine yeni yineler.

bir şeyh mezarının mezar taşı aynada gördü kendini. mahşer mi?

gülümsedi atamız doğu gülsüm gülsüm: aramız bir kosmos ilişkisi içtenlik.

bağlamak. farklı bağlamak çeşitleri var. işte bulunup bulunur da belki de bir de ve bir de bulunur ve bağlar bulan. belki de bir tane bu yaratabiliriz. bağlamak konusunda buları böylesine sine sine düşünmek yaşına uymuyor şimdiliklerde. sanmak bana düşüyor öyle mi? önemli olan sonunda böylelercelerin. bık bık, bıkmaktan bıkmadım daha! birtürlü bıkmıyorum bıkmaktan! bıkmak yoktur hem öyle filimlerde hem böyle senaryo papımı yapanlara gelsek ve kalsak ve başarsak ve.....

burasını aç, şurasını aç; o kadar mi aç dakikayanyanalıkları uluğ gibi

neredence üçüncü defalar bindokuzyüzdoksanbeşte tarihimizin imzası dağlarda yeniden dansettiriyor dağları yeniden inşallah! (Emin, 1995: 68).

LEYLA HÜSEYİN

1969'da Üsküp'te dünyaya geldi. Aziz Kiril ve Metodi Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü'nden mezun oldu. Makedonya Devlet Televizyonu'nda muhabir ve yapımcı olarak çalışmaktadır.

Sesler dergisi kültür ve sanatla uğraşanlar için eserlerinin yayımlanacağı en ideal ortamı sağlar. Derginin yeni edebiyatçıları motive etmek böylece yazın hayatına katmak için imkân sunduğu da görülür. Leyla Hüseyin'in dergide ilk şiirlerinin Mart-Nisan-Mayıs 1993 sayısında *Korkuyorum Anne* ve *21. Asra Doğru* isimleriyle neşredilir. Balkanların karışık olduğu bu dönemde Leyla Hüseyin'in özellikle Bosna'da yaşananlardan etkilendiği ve modernizmi sorguladığı izlenir.

Üçüncü dergisinin kurucuları arasında olan Leyla Hüseyin şiir, hikâye ve denemeler kaleme alır. Eserlerinde aşk temasını sıklıkla işlerken yabancılaşma, hayat mücadelesi ve Türklerin geleceği konuları düşün dünyasını oluşturur. Türkçeden Makedonca hikâye çeviririsi de bulunan Leyla Hüseyin'in *On İkidir Sonra* [Şiir, (Üsküp, İstanbul), 1999] isimli kitabı vardır.

“Bugün Allah İçin Ne Yaptın”

Yeni alışkanlıklarımdan birini mi sordun? Gecenin geç saatlerinde, herkes uykuya dalmışken oturup düşünmek. Oturup şöyle saatlerce düşünmek. Neyi mi? Herşeyi, herkesi, bazen seni de. Evet, senide.

Sahi, sen neredesin ya? Niye bugün telefon etmedin? Hep arasın diye düşünmüştüm.

Artık hayatın bütün ağırlığı benden oturduğum koltuğa geçmiş, huzurun zirvesindeyim. Etrafıma bakıyorum. Sanki bir daha göremeyecekmişim gibi her nesneyi tek tek inceliyorum. Ve bir anda gözüm vitrinde bulunan levhanın üzerindeki yazıya takılıyor. Bugün dertte olduğu zamanlarda tek sığındığım Allahıma dua bile edemedim.

Aslında kimseye birşey yaptığım yok. Dünden bugüne, bugünden yarına devam eden hayat koşusunda. Hem öyle bir yoruldu, öyle bir yoruldu ki...

Radyodaki müzik de hoşuma gidiyor, biliyor musun? Düşüncelerime renk katıyor bu akşam. Yaşamayı seviyorum işte, sabahları, akşamları seviyorum.

Uykum var ama uyumak istemiyorum. Zamandan çalmak istiyorum her anı, her dakikayı. Zaman zengini olmak istiyorum. Ne garip söyledim şunu ya, zaman zengini ne demek biliyor musun? Hiç duymadım böyle bir deyimi, hiçbir yerde de okumadım ama istiyorum işte, zaman zengini olmak istiyorum.

Bu müzik de ne kadar hoş böyle, İçimi ısıtıyor. Hep seni düşünmeye sürüklüyor. Neredesin sen? Beni unuttun mu yoksa? (Hüseyin, 1995: 27).

Şiirlerinden:

Seherin rengine bürünmüş hayalim

Karanlıkların aydınlığa kavuştuğu noktada

Ah, bir inebilSEM derinliğine sabahın

Ve yine güneş doğSA

aynı gökte

Ve gözüm dökSE

yıllar yılı sakladığı yaşını

sevinçten ağlaSA... (Hüseyin, 1995: 43).

NEYAT SELMAN

Üçüncü dergisinin kurucuları arasında yer alan Neyat Selman'ın edebiyata olan ilgisi derginin yayımladığı süreyle sınırlı olduğu söylenebilir. Yayımlanmış bir kitabı bulunmayan Neyat Selman'ın Prof. Dr. Mariya Leontik ile birlikte yayımladığı *Temel Türkçe-Makedonca Sözlük*'ün yanı sıra Türkçeden Makedoncaya çevirdiği eserler mevcuttur. Çevirilerinden bazıları şu şekildedir: Nazım Hikmet, Nacionalna osloboditelna vojna, (Kuvay-ı Milliye), Nazım Hikmet, Posledni Pesni, (Son Şiirleri) (Mariya Leontiç ile birlikte), Nazım Hikmet, Lirika, (Şiirler) (Mariya Leontiç ile birlikte), Atilla İlhan, Lirika, (Şiirler) (Mariya Leontiç ile birlikte), Selim İleri, Prokolnatiot: Rasceptuvanjetto na eden um, (Mel'un Bir Us Yanılması), Demet Altınyeleklioğlu, Crnata Kralica Kösem, (Kösem Sultan), Aziz Nesin, Zubuk (Zübük), Ayfer Tunç, Slucajot na gospodinot Aziz, (Aziz Bey Hadisesi), Ahmet Hamdi Tanpınar, Pette grada, (Beş Şehir), Erhan Afyoncu, Senisteto na Osmanliite, (Osmanlının Hayaleti), Erhan Afyoncu, Senisteto na Osmanliite, (Osmanlının Hayaleti).

Karanlık Diyardan

Karanlık bir diyar

İnsanlar dilsiz

Dilleri kesik

insanlar

patlatılmış

gözlerini

konuşan gören duyan

birbirlerini buldu

duyarak

koklayarak

Duymayan

Kulakları

İnsanlar kör

Örtmüşler

Ama

Birileri

Seslenerek görerek

Değil! Nasıl mı?

Kokarak çürük havayı

Buluştular

Çok özel kokuları var bunların

Düşünceye iten temizlikten doğan

Özel bir koku

Kaybettiğimiz özel bir koku (Selman, 1995: 8).

2000'DEN SONRA KUZEY MAKEDONYA'DA TÜRK EDEBİYATI

Bugün Kuzey Makedonya etrafında gelişen Türk edebiyatının Osmanlıdan itibaren bölgede süregelen edebî uğraşmayı devam ettirme refleksinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Klasik Türk Edebiyatı döneminde de bölgede birçok şair yetiştiği görülmektedir. Türk edebiyatının modernleştiği dönemde Balkanlar'daki karışık durum buradaki edebiyat faaliyetlerinin paralel olarak gelişmesine engel teşkil etmiştir. Balkan Savaşları'ndan II. Dünya Savaşı'na kadar her anlamda bir irtibatsızlıktan söz edilebilir. II. Dünya Savaşı döneminde ilk hikâye, ilk tiyatro örneklerinin verilmesi sonraki dönem için (Tanzimat'ta olduğu gibi) Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı adlandırılmasını getirmiştir. Dünya'da, Balkanlar'da ve Türkiye'deki siyasi gelişmelerin bölgedeki edebî faaliyeti şekillendirdiği açıkça görülebilir. Savaşın sonra Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulması, S.S.C.B'nin dağılmasıyla sosyalist blokların çökmesi dergiler etrafında gelişen edebî oluşumları etkilemiştir. 2000'den sonra Türkiye'deki siyasi yönetimin hassasiyetlerinin bölgede kendisini Osmanlı olarak gören

toplumun görüşleriyle uyuşması son dönem edebî çalışmalar üzerinde etkilidir. Her şeye rağmen bölgede Türkçe düşünülmesi, Türkçe eserler verilmesi Türk bütünlüğünün bir parçası olma ve gelenekten kopmama isteğinin ifadesidir.

2000'den sonra Kuzey Makedonya'daki Türk edebiyatı, Çağdaş Makedonya Türk edebiyatının birinci ve ikinci kuşaklarıyla karşılaştırıldığında nicelik ve nitelik açısından kronolojik bir azalış görülür. Şüphesiz ki birinci ve ikinci kuşağın edebî üretimi Üçüncüler'den de sayı ve kalite olarak çok üstündür. Bu durumun birçok sebebi sayılabilir. Birinci ve ikinci kuşağın içine doğdukları dünyanın tüm olumsuzluklarına karşı bir var olma bilinci içinde olmaları onları kültürel faaliyetlere yönlendirmiştir. O dönemde Türkçenin bir kültür dili olarak bölgede hâlâ güçlü olması avantaj sağlamıştır. Bugün tüm imkânlarla rağmen bu şuur gençler arasında eski gücüyle mevcut değildir. Birinci ve ikinci kuşak yazar ve şairleri kaliteli bir eğitimden geçmiş, bir çalışma disiplinine sahip, üst seviyede bildiği dillerle dünyayı takip edebilmiştir. Türk ve Dünya edebiyatını okuyarak kendilerini geliştirmeye çalışmışlardır. Toplumcu gerçekçiliğe bağlı oluşları edebiyata kuramsal bir tutunuş sağlayarak bir istikamet üzere gelişim göstermelerine sebep olmuştur. Böylece sadece edebiyat eseri üretmenin ötesine geçilerek edebiyatın ne olduğuna dair düşünce üretebilmişlerdir.

2000'den sonra Kuzey Makedonya'daki Türk edebiyatı geçmişe göre zayıf olması iletişim çağının sağladığı kolaylıkla kültürel ihtiyacın Türkiye'den giderilmesine de yorulmalıdır. Bu durum bölgede Arnavutlar gibi diğer unsurların da kültür, edebiyat üretimini olumsuz etkilemektedir. Tüm olumsuzluklara rağmen Türkçe yayın faaliyetleri sürdürülmektedir. 2000'lerden sonra Köprü dergisi Kuzey Makedonya'da edebî ve kültürel çalışmaların odağını oluşturmaktadır. Birinci ve ikinci kuşağın dergisi olan *Sesler*'in 36 yıl yayın hayatında kaldığı düşünüldüğünde Köprü'nün yirmi yılı aşması bölgede Türk dili ve edebiyatı için anlamlı ve önemlidir. Genç kadroların çalışmaları için zemin oluşturan dergi millî değerlerle çevrelenmiş özgürlük alanında ülke siyasetinden uzak bir yayın politikası sürdürmektedir. Belirginleşen bazı yazarlar hakkında bilgi vermek derginin anlaşılması noktasında kolaylık sağlayacaktır.

LEYLA ŞERİF EMİN

Leyla Şerif Emin, 1981'de Üsküp'te dünyaya geldi. Tüm eğitim kademelerini Üsküp'te tamamladı. Aziz Kiril ve Metodi Üniversitesi Filoloji

Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Tetova Devlet Üniversitesinde yüksek lisans çalışmaları devam etmektedir. Emin, bölgedeki üniversitelerde Türk dili ve edebiyatı dersleri de vermektedir.

Emin, *Köprü* kültür, sanat ve edebiyat dergisinde kuruluşundan (2002) itibaren aktif görev almıştır. *Köprü'nün Hikâyesi* isimli denemesi ilk yazılarından ve derginin ilk sayısında yayımlanır (Fikir Coğrafyası). Leyla Şerif'in edebî kişiliği ve çalışmaları *Köprü* dergisi etrafında gelişir. Dergi, çağdaş Makedonya Türk edebiyatında dördüncü kuşağının merkezini oluşturmaktadır. Leyla Şerif Emin, 2005 yılından itibaren derginin editörlüğünü yapmaktadır. Üsküp'ün merkezinde Vardar nehri üzerindeki, şehrin sembolü de olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nden esinlenerek adlandırılan dergi; şehrin iki yakası arasındaki bağlantıya, Türkiye ile olan bağlantıya, tarihle ilgili bağlantıya ve Üsküp'te Türklerin oluşturduğu edebî gelenekle olan bağlantıya göndermede bulunmaktadır. Böylece tarihi bir zenginliği ve misyonu sahiplenir. Leyla Şerif Emin bu sorumlulukla dergideki çalışmalarına devam etmektedir. Emin, *Sanat Fidanlarına* şiiriyle *Köprü*'nün misyonu hakkında duygu ve düşüncelerini açığa vurur.

“Gül dikensiz, yazı kelamsız olmaz
Hava bulutsuz, yaprak tohumuz
Dergi kapaksız, sanat fidansız olmaz
Bir avuç yazı bin umut kapısı
Açtılar yüreklerini
Köprü'den geçti yolları
Bu köşemiz şenlendi
Dergimiz yollarını bekledi,
Yazın, çok yazı fidanlar
Bir lale bahçesi olun
Olun da gönlümüze konun...” (Emin, 2007: 36).

Emin, şiir ve yazılarını *Köprü*'de yayımlamaya devam ederken dergideki çalışmaları dernek faaliyetlerini de almıştır. İkinci kuşağın Üsküp Devlet Televizyonu Türkçe Yayınlar Bölümü'nde çalıştığı gibi Emin de Makedonya devlet televizyonunun Türk redaksiyonunda bir gençlik programı hazırlayıp sunar. Öğretmenlik yapmış olması, piyesler yazması ve sahne çalışmalarında rol alması da ikinci kuşağın tecrübelerini hatırlatmaktadır. Leyla Şerif Emin *Gerçek Hayat* dergisinin Üsküp Mektupları köşesinde yazmaktadır (Emin, 2016). Ağlıyorum, Bendeki Şiir Gibi, Beşinci Mevsim,

Boş Bakıyorum Salıncaklar, Büyüyorum, Gidenlerin, Gönül’e Nasihat, Köprü Üstünde, O Yoksa Ben de Yokum, Resimlerde Çıkan Sen miydin, Rumeli’nin Gül-i Rânâları’na, Sanat Fidanlarına, Sevdik İşte, Sükûnetim, Şehre Veda, Üsküp Masalı gibi şiirlerinde içe dönük, zaman ve uzamla hesaplaşan tavrı lirik bir edayla seslendirir. Eserleri: Bir Üsküp Masalı (Şiir, Üsküp, 2019), Üskübistan (Deneme, Üsküp, 2016), Kaybolmazsan Bu Şehir Hâlâ Senin (Yazılar, İstanbul, 2021).

MÜMİN ALİ

“Mümin Ali, 29 Mayıs 1988 yılında Makedonya’nın Radoviş şehrinde doğdu. İlköğretimini Nikola Karev Devlet İlköğretim okulunda tamamladı. Lise eğitimini, İştip “İsa Bey” İmam–Hatip lisesinde gerçekleştirdi. Lisansını Tetova Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamladı.” (Aliov, 2019: 37).

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda hazırlamış olduğu *Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatına Katkısı Bakımından Köprü Dergisi’nde Çıkan Şiirler Üzerine Tematik Bir İnceleme* isimli teziyle yüksek lisans programını 2019’da tamamladı. Aynı kurumda doktora çalışmalarını sürdürmektedir. Türk kültürü ve edebiyat üzerine çalışmaları devam etmektedir.

Eserleri: *Emanet* (Şiir, Üsküp, 2019).

Köprü Dergisi Ekseninde Teşekkül Eden Makedonya Türk Edebiyatı (Şiir). (Araştırma, Üsküp, 2022).

RABİA RUŞİD

Rabia Ruşid, İştip’in Kurfalı köyünde 1991’de dünyaya geldi. İlköğretimini bölgedeki okullarda tamamladıktan sonra lise için Tetevo’da mesleki eğitim alarak hemşirelik bölümünü bitirdi. İştip’de, Gotse Delçev Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi’ndeki Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun oldu. Aynı üniversitede halk edebiyatı üzerine yüksek lisans çalışmasını tamamladı. Şiirleri Makedonya’da Türkçe yayın yapan gazete ve dergilerde yayımlanmaktadır.

Eserleri: Huma Kuşu (Şiir, Üsküp, 2015), Alaimisema (Şiir, Üsküp, 2017), Yörük Masalları (Folklore, Üsküp, 2020)

SEYHAN YAKUPİ

Seyhan Yakupi, Üsküp'te 1978'de dünyaya geldi. Çocukluğu Gazi Baba mahallesinde geçti. Tefeyyüz ilköğretim okulundan sonra Yosip Broz Tito Lisesi'nden mezun oldu. Çocukluğundan itibaren istekli olduğu radyo ve televizyonculuk üzerine yoğunlaşarak kendini bu konuda geliştirdi. Makedonya Radyo ve Televizyonu onun için bir okul oldu ve yüksek öğrenim eksikliği hissetmedi. Devlet Radyosu Kültür Yayınları'nda çalışmaktadır. Çalıştığı kurumun Türkçe ve Türklük açısından taşıdığı tarihi önemin bilinciyle görevini sürdürmektedir. 2014'ten itibaren Köprü dergisinin yayın kurulunda olan Yakupi'nin şiir ve denemeleri bölgede Türkçe yayın yapan gazete ve dergilerde yayımlanmaktadır. Şiire ne zaman başladığıyla ilgili bir kesinlikten söz edemez ancak onları “gönderilmemiş mektuplar” olarak niteler bu da onun şiirleriyle sürekli bir birliktelik içinde olduğuna yorulabilir. Bireysel konuları işleyen Yakupi'nin şiirlerinde nesre yaklaşan bir tarzın varlığı dikkat çekicidir. Şimdiye kadar yazdıklarından oluşan Giden Üç Adam (Üsküp, 2017) isimli şiir kitabı mevcuttur.

KAYNAKÇA

Aliov, Mümin (2019). *Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatına Katkısı Bakımından Köprü Dergisi'nde Çıkan Şiirler Üzerine Tematik Bir İnceleme*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış yüksek lisans tezi.

Emin, Leyla Şerif (2007). "Sanat Fidanlarına", *Köprü*, S. 20.

Emin, Leyla Şerif (2016). *Üsküistan*. Üsküp: Divan Yay.

Emin, Rifat (1995). "Beyincilik", *Sesler*, S. 299, s. 68.

Emin, Rifat (2015). *Dingildek*, "Sevmek". Dijital Kitap https://issuu.com/rifatemin/docs/rifat_emin_-_dingildek

Engüllü, Avni (1997). "Entipüften'de R. Emin'in Çizdiği Ebekuşağı", *Sesler*, S. 312-313, s. 59-60.

fikircogرافyasi.com/makale/uskupten-bir-derginin-hikayesi-kopru

Hüseyin, Leyla (1995). "Bugün Allah İçin Ne Yaptın" *Sesler*, S. 299, s. 27.

İsen, Mustafa, Engüllü, Suat (1998). "Makedonya Türkleri Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı 4. Cilt*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, s. 53-54.

Karakuş, Ertuğrul (2013). *Sesler Dergisi Bibliyografyası*, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne.

Karakuş, Ertuğrul (2014). *Makedonya Türk Edebiyatında Üçüncüler*, Yeni Balkan Yayınları, Üsküp.

Oktay Ahmed, Official Web Presentation. Erişim tarihi: 17.01.2022 <http://www.geocities.ws/Paris/Rue/3131/cv.html>

Oktay, Ahmed (1994). "Üçüncülerin Doğuşu", *Üçüncü*. S. 1.

Oktay, Ahmed (1995). "Kültürümüz ve Biz", *Sesler*, S. 299, s. 111-114

Oktay, Ahmed (1997). "Entipüften ve Rıfatizim", *Sesler*, S. 312-313, s. 61-65.

Önem, Murat Yusuf (2022). Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı ve İvo Andriç: Sesler Dergisi Örneği. *Journal of Turkish Studies*. 17(7). 129-140. DOI:10.7827/TurkishStudies.63522

Selman, Neyad (1995). "Karanlık Diyardan", *Sesler*, S. 299, s. 8.

Tarlan, A. Nihat (1992). *Hayâlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

3 BULGARİSTAN TÜRK EDEBİYATI

3.1 1940 – 2021 YILLARI ARASI YAZILI BULGARİSTAN TÜRK EDEBİYATI

*Aziz Nazmi ŞAKİR**

GİRİŞ

Bulgaristan Türk edebiyatının 19. yüzyılın son çeyreğinde vuku bulan sancılı doğuşuna Osmanlı Devleti’nin çöküşüyle neticelenen askerî, iktisadî ve siyasî bûhranlar ebelik etmiş; çocukluğu boyunca ebeveyni bildiği vatanın muhtelif ideolojilere hizmet eden yöneticileri tarafından her daim istenmeyen evlât muamelesi görmüş, kalemi sivrilmeye yüz tuttuğu ergenlik çağı ise, sözde Komünist ideolojiyi benimseme de dâhil farklı kimlik arayışları ve bunlar uğrunda verdiği mücadelelerin menzilinde gelişmiştir. Edebî olduğu kadar hayat şartlarının dayattığı sosyal ortamın da damgasını vurduğu bu çileli süreçte, evrensel mesajlar vermekten ziyade bölgesel özelliklere ev sahipliği yapan yerli Türk yazını, dünya literatürüne mal olabilecek kalitede eserler verme noktasına nadiren ulaşabilmiş, ama verdiği zorlu mücadelede hayatta kalabilmiş olması ve temsilcilerinin satır satır besledikleri kültürel zemin, bir asrı aşkın süre sed misali önüne çekilen siyasî engellerin 1990’lı yıllarında büyük ölçüde ortadan kalkmasıyla başlayan orta yetişkinlik döneminde meyvelerini vermeye başlamıştır.

Bu incelemenin Birinci Bölüm’ü, İkinci Dünya Savaşı’nın insanlık tarihinden acımasızca kestiği beş yıllık zaman dilimi ve bireyleri kitle halinde değerlendirerek değersizleştirmeyi yeğlediği için Bulgaristan’ın en yeni tarihine “totaliter iktidar” lâkabıyla geçen Komünist rejim döneminde edebî çaba sarf etmiş müstesna Türk aydınlarının hayatları ve eserlerine ithaf olunmuştur. Söz konusu yarım asırlık sürenin nihayetinde, 1984–1989 arası Bulgaristan Müslümanlarına uygulanan *Bulgarlaştırma* ve bu kampanyanın adeta başarısızlığını teyit eden 1989’un yaz aylarında Türkiye istikametinde cereyan eden yoğun *Zorunlu Göç* olayları yaşanmıştır. Her ne kadar onu

* PhD, New Sofia University (Sofya) ve Sabancı Üniversitesi (İstanbul) öğretim üyesi.

durma noktasına getirse de, yerli Türk edebiyatı, bu elim süreç sonucunda, birçok değerli kalemini uğurladığı Türkiye Cumhuriyeti ile (ciddi hasar gördüğü 1930’lu yıllarından itibaren kesilen) bağını yeniden inşa etmeye ve göçün depresim dalgası geri çekildiğinde yerini alan gelgitler sayesinde iki ülke sınırının her iki tarafını da beslemeye başlamıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısında kimi kısa kimi daha uzun süren kampanyalar şeklinde cereyan eden göç zamanları dışında Bulgaristan-Türkiye sınırının kapalı kalması ve Komünist sansürün ülkeye sadece solcu görüşe sahip yazar ve eserlerine giriş hakkı tanınması dolayısıyla, çağdaş Türkiye edebiyatı ile etkileşimin kısıtlanması, yerli Türk edebiyatını bir yandan ciddi kan kaybına uğrattırken, diğer yandan ona (belki de kimseden medet ummadan gelişmenin bir yan ürünü olan) özgünlük kazandırmıştır. Bu olgunun ilginç bir tezahürü olarak, Türkiye’ye onlarca yıl önce göçmelerine ve burada yüzlerce kitap basmalarına rağmen, Bulgaristanlı kalem ustaları kendilerini hâlâ Bulgaristan Türk edebiyatını temsil ettiklerini ve yerli meslektaşları ve Türkiye okurları tarafından bir türlü kabul göremediklerini iddia etmektedirler. Bulgarsitanlılıkları hasebiyle Türkiye edebiyatının bir parçası haline gelmeyi “başaramamış” bu eserler, rahat bir şekilde Bulgaristan Türk edebiyatının bir parçası olarak addedilebilir.

1990’lı ve 2000’li yıllarını kapsayan İkinci Bölüm’de (1990-2021), önceki döneme de mal olmuş daha tanınmış isimlerin yanı sıra, bunu fazlasıyla hak etmelerine rağmen neredeyse hiçbir araştırmaya konu olmamış genç nesil yazarlarına da yer verilmiştir. Bunların bazıları etnik kimliğine sahip çıkma derdinde olmayıp hem Türkçe hem Bulgarca yazarak daha evrensel bir edebiyat anlayışı çerçevesinde, onlardan önceki dönemde harfiyen ölüm kalım savaşı veren ecdadının yapamadığını: orta seviyenin çok üstünde metinler kaleme almayı başarmışlardır. Bu yazarlar, vatan sevgisini kanıtlamak zorunluluğu hissetmedikleri gibi, kültürel anlamda bir tehdit unsuru teşkil etmediklerini fark eden Bulgar edebiyatı tarafından belki de ilk kez kayıtsız şartsız benimsenmişlerdir. Bulgar okurunun yerli Türk edebiyatına erişimi, dil engelinden dolayı ve Türkçe eserlerin Bulgarcaya tercüme edilmemesi sebebiyle bir asır boyunca azamî derecede kısıtlandıktan sonra, söz konusu Bulgarca eserler sayesinde, Türk menşei yazarlar egemen Bulgar edebiyatının gözde dergi, gazete, şiir ve düz yazı antolojilerine girerek Bulgaristan’ın önde gelen eleştirmenlerinin de takdirine nail olmuşlardır. Ne var ki, bu başarının altında pek de iç açıcı olmayan bir gerçek yatmaktadır: Ülke genelinde çok düşük oranlarda anadilde eğitim gören yeni nesil Türk azınlığın, Bulgarcaya atalarının lisanına nazaran çok daha hâkim olması.

Tabîî olarak, bu durum, hayatlarını kimlik mücadelesine adanmış birçok eski nesil Türk aydınının isyanına ve çağdaş Bulgaristan Türk edebiyatının en ciddi sorunlarından biri olan sadece Türkçe yazan ve sadece Bulgarca veya her iki dilde yazanlar ayırımına ve zaten kıt olan nitelikli aydınların birbirlerine sunî cepheler tutmalarına ve nesiller arası uçurumun daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Hâlbuki edebiyatın (hele de bu tabirin başında “azınlık” sıfatı mevcutsa), onun ortaya çıkmasını sağlayan ve sonrasında ev sahipliği yapan topluluktaki başlıca işlevlerinden biri birleştiriciliği olmalıdır. Bu anlamda, kanaatimce, Türkçelerin yanı sıra kalite süzgeçinden geçmiş Bulgar dilinde yazılan metinler de, müellifleri bunda mahsur görmedikçe, Bulgaristan Türk edebiyatının bir parçası sayılmalıdır. Keza, Türk asıllı olmadan Türkçe eserler kaleme alanların yapıtları da söz konusu yazının birer ögesi olarak değerlendirilmelidir.

Bütün Balkan Türk literatürlerinin temsilcileri, en az iki kültür ve dil geleneğinden beslendikleri için onların birden fazla dilde eser üretebilme kapasitesine sahip olmaları gayet doğaldır, ancak Bulgaristan örneğinde olduğu gibi, bu kültür ve dillerden egemen durumunda olanları, resmî otoritelerin siyasî kararları doğrultusunda belirli dönemlerde azınlık durumunda olanlara empoze edilmeleri sonucunda, bu sonuncuların koruma içgüdülerinin devreye girmesine yol açmış, taşıyıcıları ise, özlerini savunma uğruna kendilerini yıpratıcı ve kazananı olmayan bir çekişmenin ortasında bulmuşlardır. Mamafih söz konusu dönemlerde Türk aydınları tarafından yazılan Bulgarca eserler incelendiğinde, hangilerin baskı sonucu, hangilerin işbirlikçi üslupta ve hangileri hür iradeyle kaleme alındıklarını anlamak mümkün, dolayısıyla bunların değerlendirmesi, dışlayıcı değil ayıklayıcı bir yaklaşımla yapılmasında yarar var.

Günümüze dek çok az sayıda incelemeye tabi tutulmuş Bulgaristan Türk edebiyatının nispeten kısa bir sürede neredeyse tûl-ü ömrünü takdime kalkıştığında konunun ne denli uçsuz bucaksız bir *terra incognita*, diğer bir sözle “bilinmeyen toprak” olduğunu, dolayısıyla yine kadim Romalıların tabiriyle üstlendiğim vazifenin bir *causa perdata*, “kaybedilmiş vaka” olduğunu da hemen idrak etmiş bulundum, ama yine de açıldığım ummanın en azından kıyılarını gösteren haritayı çizmeye niyetliyim, çünkü bu yazının amacı bu toprakların tamamını tasvir etmek değil, onlara müstakbel coğrafi keşifleri özendirmektir.

Böyle bir keşif teşebbüsü olarak Bulgaristan’ın başkentinde faal Kültürel Etkileşim Derneği tarafından 22-23 Nisan 2011 tarihlerinde Sofya’da düzenlenen “Avrupa Kültürlerinin Entegrasyonu ve Bulgaristan

Türk Edebiyatının Geleceği” (İngilize: “The Integration of the European Cultures and the Future of the Turkish Literature in Bulgaria”) başlıklı uluslar arası bilgi şöleni zikredilebilir. Konusu ve içeriği hasebiyle türünün belki de tek örneği olan ve birçok açıdan ilham verici bulduğum bu şölenin henüz basılmamış bildirilerinde yer alan bazı elzem bilgileri (onları sunan araştırmacılara ve metinlerine erişimimi sağlayan Bulgaristan Yüksek Şura Başkanı Vedat Ahmet’e şükranlarımla) incelememde paylaştım. Sıkça istifade ettiğim diğer kaynakların başında Hayriye Süleymanoğlu–Yenisoy’un hazırladığı ve Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı’nın *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları* serisinin 1996 yılında bastığı “Bulgaristan Türk Edebiyatı” başlıklı sekizinci cildi gelmektedir; Onun yanı sıra yine antoloji formatında basılan: Profesör İbrahim Tatarlı’nın (1924-2013) 28 yazarın temsil edildiği “Antologiya – 9.IX.1944’ten Sonra Bulgaristan Türklerinin Edebiyatı” (1960) ve sosyalizmin ilk yirmi yılında sivrilen 39 yazarın yer aldığı “Bulgaristan Türklerinin Edebiyatı 1944-1964” (1964), Sabahattin Bayarmöz’ün 34 şairin eserlerini dâhil ettiği “Türkçenin Sarmaşıkları – Bulgaristan Türklerinin Şiirinden Seçmeler” (2002) ve Prizrenli aydın Osman Baymak’ın “Yüz Yılın Yüz Şairi – Bulgaristan Türk Şiiri Antolojisi” (2010) başlıklı kitaplar da, renkli muhtevaları itibariyle takdire şayandır. Tabi bunlara araştırmada adları geçen yazarlara ait müteaddit eser ve bir kısmıyla kurduğum şahsî münasebetler sayesinde birinci elden ulaşabildiğim bilgiler ve intibalar da ilave edilmelidir. Halen İzmir’de ikâmet eden Bulgaristan göçmeni Müsamettin Işık, bir yandan Mehmet Türker Acaroğlu (1915-2016), Muharrem Tahsin (1929-2007) ve Bilâl Şimşir (1933) gibi duayenlerin araştırmalarına dayanarak, diğer yandan da hayatta olan Bulgaristanlı yazarlarla Facebook vs. gibi sosyal medya ortamlarında iletişime geçerek edindiği verileri derleyip şimdilik sadece elektronik ortamda hazırladığı “Bulgaristan’da Yayımlanmış Türkçe Özgün ve Çeviri Kitaplar Kaynakçası (1913-2019)” da (Işık, 2020) alttaki yazının bir nevi katalog ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Birinci Bölüm

1940 – 1990: İkinci Dünya Savaşı ve Komünist Sistem Yıllarında Bulgaristan Türk Edebiyatı

Tarih literatürüne “Doksanüç Savaşı” olarak da geçen 1877-1878 Türk-Rus Savaşı sonrasında düzenlenen Berlin Antlaşması gereğince, Osmanlı Tuna Vilâyeti’nin büyük bir kısmı, bağımsız Bulgar Prenslığı’ne dönüşür. Yine aynı antlaşma sonucunda kurulan yarı bağımsız Doğu Rumeli Vilâyeti, 1885 yılında Prensliğe katılır. Balkan Savaşları’nın (1912-1913) akabinde, Müslüman nüfusun yoğun olduğu Rodop ve Batı Trakya bölgeleri de Bulgaristan’ın parçası haline gelir. Yeni devletin sınırları içerisinde kalan Türklere Bulgaristan Türkleri, onların bundan böyle kaleme aldığı yazına da Bulgaristan Türk edebiyatı denmeye başlar (Yenisoy, 1997: 36). Bulgaristan Türklerinin yazılı edebiyatı bir buçuk asırlık tarihi boyunca bir azınlık edebiyatı olarak Rumeli Türk Edebiyatı geleneklerini sürdürmeye çalışmış; ancak, ağır toplumsal koşullar yüzünden sık sık durgunluk hattâ suskunluk dönemi yaşamıştır. Değişen devlet sistemlerine ve ideolojilere rağmen Bulgar otoritelerinin Türklere yönelik esas politikalarında (1990 yılına kadar) hiçbir değişiklik olmamıştır. Baskılar, zorunlu göçlerle Türklerin sayısını azaltmak, Bulgaristan’da demografik manzarayı değiştirmek, iktidarların başlıca amacı olmuştur. Türk azınlığına yönelik böyle bir siyasetin güdüldüğü bir ülkede elbette Türk edebiyatı da niceliklerin niteliğe dönüştüğü, tabîî bir çizgi üzerinden gelişemez, edebî zirvelere ulaşamazdı. Ancak bütün siyasî frenlemelere rağmen, Türk azınlığının edebiyatı varlığını sürdürebildi.

Azınlık durumuna düşürülen yerli Türk ahalisi açısından art arda büyük felâketlere sebebiyet veren Doksanüç Savaşı ve Balkan Savaşları’nın ardından meydana gelen inişli çıkışlı olaylar zinciri de (Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) – ondan yenik çıkan Osmanlı Devleti’ndeki Ulusal Kurtuluş Savaşı (1919-1922) – Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu (1923) ve İkinci Dünya Savaşı (1939-1945)), Rumeli Türkleri için pek de iç açıcı gelişmelerle neticelenmemiştir. Savaş ve siyasî kargaşa dönemlerinde Hüseyin Raci Efendi (1833-1906), Muharrem Yumuk (1895-1970), İzzet Dinç (1890-1960), Mustafa Şerif Alyanak (1890-1966), Mehmet Behçet Perim (1896-1965), Lütfi Ercin (1902-1970), Oğuz Peltek (1910-1956) gibi yazarlar başta olmak üzere sanatçıların göç ettirilmesiyle Bulgaristan Türk halkı aydın zümresinden yoksun edilmiş, edebiyatın gelişmesi de engellenmiştir. Her ne kadar Neuilly Barış Antlaşması’nın (1919) azınlıkların korunması hakkında

hükümleri, Bulgaristan'ın Türkiye ile dostluk ilişkileri kurulması arzusunu göstermesi ve bunları takviye eden Mustafa Kemal Atatürk reformları, Bulgaristan Türklerinin kültür kalkınmasını olumlu yönde etkilemişse de, okur-yazar oranı (1910 yılında erkeklerde % 9,10, kadınlarda ise % 3,10) düşük kalmaya devam etmiş ve bu dönemde (Hüseyin Raci'nin *Tarihçe-i Vak'a-i Zağra*'sı gibi) kaleme alınan az sayıdaki edebî eser dahi, onları hakkıyla değerlendirebilecek okur kitlesine ulaştırılamamıştır. Örneğin, 1920'lerin başlarından 1930'ların başlarına kadar süren Türkçe basın faaliyeti (*Turan Gazetesi*; *Balkanların Sesi*; *Ziya* vs.) ve bir takım sanat eserlerinin yayımlanmasına Bulgar devleti tarafından önce kısıtlamalar getirilmiş, 1934 yılı askerî hükümet darbesiyle de tamamen yasaklanmıştır. *Turan* gazetesi sayfalarında Ahmet Rafet, Ahmet Sadi, Ahmet Gültekin, M. Oğuz'un imzalarını taşıyan ilginç düz yazı eserleri, röportajlar vb. vardır. M. Oğuz'dan *Dil Kurultayı*, *Kitapları Sevelim*; Ahmet Gültekin'den *Mekteplerimiz Açılırken* vb. yazılar, *Turancı Gençliği* dil, tarih, eğitim ve medeniyet hakkında bilgilendirmek, zamanın taleplerine göre bu gençliği yetiştirmek emelleriyle doludur. Sanatçılardan bazılarının sosyal-politik sorunları da konu edinerek şiirler yazdığı görülüyor. Böyle şiirler *Ziya* gazetesinde basılmıştır. Samim Rifat Deliormanlı, Kırcaalili Ferhat, E. Rahvalı, Galip Felâketi gibi aydınların şiirlerine yer veren bu gazete Bulgar Komünist Partisi'nin Bulgaristan Türk halkına ait yayın organı olarak da bilinmektedir. İki Dünya Savaşı arasındaki zaman diliminde türlü konularda şiir, hikâye, röportaj gibi yazılara rastlanmaktadır. Halkı cehaletten kurtarmak, gençlikteki millî duyguyu ayakta tutmak ve pekiştirmek, işlenen ana konuları oluşturmaktadır. Yine de, Türk aydınlarının İkinci Dünya Savaşı öncesinde yazdıkları eserlerin birer sanat eseri düzeyinde olmadığı iddia edilmiştir. Bulgaristan Türkleri edebiyatını bilimsel esaslara dayanarak inceleyen belki de en ünlü araştırmacı Riza Mollov (1920-1986), bu iddialara cevaben reddiye mahiyetinde bir değerlendirmede bulunarak şunları yazmıştır: “9 Eylül (1944 yılı) öncesi edebiyatımız, ekseriya Türkiye edebiyatının tesiri altında kalmıştır. Fakat inkişafında vatanımızdaki muayyen devrelere ait siyasî, ideolojik ve kültürel değişikliklerden kendisini alamamıştır. Türkiye realitesinde olmayan gelişmiş kapitalizm cemiyetindeki içtimaî münasebetleri ve tipik düşünceleri, yazarları sınıf görüşüne göre aksettirmiştir. 9 Eylül'den sonraki edebiyatımızda da aynı hali görmekteyiz. Yalnız şu farkla ki Bulgaristan Türklerinin edebiyatı, 9 Eylül'den evvel kapitalizm zıddiyetleri yüzünden sağlam inkişaf raylara oturtulmayarak, zikzaklar kaydederek

tekâmül etmiştir. Fakat bu tarihten sonra onun için imkânlar büsbütün değişmiştir.” (Yenisoy, 1997)

İkinci Dünya Savaşı’nın son evresinde Kızıl Ordu’nun Bulgaristan topraklarına girmesiyle, 9 Eylül 1944’te komünistler iktidara gelir ve ülkede Sovyet modeli bir düzenin kurulmasına gidilir. Ülkede politik ve sosyal-ekonomik alanda gerçekleştirilen köklü değişiklikler kültüre, sanata ve edebiyata yansır. Yeni düzen her sanatçıya konu olur, dolayısıyla Türk azınlık edebiyatı da bu gerçeklerden uzak kalmaz. Yeni siyasî sistem ile ilgili ilk Türkçe güncel yazılar ve şiir denemeleri, Türkçe çıkmaya başlayan gazete sayfalarında belirir: “Yıldız, çekiç ve orak bayrağımız/ Hak, adalet, müsavat dileğimiz/ Ancak bu sayede kardeş olduk biz/ Yaşasın vatansever milletimiz!” Emekçilerin yeni rejimi koruyacakları da M. Sadi tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: “Dalgalan vatanın her köşesinde Bayrağım/ Bütün halk müftahirdir seninle/ Ölüyoruz, vermeyiz, seni ellere/ Al bayrak, sardık seni ruhumuza.” Şiir şu dörtlükle bitiyor: “Ülkemizin üstünde sayeban ol/ Senin için kan, can verimiz bol bol/ Al sancak yaşa, var ol/ Dünyalar durdukça sen payidar ol (Tatarliev, 1960: 17). Ülkenin özgür ve eşit haklara sahip vatandaşları için de dönemin şairi O. İbrahim şöyle demektedir: “Ayrılık, gayrılık kalktı aradan/ Her hakta bir oldu Aliyle Yordan” (İbrahim, 1945). Komünist rejimin gözde önderlerinden yoldaş Georgi Dimitrov’a ithaf edilen bir şiirde de şöyle deniliyor: “Kurtuluşun yıldızı sensin Bulgar burcunda/ Var ol dünya durdukça, parla onun tacında./ Ben Bulgarca düşünüp Türkçe yazdım yazımı/ Lâyık ise kabul et çok yerine azımı...” (Tatarliev, 1964: 8) M. M. Con imzalı ateizm konulu ilk şiirlerin birinde de şu cüretkâr mısraları okuyoruz: “Var mı Allah? Ya nerede?/ Var mı gören yerde gökte?/ Varsa, ressam resim yapsın/ Taşıyalım cebimizde.” (Tatarliev, 1964: 15)

1940’lı yıllarda kısa aralıklarla çıkan Türkçe gazete ve dergilerde Bulgaristan halkının konuştuğu Türkçe’ye uymayan bir dil kullanılarak Bulgaristan Türklerinin dili bozulmak istenmiştir. Komünist yönetim döneminde Balkanların sadece Balkanlılara ait olduğu belirtilerek eskiden kalma izleri ortadan kaldırma çalışmalarına hız verilmiş, 1946’da Türk okulları tamamen devletleştirilmiş ve Türkçe dersler de kısmen kaldırılarak yerlerine Bulgarca konulmuştur. Haftada sadece iki saate indirilen ve yabancı dil konumuna düşürülen Türkçe, sadece evlerde konuşulan dil durumuna getirilmiştir (Buttanrı, 2005: 33). İlk zamanlar (özellikle dil, üslup ve ifade zenginliği bakımından) Türkiye edebiyatının yoğun etkisinde olan bu dönem yazarları, sonraları şartlar nedeniyle (ele alınan konular ve metinlerin dokusuna işleyen ideoloji açısından) Sovyet ve Bulgar edebiyatlarının tesiri

altında kalmışlardır. İktidardaki komünist rejimi, kitlelere daha çabuk ulaşmak ve ideolojisini yayarak konumunu sağlamlaştırmak adına komünizmi öven her türlü yayına izin vermiş, bu sayede yayınlanan Türkçe gazete ve dergilerin sayısı artmıştır. Politik de olsa 1945 sonrası Türkçe yayınların artması, Bulgar Türklerinin genel kültür kalkınmasını sağlayan güçlü etkenlerden biri olmuştur (Yenisoy, 1997: 43).

1947 yılından itibaren Bulgar Komünist Partisi Yayınevi, daha sonra “Narodna Prosveta” (Türkçe: “Halk Eğitimi”), “Halk Gençliği” ve “Halk Cephesi” yayınevleri Türkçe kitaplar neşretmeye başlar. İlk senelerde doğal olarak, siyasî edebiyata önem verildiği için Marksizm-Leninizm klâsiklerine öncelik tanınır. 9 Eylül inkilâbından sonra ilk edebî eserler gazetelerde, daha sonra da okuma ders kitaplarında yer alır. “Dostluk” hâriç, bu gazetelerde ilk yıllarda kesin bir edebî siyaset güdülmemektedir. Özellikle, 1945-1947 arası “kitlevî edebiyat” yaratıcılığı dikkati çekmektedir. Bu yılların yazar ve şairlerinin büyük çoğunluğu lise mezunu öğretmenler veya sıradan emekçiler olup edebiyatla devamlı bir surette uğraşmayan (İbrahim Tatarlı’nın ifadesiyle) “heveskâr” kimselerdi. Yazdıkları manzum eserlerin çoğu “didaktizm, basmakalıpçılık, deklarasya unsurlarıyla boğuluyordu ve şiiriyetten hayli derece mahrumdu.” 1948-1949 yıllarında “heveskâr” kalemler birer birer sahneden kaybolurlar (Tatrliev, 1964: 15, 18).

1948’de başlayarak şiirde azınlıkçı, 1949’da Mefkûre Mollova (1927-2007) gibi parlak gelecek vaat eden isimler de yerli Türk edebiyatına dâhil olur. 1940’lı yılların ikinci yarısında geleneksel olarak en güçlü edebî tür olan şiirin yanı sıra hikâyenin de geliştiği gözlemlenmektedir. Ayşe Fuad’ın kaleme aldığı “Seni Unutmadım” başlıklı aşk vakası, 9 Eylül’den sonra çıkan ilk yerli Türkçe hikâyedir (Fuad, 1946). Bu yıllarda Bulgaristan’da başlayan brigadirlik (Dimitrovgrad gibi şehirlerin inşası için üniversiteli gençleri kapsıyan seferberlikler) harekâtı (örneğin, *Yeni Işık* gazetesinde O. S. imzalı “Elektrik Işıkları Altında” (S., 1949: Sayı 37)) ve TKZS kısaltmasıyla köylerde kurulan Tarım Emek Kooperatifleri, bu türde yazılan eserlere konu olur (Bilâl Demirof’un “Dayak Gibi Muhabbeti” (Demirof, 1949).

Bakanlar Kurulu’nun 1947 tarihli bir kararıyla Bulgaristan’da zorunlu eğitim uygulaması getirilir, Türk çocuklarına Bulgar okullarında eğitim görmelerine izin verilir ve üniversiteye sınavsız alınabilmeleri sağlanır. 1947/48 öğretim yılında Şumen (Şumnu) “Nüvvab” okulu lâik liseye dönüştürülür, Stara Zagora’da (Eski Zağra) dört yıllık bir Türk Pedagoji Enstitüsü açılır ve bazı ders kitaplarının hazırlanmasına başlanır; Plovdiv (Filibe), Burgaz ve Şumen (Şumnu) Bulgar öğretmen enstitülerinde az sayıda

da olsa Türk kız ve erkekleri okumaya başlar. 1948’de Bulgar Meclisi’nce kabul edilen Eğitim Yasası’yla da tüm okullar devlet okuluna dönüştürülür. Yeni yasa gereğince azınlık okullarında öğretim dili anadili ve Bulgarcadır. Ancak, komünistler, birkaç yıl içerisinde Türklere karşı olan politikalarını değiştirerek, Türklere ait özel mülkleri, özel okulları ve vakıf mallarını devletleştirip, sadece kendilerini öven Türkçe yayınlara izin vermeye başlar (İrevanlı, 2011).

Komünist iktidar, bir yandan yeni okullar açıp bazı kültürel olanaklar sağlayarak Türkleri kendilerine kazanma yoluna giderken, diğer yandan da eski politikalarını uygulayarak Türkleri göçe zorlama hazırlığındadır (Yenisoy, 2009). 1950’li yıllarda ülkede zorunlu olarak toprağın kooperatifleştirilmesine geçilir. Türk halkı sürece tepki verir iddiası ileri sürülerek, göç vasıtasıyla Türklerin sayıca azaltılması ve gayrimenkullerinin Bulgarların eline geçmesi hedeflenir. Göç etmek istemeyen Türk aydınlarını Bulgar makamları “milliyetçi” ve “Turancı” damgaları ile 15 gün içerisinde zorunlu olarak sınır dışı eder. Böyle aydınları “onbeş günlükler” adı verilir (Kocamustafa, 2011). 1950-51 yıllarında 154.000’in üzerinde soydaş Türkiye’ye göç eder, 60.000 Türk de, Bulgar makamlarından çıkış vizesi almış, daha on binlerce Türkün de elinde göç pasaportları vardı. Stalin, Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göçünü durdurmak için Bulgaristan Devlet Yönetimi Başkanı Vilko Çervenkov’a göçün durdurulmasını talep eder ve gelecekte Türkiye’de gerçekleştirilecek bir sosyalist devrim için Bulgaristan Türklerinden devrimci elemanlar yetiştirilmesini ister, çünkü o dönemde ihtilâl ihraç etmek Sovyet politikasının başlıca amaçlarından biridir. Bir sosyalist ülkeden kitle hâlinde insanların kaçması, dünyada Doğu Blok’u için kötü imaj yaratabilirdi. 1951’de göç durdurulunca Moskova’nın direktifiyle Bulgaristan Türklerine okul kapıları biraz daha geniş açılmaya başlar, ancak burada göç sonrası yeterli sayıda hazırlıklı elemanlar bulunmadığı için onlara dil ve kültür bakımından Azerbaycan Türkçesinin yakınlığı sebebiyle, Bulgaristan’a Azerbaycan’dan pedagoglar ve bilim adamları davet edilir (Yenisoy, 2009). Bakanlar Kurulu kararı ile 1951’de Kırcaali ve Razgrad şehirlerinde ülke genelindeki Türk okullarına öğretmen hazırlayacak okullar açılır ve aynı yıl kapatılan Stara Zagora (Eski Zağra) Türk Öğretmen Okulu’ndan öğrenciler yeni açılmış bu iki okula aktarılır. Daha sonra Eylül 1952’de törenlerle Sofya’da Vilko Çervenkov’un adını taşıyan bir Türk pedagoji mektebi ve Rusçuk Kız Lisesi açılır. 1951-1956 yılları arasında 30 Bulgaristan Türk genci Bakü’ye öğrenime gönderilir.

Bunlardan birçoğu Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden mezun olur. Bulgaristan Türklerinin eğitimi konusunda yıllardır savaş veren Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy da, doktora tezini Bakü’de savunur (İrevanlı, 2011). 1950-1956 arası Bulgaristan’da Türklerin yoğun yaşadığı Kırcaali, Plovdiv (Filibe), Pazarcık, Şumen (Şumnu) ve Razgrad’da Türk liseleri açılır, bu liselere yardımcı olmak için Azerbaycan Eğitim Bakanlığı deneyimli pedagoglar gönderir. Ancak Stalin’in ölümünden sonra Türkiye’de bir sosyalist ihtilalinin gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı görülünce Bulgaristan Türklerine karşı izlenen politika tamamen değişir. Azerbaycan bilim adamları, süreleri dolmadan ülkelerine dönmek zorunda bırakılır. Sofya Üniversitesi’ndeki Türk Tarihi vs. bölümler kapatılır ve burada asistanlık yapan Türkler, üniversite dışında bırakılır. (Tatarlı, 1999: 84)

Bulgaristan’daki Türk azınlığı, 1950’li yıllarda paradoksal olarak (bu dönemi tarihten alınmış “Lale Devri” tabiriyle adlandırdığı) bir kültürel rönesans yaşar. 1952’den itibaren 1966’ya kadar neredeyse her yıl yerli Türk kalemlerinin eserlerinden oluşan yıllık külliyatlar çıkarılır (Tatarliev, 1964: 22). Bunları derleyenler Süleyman Hafızov, İbrahim Tatarliev, (1917’de Türkiye’de doğup 1965’te Bulgaristan vatandaşlığına geçen) Fahri Erdinç, Akif Solakov, Hasan Karahüseyinov ve Sabahattin Bayramov () gibi önde gelen akademisyen ve yazarlardır.

Ne var ki, Türklerin sergilediği geniş çaplı kültürel açılım, iktidarı tedirgin eder ve 1956’dan itibaren muhtelif kısıtlamalar başlar, birkaç yıl aradan sonra Türkçe eğitim veren okullar, Bulgar okullarıyla birleştirilir ve bunun neticesinde Türk yazınına ilgi büyük ölçüde azalır. Buna rağmen bu alanda yeni isimler görmek mümkün: İsmail Çavuşev, Ali Pirov, İsmail Yakubov, Yakup İsmailov ve Kadir Osmanov 1960’lı yıllarda düz yazıdaki çitayı oldukça yükselterek değerli yapıtlara imza atarlar. Aynı yıllarda Ömer Osmanov, Ahmet Mehmedov, Halim Halilibrahimov gibi güçlü kalemler, öykü türünde de özgün eserler vererek, Türkçe yazan yerli edebiyat camiasının dikkate şayan imkânlarla sahip olduğunu kanıtlamış olurlar (Kocamustafa, 2011).

Okulların kapatılmasından önce 1958’de Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi’nde özel bir Dil Komisyonu kurulur. Kurulan bu komisyonun görevi Bulgaristan Türklerinin yazı dilinin söz varlığına Bulgarca kelime ve ifadeler kazandırılarak Türkçeyi “zenginleştirmek”, hatta Türkçenin gramer yapısını, cümle kuruluşu kurallarını da değiştirmektir. Komisyonun önerisi üzere listeler hazırlanır, Türk yazı dilinin söz varlığına birçok Bulgarca kelime ve ifadenin “kazandırılması” zorunlu hâl alır.

Bilahare de yerli Türkçe basınında bu Bulgarca sözcük dağılımının kullanımına geçirilir. (Yenisoy, 2005: 82-83).

Görüldüğü üzere ikinci dönem edebiyatı, devlet kontrolünde, resmî ideolojinin propagandası niteliğinde gelişmeye başlamıştır. Bu dönem edebiyatında iki alt dönemden söz edilebilir. Birinci alt dönemin 1945'ten 1954'lere kadar sürdüğü, ikinci alt dönemin de 1955'ten 1990 yılının başına kadar devam ettiği söylenebilir. Birinci alt dönem edebiyatında Tanzimat edebiyatının etkisi vardır. Türk aydınlarının önemli bir kesimi İstanbul, Edirne ve diğer bazı Türkiye şehirlerinde öğrenim görmüşlerdir. Türkiye'de yayınlanan kitap, dergi ve gazeteler Bulgaristan'a da ulaşabilmiş ve tabii olarak yerli edebiyatçıların fikir dünyasını etkilemiştir. Sanatçılar ilk okul, rüştiye, Nüvvab ve lise mezunları öğretmenlerdir. İlk yazılan eserler şiir türünde olup şiiriyetten, estetik nitelikten yoksun eserlerdir. Yazılan ilk hikâyeler de oldukça cılızdır. Birinci alt dönem edebiyatı temsilcilerinden Aliosman Ayrantok (1878-1952), Mehmet Müzekkâ Con (1885-1974), Osman Sungur (Keskiöglü) (1907-1989), Hafız Tuna gibileri İkinci Dünya Savaşı öncesi edebiyatla Savaş sonrası ilk yıllarda yazılan edebiyat arasında bağlantıyı gerçekleştiren ve edebiyat geleneklerini sürdüren sanatçılar olurlar. Daha sonraları bunlara Selim Bilâlov (1915-1987), Sabri Demirov (1915-1988), Süleyman Hafızov gibi aydınlar da katılır. Amatörlük arka plâna bırakılarak gerçek sanat eserlerinin yazılmasında gelişmeler başlar ve 1950'lerin başlarında nazımda olduğu gibi, düz yazıda da başarılar görülür (Yenisoy, 2009).

İkincil alt dönem edebiyatı daha farklı koşullarda gelişmeye başlar. Türk azınlığın yaşamında da artık birçok yenilik söz konusudur. Bu yıllarda Türk liselerinde, öğretmen okullarında ve enstitülerinde, Sofya Üniversitesi'nin Türkoloji Bölümü'nde Türk Halk Edebiyatı, Türk Edebiyat Tarihi müfredat programlarında esas dersleri oluşturmaktadır. En yeni Türk edebiyatı temsilcilerinin bazı eserleri "Halk Eğitimi" Yayınevinde yayınlanmaktadır. Dünya, Rus ve Bulgar klâsiklerinin eserlerinden seçmeler yapılarak Türkçeye çevirileri yayınlanmaktadır. Türk öğretmen okul ve enstitüleri, Sofya Üniversitesi Türkoloji ve diğer Türkçe bölümleri, mezunlarını vermeye başlamıştır. Türkçe çıkan gazete ve dergilerin, radyo yayınlarının sayısı arttırılmış, Türk tiyatroları Türk köylüsü arasına bile girmeye muvaffak olmuştur. Bütün bu sayılanlar Bulgaristan Türklerinin genel kültür kalkınmasını sağlayan etkenlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti edebiyatı, Bulgaristan Türk sanatçılarına dil, üslûp ve ifade zenginliği ile örnek olur. Mamafih işlenen konular ve

içerdikleri ideolojik unsurlar açısından Sovyet ve Bulgar edebiyatları etkili olur. 1950'lerin başlarında edebiyatın ön saflarında bulunanlardan Selim Bilâlov, Riza Mollov, Kemal Bunarciev (1923-2000), Yusuf Kerimov (1922-2007), Enver İbrahimov, Salih Baklaciev (1924-2002), Süleyman Gavazov (1924), Hasan Karahüseynov (1925-1992) vb. birinci kuşak sanatçılar grubunu oluşturmaktadır. İkinci kuşak sanatçıların başında da Ahmet Şerifov (1926-2006), Sabri Tatov (1925-2010), Ahmet Tımışev (1926-2007), Niyazi Hüseyinov (1927-2018), Muharrem Tahsinov (1929-2007), Lütü Demirov (1929-1989), Mehmet Bekirov (1930), Sabahattin Bayramov (Öz) (1931-2013), Halit Aliosmanov (Dağlı) (1932), Lâtif Aliev (1935-1999), İshak Raşidov (1931-1981), Mehmet Davudov (Çağlar) (1932-1986), Mehmet Çavuşev (1933-2017), Nevzat Mehmedov (1934), Ömer Osmanov (Erendoruk) (1934-2006), Recep Kıpçüev (1934-1976), ve Ali Kadırov (1936-1962) gibi yazar ve şairler bulunmaktadır. İkinci kuşağın devamını oluşturan ve yerli Türk edebiyatına değerli eserler kazandıran sanatçılardan Mustafa Mutkov (1935-1997), İsmail Çavuşev (1940-2017), Faik İsmailov (1936-1995), Halim Halilibrahimov (1936-1976), Süleyman Yusufov (1936), Durhan Hasanov (1937), Osman Azizov (1937), Şaban Mahmudov (1938), Şahin Mustafafov (1938), Naci Ferhadov (1940-2013), Sabri İbrahimov (1937), Ali Bayramov (1935), İslâm Beytullov (1940-2014), Turhan Resiev (1942), Ahmet Eminov (Atasoy) (1944), Aliş Saidov (1938), Mustafa Çetev (1936-2014), Mehmet Sansarov (1939), Ali Durmuşev (1938-2017) ve daha birçokları üçüncü kuşak sanatçılar grubunun başında bulunmaktadırlar. Söz konusu alt dönem edebiyatında kadın sanatçılarımızdan Mefkure Mollova (1927-2009), Nadiye Ahmedova (1931), Lâmia Varnalı (1946-1987), Necmiye Mehmedova (1945) ve Nebiye İbrahimova'nın (1948) eserleri dikkate şayandır.

Bulgaristan Türk yazınının, ülkede hâkim olan siyasî sisteme endeksli olmayan ilgi çekici bir özelliği, folklor ve köylü bilinci üzere kurulan halk edebiyatıyla bağlantısını kesmemesidir. Örneğin, Haydar Baba (1871-1956), Hasan Karahüseynov (1925-1992) ve Lâtif Aliev (1935-1999), Bektaşî ortamından hareketle köy ortamının toplu görünümünü canlı bir görüşle ölçerek geleneksel ve duygusal bir hava içinde canlandırmışlardır. Lütü Demirov ise köylü şairi sıfatını kazanarak köylü pastoral anonim halk şiiri türünde yazmıştır. Bu eğilimi Niyazi Hüseyinov (1927), Şaban Mahmudov (1938), Süleyman Yusufov, Şahin Mustafafov, Faik İsmailov (1936-1995), Naci Ferhadov (1940-2013), Ahmet Eminov (Atasoy) (1944) ve İsmail Çavuşev (1940-2017) gibi şairler de sürdürerek geleneksel folklordan, daha

yaratıcı ve kişisel bir biçimde yararlanarak Bulgaristan Türk edebiyatı kapsamında bir köylü şiir akımının daha belirgin çizgilerle gelişmesini sağlamışlardır (Hafız, 1989: 15-16).

Hikâye türünde değerli eserler verenlerin arasından Selim Bilâlov, Kemal Bunarciev, Ahmet Tımişev, Sabri Tatov, Hüsmen İsmailov, Muharrem Tahsinov, Halit Aliosmanov, Ali Kadırov ve Halim Halilibrahimov'un isimleri sivrilmektedir. Uzun hikâyede usta isimler İshak Raşidov ve Ömer Osmanov'dur.

Mizah ve fıkra alanında da başarılı eserler yazılmıştır. Mehmet Bekirov, Ahmet Tımişev ve Turhan Rasiev bu tür eser yazan sanatçıların başında bulunmaktadır.

Bu döneme ait tiyatro eserlerinin tamamına yakını, toplumun eğitilmesi amacıyla kaleme alınmış tek perdelik piyeslerdir. Bu tür eserlerde genellikle sosyal konulara yer verilir; ya “zaman aşımına uğramış” gelenekler eleştirilir ya da nesiller arası çatışmalar, içkinin zararları gibi konular ele alınır. Yusuf Kerimov, Hasan Karahüseynov ve Sabri Tatov, bu edebî türde ilginç eserler veren sanatçılardan bazılarıdır (Özkan, 2011).

Bulgaristan azınlık edebiyatında toplumun eğitilmesi öncelikli hedefler arasında yer alır. Bu sebeple de çocuklara yönelik eserlere büyük önem atfedilir. Bu edebiyatın gelişmesinde Ahmet Şerifov öncülük etmiş, onu Nevzat Mehmedov, Nadiye Ahmedova ve İshak Raşidov gibi yazarlar izlemiştir. 1966'da “Halk Gençliği”nin çocuk yayını olan “Filiz” gazetesi çıkmaya başlamış, rengârenk sayfalarında “Pencerecik”, “Bir Varmış Bir Yokmuş”, “Sizin Şiirleriniz” gibi köşeler kıza zamanda küçük okurların gönüllerinde taht kurmayı başarmıştır. “Filiz” gazetesinin sayfalarında Mehmet Muradov, İsmail Çavuşev, Turhan Rasiev, Lâtif Aliyev ve Ali Durmuşev gibi “ziyalı”ların büyük hizmetleri olmuştur (İrevanlı, 2011).

Bulgaristan Türk azınlık edebiyatının tarihi boyunca en çok sanatçı yetiştiği ve en çok Türkçe eserin yayımlandığı dönem yine 1950 ve 1960'lı yıllar olmuştur. Söz konusu yıllarda Bulgaristan Türk edebiyatı oldukça yüksek bir düzeye ulaşabilmiştir. Bu müspet gelişmelerin yaşanmasında Bulgar ve Rus edebiyatlarından bazı eserlerin Türkçeye çevrilmesi ve Türkiye edebiyatından bir kısım yazar ve şairlerin eserlerinin Bulgaristan'da yayımlanması etkili olmuştur. Bu dönemde Türkiye'den Nazım Hikmet Ran'ın ve Sabahattin Ali'nin neredeyse tüm eserleri basılmıştır. Ayrıca Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *İşitilmedik Bir Vaka* (1955); Tevfik Fikret'in *Şermin* (1958) adlı çocuk şiirleri; Aziz Nesin'in *Orkestra Adam* (1960), *Zübük* (1963), *Kör Doğuşu* (1965) adlı romanları; Yaşar Kemal'in *İnce Memed*

(1958) ve *Teneke* (1962) adlı romanları; Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* (1961) adlı romanı ile *Efkar Tepesi* (1965) adlı denemeleri, Sadri Ertem'in *Çıkrıklar Durunca* (1962) adlı romanı; Suat Derviş'in *Fosforlu Cevriye* (1962) adlı romanı; Orhan Veli Kanık'ın *Nasrettin Hoca* (1962) adlı manzum fıkraları; Samim Kocagöz'ün *Onbinlerin Dönüşü* (1965); Sabiha ve Zekeriya Sertel'in *Tevfik Fikret, İlericilik-Gericilik Kavgasında* (1965), *Roman Gibi* (1969) adlı eserleriyle Âfet Muhteremoğlu'nun *Bedriye* (1966) adlı romanı gibi Türkiye edebiyatında çığır açmış kitaplar basılmıştır (Özkan, 2011). Türkiye'den, 76'sı Türkçe, 79'u Bulgarcaya çevrilmiş toplam 155 eser yayımlanmıştır. Türkçe eserlerin baskı sayısı genellikle 1.000 ila 5.000 arasında değişmektedir. Nazım Hikmet'in toplu eserlerinin sadece 1. cildi 17.000'i bulmuştur. Bulgarca çevirilerin baskı sayısı ise 20-30.000 arasındadır. Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* romanının tirajı 80.000'e ulaşarak aşılması güç bir rekora imza atmıştır. Bulgaristan'da bu dönemde Türkçe olarak 690 kitap basılmıştır. Ancak bunların büyük bir bölümü edebiyatla ilgili değildir. Edebî telif eser niteliğini taşıyanlar 180 kadardır (Yenisoy, 1997: 34).

Bu dönemde gelişen azınlık edebiyatının başlıca özellikleri şöyle sıralanabilir: (1) Eser veren yazar ve şairlerin büyük bir bölümü öğretmen olduğu için bütün eserlerde öğreticilik ve ahlakî öğüt ön plâna çıkmıştır. Öğretmen yazar ve şairlerin eserleriyle edebiyat toplumun gelişmesi ve insanların daha iyi yetişmesi için bir araca dönüşmüştür. (2) Şiirde duygusallık ve bireysellik artmış, konu ve tema çeşitliliği görülmeye başlamıştır. Recep Küpçüev, Mefkûre Mollova gibi şairler bu gelişmelere öncülük etmiştir. (3) Bulgaristan Türklerinin diğer Balkan Türkleri ve Türkiye Türkleri ile ortak bir kökten gelen ve her bakımdan büyük benzerlikler gösteren atasözü, deyim, bilmece, manî, ninni, türkû, fıkra, efsane ve masalları yazılı edebiyatın da önemli kaynakları arasında yer alır. Yazar ve şairlerin tamamı atasözü ve deyimlerle üslup ve ifadelerini zenginleştirmiş, bazı yazarlar ise yerli efsane ve masalları, hatta halk türkülerini konu alan şiir ve hikâyeler kaleme almıştır. İsmail Çavuşev'in *Masal* şiiri, Hasan Karahüseynov'un *Arzu ile Kamber* şiiri, Sabri Demirov'un *İbrikçi* şiiri, Osman Salief'in *Kurt Av* hikâyesi, Rıza Mollof'un *Ayşe Kız* hikâyesi bu tür örneklerdendir (Hafız, 1987-1988). Yazılı edebiyatın en önemli kaynaklarından biri olan bu tür sözlü kültür ürünleri çok sayıda bilimsel araştırmaya konu olmuş ve bu çalışmaların önemli bir kısmı da yayımlanmıştır. Halk hikâyelerinden *Âşık Garip*, *Kerem ile Aslı*, *Leyla ile Mecnun* (Sofya 1956), *Arzu ile Kamber*, *Elif ile Mahmut* (1958) hikâyeleri;

Türk masallarıyla ilgili olarak Şekibe Yamaç ve Slaveyko Martinov'un, *Türk Masalları* (1957), Eflatun Cem Güney'in *Bir Varmış Bir Yokmuş* (1960) ve *Türk Halk Masalları* (1961) adlı çalışmaları basılmıştır. Salih Baklaciyev'in derlediği *Nasreddin Hoca Fıkraları* (1962) mizahî halk kültürünü; Hayriye Memova (daha sonra Süleymanoğlu-Yenisoy) ve Emil Boev'in birlikte hazırladığı *Rodop Manileri* (1962) ise mani türünü tanıtmak amacını gütmektedir (Acaroğlu, 1999: 129-144). Atasözü ve deyimlerle ilgili olarak da Yusuf Kerimov ve Beytullah Şişmanoğlu'nun birlikte hazırladığı *Türk Atalar Sözleri ve Özlü Sözler* (1955, 1960) adlı çalışma yayımlanmıştır. (4) Şiirin, hem insanî duygular bakımından hem de kültürel coğrafya bakımından azınlığın iç dünyasını ve sosyal hayatını, kültür ve folklorunu yansıtan bir araca dönüştüğü söylenebilir. Şiirlerin bazıları doğrudan doğruya şairin doğduğu köye veya bölgeye yöneliktir (Çavuşev, 1988). Hikâyelerde de mekân hep azınlığın yaşadığı köy ve kasabalarlardır. Aile ve ev, iş ve tarla, komşuluk ve mahalle yan yana anılan ve birbirini bütünleyen kavramlardır. Aşkların büyük bir bölümü bu mekânlarda geçen çocukluk döneminde başlar. Hikâyelerin merkezine oturtulan çatışma ve çelişkiler, köyde yaşayan ve geleneksel değerleri temsil eden anne ve baba ile şehirde okumak veya gençlik ya da çocukluk aşkı ile evlenmek isteyen yeni nesil arasında yaşanır (Özkan, 2011).

Bulgaristan Türk edebiyatında 1940'lı ve 50'li yıllarda birkaç roman denemesi yapılmışsa da bu türün başarılı ilk örneği, Sabri Tatov'un 1962'de yayımlanan *Gün Doğarken* adlı eseridir. Yazar, Bulgaristan'da bir Türk köyünde geçen olayları nakleder. Hıdırellez kutlamaları ve mani söyleme gibi kültürel geleneklerden söz açar. Çiftçilik, maden işçiliği gibi işlerle uğraşan köylülerin duyguları, sevgileri ve problemleri üzerinde durur. Bu sebeple eser kahramanları, olay örgüsü ve mekânları ile tam bir azınlık romanıdır. Türkiye Türkçesiyle yazılmış olmasına rağmen sık sık *sefte*, *gelöoru*, *aga*, *abu*, *kızancık* gibi ağız sözlerine yer verilir. Ayrıca zaman zaman Bulgarcadan geçen *agronom*, *brigadir*, *talika* gibi sözlere de rastlanır. İkinci roman ise Halit Aliosmanov'un 1965 yılında basılan *Saçılan Kıvılcımlar* adlı eseridir. Bu da birincisi gibi köy romanıdır. Kırcaali'nin bir dağ köyünde 1930'lu, 1940'lı yıllarda geçen olayları, köylülerin hayat mücadelesini, gelenek ve göreneklerini anlatmaktadır. Türkiye Türkçesiyle yazılan eserde kahramanlar ağız özellikleri ile konuşturulur (Özkan, 2011). Bundan bir yıl sonra, 1966'da yayınlanan *Yeşil Kuşak* sayesinde İshak Raşidov (Atasever), "üçüncü Bulgaristan Türk romancısı" unvanına nail olur. 1967 ve 1968'de art arda Sabri Tata'nın, *İki Arada* ve İshak Raşidov'un *Ayrılırken* "*Çağdaşların*

Öyküsü” başlıklı romanları basılır. İshak Raşidov, 1930’lu yıllardan 1960’lı yıllara kadar olan gözlemlerini romanlarına ince bir hassasiyetle yansıtır. İşlediği konulardan en önemlisi Bulgaristan’da Türkçe okulsuzluk sorunudur (Jorma, 2011). Aynı dönemde iki hikâye kitabı yayımlanan (*Yaralı Güvercin* - 1965 ve *Bırak Kocamı* - 1967) Ömer Osmanov (Erendoruk) (1934 – 2006), *O Kuş Ötüyor* adlı bir roman da kaleme alır ve tek nüsha olan el yazmasını bir yayınevine teslim eder. Ancak Türkçe yasağı yürürlüğe girdikten sonra, el yazması yayınevinde “rehin” kalır ve gün yüzü göremez.

Bulgaristan yönetiminin Türk azınlığa bakışının değişmesiyle 1969 yılından itibaren Türkçe yayınlara sınırlama getirilir ve sanatçılardan bedîî edebiyatın bundan sonra sadece Bulgar dilinde yazılması talep edilir (Jorma, 2008: 147). “Narodna Prosveta” (“Halk Eğitimi”) yayınevinin Türkçe şubesi kapatılır; “Eylülcü Çocuk”, “Halk Gençliği” gazeteleri, popüler “Filiz” ve “Piyoner” çocuk dergilerinin çıkarılması durdurulur. 1969 yılında “Yeni Işık” gazetesi yarı Türkçe ve yarı Bulgarca çıkmaya başlar. (1985 yılından itibaren de tamamıyla Bulgarca bir gazete olarak çıkmaya devam eder.) Türkçe oyunların sahneye konması yasaklanır, tiyatro, dans ve müzik topluluklarının faaliyetleri Bulgar sanat topluluklarıyla birleştirilip sanatçıları işten uzaklaştırılır (Şimşir, 1986: 302). Aynı yıl, Razgrad’da (1965’de kurulan) “Bahar” ve Bulgaristan genelinde benzeri edebiyat derneklerinin faaliyetlerine son verilir. Bu menfur gelişmelerin doğal bir parçası olarak Türkçe eğitim de tamamen terkedilir.

Devlet Sosyalizmi döneminde kimlik sorunu art plâna itilir ve sadece göreceli olarak “sosyalist Türk kimliği” biçiminde işlenmesine izin verilir. Zira Marksist ideoloji açısından sosyalist yurtseverlik önemlidir. Her bunalım döneminde olduğu gibi zorla kimlik değiştirme kampanyası esnasında kimlik konusu yepyeni bir anlam kazanır ve o devrin alâmet-i farikalarından biri olan “çekmece edebiyatı”nın ve demokrasiye geçiş döneminde işlenen konuların odak noktası durumuna gelir. Zorla kimlik değiştirme politikasının ufuklarda belirlediği 70’li yıllarda Ahmet Şerifov (1926-2000), Recep Küpçüev (1933-1976), Nuri Adalı (1922-2004), Ömer Osmanov (1934-2006) vb. konformizmi hiçe sayarak tehlike çanlarını çalmaya başlarlar. Bütün yaşamını adaleti savunmaya adanmış Adalı “*Türk evlâdı yaşar her an umutla*” diyerek soydaşlarına güvence vermeye çalışır. Benzeri uyarılar yerli Türk aydınların siyasî baskıya maruz bırakılmalarına, hattâ hapislere atılmaları için gerekçe olarak kullanılır. Recep Küpçü bu gerçeği şöyle dile getirir: “*Bu işler böyle giderse, Ne dilimiz, ne geleneğimiz kalacak, dedim/ Milliyetçisin, dediler...*” (Küpçü, 1994: 19). Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Ömer Osmanov’un

yaratıcılığının tüm konuları yerli Türk kimliğinin savunulmasıyla ilgilidir. *Buruk Acı* ve *Uçurum* adlı romanları, öyküleri ve şiirleri Bulgaristan Türkü'nün kimliğini yitirme kaygısını, endişe ve çilelerini sergilemektedir. “Yitikliğin Öcü” adlı şiiri bu duygularına adeta aynalık eder: “*İnkâra kalkıştı Türk olduğumu/ Söndürmek istiyor bin yıllık mumu./...Zulüm cümlemizi boğduğu kedere/ Bunca Türk ocağı sönmek üzere/ Meriç’i, Arda’yı aş gel Köroğlu*” (Atasoy, 2001: 362). 1970’li yıllarda giderek artan ve 1980’li yıllarda had safhaya ulaşan Türk dili ve kültürü ile ilgili sınırlandırmalar Bulgaristan Türk edebiyatını âdeta durma noktasına getirir. Seksenli yıllarda Bulgaristan’da artık Türkçe hiç bir şey yayımlanmaz. Sosyalist toplumlarda bütün söylenen ve yazılanlar titizce gözetildiği halde yine de sansürcü elin eremediği, daktiloyla yazılmış çeşitli yazılar el altından dağıtılmaya devam eder. Ömer Osmanov bu “samizdat” edebiyatının en önemli temsilcisidir (Jorma, 2011).

1984-1985 kışında Türk adlarının Bulgar adlarıyla değiştirilmesiyle Bulgaristan Türkleri soy kırımına uğratılır. Ocak 1985 yılının sonunda Sofya Radyosu’nda Türkçe yayınlar yasaklanır ve 1985’in başında gerçekleştirilen Bulgarlaştırma harekâtından sonra dünyaya Bulgaristan’da Türk olmadığı duyurulur. Arşivlerdeki Türk adları silinerek, yerine Hristiyan Bulgar adları yazılır. Mezar taşlarından bile Türk adları yok edilir (İrevanlı, 2011). 1989 yılı sonuna kadar devam eden bu şartlarda Türkçe eser yayımlamak şöyle dursun, Türkçe konuşmak bile yasaklanır.

1989, Bulgaristan Türklerinin *Büyük Göç* yılı olarak tarihe geçer. Bulgarlaştırma kampanyasının iflâs etmesi sonucunda, ülkeyi yöneten totaliter rejim, üç ay içerisinde 350.000 soydaşı Türkiye Cumhuriyeti’ne göç etmeye zorlayarak II. Dünya Savaşı’ndan sonra dünyanın en büyük göçüne sebebiyet verir. Bu göç dalgası onlarca yazarı da sınırdışı eder.

1989’da yaşanan *Büyük Göç*’ü tetikleyen sözde *Soya Dönüş* sürecinin Bulgaristan Türk yazarlarının üzerinde ne gibi bir etki yaratır? Bu sadette tepkileri oldukça farklı olan iki ana grup söz konusudur: Komünist Partisi’yle *Soya Dönüş*’ün çok öncesinde flört etmeye başlayan birinci grubun temsilcileri, Bulgar meslektaşlarıyla “eşit” olmaktan memnun gibi gözükmekte ve benimsedikleri Hristiyan-Slav isimler, genellikle şiirselliğiyle ve asıl adlarıyla herhangi bir ortak unsur içermemeleriyle dikkati çekmektedir. Aynı zamanda çoğu “ölümlü” Bulgaristan Türkü, yeni isimlerinin en azından asıl isimleriyle aynı harfle başlaması için özen gösterir. Metaforik olarak, egemen sınıfa göç eden söz konusu işbirlikçi yazarlar, resmî otoritelerin *Soya Dönüş* sürecinde izlediği çizgiden gitmeyi kabullenip,

propaganda makinesinin birer parçası haline gelirler. Bunun sonucunda bunların bir kısmı “yeni Bulgarlar”a hitap eden ve yerli gazete ve dergilerde kalitesi düşük metinler üretmeye koyulurlar. Ödedikleri bedel ise halk nezdinde birer edebiyatçıdan ziyade artık rejime hizmet eden meddahlar olarak algılanmaları olur. Hatta onların bu olaylardan önce neşrettikleri kitaplar, yerli Türk okurlarının gözünde estetik değerlerinden kaybetmeye başlar, çünkü yeni şartlarda, yazarlarının görüşlerindeki anî değişiklikten sonra, yapıtlarının algılanma şekli de değişime uğrar. Aynı zamanda meddah yazarlar da, edebiyat alanında verdikleri tavizlerden dolayı ve belki de halkın sevgisini kayb ettikleri için, yazma yeteneğini yitirmeye başlar. *Büyük Göç* esnasında bunların çoğu Bulgaristan’da kalmayı tercih eder. Bu noktada onlar kendi kendini şahsî yaşam alanlarından mahrum etmiş olurlar: göç etme güzergâhı olarak tercih ettikleri egemen sınıf artık yok (veya en azından ortalıkta gözükmüyor gibidir) ve meydanı terk ederken onları yanına almamıştır. İkinci ana gruba ait yazarlar, çok daha güçlü bir Türk öz bilincine sahip olup ad değişimi olayı başlarına çöktüğünde sadece adlarından değil, mesleklerinde kullandıkları esas âlet olan anadillerinden de resmen men edilirler. O zamana kadar Türkçe yayınlanan bütün gazete ve dergiler de ad değişim sürecine ayak uydurup Bulgarca yayın organlarına dönüşür. Bu organlarda daha önce editör ve muhabir olarak çalışan Türk aydınları işlerini ve edebî kabiliyetlerine ev sahipliği yapan kamu alanlarını kaybeder. Netice itibarıyla onlar kendi iç dünyalarına göç etmeyi seçerler. Bunu yapmayı reddedenler, anti-demokratik durumu açıkça protesto edenler, kendilerini siyasî suçlardan yargılanıp veya yargılanmaksızın hapiste bulurlar. Dünyaya pencerelerini kapatan yazarların ağır şartlardan ilham alıp gizlice metinler yazmaları beklenir, ama Türkçe yasağının kalktığı ve sansürün geri adım attığı 1990’larda yayınladıkları kitaplar, net olarak onların (birkaç istisna dışında) 1984-1989 arası pek de değerli eserlere imza atamadıklarını gösterir.

Büyük Göç’ün arifesinde Bulgaristan otoritelerinin “en tehlikeli” gördüğü ve herkesten önce sınır dışı etmek için acele ettiği Türk aydınlarının arasında kalem ustalarının da olduğu gözlemlenmektedir. Ama asıl göçün başlamasıyla kendi iç dünyalarına göç eden yazarların çoğu eski anavatanlarına yelken açar. Orada (Türkiye’de) onlar, Bulgaristanlı Türk diasporasının parçası haline gelip Balkan kimliklerini korumaya yönelik dernekler kurarlar. Bazıları tercüman olarak çalışmaya başlar. Ama büyük çoğunluğu 70 milyonluk Türkiye Cumhuriyeti nüfusunda ve yüzleştikleri gündelik sorunlarda kaybolup gider. Her iki gruba ait yazarlar: vatanlarında ve çevrelerinde kalıp Bulgar toplumuna ayak uydurmaya ve entegre olmaya

çalışanlar da, şartların göçe zorladıkları da, benzer bir şekilde özgünlüklerini koruma konusunda başarısız olurlar. Bu noktadan sonra *Soya Dönüş* sürecinde ve yüzünden kaybedilenleri ihya etme işini yeni nesil Bulgaristan Türk yazarları üstlenir (Şakir, 2015: 107-114).

İkinci Bölüm:

1990 – 2021: Soğuk Savaş Sonrası veya Üçüncü Dönem Bulgaristan Türk Edebiyatı

Aslında 1989 yılı *Büyük Göç*'ün sadece başlangıcı olur, çünkü göç 1990'ların neredeyse tamamında devam etmiştir. Resmî olmayan kaynaklara göre, söz konusu tarihten sonraki yıllarda Bulgaristan'ı terkeden Türklerin sayısı 600.000'i aşmış bulunmaktadır. Neticede bunlarla birlikte 20.000 civarında Türk aydınının da Bulgaristan'ı terk etmek zorunda kaldığı söylenmektedir. Böylece bundan önceki göçlerde de olduğu üzere Bulgaristan Türklerinin münnevver zümresi oldukça azalmıştır. Bu karamsar tabloya rağmen, 1990 yılının başlangıcından itibaren Bulgaristan'da ve Avrupa'nın bütün Doğu Bloku ülkelerindeki Komünist sistemin çöküşü ile ilgili gelişmeler, Bulgaristan Türk edebiyatına da olumlu yansımış ve o, tarihin kendisine sunduğu demokratikleşme koşullarında yeniden filizlenmeye başlamıştır.

Büyük kan kaybına uğratılmış üçüncü dönem edebiyatı araştırılırken Bulgaristan'da ve (adeta bir şubesi niteliğinde) Türkiye'de gelişmesini sürdüren bir edebiyat olarak ele alınmalıdır. Bu dönemin temsilcileri arasında Kemal Bunarciev, Mustafa Kahveciev, Mustafa Mutkov (Mutlu), Faik İsmailov (Arda), Mülâzım Çavuşev, Servet Tatarov; ve Türkiye'de bulunanlardan Ahmet Şerif (Şerefli), Lâtif Ali Yıldırım, Hasan Özkan gibi güçlü kalemler güzel eserleriyle en yeni edebiyatımızın gelişmesinde ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Yeni koşullarda Yusuf Kerimov, Ahmet Tımişev, Muharrem Tahsinov, Halit Aliosmanov, Sabri İbrahimov (Alagöz), İsmail A. Çavuşev, Ali Pirov, Osman Azizov, Ali Bayramov, Turhan Rasiev, Aliş Saidov, Naci Ferhadov, Ali Durmuşev, Mehmet Sansarov, Mustafa Çetev, İsmail Yakubov, Saffet Eren, Kadir Osmanov, Nuri Turgut Adalı, Sabri Tata, Sabahattin Bayram Öz, Ömer Osmanov (Erendoruk), Niyazi Hüseyin Bahtiyar, Mehmet Çavuşev, Ahmet Emin Atasoy, Yusuf Ahmet Taşkın, Zahit Güney, Mehmet Alev, İslâm Beytullah Erdi, Lâtif Karagöz, Şaban Mahmut Kalkan, Süleyman Yusuf Adalı, İsa Cebeci, İsmail İbiş, Nazmi Nuri Adalı,

Avni Veli Özgürer ve daha birçok sanatçı, 1990’larda da yaratıcılıklarını sürdürebilmişlerdir. Bunlar arasında kadın sanatçılardan da Mukaddes Akmanova, Nefise Habib Adıgüzel, Fahriye Güney, Aysel İsmailova, Hafize Gün ve Halime Yıldız gibi şiir ve düz yazı ustaları bu dönemin yazılı edebiyatında saygıdeğer yer almaktadırlar.

Üçüncü dönem edebiyatı konu bakımından ikinci dönem edebiyatından farklılaşmaktadır. Önceki dönemdeki angajelik, güdümlülük artık yoktur. Bir zamanlar tabu olan ya da başka açıdan ele alınan dil, din, özgürlük gibi konular artık sanatçıların işledikleri esas konulardır. Göçmenlik konusu da var gücüyle bu dönem edebiyatımıza damgasını vurmaktadır. Bu dönemde de gelişme açısından şiir türü ön plândadır, ama öykü türünde de büyük mesafe alındığı söylenebilir. Roman türü, Sabri Tata (Tatov), Ömer Osman Erendoruk, İslâm Beytullah Erdi gibi yazarların yeni yapıtlarıyla zenginleşmiştir. Çocuk şiirinde Aliş Sait, Lâtif Karagöz (1939-2009), çocuk öykülerinde de Muharrem Tahsin ön saflardadırlar. Eserlerin diline gelince; bazılarında Rumeli şivesi özellikleri bulunsa da, genellikle bunlar modern Türk dilinde yazılmış eserlerdir. Demir perdenin düşüşünden sonra Türkiye ile sıkılaştıran ilişkiler Bulgaristanlı Türk sanatçılarının dili ve üslûbunu olumlu yönde etkilemiştir. (Yenisoy, e-makale; Güzel vd 2002: 417-423). 1990’larda Türk dilinin tekrar okutulmaya başlanması, Momçilgrad (Mestanlı), Ruse (Ruşçuk) ve Şumen’de (Şumnu) açılan üç dinî lise ve Sofya Yüksek İslam Enstitüsü, yayına başlayan Türkçe radyo, gazete ve dergiler, Türkiye televizyon kanallarının neredeyse bütün yerli Müslüman ahali tarafından izlenebilmesi ve Türkiye ile kültür sanat alışverişlerinin Bulgaristan’daki Türk edebiyatının gelişmesinde etkili olduğu şüphesizdir. Yine de bu dönemde aydın kesimin yakasını bırakmayan maddî imkânsızlıklar ve teknik zorluklar nedeniyle pek çok romancı henüz eserlerini yayımlama olanaklarına kavuşamamışlardır (Erdi, 1998: 69). Duayen araştırmacı Acaroğlu’na göre ise Bulgaristan’daki Hristiyanlaştırma-Bulgarlaştırma politikası devam etmiştir ve Türkiye’nin buna karşı koymak adına aldığı tedbirler yeterli değildir. Onun sözleriyle “Bulgaristan’daki soydaşlarımıza yapılan uygulamalar durdurulamazsa, hiç şüphe yok ki Rumeli Türklüğü bir-iki kuşak sonra yok olup gidecek ve bin yıllık bir Türk yurdu daha tarihe karışacak, Balkanlarda Türklerin izi bile kalmayacaktır” (Acaroğlu, 1999: 84-85; Buttanrı, 2005: 41).

Bulgaristan’ın demokrasiye geçişiyle başlayan söz konusu dönem, Türk azınlığın karşı karşıya kaldığı büyük yıkımdan sonra kimliğini, dilini, kültürünü yeniden ihya etmeye ve yeni şartlara göre şekillendirmeye çalıştığı bir onarım safhası olmuştur. Verilen eserlerin büyük bir bölümü, yakın

geçmişle hesaplaşmayı ve o dönemde yaşananları edebiyat yoluyla dile getirmeyi amaçlayan, öncesi ve sonrasıyla *Büyük Göç*'ü anlatan eserlerdir. İslâm Beytullah'ın *Karatahtadaki Yazı* adlı hikâyesi (Beytullah, 1991: 24-25) Büyük Göç öncesi yaşanan felâketi Nusret isimli bir Türk öğretmenin başından geçen olaylar üzerinden anlatır. Nusret, Komünist Partisi Birinci Sekreterinin, bir Türk bilim adamının Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Osmanlı döneminde zorla Türkleştirilmiş Bulgarlar olduğunu ispat ettiğini, kendisinin bu konuda ne düşündüğünü sormasıyla yasaklamaların başladığından haberdar olur. Daha sonra Nusret'e bir Bulgar adı seçmesi ve tüm Türklerin isteseler de istemeseler de birer Bulgar adı seçmek zorunda kalacakları haberi verilir. Nusret, durumun vahametini anlayınca okuldaki tüm öğrencileri toplayarak kara tahtaya “Ne mutlu Türküm diyene” yazar ve öğrencilerine kimliklerine sahip çıkmalarını öğütledikten sonra tutuklanır.

1926 Razgrad doğumlu Ahmet Şerif Şerefli de, *Büyük Göç*'te Türkiye'ye geldikten sonra 1989 ve öncesinde yaşananları 1990 yılında yayımladığı *Türk Doğduk Türk Öldük* adlı romanında dile getirir. Halit Aliosmanov'un 1992 yılında kaleme aldığı *Dağlar Boşalıyor* adlı yazısı da *Büyük Göç* ile yaşanan sosyal sarsıntıyı ve sonrasında ortaya çıkan gelişmeleri yansıtmaları bakımından dikkate değerdir (Özkan, 2011). Şairliğinden önce yılların öğretmeni kimliğiyle tanınan Faik Arda, kırk yıl boyunca sabır ve sevgiyle okutup yetiştirdiği öğrencilerinin neredeyse tümünü birdenbire yitirince, terk edilmişliğin acısını herkesten daha farklı bir biçimde yaşamış olup, dizelerinin en duyarlı yerinden süzülen ürpertici dalga adeta okurlarının kanını donduruyor: “Boşuna açıyor bu köyde bahar/ Yok artık yeşil yaylalarında/ Çiçek toplayan menekşe gözlü çocuklar.../ Ufacık tefecik tarlalarında/ Altın tütün toplamıyor ne yazık/ Sırma saçlı Elifler, Gülşenler.../ Bu ölü Rodop köyünde/ Ne sevenler var gayrı/ Ne de sevişenler.” (Atasoy, 2001: 313). Naci Ferhadov ise terk etmenin de, terk edilmenin de karşısındadır. İnsanın öz yurdunu bırak gitmesine bir türlü akıl sır erdiremez. “Nasıl unuttur?” diye sorar da, bir türlü yanıtlayamaz. Şaire göre o gidilecek yerler asla vatan olamaz, geçici sığınak olarak kalırlar ancak: “Kendi elleriyle köklerini koparmamalı insan/ Bir ağaçtır çünkü – yağmurda ıslanır yeller kurutur/ Köksüz çiçekler dayanmaz/ Yakıcı kuraklara/ Vatan trenleri uğramaz/ Geçici duraklara” (Ferhadov, 2000; Atasoy, 2011)

Naci Ferhadov, Bulgar Komünist Partisi'yle onlarca yıllık münasebetinden dolayı tartışmalı hayat hikâyesine rağmen çağdaş Bulgaristan Türk şiirinin belki de en büyük ismi olmaya devam ediyor ve burada üzerinde durulması gereken ibretlik bir edebiyat serüvenine imza

atmış bir kişidir. Zaten kıt olan Bulgaristanlı Türk aydınlarının oluşturduğu zümrede, nesiller arası kopukluklar söz konusudur. Kültürlü diye geçinen birçok genç kalem, metinleriyle edebiyatımıza katkıda bulunmuş birçok emektar ağabeyimizin eserlerini (bunlara Naci Ferhadov'un kiler de dâhil) okuyup tanımak şöyle dursun, adlarını bile duymamışlardır. Ama bu durumun tek suçlusu internet çağında yetişen nesil değildir. Kanaatimce, Bulgaristan Türklerinin XX. yüzyılda yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen, 1950'lere kadar doğmuş ve yerli edebiyatımızda söz sahibi olmuş yazarlarımızın en azından bir kısmı, kendilerinden sonra yetişen Türk delikanlıların arasından "çıraklar" edinebilir, tecrübe ve hünerlerini onlarla paylaşarak hâlihazırda yaşanan söz konusu nesiller arası kopukluğu önleyebilirlerdi. Ne var ki birçoğu, şahsî meselelerle, iş kariyerleriyle ve rejimin kendileri için kurduğu kandırmaca hayallerle oyalandı durdu. Büyük şairimiz Naci Ferhadov da, bu hayallerden ve gerçekleşmemelerinden kaynaklanan hayal kırıklığından nasibini alanlar arasındadır. Ama aynı yanılgılara yenik düşen meslektaşlarından farklı olarak o, geçmişini ve nefsinin muhakeme edip "günah"larını itiraf etme gücü bulabilmiş ve en önemlisi: bunu, hayatının en değerli eserini, *Umut Yarına Tuzak* başlıklı şiir destesini meydana getirerek başarmıştır. Meselâ, Bulgar Yazarlar Birliği'ne kabul edilen ilk Türk şair sıfatına nail olan Naci Ferhadov: "*Unutuver ağzımdan çıkanı, kimi yazdıklarımı defterimden sil*" ("Yumuşacık Soyalm") demekten çekinmemiştir. Sözde-sosyalizm dönemindeki yanılgılardan duyduğu pişmanlık, "*Kırk yıl sonra anlıyorsun ah be yüreğim/ Eski dostlar dost değilmiş galiba*" ("Eski Dostlar") ve "*Dönmek istemiyorum şimdi o karışık günlere,/ Tartışması bitmiyor kim vuruldu, kim vurdu*" ("Söylemesem Olurdu") gibi mısralarda kolayca hissedilebiliyor. Annesine ithaf ettiği "Suçluluk Duygusu" başlıklı şiirinde şair, belki de en acı özeleştirisini, en sancılı itirafında bulunuyor: "*Allah korusun derdi, ama korumaz, haklıdır da hem,/ Ona da dil uzatmıştım okuduklarıma inandığım günlerde*". Çünkü yetmişine merdiven dayayan Naci Ferhadov, artık mazinin tüm siyasî tortularından ve gençliğe özgü maceraperestliklerinden ve gururlardan arınmıştır ve karşımıza kelimeleri ve onları hakkıyla okuyabilenleri büyüleyen bir bilge olarak çıkmaktadır. Bu bilge, şiirin "bilinmezden gelen sesi yakalamak" olduğunu çoktan fark etmiştir ve bu sesin kendi geçmişine dair fısıldadıkları onu ve okurlarını siyasete ve gündelik didişmelere değil, Rodop dağlarında geçen çocukluğuna, merhum anne ve babasının seslenişlerine, memleketinden uzak düşen İstanbul'daki Ortadağ Mezarlığı'ndaki kabirlerinin başına götürmektedir: "*Aklınızda hep Arda, ha*

gidin yüzün bakalım,/ Boğulursan eve geleyim deme baban döver, eskitir" ("Eksik Olmasınlar") "*Geniş mezarın önünde yarını çalınmış umut gibiyim// Ne yalanlar söyledim gençliğimde, utanır mıydın anne/ Gözlerime bakma n'olur yağmuru alınmış bulut gibiyim// Bak sende kalacak annemin belikleri, babamın kemikleri,/ Biraz da benimsin artık yabancı sayılmayız*" ("Biraz Benimsin Artık"). Şiirleri zaman zaman bana Orhan Veli, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Dağlarca, Rıfat Ilgaz ve Haydar Ergülen gibi Türk şiirinin güçlü kalemlerine ait mısraları çağrıştırır. Eminim ki, bu benzetme birçok "aydın"ımıza abartılı gelecektir, ama bunlar genellikle yeni eserler yazmaktan ziyade, "arkadaş"larının "kirli" geçmişi ve geleceğiyle meşgul kimselerdir. Tıpkı "Sıkı Durun" başlıklı şiirde dendiği gibi bu "adamların derdi kalmamış, düşündükleri sağdan mı geldik, sola mı sapacağız". Oysa Naci Ferhadov, eski nesil aydınlarımızın demokrasi yıllarında gözdesi haline gelmiş adeta kalıplaşmış siyasî konularda kendisiyle dalga geçecek kadar olgun gözükmemektedir: "*Geçmişimle geleceğim (gözüm aydın!) buluştular köprüde en sonunda./ Geçmişim soldan geliyor, ama ne biçim soldan....// Geleceğim sağdan çıkıyor aşınmış yeni bir yoldan*" ("Dibine Darı Ekmeyelim"). Ne var ki, söz konusu olgunluk şairi mutlu etmemektedir edememektedir, aksine: çoğu kez mutsuzluğa sürüklemektedir. Kitabın başlığından, diğer bir hemdağlı şair kardeşim olan Saffet Eren'in çektiği kapak resminden bize bakan hüznü yüzden ve iki kapak arasındaki birçok şiirden "umut"un ne denli hayal kırıcı olabileceğini, ona her zaman ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini anlıyoruz. Belli ki Naci Ferhadov, 1970'li ve 80'li yıllarının Bulgaristan'ında beslediği umutları bir bir yitirmiş ve bir daha bir umutla doğup bin umutla ölmekten yana tavır izlemek istememekte kararlı, çünkü umut onu hayatı boyunca hep ele vermiş inandıklarına ihanet etmiştir. Uyduruk sosyalizmden sonra uyduruk demokrasi dönemi de şairin kuşkucu tavrını iyice perçinlemiştir. Günümüz dünya siyasetinde sergilenen çifte standartlar ve iki yüzlülükler eşitsizliğe isyan eden şairin XX. yüzyıldan sonra, yeni adım attığı XXI. yüzyıla da karamsar yaklaşmasına sebep olmuştur: "*Ölüm yüzyılı olacağı benziyor yirmi birinci yüzyıl/ Dinledim geceler boyu bacamda öten o baykuşun sesini/ İşim yok burda, anladım öleceğim, daha kötüsü unutacaklar*" ("Geçelim Karşı Yakaya") Zaten kitabın son kısmı da üstteki mısralarda ifade olunan "Ölüm Yüzyılı" başlığını taşımaktadır. "Umudu Kestim" adlı şiirde ise, umutsuzluğun (yüzde ikisini henüz kat edebildiğimiz) yeni milenyumun tamamına uygun düşeceği kanısı dile getirilmektedir: "*İki binli yıllardan da umudu kestim.*" Tahminimce şairi bu kanıya zorlayan, *Umut Yarına Tuzak*'ta yer alan çoğu şiirin XXI. yüzyılın en kanlı savaşlarından bir tanesinin: Irak

işgalinin arifesinde yazılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Kitabın “Sabaha karşı - 6” başlıklı son şiiri 20 Mart 2003 tarihini taşımaktadır ve içeriği Bağdat’ın ilk bombardımanı üzerine yazıldığını doğrulamaktadır: “*Bu sabah, sabaha karşı, daha doğrusu/ Bulgaristan saatiyle dört otuz beş ’te.../ Bin Bir Gece Masalları’nı bombalamışlar/ Bilmiyorum kaç tanesi sağ kalacak çocuklar// Uyansın uykudan sıra sıra minareler öyleyse, salsın sesini çanlar./ Anladık, masallara inanmıyor bombaları atanlar,/ Siz de onlara inanmayın çocuklar!*” Öyle gözüküyor ki, iç dünyasının iyice sarsıldığı bu tarihten itibaren Naci Ferhadov iki yıl boyunca şiir yazmamıştır, yazamamıştır. Bağdat’ın ilk bombardımanını takip eden olaylar şairin karamsarlığını fazlasıyla doğrulamış, büyük olasılıkla sesinin “kısılmasına” yol açmıştır. Şairin onuncu kitabında yer alan bütün şiirler, tıpkı bundan önceki *Ömrümün Dipnotu* başlıklı Türkçe şiir kitabında olduğu üzere özenle tarihlendirilmiştir, ki gören gözler için söz konusu tarihlerde önemli ipuçları gizlenmektedir. Tarihler ve sıralanışlarına göre, Rodoplu şair, kitabında 2007’de yazdığı 1 şiire, 2001’de: 3 şiire, 2005’te: 9 şiire, 2006’da: 1 şiire ve 20 Aralık 2002 ilâ 20 Mart 2003 arası günbegün telif ettiği 1’er şiire, yani toplam 105 şiire yer vermiştir. Listelenen rakamlarda okuru hayran bırakan husus: Naci Ferhadov’un üç ay boyunca aralık vermeksizin her gün birer şiir yazarak, Bulgaristan Türk edebiyatı tarihinde en ilginç edebî “deney”lerden bir tanesini gerçekleştirmiş olmasıdır. Bahis konusu şiirlerde gözlemlenen çeşitlilik ve muhtevalarının seviyesi, bu “deney”in değerini daha da arttırmaktadır. Naci Ferhadov bu verimliliği bundan önce de sergileyebilseydi, *Dağlı ve Deniz* (1966), *Silk Yakandan Ölümü* (1995) ve *Ömrümün Dipnotu* (2000) dışında daha kaç değerli esere imzasını atardı kim bilir? (Bu ara, parantez açıp Naci Ferhadov’un 1977, 1980, 1985, 1987, 1990 ve 2002’de Bulgarca olarak yayımladığı şiir kitaplarına pek ısınmadığımı itiraf etmeliyim. Bu görüşümün sebebi şiirlerin yazıldığı dille değil, içerikleriyle ilgilidir. Bunu, çoğu şiirini Bulgarca yazmış biri sıfatıyla söylemekteyim. *Umut Yarına Tuzak*’ın desenlerini hazırlayan Mustafa Horasan, kitabın arka kapağında şairi tanıtan yazısında, “Adını yasakladılar, başka adla yazdı. Dilini yasakladılar, başka dilde yazdı” ifadelerini kullanmıştır. Eminim ki, Naci Ferhadov’un akranı olan birtakım Bulgaristanlı Türk aydınları bu bakış açısına katılmayacaktır. Aksine, şairin bu tavrını bir kahramanlık göstergesi veya şiir aşkına sergilenen sadakat olarak değil, Türklüğe ve Türkçeye karşı işlenmiş bir ihanet olarak değerlendirecektir. Naci Ferhadov’un Türkçenin Bulgaristan’da yasaklı olduğu o dönemde (1984–1989) aklından ve başından geçenleri tabi ki bilemeyiz, ama eminim

ki onun da dünyası altüst olmuştur. Şair, totaliter rejim yıllarında cümlemizin çektiklerini “Bulgaristan Türkleri” adlı şiirinde tek bir satırla özetlemeyi başarmıştır: “*Bizi susadıkça hep denize attılar.*” Söz konusu Bulgarca şiirleri yazarken, bunu gerçekten de dini ve milleti olmayan şiir uğruna yapmış olabilir, ama şahsî görüşüm o ki, son kitabındaki Türkçe şiirlerinin seviyesine kıyasla Bulgarca şiirleri “lise yıllarında yazılmış şiirler”i andırıyor. Oysa anadilinde yazdığı şiirler katkısız, saf ve cana yakın, mısralardan buram buram Türkçe kokuyor. Rahatlıkla söylenebilir ki “Umut Yarına Tuzak” son otuz yıldır Bulgaristan’da yazılan en iyi üç Türkçe şiir kitaptan biridir ve Naci Ferhadov’un “Dost Özlemi” adlı şiirinde “*ne manşeti, eski Naci’den pek bir şeyler kalmadı*” fikrine katılmak nemümkündür. Bu kitapla ilgili beni üzen tek şey onun Sofya’da değil de Bursa da basılmış olmasından kaynaklanıyor. Bunu söylerken, bir yandan yazara ve kitabına sahip çıkan Düşlem Yayınları’nı kutlamak, diğer yandan da bunu yapmayan, yapamayan ve en kötüsü yapmak istemeyen Bulgaristan’daki yayınevlerini, bizi ve kültürümüzü temsil ettiğini iddia eden siyasilirimizi ve maddî imkân sahibi işadamlarımızı kınamak istiyorum.

Yerli Türk kültürünün gâh Komünist iktidarın mezalimi gâh uluslar arası politikalar sebebiyle, kardeş Bulgar kültürüyle bir türlü kucaklaşamaması, “azınlık” olmanın bir yandan ezikliği (ama bir yandan da onuruyla) aydın temsilcilerinin her daim manevî travmalara maruz kalmalarına yol açmış, onlar da, doğal olarak bunları sanat diline dökerek açılan yaralarını kendilerince tedavi etmeye çalışmışlardır. Vatan bildikleri ülkenin iktidarı tarafından hakları gasp edilerek eritme yoluyla yok edilme endişesiyle yaşayan Bulgaristan topraklarındaki Türk azınlığın içinde bulunduğu ürkütücü durum, çağdaş Türk şiirinde ve özellikle başta Ömer Osman Erendoruk, Galip Sertel, Mehmet Çolak, İbrahim Kamberoğlu, Mehmet Bütüç gibi bu acıları bizzat yaşamış olan şairler tarafından tekrar tekrar dile getirilmiştir. *Baskı, şiddet ve sindirme* motifi bu şairlerin dizelerine dünya kamuoyunun vicdanına yönelik bir sesleniş olarak yansımıştır. Zorla Bulgarlaştırma döneminin (1984–1989) olanca ağırlığını omuzlarında taşıyan ve Tuna Nehri üzerindeki Belene adasında bulunan ölüm kampından bir mucize eseri kurtulan Ömer Osman Erendoruk’un dizeleri, yaşanan çilelerin ne denli derin izler bıraktığının apaçık bir göstergesidir: “*Mestanlı’ya uğradım/ Kanlı sokaklarını dolaştım adım adım,/ Başsağlığı diledim şehit analarına,/ Bir şehir mezarının orada sabahladım,/ Ölmez otundan melhem sürdüm yaralarına./ Yaralar hâlâ mosmor,/ Büyüdükçe büyüyen nefret kül altında kor.:/ Bulgar mezaliminin eksiği yok işinde,/ Baskılar, işkenceler hâlâ*

kurban alıyor,/ Sokaklar şehitlere anıt bekleyişinde.” (Atasoy, 2001:361). Mustafa Çetev’in “Kiraz Ağacı Öyküsü” şiirinde ise, Ocak 1985’te *Soya Dönüş* sürecinin kurbanı olan Ali’nin dramı, daha önce dikmiş olduğu bir kiraz ağacı tarafından dile getirilmektedir: “*Ocak 85’te tutulduk mermi yağmuruna,/.../ Kıyıldı Ömer Abi’min canına,/ Kökümü de boğdular onun kanına;/ Bir daha sıra gidemedi dallarıma...*” (Yenisoy, 1997: 391; Şen, 2011). Süleyman Yusuf’ın (Adalı) “Mestanlı Meydanı” başlıklı şiiri de 1984/1985 olaylarının kanlı boyutuna vurgu yapıyor: “*Kanımızla boyanan bu meydan/ bu şehrin bizim oluşunun simgesidir*” (Yenisoy, 1997: 392). Nazmi Nuriev (Adalı) ise, “*Kanlı Arda*” şiirinde isim değiştirme sürecinin akıl almaz boyutunu Arda nehrine seslenerek ifade ediyor. Şair, yakarışında, Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları coğrafyaya Türk kimlikleriyle damga vurduklarını vurguluyor: “*Adını biz koymadık mı, Arda?/.../ Türkçe değil mi “Şeytan köprü,” “Dar Ara”?/ Kurban olmadı mı sana Adalı Nuriye?/ “Ürpek” demedik mi yamacında dağlara?/ Yazık değil mi Yusuf’la Feride’ye?*” (Yenisoy, 1997: 400)

Soya Dönüş sürecinin yeni bir aşaması olan 1989 zorunlu göçü de birçok esere konu olmuştur. Bu yapıtlarda karşıt duygular dikkat çekiyor. Bazı eserler doğup büyüdüğü yeri terk etmenin verdiği acıyı ifade ederken, bazı yapıtlar da anavatanla kucaklaşmanın coşkulu sevincini dile getiriyor. Ali Durmuşev’in göç sırasında sınıfta yerleri boş kalan öğrencilerine adadığı “Yoksun” ve Aysel İsmailova Süleymanova’nın zorunlu göç esnasında boşalan köylerin üzerine çöken karanlığı anlatan “İssızlık” şiiri gibi eserler, 1989 göçünü hem Türkiye’ye gidenler, hem de Bulgaristan’da kalanlar için yıpratıcı bir süreç olarak tanıtıyor (Şen, 2011). Hayriye S. Yenisoy, Mehmet Çavuşev’in “Bulgaristanda Soykırım” ve “Bulgaristan’dan Sesler” gibi çalışmalarıyla bu dönemde yaşanan sıkıntıları dile getiren önemli isimlerden biri olduğunu vurguluyor. Bu bağlamda İsmail Çavuşev’in *Terapi Patikası* başlıklı öykü kitabı da (Çavuşev, 2006) üzerinde mutlaka durulması gereken eserlerden biridir. Kitabın birinci bölümünü oluşturan öykülerin tümü isim değiştirme sürecini, 1989 göçünü ve onun doğurduğu sıkıntılar üzerine kurulmuştur. Örneğin, “Antika” başlıklı öykü, rejimin uyguladığı politikayı sağlam, “bilimsel” zemine oturtmak adına başvurduğu hileleri açıklıyor; “İstenilmeyen Yol Arkadaşı”nda, yıllar sonra olsa da, isim değiştirme sürecince özüne ihanet edenlere karşı duyulan nefretin dinmediği, “Onuncu Dosya” ve “İbrahim Dönmez” başlıklı eserlerde ise isim değiştirme yıllarında Türk-Bulgar dayanışma olaylarının da yaşandığı vurgulanıyor. Kitapta yer alan “Dut Dalı”, “Sessiz Düğünler”, “Türkler Böyledir İşte”, “Karlı Gece

Yolculuğu” gibi öykülerde de *Soya Dönüş* odaklı konular işlenmiştir. Yusuf Kerim’in “Dil Belâsı” eseri de (Kerim, 2005: 21-22) *Soya Dönüş* sürecini ustalıkla yansıtan çalışmalardan biridir. Bu öyküde isim değiştirme politikasının getirdiği Türkçe konuşma yasağı, hüznün dolu bir mizah çerçevesinde işlenerek, incelenen olayın trajikomik boyutu gözler önüne serilmiştir. İslam Beytullah’ın “Karatahtadaki Yazı” adlı eseri (Beytullah, 1997: 318-320). Türk kimliğine ve “aydın” sıfatının gerektirdiği özelliklere sadık bir öğretmen portresi yaratırken, aynı yazarın “Vicdanın İsyanı” başlıklı öyküsü, rejimle işbirliği yapmanın vicdan azabına dayanamayan bir öğretmen tipi canlandırmakta. Sabri Tatov’un “Böyleler de Vardı” başlıklı yapıtı ise bireysel çıkarlarına hizmet etme uğruna rejimin maşası olmayı gönüllü olarak kabul eden bir Bulgaristan Türk aydını tipi yaratmaktadır. Kimliğinden kuşku duymasa da totaliter rejimin bireyin üzerinde uyguladığı baskı yüzünden bir çıkış yolu bulamayan, rejimle sessiz bir işbirliği yapmak zorunda kalan aydın figürü ise Ahmet Tımişev’in “Ekmek Bıçağı” başlıklı öyküsünde çizilmiştir. Farklı Bulgaristan Türk aydını resimleri yaratmalarına rağmen tüm öyküler ortak bir düşüncenin da altını çizmekte: Eserler, Türk aydın karakterlerinin rejimle gönüllü veya zorunlu işbirliği içinde olsalar bile, özlerinde yine de Türk bilinci taşıdıklarını ortaya koyarak, sadakatsizliklerini totaliter rejimin bireyin üzerindeki yıkıcı etkisine bağlamaktadırlar (Beytullah, 1997: 315-317).

1989-2000 yılları arasında Bulgaristanlı Türk yazarların büyük bir bölümünün Türkiye’ye göçmesi bir ölçüde Bulgaristan Türk edebiyatını da Türkiye’ye taşımıştır. Türkiye’de eser veren pek çok Bulgaristan doğumlu şair ve yazar, konusu ve kaynağı bakımından Bulgaristan Türk azınlığını işleyen bir edebiyat anlayışını sürdürmektedirler. Örneğin, Sabri Tata’nın memleketinde gizlice yazdığı eserler ancak 2000’li yıllarda İstanbul’da gün yüzü görmüştür. Bu eserler Vidin Paşası Osman Pazvantoğlu’nun hayatını ve yaşadığı dönemi tasvir eden 750 sayfalık tarihî roman “*Tuna’nın Peri Güzeli*” ve Deliorman Türklüğünü anlatan dört ciltlik “*Pehlivanoğulları*” adlı dev eseridir. *Pehlivanoğulları* kitabını müsvedde halinde okuyan gazeteci yazar Lamia Varnalı, kitabın içeriğine ve ne denli değerli olduğuna dair şu manidar izlenimini yazıya dökmüştür: “Gün doğarken sevinir elbet insan, “Bugün de varım dünyada” diyerek. Ziya’nın şahsında alkışladık doğan yeni günü. Sonra “Köyün Haymanası”nda haymanalar belirdi yollarda. Ve çok geçmeden “İki Arada”da Süreyya’yı, Necmi’yi, Vasfi’yi sevdik. Meğer bunların ardından *Pehlivanoğulları* geliyormuş. Kitap değil, bir derya... yankılanan gerçekçi dille verilen olaylar zinciri bir ayna. Çocukluğumuzla bağlı o “güldürücü

ayna” türünden. Gel gör ki, bu ayna düşündürücü ayna. Onun karşısında kimimiz Fikret’iz “kuyruklu yıldız” misali parpar parlarken kuyruğunu yitirip düşüveren. Kimimiz Mürsel’iz, ölüsüyle bile etrafındakileri tiksindiren. Kimimiz Tahir: akan sular gibi çağlaya çağlaya giden. Hepimizin görüşüdür, düşüncesidir. “Hayat yaşanması”. Yaşamaya çalışır, çabalarız. Ama gerçektir. Aziz olan sudur dünyada. Sular çağlarken kendini duyurur dünyaya, insanlara. Akan su ulaşır menzile er geç, bazen kaybola kaybola, bazen sesini duyura duyura toprak altında. “Hayat yaşanması” diyerek insan ve olaylar ve zaman bütünü galerisini bitirmiş yazar. Bu galeride, olayların içindeki herkes kendini görecektir, bulacaktır. Ve de takdir edecektir onu, ona bulduran yazarı... *Pehlivanoğulları*’nı vasıflandırmak için ona tek sözle Bulgaristan Türklüğünün milli romanı demelidir. *Pehlivanoğulları*, 1989 yılında kahramanların Edirne’ye varışlarıyla noktalanır.” Ölümünden kısa bir süre önce, 2009 yılında, Sabri Tata’nın araştırmacı Atilla Jorma’yla İstanbul’da gerçekleştirdiği bir sohbette vermek istediği son mesajı “göçmeyip vatanımız Bulgaristan’da kalıp direnmeli idik” olmuştur (Jorma, 2011).

Aslında her ne kadar (Mehmet Çavuşev, Şükrü Esen, Nihat Altınok vs gibi) Türkiye’yi kendi ana vatani kabul etmiş olsalar da çoğu Bulgaristanlı yazar, buradaki yerli edebiyata kendini kanıtlamakta zorlanır ve ona bir türlü tutunamaz. Ömer Osman Erendoruk, bu durumu *Sevgi Kırıntıları Arıyorum Yollarda* adlı hatırat tadındaki kitabında “Bizi Yadırgayan Edebiyatçılara” altbaşlığının hemen altında yer alan şu sözlerle çok isabetli bir yakarıyla dile getirir: “Bulgaristan’dan gelen Müslüman Türkler, Türkiye camilerinde Türkiye Müslümanlarıyla birlikte namaz kılar, yadırganmazlar; Bulgaristan’dan gelen öğretmenler Türkiye okullarında Türkiye öğretmenleriyle yan yana öğretmen olabilirler, yadırganmazlar; Bulgaristan’dan gelen hekimler, hemşireler, Türkiye hastanelerinde Türkiye hekim ve hemşirelerle beraber çalışabilirler, yadırganmazlar; Bulgaristan’dan gelen makine mühendisleri, başka uzmanlar ve işçiler, Türkiye makine mühendisleri, diğer uzmanlarla ve işçilerle omuz omuza çalışabilirler, yadırganmazlar; biz Bulgaristan’dan zorunlu göçe tabi tutulan on beş, yirmi dolayında şair ve yazar, Türkiye şair ve yazarınca yadırganırız; hattâ daha kötüsü, istenmeyiz!” (Erendoruk, 2006: 141)

Yine de Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelip, “fazla yabancılık çekmeden” çağdaş Türkiye literatürünün “doğal” bir parçası haline gelmeyi başarmış yazarlar (örn., Halime Yıldız) ve edebiyatçı akademisyenler (örn., Prof. Dr. Hüseyin Mevsim) olmuştur. Bunlara iki ülke arasında her iki dilde yazdıkları

ve her iki yönde yaptıkları çevirilerle kültürel mekikler dokuyanları (Kadriye Cesur, Hasine Şen, Mümin Topçu ve bendeniz gibi) da katabiliriz.

2020’li yıllarda Bulgaristan’da kalmaya devam eden veya sınırları dışından bile bu vatanın kültüründen kopmayan yeni nesil Türk(çe) edebiyatçıları, annababalarının kimlik mücadelelerinden ve bununla ilgili Yirminci yüzyılda yaşanan travmalardan gitgide uzaklaştıkları için, kaleme aldıkları metinler daha evrensel bir minval üzerine kuruludur. Edebiyata olan bu “tarih-üstü” yaklaşım yerli Türk kültürünün, Türk düşmanlığından (en azından siyaseten) arındırılmış olan Bulgar kültürüyle yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu ortam ciddi bir iki dilli yazar zümresinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Hem Türkçe hem Bulgarca eser verenler grubunda, Saffet Eren, Kadriye Cesur, Hüseyin Mevsim, Ayşe Rubeva, Selver Alieva, Nevin Sadıkova, Nergis İmamoğlu ve Aziz Şakir gibi isimler sıralanabilir. Bu süreçte belki de en ilginç gelişmelerden biri birtakım Bulgar asıllı Türkçe sevdalıların (örn., Slaveya Nedelçeva (1987) ve İva Popova (1992)) şiir başta olmak üzere Türkçe eserler kaleme almasıdır. Tabi Bulgarca yazanlar grubu da gitgide büyümektedir. Bunlara (daha 1989 yılı öncesinden) öncülük yapan isimler: Recep Küpçüev, Naci Ferhadov, Hüseyin Karahüseyinov, Ahmet Eminov, Saffet Musatfov, Fehim Horozov (1954-2010), Turhan Rasiev (1942) ve Yasen Ustrenski (1950). Modern Bulgar edebiyatı ve eleştirisinin benimsediği Türk asıllı yazarlar listesinde Mümün Tahir (1957), Vildan Bayramova (1956), Hasan Efraimov (1966), Murad M. Murad (1970), Aziz Taş (1973), Emine Sadkı (1996) vs. gibi kalemlerin adları ciddi bir okur kitlesine hitap etmektedir. Örneğin, Emine Sadkı’nın, *Kuzgunlar Kafilesi* (Керван за гарвани, 2021) başlıklı Bulgarca eseri, belki de bir Bulgaristanlı Türk tarafından kaleme alınıp Bulgar eleştirmenlerce ödüllere layık görülen (şimdilik) tek romandır.

Çağdaş Bulgaristan Türk edebiyatının halihazırda neredeyse hiçbir araştırmamanın esas konusu olmamıştır ve sona yaklaşan bu inceleme de, bu devri daha çekilir kılan yerli genç kalem ustalarına borcunu tam olarak ifa edememekle birlikte, en azından onların Balkanlar’da varlığını sürdüren Türk kültür hayatının küçümsenmeyecek bir parçası olmaya devam ettiklerini dile getirmekle iktifa etmek durumundadır. Yine bu uğurda, vedadan ziyade “görüşmek üzere” tadında bir intiba bırakmak adına, meslektaşım Kadriye Cesur ile 2019’dan bu yana çıkardığımız Bulgaristan’ın yegâne Türkçe edebiyat, kültür ve sanat dergisi olan *Nöbettepe*’nin sayfalarından “cimbızlanmış” mısralardan oluşan ve bu bildirinin merceğindeki edebiyatın kesiti mahiyetinde olan alfabetik bir seçki sunmaktayız:

Ahmet Emin Atasoy (1944), “Yazmak”: ... *yazmak vardır ün ve alkış getirir/ yazmak vardır ömrü erken bitirir/ ya zindana ya urgana götürür/ ben sonumu/ bile bile yazarım* (Nöbettepe, Sayı 14, 2022: 9)

Ayşe Rubeva (1974), “***”: *kaktüsler açmış sisli gökyüzünün ortasında/ yükselen yağmurlar/ umutsuz bir hevesle seviyorlar beni/ sevgili toprak: bul beni* (Nöbettepe, Sayı 11, 2021: 16)

Aziz Nazmi Şakir-Taş (1973), “Renk Körlüğü”: *Yeşillerinden sonra/ Hiçbir renk/ Artık aynısı değil/ Mavi’n...*

Bedriye Ramadan (Haliz) (1984), “Denizin Battığı An”: *Gelişin rüzgârlaşıyor/ Ve ben alabora oluyorum.*

Behrin Şopova (1975), “Takıntı”: *Yaprağın dökülen kederine takıldım.../ ... altın ve kahverengi/ damlayan izlerine.../ parçalanmış kırmızı batım gibi/ ölüşüne takıldım.../ sessiz kaderine.../ son uçurum anılarına takıldım.../ ağacın altında bekleyen diken gibi...*

Durhan Ali (1952), “Seni Dün”: ... *Kıskandım seni./ Seni dün/ Sana nazar boncuğu takmış anandan kıskandım,/ Nazar boncuğundan./ Seni dün/ Gözlerimden kıskandım,/ Bu gece rüyalarımın.* (Nöbettepe, Sayı 14, 2022: 18)

Fatme İbrahim (1984), “Sonbahar”: *Mümkün mü toprağa değmek rüzgârda savrulmadan/ Ve de olgunlaşmak güneşte kavrulmadan?/ Mümkün mü tadına varmak renklere boyanmadan/ Ve de daldan kopup hürriyete kavuşmak bir ömür tükenmeden?* (Nöbettepe, Sayı 5, 2019, s. 33)

Habibe Ahmedova (1953-2021), “İkinci Bahar”: *Hazin bir şarkı dolaşüyor kuşların dilinde./ Çıplak dallarda: beni ısırarak bir rüzgâr./ Sen gittin, ardından yağdı lapa lapa/ Ama nasıl yağdı bilsen o kar...* (Nöbettepe, Sayı 12, 2021: 27)

Habil Kurt (1952), “Tuna”: *Akmam dese de, işte akıyor/ Gülse de, içinden hep ağlıyor/ Gömdüğü aşklarla kavruluyor/ Ancak yine de hiç usanmıyor...* (Nöbettepe, Sayı 14, 2022: 33)

Halime Yıldız (1967), “Ümüz”: *iki dünya arasında kurutulmuş bir çiçektir insan// milyon tanrı uydurabilir, milyon çeşit cinayet/ birinin zemherisinden kendine yalancı bahar doğurabilir/ öbür cennete hizmet için, bu cennete ihanet edebilir insan/ kentin delilli delilsiz delileri yay burcunda bekler/ yaygaracılar kopya sunar papazı şaşmış eriğe/ şımarsa hakkıdır, içinde asma bahçesi uyutan habbe...* (Nöbettepe, Sayı 14, 2022: 10)

Hikmet Efrahim, “Nostalji veya Naylon Dünya”: ... *Sevgililer günü artık/ Naylon çiçeklerle tebriklenmekte./ Mavi gökteki pamuk bulutlara*

varan/ Ufukların beyaz atlı yolcusu/ Artık yorgun mu, yorgun./ İnterneti dolu dizgin/ Kucaklamış insanoğlu,/ Artık mesafeleri rüzgar gibi eritmekte... (Nöbettepe, Sayı 9, 2020: 42)

İbrahim Kamberoğlu (1952), “Söylentiler”: *Müebbet Yemiş Mahkûmdur Her Muhacir/ Ve Bu Söylediklerim Unutulmasın/ Bir Yerlere Yazın,/ Ben Tunadan İki Damla Ararım Yalnız/ Serin Sularında Boğazın...* (Nöbettepe, Sayı 5, 2019: 46-47)

İva Popova(1992),“İstanbul’a”: *Kalemimin cezbediciliği, ey şehir-i şahâne/ Bahar renklerinle parlıyorum yine./ Göz göze geldik gök kubbemizde/ Mavi yakışıyor bize!...* (Nöbettepe, Sayı 4, 2019: 25).

Kadriye Cesur (1968), “Zaman”: *Takma dişlerini taktı adam/ Saçma düşlerini açtı kadın/ Usulca uzaklaştı sabah mutfaktan/ Düdüklüde çatladı mercimeğin yüreği/ Kaşıklandı adam öğle vaktini/ Akışkandı çorba- panta rei gibi/ Yutkundu kadın, bu ne iştah, bey, demedi/ Takma dişlerini çıkardı adam/ Açtı saçlarını, giyindi geceyi kadın/ İlikledi son düğmesini/ Geceliğinde zamanın* (Nöbettepe, Sayı 3, 2019: 42)

Naim Bakoğlu (1945), “Dedim”: *Besbelli çağ ile çağdaş başka başka yollarda/ Garip garip civcivler türüyor garip follarda/ Güç de tükeniyor asaleti tutan kollarda -/ Ha yaşıyoruz, ha yaşamıyoruz, fark ne dedim!* (Nöbettepe, Sayı 6, 2020: 32)

Nasuf Dail, “***”: *Gülmek için, ağlamak gerek bazen,/ Göndermek gerek, çağırmak için./ Ağlamalar gülmekten geçer bazen, / Göndermekler ağlar, çağırmak için...* (Nöbettepe, Sayı 12, 2021: 41)

Nebiye İbrahim Akbıyık (1948), “***”: *Yaza benzer bir günün/ Alevine kapılıp/ Beni çağıran bir sese doğru uçtum./ Uçuyordum etrafımda/ Haleleri beni saran bir nurun./ Uçuyordum/ Kanatlarımın altında/ Bahar zannettiğim bahçe/ Bir dalış, bir çıkış/ Sonra/ Bir yuvarlanış başdöndüren uçuşuma...* (Nöbettepe, Sayı 12, 2021: 46)

Nergis İmamoğlu Yenisoğlu (1974), “Kartal”: *Dağların tepesinden bir kartal/ ağır ağır yaklaştı/ bulutları/ bir de yalnızlığı taşıyordu kanatları...* (Nöbettepe, Sayı 7, 2020: 33)

Nevin Sadıkova, “Benliğim”: *Ne bir ses, ne bir seda/ Dünya öylesine tenha!/ Önüm ardım, sağım solum.../ Heyhat, yaşam öylesine durgun!* (Nöbettepe, Sayı 6, 2020: 26)

Nurdan Halil Çete (1973), “Belli Ki”: *Hiç bilmediğin bir çocuk/ Selâm verip beklerse,/ O kocaman gözleriyle,/ Gülümseyerek bakarsa,/ Derdinden, acından habersiz/ Sana “gülümse” derse,/ Onun eline batan sırçadan/ Senin canın yanarsa,/ Belli ki hâlâ varsın...* (Nöbettepe, Sayı 12, 2021: 19-20)

Ramazan Ulusoy (1949), “Yağmurun Saçları”: *Yağmurun saçlarını okşadım/ Ve okyanusa adadım gözlerimi/ Nazlı nazlı ıslatsın o yağmur, çiçeklerimi/ Yeniden, yeni bir ilkbaharda./ Siper olurum yalçın kayalara/ Ömrümün meltemi hazin hazin fısıldasa da...* (Nöbettepe, Sayı 11, 2021: 29)

Reyhan Mustafa Ferad (1980), “Bekleyiş ve Kaçış”: *...Zordu beklemek bir hiçi/ Şimdi sen değil, ben kaçıyorum/ Sanma ki senden, kendimden kaçıyorum/ Seni beklerken o gördüğüm insanlardan kaçıyorum/ Gök gürültüsünden, yağmurdan, boşluktan* (Nöbettepe, Sayı 10, 2021: 25)

Selver Aliyeva (1971), “Gönlümün Uzun Sokakları”: *Yıldızlar konmuş sözlerime./ Limansız mevsimlerdeyim./ Yalnızlığın yeşil gözlerinden/ süzülen yaşın gölgesindeyim./ Rüyamın senli dudakları/ kim bilir kimin gecesindedir./ Sesimin sensiz ırmakları/ denizler ülkesindedir.* (Nöbettepe, Sayı 8, 2020: 28)

Semih Aziz (2004), “Seyyah Sevgim”: *...Boynuma sıkıca dolanıyor ağır bir gerdan./ Bu hayatta olmadı bizimki.../ Maşuk oldum, eksik kaldı elvedan./ Beklerim yine de, ses ver, uğrayacaksan!* (Nöbettepe, Sayı 13, 2021: 22-23)

Semiha Bekir (1984), “Sana”: *Ben bir tek sana/ Çınar diktim, nar soydum./ Yeşilim sana.* (Nöbettepe, Sayı 2, 2019: 49)

Slaveya Nedelçeva (1987), “İstatistik hikayesi”: *Yüzde kaç bir şiir../ Sana bakınca, resim çiziyorum düşüncelerimde./ Resimde – sen/ Yüzde on sene oldu./ Gözlerinde – ben/ Yüzde çok. Ve eksik./ Çiziyorum/ Hikâyemizi.../ Tesadüf kaç şiirle yazılır?/ Yüzde kaç hatırlıyorsun şiirimi?/ Yüzde kaçsın bende?/ Yüzde - aşk.* (<https://slaveya.substack.com/p/istatistik-hikayesi>)

Turhan Rasiev (1942), “Komünizm Hatırası”: *Bir şamardan aldık hızı/ Enselerimiz hâlâ kırmızı!* (Nöbettepe, Sayı 4, 2019: 29).

Yahya Akbulut (1957), “Kaybolan Biz Olalım”: *Ben öyleydim genç yaşta,/ Tarlada bir sarmaşık./ Kök salmıştı şehrin/ Otobüs duraklarında/ Umutların feneri.* (Nöbettepe, Sayı 6, 2020: 46)

Yordanka Bibina (1977), “***”: *Kurşunî gökler: uçağın izi görülmez/ Ondan da yoksunum iste/ Sarı yapraklar düşer düşmez kaldırımlara/ Parçalanır kalbim/ Anlıktır kırılmalar/ Oysa ne uzun sürerler.* (Nöbettepe, Sayı 7, 2020: 37)

Zülbiye İbrahimova (1990), “Ben Geceleri Yaşıyorum”: *Ben geceleri yaşıyorum aslında./ Hani Sen bana hep güneş saklanınca gelirdin ya./ Her gece tam bıraktığın yerden çıkıyorum yola.* (https://kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=13981)

P.S. Bu kesitte yer almayan Saffet Eren, Emel Balıkçı, Nurten Remzi, Mümin Topçu, Gülser Mazlum, Refika Şefik, Hatice Durgut, Kamil Kemal

Topçu, Resmiye Mümün gibi daha nice nitelikli yeni nesil şairleri söz konusudur. Burada adları geçmeyenlerin affına sığınıyorum.

SONUÇ

Bulgaristan Türklerinin edebiyatı, Rumeli halk edebiyatının temeli üzerine kurulur. Onu, 19. yüzyılın son çeyreğinde çıktığı inişli çıkışlı uzun yolculuğunda belirli ölçüde Türk ve Bulgar uluslarının edebiyatı da etkilemektedir. 93 Harbi'nden sonra Balkanlı Türklerin yaşadığı facia ve göçler, edebiyatlarına da yansımış, fakat aynı zamanda bu alanın doğal bir seyr izleyerek gelişmesini de sekteye uğratmıştır. Osmanlı Devleti ve onun varisi Türkiye Cumhuriyeti ile kesilen bağ, Bulgaristanlı münevverleri uzun süreliğine öksüz bırakıyor ve Türkiye edebiyatının gelişim dinamiklerini yakından takip etmelerine mani oluyor. Belki de bundan dolayı, Bulgaristanlı şair ve yazarlar, kendilerine has ve biraz daha yavan bir dille, kısıtlı imkânlar eşliğinde eserler üretmeye devam ediyorlar. İç koşullardan ve dış etkenlerden esinlenen bu edebiyat, giderek Bulgaristan Türk azınlığına özgü bir nitelik kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar daha fazla nazım gelişmiş ama, öykü de ilk adımlarını atmıştır. 20. yüzyılın 50'li ve 60'lı yıllarında nazımla birlikte öykü, güldürü, roman ve sahne yapıtları önemli gelişmeler kaydetmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar süren ilk dönemde dini motifler ağır basarken, iki dünya savaşı arasını kapsayan ikinci dönemde sosyal motiflere, yaşam ve aydınlanma konularına da önem verilmeye başlanmıştır. Bu konular üçüncü, yani totaliter sosyalizm döneminde egemen duruma gelmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 15-20 yıl süren nispeten olumlu devlet politikaları sonucu yerli Türk toplumunda önemli bir kültür atılımı gerçekleştirilmiş ve kültürel kimlikleri son biçimini almıştır. 1960'ların sonlarında ve özellikle 1970'li yıllarda yerli Türk kültürünün dalları (buna edebiyat da dâhil) budanmaya başlanmış, 1980'li yıllarda Bulgaristan'da böyle bir kültürün bulunmadığı iddia edilerek tamamen yasaklanmıştır. 1989'un yazında Komünizm'in çöküşüne ramak kala iktidarın teşviki ve zorlamasıyla Bulgaristan Türklerinin neredeyse üçte biri Türkiye'ye göç etmiştir. Böylece zorunlu göçe tabi tutulan kalem ustalarının birçoğu, Bulgaristan Türk edebiyatının Türkiye "şubesi" olarak faaliyetlerini devam ettirmişler, kendi eserlerini burada yayımlamaya başlamışlardır. 1990 yıllarda elde edilen siyasî özgürlüklere bağlı olarak (ama son derece elverişsiz iktisadî şartlarda) Bulgaristan'da Türkçe kitap ve dergi yayınında önemli gelişmeler baş göstermiştir. 2000'li yıllarda Türkçe olarak, ilköğretim

öğrencilerine ve gençlere yönelik *Filiz*, *Balon* ve *Gönül*; dinî konular ağırlıklı *Müslümanlar* ve *Ümit* ve edebiyata ithaf edilen *Kaynak* gibi dergiler çıkmışlardır. 2010’lu yıllarda yetişen yeni nesil, milliyetçi ortamlar haricinde kalmış, “sanat için sanat” yapan şehirli genç kalemlerden ibaret olup, 2020’li yılların başında artık eserlerini yayımlamak için klâsik kitap tabından ziyade internet sitelerini ve Facebook gibi sosyal ağları tercih etmektedirler. Velhasıl, Bulgaristan Türkleri edebiyatı ağır koşullarda gelişebilmiş, zaman zaman durgunluk ve hattâ suskunluk dönemleri olmuşsa da varlığını sürdürebilmiştir ve bundan sonra da yeni akademik araştırmalara malzeme olabilecek kalitede metinlere gebedir.

KAYNAKÇA

Acaroğlu, Türker M (1999). *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ahmedova, Habibe (2021). “İkinci Bahar”, *Nöbettepe*, Sayı 12, s. 27.

Akbıyık, Nebiye İbrahim (2021). “****”, *Nöbettepe*, Sayı 12, s. 46.

Akbulut, Yahya (2020). “Kaybolan Biz Olalım”, *Nöbettepe*, Sayı 6, s. 46.

Ali, Durhan (2022). “Seni Dün”, *Nöbettepe*, Sayı 14, s. 18.

Aliyeva, Selver (2020), “Gönlümün Uzun Sokakları“, *Nöbettepe*, Sayı 8 , s. 28.

Atasoy, Ahmet Emin (2001). *XV. Yüzyıldan Bugüne Rumeli Motifli Türk Şiiri Antolojisi*, Arkeoloji ve Sanat Kitabevi Yayınları, Bursa.

Atasoy, Ahmet Emin (2011). “Onbeşinci Yüzyıldan Bugüne Türk Şiirinde Rumeli Motifleri”, 22-23 Nisan 2011’de Sofya’da düzenlenen “Avrupa Kültürlerinin Entegrasyonu ve Bulgaristan Türk Edebiyatının Geleceği” başlıklı uluslararası kongrede sunulan henüz yayınlanmamış bildiri.

Atasoy, Ahmet Emin (2022). “Yazmak”, *Nöbettepe*, Sayı 14, s. 9.

Aziz, Semih (2021). “Seyyah Sevgim”, *Nöbettepe*, Sayı 13, s. 22-23.

Bayarmov, Sabahattin (2002). *Türkçenin Sarmaşıkları – Bulgaristan Türklerinin Şiirinden Seçmeler*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

Beytullah, İslâm (1991). “Karatahtadaki Yazı”, *Balkanlar’dan Esinti*, s.11, s. 24-25.

Beytullah, İslâm (1997). “Vicdanın İsyanı” (1992) Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: *Bulgaristan Türk Edebiyatı*, 8.cilt, Hazırlayan: Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Kültür Bakanlığı, Ankara, 315-317

Bibina, Yordanka (2020). “****”, *Nöbettepe*, Sayı 7, s. 37.

Buttari, Müzeyyen (2005). “Bulgaristan Türk Edebiyatı”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, s. 27-45.

Cesur, Kadriye (2019). “Zaman”, *Nöbettepe*, Sayı 3, s. 42.

Çavuşev, İsmail A. (2006). *Terapi Patikası: Hikayeler*. Coral Media Group, Sofya.

Çete, Nurdan Halil (2021). “Belli Ki“, *Nöbettepe*, Sayı 12, s. 19-20.

Dail, Nasuf (2021). “****”, *Nöbettepe*, Sayı 12, s. 41.

Demirof, Bilal (1949). *Dayak Gibi Muhabbeti*.

Efrahim, Hikmet (2020). “Nostalji veya Naylon Dünya”, *Nöbettepe*, Sayı 9, s. 42.

Erendoruk, Ömer Osman (2006). *Sevgi Kırıntıları Arıyorum Yollarda*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Erdi, İ. B. (1998). “Bulgaristan Türk Romanında Türk Dünyası”, *IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildiri Kitabı*, Antalya, 65-70.

Ferad, Reyhan Mustafa (2021). “Bekleyiş ve Kaçış”, *Nöbettepe*, Sayı 10, s. 25.

Ferhadov, Naci (2000). *Ömrümün Dipnotu*, Filiz Yayınları, Sofya.

Fuad, Ayşe (1946) *Seni Unutmadım*.

Güzel, Hasan, **Çiçer**, Kemal, **Koca**, Salim (2002). *Türkler*, Cilt 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Hafız, Nimetullah (1987). *Giriş, Bulgaristan’da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi I*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, VII-X.

Hafız, Nimetullah (1989). “Bulgaristan’da Çağdaş Türk Edebiyatı”, *Çevren*, Sayı 2, Mart-Nisan 1989, s. 13-34.

Hafız, Nimetullah (1988-1989). *Bulgaristan’da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi I-II, III*. Cilt (Çocuk Edebiyatı), Ankara.

Hafız, Nimetullah (1990). *Bulgaristan’da Türk Halk Edebiyatı Metinleri I-II*, Ankara

İbrahim, Fatme (2019). “Sonbahar”, *Nöbettepe*, Sayı 5, s. 33.

Işık, Müsamettin, (2020). *Bulgaristan’da Yayımlanmamış Türkçe Özgün ve Çeviri Kitaplar Kaynakçası (1913-2019)*, İzmir.

İrevanlı, Sevil (2011). “Bulgaristan’da Türk Çocuk Edebiyatının Geleceği”, *22-23 Nisan 2011’de Sofya’da düzenlenen “Avrupa Kültürlerinin Entegrasyonu ve Bulgaristan Türk Edebiyatının Geleceği” başlıklı uluslararası kongrede sunulan henüz yayınlanmamış bildiri*.

Jorma, Atilla, (2008). *Bulgaristan’da 60’lı yıllar Türk Edebiyatı*, Turku.

Jorma, Atilla (2011). “Bulgaristan’da Türkçe romanın geçmişi ve geleceğine dair”, *22-23 Nisan 2011’de Sofya’da düzenlenen “Avrupa Kültürlerinin Entegrasyonu ve Bulgaristan Türk Edebiyatının Geleceği” başlıklı uluslararası kongrede sunulan henüz yayınlanmamış bildiri*.

Kamberoğlu, İbrahim (2019). “Söylentiler”, *Nöbettepe*, Sayı 5, s. 46-47.

Kerim, Yusuf (2005). “Dil Belası”, *Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi*, Sayı 26, Ocak-Şubat, 21-22.

Kocamustafa, Mehmet H. (2011). “Rodop Yazarlarının Bulgaristan Türk Edebiyatının Gelişmesindeki Yeri”, *22-23 Nisan 2011’de Sofya’da düzenlenen “Avrupa Kültürlerinin Entegrasyonu ve Bulgaristan Türk*

Edebiyatının Geleceği” başlıklı uluslararası kongrede sunulan henüz yayınlanmamış bildiri.

Kurt, Habil (2022). “Tuna”, *Nöbettepe*, Sayı 14, s. 33

Küpçü, Cemile (1994). “Eşim Recep Küpçü”, *Balkanla’da Türk Kültürü*, No.12, Bursa, s. 19.

Nedelçeva, Slaveya, “İstatistik hikayesi”, <https://slaveya.substack.com/p/istatistik-hikayesi> (Erişim Tarihi: 22.02.2022).

Özkan, Nevzat, (2011). “Yerli Türk Edebiyatının Azınlık Edebiyatı Olarak Oluşması”, 22-23 Nisan 2011’de Sofya’da düzenlenen “Avrupa Kültürlerinin Entegrasyonu ve Bulgaristan Türk Edebiyatının Geleceği” başlıklı uluslararası kongrede sunulan henüz yayınlanmamış bildiri.

Popova, İva (2019). “İstanbul’a”, *Nöbettepe*, Sayı 4, s. 25.

Raci, Hüseyin (1326). *Târihçe-i Vak’a-i Zağra*, İstanbul.

Rasiev, Turhan (2019). “Komünizm Hatırası”, *Nöbettepe*, Sayı 4, s. 29.

Rubeva, Ayşe (2021). “****”, *Nöbettepe*, Sayı 11, s. 16.

S, O. (1949). “Elektrik Işıkları Altında”, *Yeni Işık*, Sayı 37.

Sadıkova, Nevin, “Benliğim”, *Nöbettepe*, Sayı 6, s. 26.

Şakir, Aziz Nazmi (2015). “Göç Diaspora ve Sürgün Hakkında Yazmak: Bulgaristan Türk Yazarlarının Bulgaristan’da 1984-1990 Arası Yaşanan Zorla Bulgarlaştırma ve Zorunlu Göç Olaylarına Tepkisi”, *Bulgaristan Türklerinin Büyük Göçü’89, (“1989 Göçü 25. Yılında” (19-22.06.2014) 2. Uluslararası Bulgaristan Sempozyumu Bildiri Kitabı)*, ed. Hasine Şen, İstanbul, s. 107-114.

Şen, Hasine (2011). “Bulgaristan Türk Aydınının “Soya Dönüş” Sürecine Tepkisi ve bu Tepkinin Bulgaristan Türk Öyküsüne Yansıması”, 22-23 Nisan 2011’de Sofya’da düzenlenen “Avrupa Kültürlerinin Entegrasyonu ve Bulgaristan Türk Edebiyatının Geleceği” başlıklı uluslararası kongrede sunulan henüz yayınlanmamış bildiri.

Şimşir, Bilal (1986). *Bulgaristan Türkleri-1878-1985*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Tatarlı, İbrahim., (1960). *Antologiya (9. IX. 1944 den sonra Bulgaristan Türklerinin edebiyati)*, "Narodna Prosveta", Sofya.

Tatarlief, İbrahim (1964). *Bulgaristan Türklerinin Edebiyatı - 1944 - 1964 Antoloji*, "Narodna Prosveta", Sofya.

Ulusoy, Ramazan (2021). “Yağmurun Saçları“, *Nöbettepe*, Sayı 11, s. 29.

Yenisoy, Hayriye Süleymanoğlu (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 8, Bulgaristan Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı, Ankara; <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78504/bulgaristan-turk-edebiyati-8cilt.html> <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78506/bulgaristan-yazili-turk-edebiyati.html>

Yenisoy, Hayriye Süleymanoğlu (e-makale), “Bulgaristan Türk Edebiyatına Bir Bakış”, *Türk Tarihi ve Araştırmaları*, Şub 27, 2018. <https://www.altayli.net/bulgaristan-turk-edebiyatina-bir-bakis.html> (Erişim Tarihi: 22.02.2022).

Yenisoy, Hayriye Süleymanoğlu (2002). “Bulgaristan Türk Edebiyatına Bir Bakış”, *Türkler*, Cilt 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 417-423.

Yenisoy, Nergis (2020). “Kartal”, *Nöbettepe*, Sayı 7, s. 33.

Yıldız, Halime (2022). “Ümüz”, *Nöbettepe*, Sayı 14, s. 10.

Татарлъ, Ибрахим (1999). Литература на Турците в България – състояние на изучаването ѝ и някои нейни теоретически и практически проблеми, *Литературата на малцинствата в България след Освобождението*. Т.1., „Карина М“, София. 63-92.

4 ROMANYA TÜRK EDEBİYATI

4.1 ROMANYA TÜRK EDEBİYATI'NIN DÜNÜ BUGÜNÜ

*Neriman HASAN**

Romanya Türk Edebiyatı üzerine kapsamlı çalışmalardan iki çalışma ayrı bir önem taşımaktadır. Biri Nedret Mamut'un (1999) *Romanya Türk-Tatar Edebiyatı* adlı çalışması, ikincisi ise Osman Horata'nın *Romanya ve Gagavuz Türk Edebiyatı* (1999) adlı çalışmasıdır. Bu iki çalışmanın yanında Romanya Kırım Türklerinin edebiyatının özellikleri, ürünleri ve temsilcilerini konu alan Enver ve Nedret Mamut'un makaleleri *Türkoloji Çalışmaları* (2004) adlı kitapta bir araya getirilmiştir. Genel değerlendirme niteliğinde Jale İsmailova'nın iki makalesi, (2010 a, 2010 b) ve Mehmet Naci Önal'ın 1997 yılında yayınladığı makalesi eklenmektedir. Romanya Türk Edebiyatı konusuna, Romanya'da Türkçenin varlığı konulu değerlendirme çalışmalarında da yer verilmiştir. (Bozkurt 2008; Hasan 2021).

Osman Horata 1999 yılında hazırladığı değerlendirmede, Romanya Türk Edebiyatını Osmanlı Dönemi, Krallık Dönemi, Sosyalist Rejimi Dönemi ve 1990 yılı sonrası dönemi olarak dört döneme ayırmaktadır. Osmanlı dönemini (1397-1878) Horata “Yaklaşık dört asırlık bu süre, yukarıda belirttiğimiz birkaç ismin dışında önemli şahsiyetlerin yetişmediği sözlü edebiyat dönemidir” görüşündedir. Nedret Mamut ise çalışmasında (1999), Aşim Şeyhaliev'in araştırmasından (1991) aktarırken, 15.yy. Şal Kıyız Dilencioğlu adında bir Noyay Türkü'nün şiirlerinin günümüzde Dobruca bölgesinde yaşadığını yazar. Nedret Mamut'a göre “15.yüzyıldaki Şal Kıyız'ın yazdığı bozlavları ve mitleri hiçbir zaman halkın dilinden düşmemiş ve söylene söylene günümüze kadar ulaşmıştır.” (s.15). Sonraki dönem, Horata'nın “Krallık” Dönemi olarak adlandırdığı dönem, Nedret Mamut'un

* Doç.Dr., Köstence Ovidius Üniversitesi, Romanya, E-posta adresi: neriman.hasan@univ-ovidius.ro

çalışmasında *Defter Edebiyatı* olarak adlandırılmaktadır. 1877-1944 yıllarını kapsayan bu dönemin edebiyatının farklı adlandırmasını Nedret Mamut şöyle açıklamaktadır:

“1940 yılına kadar yerli edebiyatımızı ve kültürümüzü şiir kitaplarının bazıları, ileri gelen imamlarımız ve öğretmenlerimiz kendi elleriyle, büyük bir titizlikle defterlere yazıp göçürmüşler.... Bu tür defterlerdeki ürünler çoğunlukla Dobruca’daki halk edebiyatını yır, şın, destan, mani, atasözleri, Nasrettin Hoca’nın hikayelerini ihtiva etmekteyse; *ikincileri* imsakiyeler, bayramlarda söylenen dualar, Sarı Eşkı (Keçi), Çuval, Elveda, Şeremezan (Şehr-i Ramazan) gibi ramazan ayı ayinleri; Nevruz manileri, Hıdırellez, Yavuryüzü, Tepreş bayramlarıyla ilgili şiir ve gelenekleri kapsamaktadır; *üçüncüleri* (üçüncüsü sırada -y.n) ise gerek Kırım, gerek Dobruca Türkleri tarafından çok sevilen, okunan, yaygın olan şiirler, hiçbir değişikliklere uğramadan, bu defterlerde içerilmiştir. **“Defter Edebiyatı”** diye adlandırdığımız işte bu defter el yazmalarıdır. Bunlar, değişik bir şekilde Dobruca Türklerinin (Türk, Tatar, Nogay) kültürünü devam ettirmiş; Türk topluluklarının merkezi sayılan Orta Asya’dan çok uzakta, kenar bir bölgede yaşayan küçük bir Türk cemaatinin medeni hayatının yok olmaması, unutulmaması ve silinmeksizin hafızalarda yaşatılması için bir rol oynamışlardır”.(s:7). Çalışmasının devamında, bu dönemin temsilcileri kabul edilen Hamdi Girayhan, Bekir Sıtkı Çobanzade, Çelebi Cihan, Mehmet Nüzet, Mehmet Niyazi gibi şair ve yazarlar hakkında kısa bilgilere ve eserlerinden örnek parçalara yer verilmektedir. Mahmut, söz konusu şairlerin ve yazarların eserlerine 1958 yılından sonra ulaştığını ve bunları hem kendi çalışmalarında hem Kriterion yayınevinde 1980 yılından başlayarak yayınladığını yazmaktadır.

Komünist rejim süresince, Romanya azınlıklarının kültür hayatında Kriterion yayınevi son derece önemli bir yere sahiptir. Türk toplumunun art arda yaşadığı sosyal, ekonomik ve siyasi darbelere, 1960 yıllarında kültür alanında da bir darbe daha eklenmiştir. Özellikle Türk okullarının kapatılması, Türkçe yayınların yasaklanması toplumun kültürel hayatında çok derin bir etki yaratmıştır, bu etkinin izleri günümüzde de izlenmektedir. Bir içim nefes Kriterion yayınevinin kurulması olmuştur. Kriterion yayınevi azınlıkların kültür eserlerini tanıtmak amacıyla 1970 yılında kurulan bir yayınevidir; KırımTürkçesiyle yazılan eserler 1980’de, Türkiye Türkçesiyle yazılan eserler ancak 1981 yılında bu yayınevinde yayınlanabilmiştir. Her ne kadar “güdümlü” bir edebiyat olarak değerlendirilse de (Horata s:10) komünist dönemde kitapların Türkçe yayınlanması ve topluma ulaşması

Dobruca Türk toplumunun ana dilini canlı tutmasında son derece önemlidir. Rejim yönetimin baskısı arttıkça Romanya Türk toplumunun bilim ve kültür adamları yerli halk edebiyatı ürünlerini derlemeye ve yayınlama çalışmaları üzerine yoğunlaşmıştır. 1981 yılında Kırım Türkçesiyle *Boztogay -folklor toplamı kitabı* yayınlanmış, 1981 yılında Türkiye Türkçesiyle *Bülbül Sesi-Dobruca Türkleri Folklorundan Seçmeler*, 1985 yılında hem Kırım Türkçesi hem Türkiye Türkçesi metinleri içeren *Tepegöz. Dobruca Masalları*, 1988 Kırım Türkçesiyle *Bozcığıt. Dobruca Tatar Masalları. Birinci Kitap* gibi bu dönemde yayınlanan kitaplar Dobruca Türk Halk Edebiyatı açısından çok değerli malzemelerdir.

Kriterion yayınevinde 1987-1995 yılları arasında *Renkler* dergisinin yayınlanması toplumun kültürel hayatında önemli bir yere sahiptir. Yalnız dört sayısı çıkmasına rağmen, Dobruca Türk Edebiyatı açısından dönemin ilk ve tek edebi ve bilimsel yayınıdır. 250-350 sayfalık dergi kitapçık formatındadır. Yayın Kurulunda toplumun ileri gelen kültür adamları yer alır: Agiemin Baubec, Altay Kerim, Enver Mahmut, Nevzat Yusuf, Tahsin Gemil, Yaşar Memedemin. *Şiirler, Düzyazı, Çeviriler, Tebliğler/Makaleler* bölümlerinin yanında ayrı bir bölüm halk edebiyatı örneklerine yer verilmektedir.

Komünist dönemin sonrasında da yerli şair ve yazarların eserleri bu yayınevinde yayınlanmaya devam eder: 1992 yılında İsmail Ziyaeddin'in *Toy. Şiirler* kitabı, 1995 yılında Emin Atilla'nın *Ali ve Ayşe* adlı romanı, yine 1995 yılında Nevzat Yusuf Sarıgöl'ün *Tabanıma Gömelek Caktım* adlı hikâye kitabı, 1996 yılında Yaşar Memedemin'in *Kalem Oyunları. Şiirler* ve 1997 yılında *Anka. Şiirler* kitabı, 1998 yılında *Mehmet Niyazi'nin Sağış* şiirler kitabının 2.baskısı, 2003 yılında Emin Emel'in *Hanım Eli* şiir kitabı yayımlanır.

1989 yılında gerçekleşen siyasi değişiklikler azınlıkların siyasi temsilciliğini de kararlaştırılmış, söz konusu temsilcilik yapısı Türk toplumunun kültür hayatını da etkilemiştir: 1990 yılında Türk toplumunu temsil eden Romanya Demokrat Türk Birliği ve Romanya Türk Müslüman Tatarların derneği kurulmuş, her birine devlet ayrı bütçe ayırmıştır. Her bir dernek, kendisine ayrılan bütçeden yerli şair ve yazarların eserlerinin yayımlanmasını destekleme kararını alabilmekte; dolayısıyla da kendi iç prosedürlerine göre yayınevini seçebilme hakkına sahip olmuştur. Sonuç olarak, eserlerin büyük bir kısmı artık Kriterion yayınevinde değil, başka yayınevlerinde de yayınlanmaya başlamıştır. Örneğin 1999 yılında Yaşar Memedemin'in *Yıldızlarga Aşılğan Emel* adlı şiir kitabı ile 2004 yılında

Neriman İbrahim'in *Ceviz Teregi* adlı şiir kitabı Europolis yayınevinde yayımlanmıştır.

Derneklerin desteği ile yayımlanan diğer kitaplar: 2016'da Emel Emin'in *Hanım Eli* adlı şiir kitabı, 2017'de Fatma Sadık'ın *Tuna Nehri Çocuğu* adlı hikâye kitabı, 2006'da Hayat Memiş'in *Bir Damla Mutluluk* adlı şiir kitabı, 2016'da Urfet Şakir'in *Doğu Kafiyeleler/Rime Orientale* adlı iki dilde (Rumence-Türkçe) şiir kitabı, yine Urfet Şakir'in 2019'da *Karadeniz Yankısı/Écoule Mării Negre* adlı şiir kitabı, 2019 yılında Mirem Mustafa'nın *Gökkuşadı* adlı şiir kitabı bu kitaplardan bazılarıdır.

Komünizm döneminden sonra dil-edebiyat alanında yeni yazar ya da araştırmacı bir neslin yetiştiği söylenemez. İlk nedeni, gençlerin yeterli derecede ana dillerine sahip olmamalarıdır. İkinci bir neden ise çocuk ve gençlere yönelik edebiyat konulu etkinliklerin yetersizliğidir.

Kanaatimizce, Renkler dergisinde yer alan yazılardan sonra, Romanya Türk edebiyatının gelişimi durmuştur. Renkler dergisinin devamının olmasını arzulayan derneklerin yayınladığı Karadeniz ya da Haksess gazetelerinin sayfalarında, edebi ya da bilimsel yazıların sayısı gittikçe azalmıştır. Romanya'da Türkçe yazan, edebiyat yapısı olan yeni bir nesil oluşturulmamıştır. Bunun ilk nedeni ise dile, Türkçenin hâkim olmamasıdır.

Dil, edebiyatın temelindedir. Dile ne kadar hâkim olunursa o kadar güçlü, özel, özgün bir edebiyat yazılabilir. Dolayısıyla, Romanya'da özgün ve güçlü bir Türk edebiyatının oluşturulmasında en önemli etken, güçlü bir ana dili Türkçe eğitim sisteminin mevcut olmasıdır. Genç nesli edebiyata yönlendirmek ve Türkçe yazabilmelerini sağlamak Türkçe eğitiminin bir parçası olmalıdır. Bu da Türk edebiyatı konulu yarışmaların, yazarlık atölyelerinin düzenlenmesiyle sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Emin Emel (2016) Hanım Eli, Constanta: Imperium.
Emin, A.(1995) Ali ve Ayşe, Büreş: Kriterion
Emin, E.(1997) Arzu, Bükreş: Kriterion
Emin, E.(2021) II.Şiir Seçmeleri, Constanta: Ex Ponto.
İbrahim, N. (2003) Cevez Tereğı, Constanta: Europolis.
Mamut, E., Mamut N., (2004) Türkoloji Çalışmaları. Studii de turcologie. Constanta: Ex Ponto
Mamut, N. (2000) Romanya Türk-Tatar Edebiyatı. Constanta: Europolis.
Memedemin, Y. (1996) Kalem Oyunları. Şiirler, Bükreş: Kriterion.
Memedemin, Y.(1997) Anka. Şiirler, Bükreş: Kriterion.,
Memedemin, Y.(1999 Yıldızlarga Aşılğan Emel, Constanta:Europolis.
Memiş, H. (2006) Bir Damla Mutluluk, Constanta: Golden
Mustafa, M. (2019) Gökkuşağı, Constanta: Ex Ponto.
Niyazi, M.(1998) Sağış (2.baskı), Bükreş: Kriterion.
Şachir, U. (2016) Doğu Kafiye/Rime Orientale, Constanta: Imperium.
Sadık, F.(2017) Tuna Nehri Çocuğu, Constanta: Ex Ponto.
Şakir, U.(2019) Karadeniz Yankısı/Écoule Mării Negre, Constanta: Ex Ponto.
Sarigöl, N.Y.(1995)Tabanıma Gömelek Caktım,Büreş: Kriterion
Şeyhaliev, A.,(1991)Ösiyet, Mahaçkala (Dagestan), (aktaran N.Mamut-Romanya Türk-Tatar Edebiyatı, Europolis Yy.,2000).
Ziyaeddin, A.İ.(1992) Toy. Şiirler, Bükreş: Kriterion,

E-kitap

- Horata, O. (1988), Romanya Türk Edebiyatı.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78517/romanya-turk-edebiyati.html>
E.T.3.03.2022

Makaleler:

- Bozkurt, (G.Ş.). “Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı”, Karadeniz Araştırmaları, C.5 S.17(2008):1-31.
Hasan, N. (2021), *Romanya’da Türkçe Varlığı Üzerine Genel Bir Bakış*, I.Uluslararası Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları

Sempozyumu. Bildiriler Kitabı. I.International Symposium on Turkish Language and Literature Studies in the Balkans. Proceedings Book.20-21.05.2021, ed.Atıf Akgün, Alpay İğci, Ertuğrul Karakuş, Ege Üniversitesi Yayınları, s.357-385.

İsmayılova, J. “Romanya Türk Edebiyatı ve Temsilcileri”. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, C14 S1 (2010 a):174-185.

İsmayılova, J. “Romanya’da Türk Halkları Edebiyatı”. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, S.5 (2010 b):32-40.

Önal, M. N. (1997). “Romanya Türklerinin Günümüz Edebiyatı”. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S.4 (1997). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdded/issue/12718/154874> , E.T.3.03.2022.

Dergiler:

Renkler S 1 (1987), Bucureşti:Kriterion.

Renkler S 2 (1989), Bucureşti:Kriterion.

Renkler S 3 (1992), Bucureşti: Kriterion.

Renkler S 4 (1995):Bucureşti:Kriterion.

Karadeniz Dergisi : <http://uniuneatatara.ro/publicatii>, E.T.3.03.2022.

Hakses dergisi: <http://hakses.turc.ro/#gsc.tab=0> , E.T.3.03.2022.

Derlemeler:

(1981) Bülbül Sesi. Dobruca Türkleri Folklorundan Seçmeler, (Derleyen ve hazırlayan Mehmet Ali Ekrem), Bükreş: Kriterion.

(1985) Tepegöz. Dobruca Masalları, (derleyen ve hazırlayanlar: Mehmet Ali Ekrem, Mehmet Ali Hilmiye), Bükreş: Kriterion

(1996) Boztorgay.Folklor Toplamı, derleyen ve hazırlayan Ahmet-Naci.G.Ali=), Bükreş: Kriterion

(1998) Bozcıgıt. Dobruca Ttatar Masalları. Birinci Kitap (toplaman, kaytabaştan anlatkan hem azırlegenler: Nedret Mamut, Enver Mahmut), Bucureşti: Kriterion

5 KOSOVA TÜRK EDEBİYATI

5.1 ÇAĞDAŞ KOSOVA TÜRK EDEBİYATININ GELİŞİMİ

*Kerim Tuncer**

Kosova'nın başkenti Priştine civarında Kosova ovasında 1389 yılında yapılan Kosova Meydan Savaşı Türklere Balkanlar'ı bütünüyle açan çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu tarihten itibaren Kosova, Osmanlı Devleti'nin önem verdiği ve çevresi büyük ölçüde Müslüman nüfustan oluşan bir yöre olarak kaldı. Bu nüfusun çok önemli bir bölümünü de Türkler oluşturmuyordu. Bu yüzdendir ki Kosova'yı meydana getiren Priştine, Prizren, Yakova, İpek gibi şehirler Osmanlı uygarlığının yansıdığı önemli merkezler olarak dikkat çekti. Başka alanlar gibi edebiyat tarihi açısından da bölgeden çok sayıda isim yetişti. Kosova sınırları içinde yer alan Prizren ve Priştine şair kaynakları olarak dikkat çekerler. Aşık Çelebi (ö. 1572), Bahârî (ö. 1551), Mü'min, Nehârî, Sûzî, Şem'î (ö. 1530) ve Tecellî Prizren, Azmî, Hâtifi, Levhî, Mesîhî (ö. 1512), Mustafa Çelebi (ö. 1565) ve Nûhî Priştineli şâirlerdir.

Balkanlar, Türk tarihi açısından önemli bir coğrafyadır. Bölgedeki kalıcı ilişkiler Osmanlı ile başlar. Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle Türkçe yazılı basına imkân verilmez. Geride kalan Türklerin eğitim ve kültür yaşamında büyük bir duraklama yaşanır. Ancak II. Dünya Savaşından sonra kurulan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ile ülkede yaşayan azınlıklar birçok haklara sahip olur. Bu çerçevede, 1944 yılında Makedonya'da kurulan "Birlik Gazetesi"nin neşri ile başlayan bu süreç, Türkçe radyo, gazete, dergi yayını ve kitap baskılarıyla devam eder. Bölgede yeni bir edebi çevre oluşur. Modern Balkan Türk edebiyatının kurulmasına zemin hazırlayan bu çevre, Yugoslav coğrafyasında büyük bir etki bırakır. Fakat Kosova özerk bölgesinde yaşayan Türkler, ancak 1969 yılından itibaren Kosova'da yayınlanmaya başlayan gazete ve dergiler vasıtasıyla bu imkânlarla kavuşabilirler. (Okumuş, 2008: 253)

* Uluslararası Balkan Üniversitesi Master Öğrencisi.

1960'lı yılların sonlarına doğru Kosova Özerk Bölgesinde de sanat hareketleri yoğunluk kazanır. 1 Mayıs 1969 tarihinde Priştine'de "Tan Gazetesi" yayınlanır. Tan Yayın Şirketi denilebilir ki, Birlik Yayınları'nın Üsküp'te yaptığı işin aynısını Kosova'da yapar. Kısa bir süre sonra da Kosova'da yaşayan Türk halkının sanat hareketlerini kitlelere duyurabilecekleri dergiler çıkmaya başlar. Bunlar, "Çevren" (1973), "Esin" (1976) ve "Kuş" (1979) dergileridir. Bu sayede kültür ve sanat hareketleri canlanıp gelişir. Şehir merkezlerinden köylere kadar Türkçe eğitim yapan okulların açılması, ders kitaplarının basılması ve Türk dilinde eğitim yapan Fakülte ve Yüksek okulların kurulması, Türk kültür hayatının Yugoslavya sınırları içinde büyüüp gelişmesine zemin hazırlar. Çeşitli kültür, sanat ve edebiyat faaliyetlerine imza atılır. Türk ve yabancı yazarlardan oluşan bir yazar kadrosu oluşturulur. Türkiye Edebiyatı'ndan örneklerle yer verilir, dünya edebiyatından çeviriler yapılır. Bu bakımdan Çağdaş Yugoslavya Türk Edebiyatı, Birlik ve Tan gazetelerinin çatısı altında başlayıp gelişmiştir denilebilir. Ancak Balkan Türk Edebiyatı'nın kökleşmesi 1960'lı yıllardan sonra olur. (Okumuş, 2008: 6254-6255)

Kosova, 1999 yılındaki NATO savaşından sonra, uluslararası gücün yönetimine girer, 2008 yılında da bağımsızlığını ilan eder. Bağımsızlıktan sonra her iki bölgedeki edebi anlayış kendi mecralarında akmaya ve gelişmeye başlar. Kosova'da Tan Yayınları'nın başlattığı bu kutsal görev, "Yeni Dönem" (1999), "Çığ" (1999), "Türkçem" (1999), "Sofra" (1999), "Bay" (1994), "Derya" (2002), "Bal-Tam" (2004), "Kosova Haber" (2006), "Bahar" (2007), Kosovaport (2010), Yeni Kosova (2012), "İmza" (2012) ve Kosova Gündem (2015) gibi gazete ve dergilerin yayınlanmasıyla devam eder. (Okumuş, 2008: 6255-6259-6260)

ÇAĞDAŞ KOSOVA TÜRK EDEBİYATININ İLK HARAKETLİLİĞİ VE 60'LI YILLARDA ÇAĞDAŞ KOSOVA EDEBİYATI

Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatının ilk kıvılcımı tiyatro ile başlar. 1950 yılında Durmuş Seline'nin yazdığı "Büyük Kapı Kızı" adlı tiyatro metni Çağdaş Kosova Türk Edebiyatının başlamasına öncülük eder. 1951 yılında Türklerin varlığının resmen tanınması ile Kosova'da yaşayan Türkler o döneme kadar yararlanamadıkları haklara kavuşmaya başlar. Bu hakların sonucu olarak Kosova'da Türklerin yaşadıkları bölgelerde ana dilinde eğitim veren okullar, Türk kültür ve sanat dernekleri faaliyete geçmeye başlamıştır. Bu süre zarfında Çağdaş Kosova Türk Edebiyatına katkıda bulunmalarına

rağmen Durmuş Seline ve Aziz Buş edebiyatta iddialı olamamışlardır. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı asıl gelişimini aslen Makedonyalı olan ama Kosova'ya yerleşen edebiyata ilk adımını eleştiri ile atan Süreyya Yusuf ile göstermiştir. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda ilk öykü yazarı olarak da bilinen Süreyya Yusuf sahip olduğu eğitici ve yönlendirici tutumu sayesinde, özellikle altmışlı ve yetmişli kuşağın gün yüzüne çıkmasında çok önemli rol oynamıştır. Süreyya Yusuf'un yönlendirmesi ile Naim Şaban, Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Hasan Mercan şiir alanında, Enver Baki ise öykü alanında 1960'lı yıllarda eser vermeye başlamışlardır. Bu kuşağa “üçler”de denilmektedir.

70'Lİ YILLARDA ÇAĞDAŞ KOSOVA EDEBİYATI

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatının gelişimindeki sıçrama 70'li kuşak ile birlikte olmuştur.

Bu dönemde, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda söz sahibi olabilmek arzusuyla ortaya çıkan Mürteza Buşra, Bayram İbrahim Rogovalı, İskender Muzbeğ, Rezak Ukalo, Zeynel Beksaç, Şecaetlin Koka, Fahriye Breça, Arif Bozacı, Semiha Yağıcı, Ahay Suroy Recepoğlu, Fikri Şişko, Bahise Potok gibi isimlerin edebiyata yönelmelerinde de, Süreyya Yusuf'un etkaietkisi olmuştur. Bir bakıma 70'li Kuşağın öncüleri oldukları da söylenebilecek bu isimler arasında Bayram İbrahim Rogovalı ve İskender Muzbeğ'in edebiyatta öne çıkarak, 1969 yılında ilk şiir kitaplarını yayımlatma fırsatını yakalamışlardır. Bu dönemde edebiyatta yeni bir adım olarak

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda, 70'li Kuşak olarak kabul ettiğimiz yazarların büyük bölümünün ortaya çıkışını hazırlayan "Tan" Gazetesi 1969 yılında yayımlanmaya başlamıştır.

60'lı yıllarda oyun yazarlığını “Ömrümün Tek Rüyası” ve “Düş ve Gerçek” adlı oyunları ile tekrar gündeme getiren Süreyya Yusuf'a (Mercan, 1963) skeçler ve daha sonrasında mizahi yazıları ile 1970'li yıllarda Agim Rıfat Yeşeren katılmıştır. Fakat yazılan oyunların sahnelenememesi bu türün Çağdaş Kosova Türk Edebiyatında gelişimini engellemiştir.

80'Lİ YILLARDA ÇAĞDAŞ KOSOVA EDEBİYATI

80'li Kuşak yazarları Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişimine büyük katkıda bulunmuşlardır. Ancak şiirde, 70'li kuşağın temsilcileri Zeynel Beksaç ve Agim Rıfat Yeşeren'in ulaştıkları seviyeye ulaşamamışlardır.

1980'li yıllarda, "Tan" Gazetesinde yazan Necati Zekeriya'nın yönlendirilmesi ile Reşit Hanadan, Ethem Baynak, Raif Kirkul, Nuhi Mazrek,

Burhan Sait, Aziz Serbest, Özcan Micalar, Alaettin M. İsmail Çağdaş Kosova Türk Edebiyatında eser veren isimler olarak karşımıza çıkmaktadır.

80'li Kuşak yazarları arasında yer alan Ethem Baymak Çağdaş Kosova Türk Edebiyatına günce türünü kazandırmıştır. Çağdaş Kosova Türk yazarları ile ilgili ilk araştırma inceleme eserlerini oluşturmuştur.

90'LI YILLARDA ÇAĞDAŞ KOSOVA TÜRK EDEBİYATI

1990'lı yıllara gelindiğinde, Yugoslavya'da ortaya çıkan siyasal kavgalar, ekonomik sıkıntılar tüm halkı maddi ve manevi olumsuz etkilemiştir. Özellikle Bosna Savaşı'nın başlaması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Boşnakları desteklemesi ile Kosova Türklerinin aleyhine gelişen bazı durumlar ortaya çıkmıştır. Haftalık "Tan" Gazetesinin sayfa sayısının yarıya düşürülmesi, dergilerin ve kitapların yayımlama etkinliğinin askıya alınması gibi ortaya çıkan durumlar Çağdaş Kosova Türk Edebiyatının gelişimini olumsuz etkilemiştir.

1992 yılında Türkiye Yazarlar Birliği ve İLESAM'ın düzenlediği şiir şölenleri ve kurultaylarda Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın tanıtılması için adımlar atılmaya başlamıştır. Bu bilim şölenlerinde ilk kez Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı kendi kimliği ile Türk Edebiyat sahnesine çıkmıştır.

5.2 ÇAĞDAŞ KOSVA TÜRK EDEBİYATINDA TÜRLER

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatında Tiyatro

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na kazandırılan eserlere baktığımızda, Kosova Türk yazarlarının, hemen hemen bütün edebi türlerde eser verme çabası içinde oldukları görülebilir. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda görülen ilk edebi ürünler, tiyatro oyunları olmuştur.

Dr. Durmuş Selina ve Aziz Buş'un başlattıkları oyun türünde "Çiçekçi Ali" ve "Ben" eserleri Çağdaş Kosova Türk Edebiyatının ilk tiyatro oyunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Dr. Durmuş Selina'nın 1951 yılında başlattığı oyun yazarlığı, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatında süreklilik gösterememiştir. Kosova'da profesyonel bir Türk tiyatrosunun olmayışı bunun başlıca sebeplerindendir. 1950'li yılların başlarında oyun yazarlığına ilgi duyan, yazdıkları oyunlarda Geleneksel Türk halk tiyatrosundan "Karagöz-Hacivat üslubundan" etkilendikleri görülen Dr. Durmuş Selina ve Aziz Buş, "Branislav Nuşiç" amatör tiyatrosunun çatısı altında Türk Dram Kolu'nu temsil etmelerine rağmen profesyonelliğe adım atamamaları sebebi ile 1960'lı yıllara girmeden, bu alandan ayrılmışlardır.

Kosova Türk yazarları arasında oyun yazarlığına en çok önem veren isim Hasan Mercan'dır. 1970'li yılların başlarında, Hasan Mercan edebi çalışmalarını oyun yazarlığı üzerinde yoğunlaştırmış, dikkat çeken eserler ortaya koymayı başarmıştır. Fakat Hasan Mercan'ın kaleme aldığı oyunları Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda bu türün gelişimine katkı sağlayabilecek seviyede olamamıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda oyun yazarlığını tekrar gündeme getiren isim Süreyya Yusuf olmuştur. "Düş ve Gerçek" ve "Ömrümün Tek Rüyası" adlı oyunları bulunan Süreyya Yusuf'un bu gayretine, 1970'li yıllarda ise skeçlerle başlayan, daha sonra mizahi oyunlar yazan Agim Rıfat Yeşeren'in katıldığını da görmekteyiz. Tiyatro yazarı olarak karşımıza son çıkan, 80'li Kuşak yazarlarından Nuhi Mazrek'tir. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda başarılı bir tiyatro yazarlığı örneği veren Nuhi Mazrek'in "Rüstem Hükümet" ve "Kanlı Sevda" adlı eserleri kitap olarak yayımlanmıştır fakat sahnelenememiştir. Yazılan oyunların sahnelenememesi Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda bu türün gelişmesine engel olmuştur.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatında Şiir

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatına ilk şiir örnekleri 60'lı kuşakla birlikte görülmeye başlamıştır. 60'lı kuşak olarak isimlendirdiğimiz şairler Çağdaş Kosova Türk Edebiyatında şiirlerin tohumlarını serpmişlerdir. Onları izleyen 70'li kuşak da edebiyata ilk adımlarını şiirle atmışlardır. Bu türün gelişiminde en büyük etken 70'li Kuşak içinde yer alan şairlerdir. Bunun sonucu olarak, şiir, bu dönemde ön plana çıkan edebiyat türü konumuna gelmiştir. Bu dönemin yazarlarından Bayram İbrahim Rogovah şiirleri ile dikkati çekmiştir.

Edebiyatta ortaya çıkmalarından kısa bir süre sonra öne çıkan İskender Muzbeğ, Arif Bozacı, Ahay Suroy gibi isimler arasında, getirdiği farklı "şiir dünyasıyla" Bayram İbrahim Rogovah, uzun süre "en önde" yer aldı. Ne var ki sonraki yıllarda şiirini beklenen ölçüde geliştiremedi. Daha sonra Çağdaş Kosova Türk Şiiri'nde Zeynel Beksaç ve Agim Rıfat Yeşeren şiirleri ile ön safta yer aldı.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatında Öykü ve Roman

Çağdaş Kosova Türk Öyküsü Süreyya Yusuf ile başlıyor desek yanlış olmayız. Süreyya Yusuf 1952 yılından ölümüne kadar geçen sürede gazete ve dergilerde yer alan öyküleriyle varlığını Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı öykü türünde kendini sezdirmiştir, fakat bu alanda hiçbir zaman yoğun bir çalışmaya girmemiştir. Kendine has öykü yapısı ve anlatım tekniği ile

etkilediği Enver Baki'yi de öykücülükte eser vermeye teşvik etmiştir. Bu yıllarda öykü alanında eser veren bir diğer isim olan Hasan Mercan'ın öykülerinde Fakir Baykurt, Orhan Kemal, Yaşar Kemal etkisi görülmektedir. 1970'li yıllarda, Şecaettin Koka, İskender Muzbeğ ve Bayram İbrahim'in de öykü türünde eser veren diğer yazarlar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980li yıllarda Çağdaş Kosova Türk Öyküsünde, "Yıldızlı Ev" kitabıyla Reşit Hanadan ve mizahi anlatımı ile de Agim Rifat Yeşeren dikkat çekmektedir.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda ilk roman örneği 1970 yılında, "Tan Gazetesi'nde İskender Muzbeğ'in kaleme aldığı "Yanan Sevgilerle" adlı eseridir. Çağdaş Kosova Edebiyatının roman türünde en parlak ismi olarak 80'li kuşak yazarlarından Reşit Hanadan karşımıza çıkmaktadır. 1987 yılında kaleme aldığı "Sel" adlı romanı Türkiye'de de yayımlanmıştır. Daha sonra sırası ile Taş Yerinde Ağır (2002), Başka Olur Rumeli'nin Harmanı (2003), Elveda Hüdavendigâr Diyarı (2013), Rumeli'den Çıktık Yola (2015), Rumeli Deryasında Boğdular Bizi (2017), Erken Çöker Karanlık Rumeli'ye (2018), Rumeli Dert Yumağı (1989) romanlarını kaleme almıştır.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatında Çocuk Edebiyatı

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın en çok ilgi gören türlerinden biri de çocuk edebiyatıdır. Öyle ki, çocuklara şiir, öykü, oyun yazmamış tek bir Kosova Türk yazarına bile rastlamak mümkün değildir. Hemen hemen bütün yazar ve şairler hangi türde eser verirse versin çocuk edebiyatı ile yakından ilgilenmiştir. Bunun başlıca sebebi Yugoslavya'da çocuklara verilen önemdir. Çocuklara küçük yaştan sanat sevgisini aşılama çabasıdır. Fakat Kosova Türk çocuk edebiyatında, şiir türündeki verimliliğin diğer türler için geçerli olmadığı görülüyor. Dolayısıyla hikâyede sadece sayılı isimlerin eserleri öne çıkmaktadır. Kosova Türk edebiyatına teorik anlamda birçok yeniliği kazandıran Süreyya Yusuf, hikâye türünün de öncü ismidir. Her türde eserleri bulunan Hasan Mercan da hikâye türünün başarılı isimlerindendir. Bu türde en çok eser veren edebiyatçı unvanına sahip Enver Baki ile Reşid Hanadan, İskender Muzbeğ, Şecaettin Koka, Ahmet İgciler ve Şükrü Mazrek bu türde eser veren edebiyatçılardır. Şükrü Mazrek'in "İyi Kalpli Öğretmen" (Prizren, 1997) adlı kitabı genellikle okul yaşantılarını ele aldığı 13 öyküden oluşmaktadır. Nusret Dişo Ülkü'nün "Kara İsmet" adlı bir de öykü kitabı vardır. Aynı kitap 1981 yılında İstanbul'da, "Koza Yayınları" tarafından "İsmet Kara" adıyla da yayımlanmıştır. Bir başka çocuk edebiyatı yazarı Reşit Hanadan'ın hikâye türünde yazdığı "Yıldızlı Ev" (Tan Yayınları, Priştine "1989) ise 10 farklı hikâyeden oluşmaktadır. (Kılınç, Tarhan, 2008: 62)

Kosova Türk çocuk edebiyatında şiir türü serbest nazım ağırlıklı eserlerden oluşur. Bu türde lirizmi yansıtan eserleriyle Naim Şaban bu alanda ilk önemli isimdir. Mizahı eserlerinde ustalıkla işleyerek Kosova Türk edebiyatında farklı bir yere sahip olan Agim Rıfat Yeşeren'in çocuklara yönelik çalışmalarında da aynı başarıyı devam ettirdiği görülmektedir. Şairin "Ne mi Olmak İsterim, Ne mi Olmak İstemem" (Tan yayınları, Priştine, 1983) adlı kitabında 46 şiir yer almaktadır. Agim Rıfat Yeşeren şiirlerinde eşek, pire, öküz gibi hayvanları, okul, kağıt, sandalye, şişe, sofrası, araba, para gibi nesneleri, burun, el ayak gibi insan vücudunun kısımları, dağ, deniz, yol, masal, Nasrettin Hoca gibi konuları işleyip bunlar gibi neden olmak istemediğini veya neden onlar gibi olmak istediğini anlatıyor. (Kılınç, Tarhan, 2008: 60)

Kosova Türk edebiyatında bir başka başarılı isim olarak öne çıkan ve edebiyatın her türünde eser veren Hasan Mercan çocuk edebiyatında da aynı üretkenliği göstermiştir. Kosova Türk çocuk edebiyatı, her iki ülkenin sanatsal sentezini yansıtan niteliklere sahiptir. Bu özelliği edebî faaliyetlere başarılı bir şekilde yansıtan isim Nusret Dişo Ülkü'dür. Şair, somut şiirleriyle çocuk dünyasına hitap ederken, gereksiz didaktizmden uzak durmuştur. Şiir türünde özellikle çocuklar için eserler veren Nimetullah Hafız, Kosova Türk çocuk edebiyatına getirdiği yenilikleri eserleriyle somutlaştırmıştır. (Kılınç, Tarhan, 2008: 61)

Nusret Dişo Ülkü değişik konularda yazdığı çocuk şiirlerini dört ayrı kitapta topladı, "Çocuklar Ağaçlar" (Koço Raşın yayınevi, Üsküp 1963) ozanın yayımlanan ilk kitabıdır. İki bölüme ayrılmış 26 şiirden oluşuyor. Yılbağlar, evdekiler, kuşçazlar, hayvanlar şiirlerinde konu edilmiştir. "Çocukların Elleri" (Tomurcuk Yayınları, Üsküp 1965) kuşlar, evcil hayvanlar, salıncak, uçurtma, Ülker'in gelişmesi gibi konuları içeren 37 şiirden oluşuyor. "Dereden Tepeden" (Birlik Yayınları, Üsküp 1981) okul, kitap, anne sevgisi, dersler, günler, aylar çiçekler, bayramlar konu edilmiş 44 şiirden oluşuyor, kitapta zengin çocuk dünyası işleniyor (Recepoğlu, 2002). Çocuklarla ilgili şiirler yazan başka şairler de vardır; somut şiir tarzını bu konudaki örneklerde de sürdüren Sebahattin Sezair (1948), konuca ayrı bir çerçevede soylu şiirler geliştiren Altay Suroy (1949), pürüzsüz Türkçesiyle çocuk dünyasına şiir yağmurları yağdıran Zeynel Beksaç (1950), gençliklerine karşın onların dünyalarını dile getiren Osman Baymak (1954), Raif Kırkul (1964) Kosova'daki Türk çocuk şiiri mozağini zenginleştirmeye devam ediyorlar (İsen; Kireççi, 2008: 46).

KAYNAKÇA

İsen, Reyhan ve Kireççi, Ayşe Esra. (2008). Balkanlarda Türk Çocuk Şiiri, Varlık Yayınları, İstanbul.

Kılınç, Aziz ve Tarhan Aslı. (2012). Kosova’da Çağdaş Türk Çocuk Edebiyatı, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / 2012-2 (Temmuz-Aralık) (Balkan Özel Sayısı-II), s.57-66.

Mercan, Hasan. (1963). Yelli Şiirler. Koço Ratsin Yayınevi, Üsküp.

Recepoglu, A. Suroy. (2002). Kosova’da Türkçe Yayımlanmış Çocuk Edebiyatı Eserleri, BAY Dergisi, Sayı:82, s.12-15, Prizren.

Okumuş, Salih. (2015). Kosova’da Yayınlanan Türkçe Gazete ve Dergiler, Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı- V), Yıl:21, Sayısı:70, s: 6254-6255, Ankara.

Okumuş, Salih. (2015). Kosova’da Yayınlanan Türkçe Gazete ve Dergiler, Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı - V), Yıl:21, Sayısı:70, s: 6255-6259-6260, Ankara.

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi 2017, Yıl 5, Sayı: 10.

6 BATI TRAKYA TÜRK EDEBİYATI

6.1 BATI TRAKYA TÜRK EDEBİYATI

*Hüseyin Mehmet**

Türkiye'nin batısında, Yunanistan sınırları içinde bulunan Batı Trakya; doğusunda Meriç Nehri, batısında Karasu Nehri, kuzeyinde Rodop Dağları'nın sınır konumunda olduğu Bulgaristan ve güneyinde Ege Denizi yer almaktadır. Ortalama Kuzey-Güney genişliği 50 kilometre kadar olan Batı Trakya'nın toplam toprak genişliği 8.578 kilometrelik bir yüzölçümünden oluşmaktadır.

Yaklaşık 120.000 Türk'ün yaşadığı bölge İskeçe (Ksanthi), Gümülcine (Komotini), Dedeağaç (Aleksandroupoli) şehirlerinden oluşmaktadır. Son zamanlardaki ekonomik durum, Türkiye ve Avrupa'ya göçen nüfus sebebiyle bu rakamlarda ciddi bir değişiklik husule gelmiştir.

Milattan önce 7. yüzyıla kadar bu bölgede Pers, Yunan ve Makedonya uygarlıklarının egemenliği görülmektedir. MÖ. 335 yılına kadar Trakya Krallığı hükümrانlığına geçmiştir. Osmanlıların Rumeli'ye açılışıyla beraber 1354 yılında gerçekleştirdiği fetihlere değin Roma ve Bizans imparatorluklarının egemenliği bu bölgede 559 yıl sürmüştür.

İskit Türkleriyle birlikte Türk varlığı daha önce adından söz ettirse de, bu bölgede sırasıyla Hun Türkleri M.S. 4. yüzyılda, Avar Türkleri 5. yüzyılda, Peçenekler 9. yüzyılda ve Kuman Türkleri 11. yüzyılda yerleşmişler, Balkanlara geçiş, Osmanlıların ise yayılış devri sürecinde önemli rol sahibi olmuşlardır. Bu açıdan Batı Trakya Balkanlara geçişte önemli bir kilit noktası ve köprü olma görevini yüklenmiş, Bizans ve Roma'nın İstanbul ülküsünde muhafaza edilmesi, ele geçirilmesi elzem stratejik bir tampon bölge olma konumunu her daim muhafaza etmiştir.

* Trakya Üniversitesi, Sosya Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

Osmanlılardan önce Aydınöğlu Umur Bey Rumeli'ye geçişin ve fethin ilk adımlarını attı. Orhan Gazi'nin desteğine başvurarak Süleyman Paşa'yla birlikte bir güç oluşturdu. Bizans'la olan ilişkilerde siyasi stratejik bazı hususlarda öncü kararlar alarak Bizans İmparatoru Kantakuzen'e yardım etti. Balkanlarda ve Avrupa'daki karışık durumlar ve çekişmeler ise Gelibolu'ya gelişlerini kolaylaştırdı. Nihayetinde de Gelibolu şehir ve limanı ele alınarak Osmanlılar'ın Rumeli'de yerleşmesi için bir köprü kurulmuş ve bundan sonra yapılacak stratejik hareketler için önemli bir konum elde edilmiş oluyordu. Böylelikle Trakya ve Batı Trakya'ya doğru yapılacak fetihlere kapılar açılmış oluyordu.

Murat Hüdavendigâr döneminde Rumeli fetihleri hareketlilik kazandı. Bizanslılara mukavemet ettiği gibi birçok önemli yerin korunmasını sağlayan ve aynı zamanda Rumeli'deki kuvvetlere kumanda eden Lala Şahin Paşa, Hacı İlbey ve Evrenos Beyler, uç merkez ve beylikler sonrasında düzenli ordular kurarak yine Lala Şahin Paşa, Evrenos Bey, Hayrettin Paşa gibi değerli kumandanların öncülüğündeki ordularla Ferecik'ten başlayarak, Gümölcine, İskeçe, Drama, Kavala, Serez ve Karaferya kasabalarını da ele geçirerek Batı Trakya'nın tamamını almışlardır (1363–1374).

Batı Trakya'ya 1363 yılından önce de Anadolu'dan bazı Müslüman Türk boylarının gelip yerleştiğini biliyoruz. Gümölcine Kırmahalle Camii(Kara Mehmed Camii) avlusu içinde bulunan H. 581/M. 1185 tarihli bir kabir ve taşı bunun en açık kanıtıdır. Bu kanıt bölgeye fethinden önce de şu veya bu sebeple gelen Türk varlığının en başat örneğini temsil etmektedir.

Daha sonra Osmanlıların takip ettikleri kademeli fetih politikasıyla 16. asra kadar bu fetih hareketleri devam etmiş, Balkan yarımadasının tamamı fethedilmiş Mora'nın alınmasına değin bu fetihler ardı ardına sürmüştür.

16. asırda Osmanlı Devleti gerilemeye başlayıp Balkanlardaki askerî gücünün zayıflamasından istifade eden Rusya Karadeniz'de faaliyetlere girişmiş, Ege bölgesine kadar olan kısımda etkisini artırmıştı. 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması geline nokta ve tarihî gelişmelerle birlikte Rusya'yı Osmanlı Devleti karşısında daha baskın bir konuma getirmişti.

1789 Fransız İhtilali ile ayyuka çıkan Sırp (1804–1817) ve Yunan (1815–1830) isyanları, 1814'te Etniki Eteryâ'nın kurulmasıyla başlayan Yunan bağımsızlık hareketi, Osmanlı'nın, bölge siyaseti içinde zayıflama sürecini hızlandırmıştı.

Türk düşmanlığını millî bir strateji olarak belirleyen Ruslar, Balkan milletlerini tahrik ederek Osmanlı Devletinin bölgedeki siyasî dengesini bozdukları gibi ona karşı giriştikleri mücadelede Yunanlıları desteklediler.

Yunanlıların bağımsızlığını kazanmasına kadarki olan süreci hızlandırarak Balkanlarda küçük devletlerin başkaldırısına ve Fransız ihtilaliyle gelen milliyetçilik fikriyle beslenen Sırp varlığını da kışkırtmış oldular. Bu gibi gelişmeler sonunda Rumeli ve Batı Trakya'daki Türk varlığının gerilemeye başlamasında bir dönüm noktası olarak görülen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşını hazırlayan unsurlar oluşmuş oldu.

Osmanlı Devleti Yeşilköy (Ayastefanos, 3 Mart 1878) ve Berlin Antlaşmaları (13 Temmuz 1878) ile bozulan ve zayıflayan siyasî istikrarının sonucunda Doğu Rumeli vilayeti Bulgaristan'ın işgaline uğramış ve dolayısıyla Batı Trakya üzerindeki hakimiyetini kaybetmiş oldu.

Dönem dönem buradaki Türkler varlık gösterme adına siyasi hamlelerde bulunsalar da, hatta 57 gün süren Garbî Trakya Hükûmet-i Müstakilesi gibi bayrağı çekilmiş, posta pulu bastırılmış bir hükümet teşkilatını faaliyete soksalar da destek bulamayarak İstanbul Muahdesiyle Batı Trakya 23 Ekim 1913'te Bulgarlar'ın eline geçecekti.

Fransız himayesi Batı Trakya'dan çekilince idare Yunanistan'ın eline geçti. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile Batı Trakya'daki Türklerin bu zamana değin haklarını ve statülerini belirleyecek olan resmi protokollere zemin hazırlanmış oldu.

Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığıyla ilgili 2 Şubat 1830 Londra Protokolü, 24 Mayıs 1881 İstanbul Milletlerarası Sözleşmesi, 1-14 Kasım 1913 Atina Antlaşması ve 3 numaralı protokol ile 10 Ağustos 1920 tarihli Yunan Sevri gibi antlaşmalar birbirini takip etti.

BATI TRAKYA TÜRK EDEBİYATI

Azınlık statüsünü kazandığı doksan yıllık tarihsel süreç içerisinde Batı Trakya Türk toplumunun dil konusu, çok önemli aşamalardan geçmiş bulunmaktadır. Azınlık toplumunda Türkçenin işlevsiz bir duruma getirilmesi yönünde, siyasal bir iradeye dayanan çok yönlü çalışmalar ve tasarımlar üretilmiştir. Azınlığı etnik bir unsurolmaktan çıkaracak olan bu önlemler, en çok azınlık eğitimini ve azınlıkta kültür üreten diğer kurumları hedef alır. Türk toplumunu tedirgin eden bu uygulamalar, onun kendi kimliği ve kültürel değerleri etrafında daha da kenetlenmesine neden olur. Bu durum, toplumlardaki bildiğimiz etki-tepki yasasıyla ilgilidir. Bu yasanın Batı Trakya Türk azınlığında olduğu gibi, mükemmel örneklerine rastlamaktayız.

Batı Trakya Türklerinde dil sorunu elbette vardır. Çünkü kültürel sınırlamalara ek olarak, toplumun içinde yaşadığı üst kültür ortamının getirdiği etkileşim nedeniyle de Yunancadan Türkçeye özellikle, sözcük sızmaları söz konusudur. Ancak böyle bir etkileşim oradaki Türkçe açısından herhangi bir tehlike arz etmez. Bu durum bir ölçüde, bütün diller için geçerlidir. Öte yandan belirtmek gerekir ki günümüzde iletişim olanaklarının sınır tanımaz gücü karşısında kültürel sınırlamalar, etkisini çoktan yitirmiştir.

Bölgede konuşulan Türkçenin korunmasına yönelik etkenlerin başında, azınlığın kendi içerisindeki dinamiklerinden başka, Türkiye ile çok yönlü var olan kültürel bağlar gelir. Bu bağlar sayesinde ki Türk toplumunun kültürel enerjisi giderek yenilenmektedir.

Batı Trakya Türk Edebiyatı açısından dilin önemine ve durumuna bakıldığında şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bugün Batı Trakya Türklerinde canlı bir edebiyat var ise, bunun en önemli nedeni konuşulan Türkçenin olmasıdır. Yunanistan'da Türk dilinin karşı karşıya bulunduğu çeşitli sıkıntılara karşın, bir gelişme süreci içinde olduğunu, edebiyatın çeşitli türlerinde verilen ürünlerle dilin güç kazanıp kültürel işlevini artırdığını söylemek gerekir.

Batı Trakya'da çocuklara yönelik yazılan şiirlerde yalın, açık ve sade bir Türkçe dikkat çeker. Buna karşılık yetişkinler için yazılmış şiirlerde mazmunlara ve dolaylı ifadelere yer verildiği görülür. Genel olarak şiirde kullanılan dilde yerel ağızdan kaçınılarak, Türkiye Türkçesine uygun hareket edildiğine tanık oluruz. Bu durum, öykü ve roman türlerinde, yazarın bakış açısıyla yazılan eserlerde de gözlenir. Ancak kişiler arasında kurulan diyaloglarda yerel ağız örneklerine rastlanır.

Balkanların fethinden sonra 550 yıl süreyle Osmanlı egemenliğinde kalan Batı Trakya'da meydana gelen edebi birikimi, Batı Trakya Türk edebiyatı olarak görme imkânı yoktur. O döneme ait olan edebi ürünler olsa olsa Türk edebiyatı içerisinde değerlendirilebilir. Çünkü 1923 öncesinde, Batı Trakya Türk Edebiyatı kimliğini taşıyan bir edebiyat söz konusu değildir. O döneme ilişkin gün ışığına çıkmış olan edebi metinler divan edebiyatı tarzında yazılmış belgelerden başka halk edebiyatı alanında yapılan derlemelerdir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu döneminde Batı Trakya, Selanik ve Edirne gibi bir kültür merkezi konumunda değildir. Bu nedenle bu bölgeye ait kayıtlı bir edebiyattan söz etmek oldukça güçtür.

Divan edebiyatı açısından doyurucu bir edebi üründen söz edemezken, halk edebiyatı alanında azımsanmayacak düzeyde bir edebiyatın varlığına tanık oluyoruz. Yapılan çalışmalar sonucunda destan, efsane, fıkra, masal,

mâni, türkü, bilmece vb. türlerine ait derlemeler mevcuttur. Osman Arda ile Reşit Salim'in yazmış oldukları “Öyküsüyle Notasıyla Batı Trakya Türküleri” adlı çalışmalardan başka Rüstem Avcı, N. Hasanoğlu, Feyyaz Sağlam ve Hüseyin Alibabağolu'nun Batı Trakya halk edebiyatı alanında çalışmaları vardır. Ancak belirtmek gerekir ki Batı Trakya Türk edebiyatı açısından halk edebiyatı alanı yeterince araştırma söz konusu olamamıştır.

Anavatan Türkiye'den ayrı ve farklı siyasal, sosyal ve kültürel ortamlarda kendilerini bulan Batı Trakya Türklerinin yazılı edebiyatla bağları geç bir şekilde kurulur. Bu gecikme, değişik sosyal nedenlerin yanı sıra siyasalotoritenin, azınlığın kimliğini geliştirmesine sıcak bakmamasından da kaynaklanmaktadır. Kültürel amaçlı bütün çalışmalar ya çok sıkı bir denetime tabi olmuş ya da bu faaliyetler büsbütün engellenmiştir.

Canlı bir edebiyat olan Batı Trakya'da Türk edebiyatı gazete veya dergi çıkartan şahıslarla başlar. Türkiye mezunu öğretmenlerle pekiştirilen edebiyat arayışı, geçen zaman içerisinde kararlı çalışmalarla devam eder. Çalışmalardaki bu kararlılık, ciddi sakıncaları da beraberinde getirir. Yunan yönetiminin sıkı takibi altında olan öğretmenlerin her hareketi dikkatle izlenmektedir. Zaten Batı Trakya Türk toplumunda edebiyatla uğraşabilecek, edebiyata yatkın olan kesim çoğunlukla öğretmenlerdir. Geçmişte olduğu gibi bugün de yönetimin gözüne batan okul dışı etkinlikler yüzünden birçok Türk öğretmen, görevinden uzaklaştırılmış, işsiz duruma düşürülmüştür. Hatta birçok öğretmene, görev izni dahi verilmemiştir. O nedenle öğretmenler üzerinde bir korkutma, bir yıldırma anlayışı hüküm sürer. Ancak görevli olduğu halde edebiyat çalışmalarında bulunan öğretmenler de vardır. Onlar bu çalışmalarını gizli, hedef olmamaya özen göstererek sürdürmüşlerdir.

70'Lİ YILLAR VE SONRASI BATI TRAKYA TÜRK EDEBİYATI GENEL BAKIŞ

Edebiyat çalışmaları 70'li yıllarda genç öğretmenler kuşağıyla kararlı bir hamle içine girer. Ancak Batı Trakya Türk azınlığı, edebiyat çalışmalarının belki de en önemli hamlesini 90'li yıllardan sonra genç isimlerin katılmasıyla gerçekleştirir. Bu dönemde edebiyat çalışmaları geçmiş dönemlere kıyasla daha iyi bir ortama kavuşur. İnsanlar biraz olsun daha özgür ve ekonomik yönden görece daha bağımsızlar. Artık edebiyatla uğraşanlar görevleri itibarıyla bir bağımlılık içerisinde değiller. Buna ek olarak yönetim eskisi kadar katı değildir. Türkiye'de veya Yunanistan'da

üniversite öğrenimi yapıp edebiyatla uğraşan gençlerin sayısında önemli bir artış göze çarpar. Bu gençler çeşitli kültürel içerikli etkinliklere katılmakla kalmazlar, bu etkinliklere adeta öncülük ederler. Yeni basın organları yayın hayatına girip edebiyata daha çok yer verirler.

Bugün Batı Trakya Türklerinde bir edebiyat geleneği, bir edebiyat ortamı vardır. Bu edebiyata ilişkin olarak Türkiye basınında, Bulgaristan, Azerbaycan ve Makedonya Türklerinin basınında Batı Trakya Türk edebiyatının tanıtılmasına olanak sağlayan çeşitli yazılar çıkmaktadır.

Batı Trakya Türk edebiyatında yeni yeni gelişmeye başlayan türlerden enköklü edebi tür şiirdir. Şiiri öykü, roman, tiyatro ve folklor gibi edebi türler izler. Bunlar arasında hem nicelik hem de nitelik bakımından bilimsel araştırmaya elverişli olan türler şiir, öykü ve romandır.

Teknolojinin imkanlarından yararlanan Batı Trakya Türklerinde, anavatan Türkiye ile sağlanan çok yönlü iletişim sayesinde yerel Türk edebiyatı kayda değer bir sıçrama göstermiştir. Bu edebiyatın sanat değeri açısından geliştiğini söylemek pek mümkün olmasa da bu hüküm Batı Trakya’da edebiyatla uğraşan herkes için geçerli değildir. Çünkü son dönemde Batı Trakya Türk edebiyatında ortaya konulan edebi ürünlerde estetik değerin, yapının öğeleri arasında yer almasına önem verilmektedir. Tiyatro, edebi tenkit gibi türler alanında ortaya konulan ürünlerin sayısı oldukça sınırlıdır. Sözlü edebiyat alanında ise derinlemesine ve kapsamlı çalışmalara ise henüz rastlanmamaktadır. Dolayısıyla sözlü edebiyat bakımından kesin bir fikre sahip değiliz.

Batı Trakya Türk edebiyatının önemli sayılabilecek niteliklerinden bir tanesi de ilk zamanlardan beri bir çocuk edebiyatının bulunmasıdır. Batı Trakya’da çocuk edebiyatı bir atılım sağlar. Çocuk edebiyatı şiirden başka hikâye ve edebiyatı şiirden başka hikâye ve halk edebiyatı türü olan masal türlerinde gelişir.

90’li yıllardan sonra Batı Trakya Türk edebiyatına yeni bir nesil katılır. Bu yeni nesil çoğunlukla Türkiye’de öğrenim görmüş olup çağdaş Türk edebiyatının etkisi altında Batı Trakya’da bir edebiyat ortamı oluşturma eğilimi içindedir. Özellikle bu yeni edebiyat anlayışında, dış yapı itibariyle Türk (Türkiye) edebiyatının özelliklerini taşıma gayreti göze çarpar. Bu durum daha çok şiirde kendini gösterir.

Batı Trakya Türk edebiyatında öykü türünde göz ardı edilmemesi gereken, özellikle çocuklar için yazılmış öykülerdir. Bu öyküler nazım ve nesir biçiminde yazılmıştır.

Batı Trakya Türk edebiyatının kazandığı türlerden roman, bu edebiyatın geleceği açısından önemli bir adımdır. Tenkit edilebilecek hususları bir yana, Batı Trakya Türk romanının iyi bir dille yazıldığı, sürükleyici öğelerle bezendiği gözlerden kaçmaz.

6.2 ÇAĞDAŞ BATI TRAKYA TÜRK EDEBİYATINDA ÖNE ÇIKAN ŞAHISLAR

MEHMET HİLMİ (1902-1931): 1902 yılında Sofulu'nun Babalar köyünde doğdu. 25.06.1931'de 29 yaşında öldü. Öğretmenlik, tütün işçiliği yaptı. Gümölcine ve İskeçe'de Türk gençlik teşkilatlarının kuruluşlarında öncülük etti. Lozan'dan sonra Batı Trakya'da ilk Türkçe gazete olan Yeni Ziya'yı çıkardı. Türk azınlığını her açıdan kalkındırmaya yönelik faaliyetleri neticesinde önce Limni'ye; daha sonra Kıtira adasına ve son olarak Larissa'ya sürüldü. Ancak bu süreç içerisinde yılmadı ve Batı Trakya'ya her dönüşünde Yeni Yol ve Yeni Adım gazetelerini çıkararak mücadelesini sürdürdü... Özellikle Yeni Adım gazetesinin Batı Trakya Türkleri tarihinde önemli bir yeri vardır. Yaklaşık on yıl süren sürgün ve mücadele neticesinde yorgun düşen Mehmet Hilmi, yatağa düşünce Rum doktorlar kendisine "Apandisit" teşhisi koydular. Ancak, kuşkuyla bir şekilde 29 yaşında ameliyat masasında hayata gözlerini yummuştur. Yazdığı hikâyelerinde Batı Trakya Türklerinin problemlerini dile getirmiştir. Olayları gözlem ürünü canlı tipler vasıtasıyla çözmeye çalışmıştır. Beşeri duygular açısından tahlillere yöneldiği hikâyelerinde sürgün edildiği yerlerin kimi izlerini de bulmak mümkündür. Batı Trakya Türkleri konusunda daha çok siyasî çalışmalarıyla tanınan Mehmet Hilmi'nin edebî çalışmalarının müstakil bir kitap halinde toplanması gerekli hale gelmiştir.

ASIM HALİLOĞLU(1923-1980): İskeçe'nin Kireççiler köyünde doğdu. Köyünde ilkokulu bitirdikten sonra Türkiye'ye gelerek Haydarpaşa Lisesi'ni ve İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Ülkesine dönerek burada öğretmenlik ve İskeçe Türk Birliği Başkanlığı yaptı. Bu anlamda topluma önderlik etti ve Hasan Hatipoğlu ile birlikte *Akın* gazetesini çıkardı, burada başyazılar yazdı.

Batı Trakya gerçeğini ve dramını her yönüyle ve en içten duygularla şiirine yansıtmıştır. Şiirleri dışında; folklor derlemeleri, hikâyeleri, dilbilim

çalışmaları bulunmaktadır. “Türkler için Yunanca” adlı gramer kitabı 1965 yılında Gümölcine’de yayınlanmıştır.

Batı Trakya halkının sıkıntılarını zaman zaman makale, zaman zaman da şiirlerle gündeme getirdi. Şiirleri dışında folklor derlemeleri yaptı, hikâyeler kaleme aldı. Bu çalışmaların önemli bir bölümü çocuklara yönelik olup Batı Trakya’da çocuk edebiyatının kurucusu sayılır.

HÜSEYİN ALİBABAĞLU(1936-2013): İskeçe’nin Gökçeler köyünde doğdu. Öğrenim için Türkiye’ye geldi ve Aydın Ortaklar Öğretmen Okulu’nu bitirdi. Dönüşünde ülkesinde öğretmenlik yaptı. Çeşitli Türk kuruluşlarında etkin görev alması üzerine kovuşturmayla uğradı ve öğretmenlikten alındı

Hüseyin Alibaboğlu, Yunanistan Türk çocuk edebiyatının önemli isimlerinden biridir. Çocuklara adanmış eseri *Durdur ile Kurkur*(1982) adıyla yayımlandı. *Yaşamak Ne Güzel* adlı bir masal kitabı daha vardır. *Tohum*(1992) adlı çocuk şiirleri de Gümölcine’de basıldı. Bunların dışında kalan pek çok çalışması da Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya’da yayınlanan Türkçe dergi ve gazetelerde yer aldı. Dede Korkut tarzında yazdığı masallarıyla tanındı. Alibabaoğlu bu eserlerinde ülkesine özgü sorunlarını ele aldı, bunları ironik bir dille ifade etti.

ALİ RIZA SARAÇOĞLU(1938 -1994): Gümölcine’de doğdu. İlköğrenimini Şehreküstü İlkokulları’nda tamamladıktan sonra Celal Bayar Lisesi’ndeki öğrenimini yarıda bırakarak baba mesleği saraçlığa başladı. Geçimini bu meslekten sağladı.

Batı Trakya Türklerinin en üretken şairlerinden biri olan Saraçoğlu, kendi toplumunu ilgilendiren her konuyu şiirlerinde dile getirdi. Doğal olarak bunların önemli bir bölümü de çocuk edebiyatı ile ilgilidir. *Ey Yağız Toprak* (1989), *Yarınlar Sizin Olacak* (1989), *Bir Allahım* (1990), *Işık Atatürk* (1991), *Rodop Yıldızı* (1992), yayınlanan kitaplarıdır. Bu kitaplarda çocuklarla ilgili şiirler bulunmakla birlikte özellikle Yarınlar Sizin Olacak doğrudan çocuklara adanmış eseridir. Eserleri Türkiye’de ve diğer Balkan ülkelerinin süreli yayınlarında yayımlanmıştır. Yunanistan’da yaşayan Türklerin "milli şairi" olarak kabul edilen Ali Rıza Saraçoğlu’nun şiirleri 1990 yılında ilk kez hazırlanmış Türkçe ders kitaplarında da yer almıştır.

MUSTAFA TAHSİNOĞLU (1942-2019): İskeçe’nin Kireççiler köyünde 1942 yılında doğdu. İlköğrenimini Batı Trakya’da yaptıktan sonra,

Türkiye'ye gelip; Konya İvriz İlköğretmen Okulu'na girdi. Mezun olup, Batı Trakya'ya döndüğü 1961 yılından beri, köyünde öğretmenlik yapmıştır. Yaklaşık yirmi beş yıldır şiir, hikaye, günlük, deneme, çeviri ve inceleme ve poetik eleştiri türleriyle ilgilenen Mustafa Tahsin, Batı Trakya Türkleri Edebiyatında modern şiirin en güçlü temsilcilerindendir. Şiirleri Batı Trakya Türk Basımında Türkiye, Almanya, KKTC, Makedonya ve Yugoslavya'da yayınlandı. Batı Trakya gerçeğini göz ardı etmeden, felsefi bir yaklaşımla yazdığı şiirlerde; öğretmenliğinden kaynaklanan hümanist bir tutum, ressamlığından gelen bir tabiat ve ya- şama sevinci, Rumelili'ğinden gelen bir yöresellik, Batı Trakyalı'lığından gelen duyarlı bir başkaldırı ile dikkati çekmiştir. Halen düzenlenmesi ile Şafak'ta tefrika edilmekte olan, "Şiir-Batı Trakya Türk Azınlığında" başlıklı incelemesi önemlidir. Yunanca'dan çeşitli çevirileri de olan Mustafa Tahsin Eskişehir'de 1989 yılından düzenlenen "Uluslararası Şairler Şöleni"ne Batı Trakya şiirini temsilen katıldı.

TEVFİK HÜSEYİNOĞLU (1936-): 1936 yılında Gümölcine'nin Kirazlı köyünde doğdu. Gümölcine'de Medrese-i Hayriye'yi ve Celâl Bayar Lisesi'ni bitirdikten sonra Türkiye'ye geldi. Ankara İlahiyat Fakültesi'ni 1967 yılında bitirdi. Bu tarihten itibaren, İskeçe Azınlık Lisesi Öğretmenliği ve Batı Trakya Türkleri Yüksek Tahsilliler Derneği yöneticiliği yapmıştır.

Şiir, hikâye, çeviri türleriyle uğraşan Tefrik Hüseyinoğlu Hakka Davet, Gerçek, Şafak gibi yayın organlarında çalışmaları yer almıştır. Tefrik Hüseyinoğlu 1985 yılında Yunan yazar Antonis Samarakis'ten “Tehlike İşareti” adlı romanı Türkçe'ye çevirmiş ve Gümölcine'de yayınlamıştır. *Meslek Borcu*(2001) romanı, Yunan İç Savaşı'nda Batı Trakya Türk Azınlığı (1946-1949), Yunanistan'da Başmüftülük, Müftülükler ve Müftüler(1913-2014), *Geçmişte Yazdıklarımın Seçmeler*(2022) isimli eserleri bulunmaktadır.

RAHMİ ALİ (1941-): Gümölcine'nin Çepelli köyünde 1941 yılında doğdu. İlköğretimden sonra Türkiye'ye geldi. Malatya Akçadağ İlköğretmen Okulu'ndan mezun oldu. Batı Trakya'ya dönerek öğretmenlik yaptı ve bu görevden emekliye ayrıldı. Rahmi Ali; hikâye, şiir, masal, günlük, roman, eleştiri ve makale türlerinde ürünler verdi. Çalışmaları Batı Trakya Türk Basını dışında Türkiye, Yugoslavya, Almanya, KKTC, Bulgaristan ve Azerbaycan'da yayınlandı. "Ay ve Güneş" adlı çocuklara yönelik hikâye kitabı, 1982 yılında Gümölcine'de yayınlandı. Aynı kitabın yeni bir

düzenlemesi 1983 yılında Türkiye'de yayınlanmıştır. Batı Trakya'da çıkan sanat ve edebiyat dergisi olan *Şafak* dergisinin yönetiminde, Mücahit Mümin'le birlikte sorumluluk aldı. Azınlık sorunlarını önceleyen yazılar kaleme aldı. Batı Trakya Türk azınlığı büyük ölçüde kırsal kesimde yaşadığı için özellikle hikâyelerinde köye ve köylüye ait meseleler yoğunlukla işlenmiştir. Rahmi Ali'nin; *Ay ve Güneş*(1982) *Fil İle Karınca* (2015)adlı çocuklara yönelik hikâye kitapları yayınlandı. *Annem Okşarken Saçlarımı* (2008,şiir) *Zor İş* (2002,öykü), *Bir Öğlen Vakti*(2022,öykü), *Bu Toprağın İnsanları*(2022,roman) kitapları yayımlanmıştır. İncelemelerini ve Türk edebiyatına yönelik çalışmalarını da *Ebced'li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türkleri'nde Eğitim ve Batı Trakya Türk Edebiyatına Gönül Verenler* (2015) adıyla kitaplaştırdı.

MÜCAHİT MÜMİN (1944-): Gümülcine'nin Narlıköyü'nde doğdu. İlk öğrenimini burada tamamladıktan sonra öğrenim için Türkiye'ye geldi. Malatya, Akçadağ Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Ülkesine dönüp bir süre öğretmenlik yaptı. Daha sonra Celal Bayar Lisesi yurt müdürlüğüne atandı. Mücahit Mümin, bölgedeki pek çok öğretmen gibi bu görevleri yanında toplumun sorunlarıyla ilgilendi. Bu ilgi sadece yazıp çizme işlemiyle de sınırlı kalmadı. Bir organizatör olarak arkadaşlarıyla birlikte önce Arkadaş Çocuk Dergisi'ni çıkardı (1982). Bu tecrübeden sonra Batı Trakya Türkleri arasında çok ihmal edilmiş bir boşluğu doldurmaya niyetlendi ve Rahmi Ali ile birlikte bölgenin ilk bağımsız kültür-sanat dergisi *Şafak*'ı çıkardı ve derginin genel yayın yönetmenliğini üstlendi (1989).

Mücahit Mümin daha çok hikayeci olarak dikkat çekti. Hikayelerinde Yunanistan'daki Türk azınlığının toplumsal sorunlarına yer verdi. Bunun yanında şiir, deneme ve inceleme yazılarıyla da tanındı. Bu faaliyetleri yanında tiyatro ile ilgilendi. Bazı tiyatro oyunlarını sahneye koydu. Sonra da *Şafak Okuma Tiyatrosunu* faaliyete geçirdi. Bir eleştiri geleneği olmayan Batı Trakya Türk Edebiyatında bu alanda da yazılar kaleme aldı.

RAMADAN DUBAN (1952-): *Ramadan Duban İskeçe'nin Karaoğlan Dağı'nın Sulucadere köyünde dünyaya geldi. İlköğrenimini Sünnetchiköy Azınlık ilkokulunda tamamladıktan sonra, İskeçe Muzaffer Salihoğlu Ortaokul ve Lisesine kaydoldu. Bu liseden mezun olduktan sonra, askere gitti. 1974 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Matematik bölümüne girdi. Aynı fakülteden 1978 yılında mezun oldu. Aynı yıl memleketi, İskeçe'deki Sünnetchiköy'e döndü. Okuduğu lise, İskeçe Muzaffer Salihoğlu ve*

Gümölcine'de bulunan Celâl Bayar azınlık liselerine tayin olabilmek için büyük gayret sarf etti. Batı Trakya'nın çeşitli kuruluşlarında yöneticilikler üstlendi. Emine(2022) adlı öykü kitabı yayımlandı.

VİLDAN SERDAR (1967-): 1967 de Gümölcine'de doğdu. ilkokulu doğduğu şehirde, ortaokulu İstanbul'da tamamladı.

Batı Trakya'nın tanınmış yayın organları olan Şafak, Hakka Davet, Öğretmenin Sesi, Evlâd-ı Fatihân dergilerinde yazı ve öyküleri yayımlandı.

İlk romanı *Sabahsız Gece* (2013), ikinci eseri *Aşk ve Göç* (2016), üçüncü eseri *Benim Güzel Öykülerim* (2018) okuyucusuyla buluştu. Yeni gençlik romanı olan *Saranghae*(2021) ve *Turkuaz Gözyaşı*(2022) adlı romanları bulunmaktadır. Evli ve üç çocuk annesidir.

HÜSEYİN MEHMET (1981-): Batı Trakya Gümölcine'de doğdu. Ortaokul ve lise öğrenimini Bursa'da; lisansını Konya Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamladı. “Batı Trakya’da Yayımlanan Çocuk Dergileri Üzerine Bir Araştırma” adlı teziyle yüksek lisansını Trakya Üniversitesinde tamamladı. Hâlen aynı üniversitede “Balkan Çalışmaları” alanında doktorasına devam ediyor. Batı Trakya'da yayımlanan *Fiyaka* ve *Saklambaç* dergilerinin yayın yönetmenliğini sürdüren Mehmet'in yazılarıyla öyküleri *Mahalle Mektebi*, *Yedi İklim*, *Bir Nokta*, *Fiyaka Bağlar* ve *Yitiksöz* dergilerinde yayımlandı. *Kalanlara*(2023) adlı öykü kitabı yayımlandı. Gümölcine'de yaşayan yazar iki çocuk babası.

MÜBERRA KARADAYI (1981-): İskeçe'de doğdu. İlkokulu İskeçe'de okudu. Orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. Şiirleri, denemeleri *Fiyaka* ve *Bağlar* dergilerine yayımlandı. Batı Trakya'da öğretmenlik yapıyor. Evli ve iki çocuk annesi. *Güneşe Yakın*(2023) şairin ilk kitabıdır.

AYŞE ADEM (1991-): Gümölcine'ye bağlı Kurcalı köyünde doğdu. Trakya Democritus Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Dedeoğlu Üniversite Hastanesi Göz Hastalıkları ve Cerrahisi Ana Bilim Dalında asistan doktor olarak görev yapmaktadır. Şiir ve yazıları *Dergâh*, *Yedi İklim*, *Fiyaka* gibi dergilerde yayımlandı. *Kuşa Benzeme Oyunu*(2023) Ayşe Adem'in ilk şiir kitabıdır.

Batı Trakya Türk edebiyatı açısından yeni bir dönem olarak kabul edebileceğimiz bu dönemde, önceki dönemlerden gelen yazarların yanı sıra, yeteneklerini ortaya koyan yeni yazarların da yetiştiğini görmekteyiz.

Son dönemde, Batı Trakya Türk edebiyatında öykü türü, önemli bir aşama kaydeder. Bunda kuşkusuz Şafak dergisinin payı vardır. Ancak edebiyatta bu dinamiğin asıl itici gücü, otuz, kırk yıl önce öğretmenlerle olduğu gibi, son yirmi yılda binlerce Batı Trakyalı gencin öğrenimini Türkiye’de yapmış olmasıdır.

Batı Trakya’daki kültürel ve edebî hafızanın işlevsellik kazanmasında Batı Trakya edebiyatının, toplumsal bir hafıza inşa etmede nasıl merkezi ve muharrik bir güç olma görevi üstlendiğini, sonraki nesiller adına kendi içinde ne büyük imkânlar taşıdığı vurgulanmıştır. Nihayetinde günümüzde Türk Dünyası edebiyatında kendisinden söz ettiren bir Batı Trakya edebiyatı ve varlığından bahsetmemizin büyük ölçekteki dayanağı, bu kültürel havzayı gün yüzüne çıkaran basın-yayınlar vasıtasıyla gerçekleşmiş olmasıdır.

Batı Trakya Türk edebiyatı gerek Rumeli coğrafyasının akraba kültürlerinden gerek anavatan Türkiye ile içinde bulunduğu sıkı ilişkilerden ve gerekse de Osmanlı döneminin kültür mirasından soyutlanarak incelenemez. Her edebiyat gibi Batı Trakya Türk edebiyatı da bu yoğun ilişkilerin ve kendi dinamiklerinin etkisinde toplumunun duyuş, düşünüş ve heyecanının açık ifadesidir.

Sade bir Türkçeyle ayakta kalan, Türk dilinin bütün imkanlarına sıkı sıkıya tutunan Batı Trakya Türklerinin kültürel kodlarını barındıran bu hafıza, hiç şüphesiz kendi gücünü yine aidiyet köklerinden alarak yeşermekte ve filizlenmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Balkaç, Zerrin. (2002). "Batı Trakya Türkleri", *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yay, s. 471. Ankara.

Eren, Halit. (1998). "Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar", TDV İSAM, s. 199, İstanbul.

Gündağ, Nevzat. (1987). "Garbi Trakya Hükûmet-i Müstakilesi", Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ankara.

İnbaşı, Mehmet. (2003). Türklerin Balkanlar'a Yerleşmesi", *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, ASAM, s. 10-11, Ankara.

Halaçoğlu, Yusuf -Eren, Halit. "Batı Trakya", TDV İslâm Ansikolopedisi, C. 05, s. 145.

Halaçoğlu, Yusuf. (1989) XVI. Yüzyılda Sosyal, Ekonomik ve Demografik Bakımdan Balkanlar'da Bazı Osmanlı Şehirleri", *Belleten*, Sayı 207-208, 1989, s. 637.

Kurt, Yakup. (2005). Batı Trakya Çağdaş Türk Edebiyatı, Trakya Üni. Y. Lisans Tezi, Edirne

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

821.512.161(497)(091)(082)

82:929(=512.161:497)(082)

316.722(=512.161:497)(082)

BALKAN türk edebiyati / Editörler Sibel Üst Erdem, Seyhan Murtezan
İbrahimi. - Skopje : Uluslararası Balkan Üniversitesi Yayını, 2024. -
260 стр. : илустр. ; 23 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон главите

ISBN 978-608-4868-33-0

а) Турска книжевност -- Историја -- Балкан -- Зборници б) Турски
писатели -- Балкан -- Биографии -- Зборници в) Турски културен
идентитет
-- Балкан -- Зборници

COBISS.MK-ID 62818309